

REVISTA INSTITUTULUI DIPLOMATIC ROMÂN

NATO: puncte de vedere românești, înainte și după Summitul de la București (I)

Istorie diplomatică

Miscellanea

Recenzii, dezbateri, comentarii & note de lectură

SEMESTRUL I, 2008

ISSN 2066 - 7531

**Ministerul Afacerilor Externe
Institutul Diplomatic Român**

Revista Institutului Diplomatic Român

Anul III, Numărul I (V), Semestrul I, 2008

ISSN 2066 - 7531

Copyright © Institutul Diplomatic Român & autorii materialelor publicate
Toate drepturile legate de republicarea și citarea articolelor sunt rezervate Institutului Diplomatic Român și autorilor

Colegiul de redacție: **Ovidiu BOZGAN** (*editor șef* pentru secțiunea de Istorie Diplomatică), **Florin DIACONU** (*editor șef* pentru secțiunile de Politică Internațională și Abordări Teoretice în Domeniul Relațiilor Internaționale), **Vlad NISTOR** (directorul general al Institutului Diplomatic Român)

Interpretările, accentele și argumentele conținute de această revistă **nu** constituie puncte de vedere **oficiale** ale Ministerului român al Afacerilor Externe sau ale Institutului Diplomatic Român și, ca urmare, **nu** angajează statul român ; ele reprezintă doar opiniile **profesionale** ale autorilor, cărora le revine **întreaga** responsabilitate pentru forma și conținutul studiilor și articolelor.

Revista IDR este o publicație științifică și operează în mod curent cu ceea ce se numește *peer review system*. Toate studiile, articolele și recenziile primite de la autori din cadrul sau din afara IDR sunt acceptate pentru publicare numai după ce au fost evaluate, fiecare, de cel puțin doi specialiști cu experiență în domeniu (dintre care unul este, în general, membru al Colegiului de redacție).

Notă: Procesul de redactare a acestui număr al *Revistei Institutului Diplomatic Român* s-a încheiat în data de 1 iulie 2008; ca urmare, **orice** referire la evenimente petrecute **după** această dată ar putea fi făcută abia în numerele următoare ale publicației.

Așteptăm comentariile dumneavoastră (legate de întregul conținut, dar și de forma diverselor articole și studii), ca și orice texte propuse spre evaluare și publicare, la adresele de e-mail secretariat@idr.ro sau florin.diaconu@fspub.ro sau florin.fdiaconu@gmail.com, ca și la numerele de telefon **021 233.99.55** sau **021 233.99.66**, precum și la numărul de fax **021 233.99.77**. Adresa poștală a redacției este **Institutul Diplomatic Român, Bulevardul Primăverii nr. 17, sector 1, București, România**

Acest număr al *Revistei IDR* a apărut în format electronic în august 2009

I. NATO: puncte de vedere românești, înainte și după Summitul de la București**(I)**

- Emanuel PLOPEANU: De la Praga, prin Berlin, la Washington: aspecte privind procesul de consolidare a securității atlantice (1948 – 1949).....**p. 4**
- Ruxandra IVAN: Ce este NATO, azi? De la alianță militară la sistem de securitate colectivă.....**p. 20**
- Tiberiu TĂNASE, Roxana OPREA: NATO: de la alianță militară la alianță de securitate. Transformarea politică a Alianței Nord-Atlantice.....**p. 28**
- Răzvan Victor Pantelimon: NATO-Latin America relations: hegemony of United States or cooperation?.....**p. 52**
- Eliza Rodica Gheorghe: American-Romanian Relations and the Consolidation and Enlargement of NATO.....**p. 68**
- Florin DIACONU: Elemente ale puterii naționale a SUA și rolul lor în cadrul NATO.....**p. 78**
- Viorella Manolache: Declarația de la București: între realitate discursivă și necesitate politică.....**p. 98**

II. Istorie diplomatică

- Ionuț COJOCARU: Turcia : drumul de la război la consolidare.....**p. 112**

III. Miscellanea

- Adela RUSU: Crisis management & collateral language. Case Study: The speeches of George W. Bush after the September 11 attacks.....**p. 140**
- Irina CUCU: Factori de risc economic la adresa securității naționale.....**p. 156**
- Suzana SOPA: Politică, economie și preocupări strategice în relațiile dintre Taiwan și China.....**p. 164**

IV. Recenzii, dezbateri, comentarii & note de lectură

- Florin DIACONU: Atunci când soarta lumii se decide pe mare: Patru momente majore ale istoriei politico-militare universale. Discuție pe marginea lucrării John KEEGAN, *Battle at Sea. From Man-of-War to Submarine*, Pimlico, London, Random House Australia, Sidney, Random House New Zealand, Auckland, Random House South Africa, Parktown, 2004, XII + 292 pagini, ca și despre problema mai generală a echilibrului între resurse și politică.....**p. 191**
- Alin CIUPALĂ: Recenzie la volumul NICOLAE BOCȘAN, ION CÂRJĂ, *Biserica română unită la Conciliul ecumenic Vatican I (1869-1870)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, 695 pp.....**p. 202**
- Alin CIUPALĂ: Recenzie la volumul *Gândire politică și imaginar social la popoarele central-est europene. Secolul al XIX-lea*, antologie de texte (coordonator Teodor Pavel), ediție realizată de Teodor Pavel, Sorin Mitu, Miodrag Milin, Nagy Róbert, Radu Mârza, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2005, 398 pp.**p. 204**

Lista autorilor.....p.207

I. NATO: puncte de vedere românești, înainte și după Summitul de la București (I)

Grupajul următor cuprinde primele șapte texte dintr-un set de patrusprezece studii extrem de diverse (ca volum de text, ca pregătire a autorilor, ca mize academice asumate explicit sau implicit), dar având toate ca numitor comun cât se poate de evident preocuparea unor autori români față de evoluțiile NATO, în contextul Summit-ului de la București al Alianței Nord-Atlantice. (Redacția *Revistei IDR*)

De la Praga, prin Berlin, la Washington: aspecte privind procesul de consolidare a securității atlantice (1948 – 1949)

Emanuel PLOPEANU

I. Praga – Berlin (1948): temeri și reacții occidentale

Lovitura de stat comunistă de la Praga, din 29 februarie 1948, începutul blocadei Berlinului, la 24 iunie 1948 ca și presiunile sovietice asupra Norvegiei și Finlandei¹ au condus la intensificarea unui sentiment de teamă, în cancelariile vest - europene și americană. Relatările diplomaților sau înalților comandanți militari aflați în Europa demonstrează existența unei convingeri profunde în iminența unei confruntări. Astfel,

¹ Vojtech Mastny, *NATO in the Beholder's Eye: Soviet Perceptions and Policies, 1949 - 1956*, Washington D. C., Cold War International History Project, Working Paper No. 35, Woodrow Wilson International Center for Scholars, 2002, p. 14 – 15. Încă din 1944, Uniunea Sovietică a insistat asupra unui *condominium* cu Norvegia în ceea ce privește arhipelagul Spitzbergen, dar, în fața opoziției întâmpinate, a renunțat la această pretenție, în 1947. Referitor la Finlanda, după ce a încurajat Partidul Comunist din această țară, în primăvara lui 1948, să se manifeste activ pe scena politică, Moscova și-a schimbat brusc atitudinea, odată cu semnarea tratatului de prietenie bilateral. Tratatul a oferit lui Stalin mult mai puțin decât și-ar fi dorit, în special în termeni militari, și a prevenit sovietizarea Finlandei. La rândul său, aceasta a trebuit să țină seama, permanent, de opțiunile de politică externă ale mult mai puternicului său vecin. Situația Finlandei a stimulat dorința Norvegiei de a se integra viitoarei alianțe atlantice (Valur Ingimundarson, *Between Solidarity and Neutrality: The Nordic Countries and the Cold War 1945 - 1991*, Cold War International History Project, *Bulletin* 11, Washington D. C., Woodrow Wilson International Center for Scholars, Winter 1998, p. 269 – 270).

generalul Lucius Clay îi scria generalului Stephen Chamberlain, director al Serviciului de Informații al Statului Major al Armatei, din Berlin, la 5 martie 1948, că „multe luni am socotit războiul improbabil, încă cel puțin zece ani. În ultimele săptămâni, însă, am simțit o schimbare subtilă în comportamentul sovieticilor, pe care nu o pot explica și care mă face să bănuiesc că războiul ar putea începe brusc, în mod dramatic. Nu pot trimite un raport oficial, în absența datelor, dar sentimentul meu este real”². La rândul său, Harry Truman a apreciat că lovitura de la Praga a “trimis o undă de șoc întregii lumi civilizate”³. Într-o scrisoare adresată familiei, Truman a afirmat că “ne confruntăm cu aceeași situație cu care Marea Britanie și Franța s-au întâlnit în 1938 - 1939 datorită lui Hitler⁴[...]lucrurile arată rău. O decizie va trebui luată. Am să o iau”⁵.

Timp de zece zile, serviciile de informații au desfășurat o activitate intensă, de analiză a avertismentelor generalului Clay și, la 16 martie, au furnizat o palidă asigurare președintelui Harry Truman: războiul nu era probabil în următoarele 60 de zile⁶. Peste două săptămâni, la 30 martie, la ordinul lui Omar Bradley, șeful Statului Major Combinat, C. I. A a prezentat o analiză la întocmirea căreia au mai participat reprezentanți ai serviciilor de informații ale Departamentelor de Stat, Armatei, Marinei și Aviației. Au fost luate în considerare mai multe scenarii, ajungându-se la concluzia că o eventuală inițiativă militară sovietică nu se putea declanșa decât fie ca o mișcare de anticipare, fie dintr-un calcul greșit sau chiar din accident⁷. De asemenea, George F. Kennan a arătat, anterior, că „efortul sovietic în Europa este unul politic, nu militar. Obiectivul sovietic nu este realizarea unei cuceriri militare, urmate de ocuparea Occidentului de către Armata Roșie[...]ci, mai

² Daniel Yergin, *Shattered Peace. The Origin of the Cold War and the National Security State*, Boston, Houghton Mifflin, 1978, p. 351; vezi și Walter Lafeber, *America, Russia and the Cold War: 1945 - 1980*, fourth edition, New York, Chichester, Brisbane, John Wiley & Sons, 1980, p. 74. Surprinzător, dar fără ca liderii occidentali să cunoască acest lucru, în aceeași lună Stalin se străduia să înfrâneze efortul vecinilor Greciei, Iugoslavia și Bulgaria de a susține revolta antigvernamentală condusă de E. L. A. S. Liderul sovietic aprecia față de Kardelj, vicepremierul Iugoslaviei, relativ la situația din Grecia : „ei (E. L. A. S. - n. n.) nu au nici o perspectivă de succes. Credeți că Marea Britanie și Statele Unite - Statele Unite, cel mai puternic stat din lume - vă vor permite ruperea liniilor de comunicație în Mediterana? Este un nonsens. Iar noi nu avem nave. Revolta din Grecia trebuie oprită, și asta cât se poate de repede (Milovan Djilas, *Întâlniri cu Stalin*, Craiova, Editura Europa, 1991, p. 118).

³ Walter Lafeber, *op. cit.*, p. 73.

⁴ Roger S. Whitcomb, *The Cold War in Retrospect: The Formative Years*, Westport, Praeger Publishers, p. 94.

⁵ Daniel Yergin, *op. cit.*, p. 350.

⁶ Walter Lafeber, *op. cit.*, p. 74.

⁷ ORE 22 – 48, *The Strategic Value to the USSR of the Conquest of Western Europe and the Near East (to Cairo) prior to 1950*, Report by a Joint Ad – hoc Committee, March 30, 1948, în *CIA's Analysis of the Soviet Union, 1947 - 1991*, edited by Gerald K. Haines, Robert E. Leggett, Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency, 2001, p. 23.

degrabă, stabilirea, în acea zonă, a unui sistem de control indirect, care le va acorda puterea fără responsabilitate”⁸. Totuși, același Kennan afirmase, cu doi ani înainte, în fața studenților de la *National War College* că ”nu aveți idee cât de mult contribuie, la politețea generală a diplomației, faptul de a avea o armată discretă în spate”⁹.

Nu numai potențialul declanșator al unui război a fost luat în calcul ci și propriile capacități de a face față unei astfel de situații. În martie 1948, Consiliul Securității Naționale a încercat să definească o politică generală de securitate. Concluzia la care s-a ajuns a fost aceea că „o politică defensivă, încercând să fie puternică peste tot, riscă să fie slabă peste tot”¹⁰. A fost recomandată, în schimb, „organizarea unei contraofensive pe scară largă[...]întărind potențialul militar al Statelor Unite și mobilizând și întărind potențialul lumii non sovietice[...]dând prioritate Europei Occidentale”¹¹. Astfel, era evidențiată zona de maximum interes pentru Statele Unite, din punct de vedere strategic, zonă pentru care toate mijloacele erau luate în considerare pentru asigurarea securității. Prin eliminare, Europa Centrală și de Sud – Est nu mai reprezenta nimic, dată fiind prezența Uniunii Sovietice. Ceea ce Winston Churchill imaginase la Fulton („Cortina de Fier de la Stettin la Triest”) căpăta conținut operațional în documentele celei mai importante instituții analitice americane, responsabilă cu strategia de ansamblu.

De cealaltă parte a Atlanticului, încă din ianuarie 1948, șeful diplomației britanice, Ernest Bevin, a propus un plan colectiv de asigurare a securității implicând și Belgia, Franța, Luxemburg, Olanda¹². Bevin urmărea realizarea a „două aranjamente de securitate, unul ca un cerc restrâns, incluzând un tratat între Marea Britanie, Benelux și Franța. Înconjurându-l pe acesta, un cerc mai mare, cu angajamente ceva mai relaxate, sub forma unui tratat, aducând și Statele Unite și Canada” întruchipând astfel ceea ce va deveni ulterior N. A. T. O.¹³.

⁸ John Lewis Gaddis, *The Long Peace: Inquires into the History of the Cold War*, (în continuare: John Lewis Gaddis, *The Long Peace...*), New York, Oxford University Press, 1987, p. 62.

⁹ Idem, *Strategies of Containment: a Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*, (în continuare: John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment...*), New York, Oxford, Oxford University Press, 1982, p. 39. Kennan s-a declarat, de altfel, adeptul menținerii și chiar folosirii, în anumite puncte, a unor unități mici, dar foarte bine antrenate, pentru a restabili balanța de putere (*Ibidem*).

¹⁰ S. J. Ball, *The Cold War: An International History, 1947 - 1991*, London, Arnold, 1997, p. 32 - 33.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Raymond P. Ojserkis, *Beginnings of the Cold War Arms Race: The Truman Administration and the U. S. Arms Build - Up*, Westport, Praeger, 2003, p. 23.

¹³ John Baylis, *The Diplomacy of Pragmatism. Britain and the Formation of NATO 1942 - 1949*, Kent, Ohio, Kent State University Press, 1993, p. 65.

„Primul cerc” a fost pus în practică destul de curând. La 17 martie 1948, la Bruxelles, a avut loc semnarea unui tratat de către Marea Britanie, Franța, Belgia, Olanda și Luxemburg. Acesta a fost interpretat la Moscova drept „primul acord politic aliat în procesul formării blocului occidental, sub conducerea Statelor Unite ale Americii”¹⁴.

Semnificativă este, de asemenea, și poziția președintelui american, exprimată în fața Congresului, la 17 martie 1948. Cu acest prilej, Truman a acuzat Uniunea Sovietică de distrugerea independenței și democrației statelor din Europa Centrală și de Est și a apreciat că Europa trebuia să ia „anumite măsuri de protecție împotriva agresiunii interne și externe”¹⁵. În ceea ce privește Statele Unite, Truman a cerut introducerea serviciului militar obligatoriu¹⁶.

II Evoluții în direcția constituirii NATO

În contextul evoluțiilor de la Praga și în paralel cu instituirea alianței vest – europene s-a pus în mișcare, la inițiativa Statelor Unite, mecanismul negocierilor în vederea formării NATO. Încă din 12 martie, a treia zi după moartea, în condiții suspecte, a ministrului Afacerilor Externe, Jan Masaryk, la Praga, generalul George Marshall i-a cerut ambasadorului Marii Britanii să-l informeze pe șeful diplomației de la Londra că „suntem pregătiți să procedăm de îndată la discuții comune asupra stabilirii unui sistem de securitate atlantic”¹⁷.

Într-o primă fază, pregătitoare, convorbirile au avut un caracter trilateral (Statele Unite, Canada, Marea Britanie). La 1 aprilie s-a semnat un *memorandum* care propunea efectuarea unor demersuri către semnatarii Tratatului de la Bruxelles și Norvegia, Suedia,

¹⁴ Natalia Iegorova, *Soviet Perceptions of the Formation of NATO, 1948 - 1953*, în *Международный исторический журнал, (Mejdunarodni istoriceski jurnal)* Архив, N2, март – апрель 1999, în www.history.machaon.ru/all/number_02/analiti4/2/index.html, p. 8.

¹⁵ Harry Truman, *Memoirs*, vol. 2, 1945 – 1952, *Years of Trial and Hope*, New York, Siquet Book, 1965, p. 278 - 279.

¹⁶ Robert A. Pollard, *Economic Security and the Origins of the Cold War, 1945 - 1950*, New York, Columbia University Press, 1985, p. 228.

¹⁷ *Ibidem.*, p. 225. Nu exista, totuși, un consens în cadrul structurilor decizionale americane; John Hickerson propunea ca Statele Unite să participe în noua alianță. La rândul său, George Kennan se opunea categoric unei astfel de eventualități iar N. S. C. și J. C. S., adoptând cumva o poziție de mijloc, propuneau acordarea unei garanții unilaterale de către Statele Unite față de membrii Pactului de la Bruxelles dar nu favorizau încheierea unui tratat formal (John Baylis, *op. cit.*, p. 93).

Danemarca, Islanda și Italia* ca și emiterea unei declarații de sprijin a independenței Greciei, Turciei și Iranului¹⁸. Zona vizată era, în primul rând, jumătatea Occidentală a Europei, de la Nord la Sud dar remarcăm și interesul manifestat față de spațiul Orientului Apropiat, prin mijlocirea Turciei. Avem, însă, două situații distincte: pentru prima zonă era avută în vedere asigurarea securității ca efect al participării la viitoarea organizație; celei de-a doua, în schimb, i se ofereau doar declarații de sprijin și nu garanțiile de care urmau să beneficieze noii aliați.

În plan diplomatic, la 4 mai 1948, ambasadorul american la Moscova, Walter Beddel Smith, a avut o întrevedere cu comisarul pentru Afaceri Externe, căruia i-a înmănat o notă cu privire la relațiile sovieto - americane. Smith a declarat că „revoluția comunistă din Cehoslovacia a zguduit Statele Unite”¹⁹ și a reprezentat cauza formării unei alianțe militare în Europa Occidentală²⁰. În răspunsul său, din 9 mai, guvernul sovietic a apreciat drept „elucubrații” declarațiile factorilor de decizie americani referitoare la raporturile Uniunii Sovietice cu „țările de democrație populară”²¹, adică la dominația totală impusă acestora din urmă. Dimpotrivă, se arăta că „tensiunile internaționale se datorau acțiunilor Statelor Unite, de creare de baze militare peste tot în lume, amenințărilor belicoase referitoare la Uniunea Sovietică și punerii pe picioare a unor alianțe militare dirijate împotriva sa”²².

A doua jumătate a anului a cunoscut intensificarea negocierilor preliminare pe marginea formării unei organizații regionale de securitate. Reprezentanți ai Belgiei, Luxemburgului, Franței, Olandei, Marii Britanii, Canadei și Statelor Unite au avut o serie de convorbiri, între 6 iulie și 9 septembrie 1948, la Washington, cu privire la problemele

* În legătură cu Italia, s-a dus o bătălie acerbă în cadrul Departamentului de Stat și, într-o oarecare măsură, și între acesta și *Foreign Office*. John Hickerson a promovat mereu necesitatea participării Italiei, fără de care „o comunitate atlantică[...]nu va fi doar incompletă, ci contrară moștenirii noastre” (*Ibidem*, p. 114). El considera că lăsarea Italiei în afara alianței ar duce la transformarea ei într-o țară comunistă. În schimb, George Kennan aprecia că, dacă Italia era inclusă, Grecia, Turcia și alte state ar putea revendica statutul de membru iar angajamentul american ar fi prea mult extins (*Ibidem*).

¹⁸ *Memorandum Recommending the Creation of a Collective Defense Agreement for the Nations of the North Atlantic from the Sixth Meeting of the United States – United Kingdom – Canada Security Conversations*, April 1, 1943, în www.trumanlibrary.org/nato/doc1.htm, p. 1 - 3.

¹⁹ *Histoire de la Politique Extérieure de l' U. R. S. S.*, vol. II, (în continuare: *Histoire de la Politique Extérieure de l' U. R. S. S.*...), sous la direction de B. Ponomarev, A. Gromîko et V. Khvostov, Moscou, Editions du Progrès, 1971 - 1974, p. 222.

²⁰ Aluzie la Pactul de la Bruxelles, semnat în martie 1948.

²¹ *Apud Histoire de la Politique Extérieure de l' U. R. S. S.*..., p. 223.

²² *Ibidem*.

apărării comune. La 9 septembrie a fost adoptat un document ce a sintetizat rezultatele reuniunilor anterioare și a reprezentat, în același timp, un ansamblu de principii călăuzitoare pentru viitoarea asociere nord - atlantică. Reuniunea a avut loc, trebuie să precizăm, după ce, la 11 iunie 1948, Senatul a aprobat, cu 64 voturi pentru și 4 împotriva, „dezvoltarea progresivă a unor aranjamente regionale pentru apărarea individuală sau colectivă, în concordanță cu principalele scopuri și prevederi ale Cartei, participarea constituțională ale Statelor Unite la întreprinderi regionale și colective[...]pe baza ajutorului efectiv și a susținerii securității americane” sau *Rezoluția Vandenberg*, după numele inițiatorului acesteia²³. Nu era însă numai atât. În mod abil, transferând creditul și responsabilitatea inițierii ajutorului și a pactului de securitate cu Europa, Administrația a manevrat astfel încât Senatul să rămână cu convingerea că a fost un element cheie în schimbarea politicii externe americane.

În urma acestor evoluții, la 24 noiembrie 1948, președintele Truman a aprobat o analiză, efectuată sub conducerea secretarului Departamentului Apărării, James Forrestal, care a rămas declarația definitivă a politicii Statelor Unite față de Uniunea Sovietică până la 14 aprilie 1950, când a fost emis documentul 68 al Consiliului Securității Naționale (N. S. C. 68)²⁴. În document se aprecia că „dominația sovietică asupra Eurasiei, fie că este realizată prin agresiune armată sau prin mijloace politice și subversive, va fi inacceptabilă din punct de vedere strategic și politic pentru Statele Unite”²⁵. A fost, de asemenea, afirmată necesitatea întăririi potențialului militar și economic al Statelor Unite²⁶. Fără nici o îndoială, asistăm la conturarea unei strategii reactive față de dominația sovietică în Europa central – estică, și nu numai, cu doi ani înainte de ceea ce avea să fie N. S. C. 68 și de semnificațiile imediate ale războiului din peninsula coreeană.

În același proces, de pregătire a constituirii noii alianțe, la 1 decembrie 1948 a fost elaborat *Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Area*, iar la 10 decembrie

²³ U. S. Senate Resolution 239, 80th Congress, 2nd Session, June 11th, 1948, în <http://www.nato.int/docu/basicxt/b480611a.htm>, p. 1. Rezoluția poartă numele lui Arthur Vandenberg, la acel moment președinte al Comitetului pentru Relații Externe în perioada 1947 – 1949.

²⁴ U. S. Objectives with Respect to the U. S. S. R. to Counter Soviet Threats to U. S. Security, November 23, 1948, N. S. C. 20/4, în *Containment: Documents on American Policy and Strategy 1945 - 1950*, (în continuare: *Containment...*), edited by Thomas H. Etzold, John Lewis Gaddis, New York, Columbia University Press, 1978, p. 203.

²⁵ *Ibidem*, p. 208; vezi și John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment...*, p. 57.

²⁶ U. S. Objectives with Respect to the U. S. S. R. to Counter Soviet Threats to U. S. Security, November 23, 1948, N. S. C. 20/4, în *Containment...*, p. 210.

1948 s-au deschis la Washington negocierile asupra Tratatului Atlanticului de Nord. Ne aflăm, aşadar, în ce-a de-a doua etapă a procesului demarat în primăvară, aceea a negocierilor efective asupra viitoarei alianţe şi a tratatului ce urma a se afla la fundamentul ei. Interesant este faptul că, în presă, şi-au făcut loc opinii diferite faţă de intenţiile strategice ale Administraţiei dar care făceau referire, *avant la lettre*, la viitoarea extindere a NATO, din 1952. Un astfel de exemplu, ales absolut aleator, este cel oferit de jurnalistul Hanson Baldwin: „preocuparea majoră trebuie să fie Europa Occidentală, pentru că, în acea zonă, este un *vacuum* militar şi există cele mai mari pericole. Dar importanţa Mediteranei, în orice război cu Rusia, nu poate fi pe deplin accentuată aşa că, mai devreme sau mai târziu, rolul Italiei şi, poate al Greciei şi Turciei, trebuie să fie studiat”²⁷.

La 20 martie 1949 Departamentul de Stat a emis o declaraţie în care se preciza că Tratatul Nord-Atlantic nu însemna un angajament automat al Statelor Unite de a furniza asistenţă militară celorlalţi membri, o astfel de decizie fiind luată numai în măsura în care una sau alta din părţi contribuiau la ajutorul reciproc²⁸. Factorii de decizie de la Washington nu şi-au asumat, în acest context, obligaţia de a staţiona forţe suplimentare în Europa. Era astfel reluată imaginea antebelică ale Statelor Unite, de „arsenal” pentru Europa, care trebuia să furnizeze propria forţă umană. În acest sens, adjunctul secretarului de Stat, John Hickerson, afirma plastic: „se pune problema încredinţării nu unor forţe (umane - n. n.) ci a potenţialului Pittsburgh-ului şi Detroit-ului”²⁹. În schimb, planificatorii britanici din cadrul *Foreign Office* au apreciat (într-un raport confidenţial, din vara lui 1948) acest mod de implicare al americanilor, care erau „foarte nerăbdători să pună o armă în mâinile oricărui inamic natural al Uniunii Sovietice[...]cu 50% din industria mondială dar numai 7% din populaţie, Statele Unite trebuie inevitabil să adopte o politică ce poate fi comparată, cinic, cu angajarea de mercenari”³⁰.

În acelaşi sens, Administraţia a avut grijă să asigure liderii Congresului că Tratatul Nord-Atlantic nu implică obligaţia Statelor Unite de a intra în război, fără consimţământul forului legislativ. Iar în ceea ce priveşte problema ponderii resurselor afectate pentru

²⁷ *New York Times Overseas Weekly*, December 5, 1948.

²⁸ *The North Atlantic Pact: Collective Defense and the Preservation of Peace, Security and Freedom in the North Atlantic Community*, în *Containment...*, p. 159.

²⁹ John Lewis Gaddis, *The Long Peace...*, p. 63.

³⁰ *Ibidem*.

susținerea efectivă a alianței, s-a argumentat că un angajament explicit pentru apărarea Europei Occidentale ar opri Uniunea Sovietică, fără a mai fi necesare luarea altor măsuri; mai mult, secretarul Departamentului Apărării, Louis Johnson (succesorul lui James Forrestal, din 28 martie 1949), sugera că formarea noii alianțe ar putea duce chiar la reducerea bugetului destinat apărării³¹.

Cu numai o zi înainte de oficializarea noii alianțe a avut loc, se pare³², o întâlnire la Casa Albă între Harry Truman, Dean Acheson (noul secretar de Stat, din 21 ianuarie 1949, în locul lui George Marshall), Louis Johnson, și miniștrii Afacerilor Externe Robert Schuman (Franța), Paul Henri Spaak (Belgia), Ernest Bevin (Marea Britanie), Dirk Stikker (Olanda), contele Carlo Sforza (Italia), Halvard Lange (Norvegia). Președintele a subliniat importanța covârșitoare a momentului și necesitatea adoptării unei politici realiste pentru a asigura: „1. supraviețuirea noastră; 2. eventualul triumf al Occidentului”³³. Pentru atingerea acestor obiective erau întrevăzute două căi: una viza un masiv program de înarmare iar cealaltă suprimarea brutală a comunismului intern. Din această perspectivă „trebuie elaborată o politică comună care să ne facă capabili să înfruntăm viitorul[...]dar care presupune sacrificii ale obiectivelor naționale tradiționale, greu de acceptat de propria opinie publică”³⁴. Secretarul de Stat a concretizat aprecierile făcute de Truman, afirmând, în ceea ce privește prima opțiune, că Germania și Japonia trebuiau să devină centre majore de putere³⁵; era necesar, de asemenea, ca statele cu interese coloniale să-și revizuiască politica anterioară, deoarece puneau în pericol interesele pe termen lung. Cu siguranță, această afirmație nu a fost pe placul unora dintre participanți, cum ar fi, Franța și Olanda.

³¹ *Ibidem*.

³² Documentul care relatează această reuniune este inserat ca anexă a studiului semnat William Burr, *Did Truman Meet with NATO Foreign Ministers on April 3, 1949? A Cold War Mystery*, în *Parallel History Project on NATO and the Warsaw Pact*, în www.isn.ethz.ch/php/documents/collection_7/texts/cold_war_mystery.htm, și a fost supus dezbaterilor *pro* și *contra* în interiorul comunității academice. Încă nu a fost identificată nici o înregistrare a acestei întâlniri, nici de către arhiviștii de la *Truman Library* și nici în agendele de programări ale lui Dean Acheson sau Louis Johnson. De asemenea, nu se face trimitere la acest document în memoriile lui Harry Truman sau Dean Acheson. Cu toate acestea, Melvyn P. Leffler îl consideră „un document terifiant și foarte revelator” (*Ibidem*, p. 1) deși, ulterior, a devenit sceptic în legătură cu autenticitatea lui (*Ibidem*, p. 4). Pentru Burr „și dacă este confecționat, cei care l-au pregătit erau din interiorul Administrației Truman și aveau o foarte detaliată cunoaștere și o sofisticată înțelegere a direcției politicii externe ale Statelor Unite ca și a proiectelor ascunse ale aliaților europeni” (*Ibidem*, p. 3).

³³ *Memorandum of Conversation, The White House, April 3, 1949* în www.isn.ethz.ch/php/documents/collection_7/texts/cold_war_mystery.htm.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

Președintele a intervenit, din nou, punând accentul pe necesitatea întăririi pozițiilor în Orientul Mijlociu și Extremul Orient, prin pacte regionale, și a inițierii unui „program dinamic, politic și psihologic, pentru a contracara propaganda sovietică și a lua inițiativa în Războiul Rece”³⁶ (fără a se particulariza o zonă anume); de asemenea, ONU trebuia să devină, în viziunea lui Harry Truman, un punct central de raliere a lumii nonsovietice³⁷, cu alte cuvinte a acelor state care nu se aflau în sfera de dominație directă sovietică. De unde rezultă o delimitare foarte clară, având drept criteriu fundamental conflictul ideologic dintre cele două sisteme politice prevalente (democratic și totalitar).

A doua zi a avut loc semnarea, în capitala americană, a *Tratatului Organizației Nord – Atlantice* (*North Atlantic Treaty Organization – N. A. T. O.*). Important era articolul 5, care prevedea solidaritatea reacției în cazul în care unul sau mai multe state membre erau victime ale unui atac armat, în Europa sau America de Nord. Din nou, ca și în cazul Doctrinei Truman, Dean Acheson, însoțit de data aceasta de generalul Omar Bradley, șeful Statului Major Combinat al Statelor Unite, a trebuit să justifice noul aranjament de securitate în fața Senatului. Acheson a ținut să îndepărteze anumite temeri arătând că nimeni, „la acest moment” nu se gândește să continue N. A. T. O. cu „un pact mediteraneean, apoi un pact al Pacificului ș. a. m. d. Dar toată lumea este de acord asupra faptului că apărarea europeană nu poate fi încredințată Națiunilor Unite”³⁸. La momentul semnării tratatului, în Europa Occidentală existau 10 divizii subechipate, aflate în fața a 25 de divizii sovietice pe deplin înarmate în Centrul Europei, astfel încât senatorii americani au întrebat dacă Statele Unite plănuiau să trimită trupe în Europa. Atât Acheson cât și Bradley au dat asigurări că „răspunsul este absolut nu”³⁹. A fost negată categoric și ideea remilitarizării Germaniei: „dezarmarea și demilitarizarea Germaniei trebuie să fie completă și absolută”⁴⁰.

³⁶ *Ibidem.*

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ Marian D. Irish, Elke Frank, *United States Foreign Policy. Context, Conduct, Content*, New York, Chicago, San Francisco, Atlanta, Alancourt Brace Jovanovich Inc., 1975, p. 458. Concluzia la care ajungea Dean Acheson nu era un lucru nou pentru senatori. Atunci când Comitetul pentru Relații Externe al Senatului a recomandat aprobarea Cartei O. N. U. a ținut să precizeze: „nici această Cartă și nici orice alt document sau formulă care pot fi create nu pot preveni războiul iar comitetul ar face un deserviciu publicului dacă acțiunea sa, cu privire la Cartă, ar indica o opinie contrară” (*Ibidem.*)

³⁹ Walter Lafeber, *op. cit.*, p. 84.

⁴⁰ *Ibidem.*

Din nou, ca și în cazul Doctrinei Truman, unul dintre critici s-a dovedit a fi George Kennan. Acesta a apreciat că alianța va militariza relația cu Europa, și va solicita resurse importante, alocate inițial reconstrucției economice; de asemenea va îngheța divizarea Est - Vest, împiedicând o posibilă înțelegere sovieto – americană. Cu alte cuvinte, componenta apărării urma să cunoască masive infuzii financiare și tehnice, prezența trupelor non – europene pe continent se va permanentiza ceea ce ar fi dus la o reacție similară sovietică în partea europeană iar confruntarea Est-Vest, cel puțin în plan ideologic, se va perpetua. Kennan s-a declarat în favoarea participării Statelor Unite ale Americii la „un bloc maritim al comerțului mondial”⁴¹ incluzând Marea Britanie și statele *Commonwealth* - ului, Peninsula Iberică și Scandinavia, bazat pe o singură valută și destinat unei eventuale federații⁴².

Peste aproape un deceniu, Kennan și-a manifestat surprinderea față de ceea ce devenise NATO: „nu m-am gândit că instrumentul militar pe care îl cream urma să fie vehiculul major al politicii occidentale în următorii ani. Mi se părea că noi puneam pe picioare un scut militar, solicitat mai puțin de un pericol iminent decât de nevoia pentru stabilizarea generală a situației în Europa și reasigurare a popoarelor europene occidentale, în lumina superiorității militare sovietice și a anxietății lor (europenilor – n. n.), oarecum tradiționale și subiective, referitoare la invazia terestră. În spatele acestui scut, am presupus, trebuia să mergem încrezători să întâmpinăm pericolul comunist, în cel mai amenințător element al său - ca o problemă internă a societății occidentale, ce trebuia combătută prin revitalizarea activității economice, prin refacerea încrederii proprii a popoarelor europene și prin ajutarea în vederea găsirii unor țeluri pozitive, pentru viitor”⁴³.

⁴¹ Terry L. Deibel, *Alliances for Containment*, în *Containing the Soviet Union. A Critique of United States Policy*, editat de Terry L. Deibel and John Lewis Gaddis, Washington, [etc.], Pergamon-Brassey's International Defense Publishers, f. a., p. 107.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ George F. Kennan, *Russia, the Atom and the West*, The BBL Reith Lectures, London, Oxford University Press, 1953, p. 92 - 93.

III. Importanța NATO.: aprecieri ale aliaților și inamicilor

Formarea NATO a urmărit obiective multiple. Averell Harriman a remarcat că, în situația în care tratatul nu era aprobat, „s-ar fi produs o reorientare”⁴⁴ în Europa, mergând până la „reîntărirea celor care cred în *appeasement* și neutralitate”⁴⁵. La rândul său, Acheson a arătat că europenilor trebuie să li se stimuleze „voința de a rezista”⁴⁶ sau să li se „consolideze moralul”, după cum aprecia John Hickerson⁴⁷. Același Acheson, peste un an de zile, arăta că „unitatea Europei solicită asocierea continuă și sprijinul Statelor Unite. Fără aceasta, Europa liberă se va destrăma”⁴⁸. Mai concret, conform lui Harriman, „oamenii nu pot merge înainte, făcând investiții pentru viitor, fără un anumit sentiment al securității”⁴⁹. Astfel, în 1949, Administrația Truman a dorit să dea o garanție americană securității europene în primul rând pentru valoarea psihologică a menținerii propriei încrederi a Europei, necesară continuării reabilitării politice și economice⁵⁰.

Crearea N. A. T. O. („extinderea logică a principiului Doctrinei Monroe”⁵¹, conform senatorului Tom Connally) a reprezentat, după alte opinii, „confirmarea dizolvării alianței create în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial[...]era un gest defensiv al principalelor Puteri occidentale, bazat pe teama față de eventualitatea unei agresiuni sovietice”⁵², reprezentând „apărarea democrației pe linia ei de demarcație”⁵³; alți factori care au determinat o asemenea asociere au fost „reacția împotriva dominației rusești și a naturii acesteia în Europa de Est, frustrarea devenită ostilitate în politica germană, vulnerabilitatea Europei Occidentale ca rezultat al pagubelor de război și al demobilizării precum și eșecul de a internaționaliza controlul asupra energiei atomice”⁵⁴.

⁴⁴ Walter Lafeber, *op. cit.*, p. 85. În același sens, al constatării caracterului plurivalent al alianței, s-a pronunțat și cunoscutul teoretician al relațiilor internaționale, Hans J. Morgenthau, în lucrarea *Politics among Nations. The Struggle for Power and Peace*, sixth edition, New York [etc.], McGraw – Hill, Inc., 1985, p. 553.

⁴⁵ Walter Lafeber, *op. cit.*, p. 85.

⁴⁶ Apud Thomas G. Paterson, *On Every Front. The Making and Unmaking of the Cold War*, New York, W. W. Norton, 1992, p. 87.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Walter Lafeber, *op. cit.*, p. 85.

⁴⁹ Thomas G. Paterson, J. Gary Clifford, Kenneth J. Hogan, *American Foreign Policy. A history/since 1900*, Lexington, Massachusetts, Toronto, D. C. Heath and Company, 1983, p. 456.

⁵⁰ Terry L. Deibel, *op. cit.*, p. 107.

⁵¹ Roger S. Whitcomb, *op. cit.*, p. 95.

⁵² Peter Calvocoressi, *Politica mondială după 1945*, ediția a VII-a, București, Editura ALLFA, 2000, p. 19.

⁵³ Liviu Țirău, *Conceptul de securitate națională în politica externă a S. U. A. și U. R. S. S.*, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj - Napoca*, tom XXXIII, 1994, p. 208.

⁵⁴ Peter Calvocoressi, *op. cit.*, p.19.

Senatorul Vandenberg, la rândul său, a salutat tratatul drept „cel mai important pas în politica externă americană, de la promulgarea Doctrinei Monroe”⁵⁵; pentru Harry Truman, reprezenta prima alianță militară constituită de la adoptarea Constituției⁵⁶. La ceremonia semnării tratatului, președintele a declarat că „este un document simplu dar, dacă el ar fi existat în 1914 și 1939, sprijinit de națiuni care sunt reprezentate astăzi aici, cred că actele de agresiune care au dus la cele două războaie mondiale ar fi fost prevenite”⁵⁷. Peste aproape cinci decenii, John Lewis Gaddis aprecia că „Tratatul Nord-Atlantic[...]a fost o inițiativă europeană de la început: era o invitație explicită, emisă de micile Puteri către o Mare Putere, de a construi un imperiu și de a le include în el”⁵⁸[...]imperiu nostru a apărut, deci, prin invitație, celălalt (cel sovietic - n. n.) prin impunere”⁵⁹.

Depășind faza euforiei manifeste și a rezervei reținute, tratatul a fost ratificat, după 10 zile de dezbateri în Senat, cu 82 de voturi pentru și 13 împotriva, la 21 iulie 1949, iar peste două zile a fost semnat de președintele Truman⁶⁰.

Imediat, Statele Unite și-au asumat sarcina punerii în funcțiune a alianței. La 25 iulie 1949 Truman a trimis Congresului *Legea privind apărarea reciprocă (Mutual Defence Assistance Act)*. În octombrie 1949, Congresul a aprobat alocarea a 1,3 miliarde dolari pentru programul prin care erau livrate echipamente militare atât aliaților din cadrul NATO cât și altor țări expuse amenințării comuniste⁶¹ (erau nominalizate Grecia, Turcia, Iran⁶², Coreea de Sud și Filipine)⁶³. Scopul programului era acela „de a promova politica

⁵⁵ Dean Acheson, *Present at the Creation: my Years in the State Department*, New York, London, W. W. Norton, 1987, p. 286.

⁵⁶ Harry Truman, *op. cit.*, p. 277.

⁵⁷ Clark M. Clifford, *A Landmark of the Truman Presidency. The Truman Doctrine Marks the End of American Isolationism*, în André de Staercke and Others, *NATO's Anxious Birth. The Prophetic Vision of the 1940's*, edited by Nicholas Sherwen, London, C. Hurst & Company, p. 8; conform unei expresii curente, scopul N. A. T. O. era acela de a ține pe sovietici afară, pe americani înăuntru iar pe germani la pământ (Thomas G. Paterson, *op. cit.*, p. 86).

⁵⁸ John Lewis Gaddis, *We Now Know: Rethinking Cold War History*, Oxford, Clarendon Press, 1997, p. 49.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 52.

⁶⁰ F. Roy Willis, *Europe in the Global Age: 1939 to the Present*, New York, Toronto, Dodd, Mead & Company, 1963, p. 203.

⁶¹ „Încă o dată, Rusia a venit în ajutorul unei politici externe bipartizane, aflate în pericol, vindecându-i rănilor și unind Congresul divizat în acceptarea versiunii Senatului privind *Mutual Defence Act*” (Dean Acheson, *op. cit.*, p. 313). Se avea în vedere detonarea primei bombe atomice de către Uniunea Sovietică, eveniment care a pus surdina criticilor care arătau că suma solicitată era cu totul insuficientă pentru a aduce forțele europene la un nivel de instruire care să permită o apărare eficientă dar destul de mare pentru a începe o cursă a înarmărilor, prin alarmarea Uniunii Sovietice (Thomas G. Paterson, J. Gary Clifford, Kenneth J. Hogan, *op. cit.*, p. 457).

⁶² Pentru primele două se prevedea alocarea unei sume ce nu putea depăși 211. 370. 000 de dolari pentru a îndeplini prevederile *Public Law 75* din 22 mai 1947, pentru o perioadă de până la 30 iunie 1950. Aceeași sumă era stipulată

externă, apărarea și bunăstarea generală ale Statelor Unite ale Americii, prin furnizarea de asistență militară către națiunile străine”⁶⁴. Astfel, ajutoarele militare deveneau un capitol permanent al bugetului Statelor Unite ale Americii, depășind sumele alocate pentru ajutor economic⁶⁵.

Instituirea alianței nord-atlantice nu a fost privită cu indiferență la Moscova. La 29 ianuarie 1949 a fost emisă prima reacție oficială, *Declarația Comisariatului Poporului pentru Afaceri Externe*, publicată în *Izvestia*. Atitudinea Uniunii Sovietice față de formarea N. A. T. O. a fost mai degrabă moderată, așa cum rezultă din analizele efectuate în procesul elaborării documentului mai sus amintit. La 15 ianuarie 1949, comisarul adjunct pentru Afaceri Externe, Andrei Gromîko, i-a prezentat lui Molotov unele sugestii „referitoare la un articol (sau o declarație corespunzătoare) pe Problema Pactului Atlantic”⁶⁶. Un astfel de material trebuia să dezvăluie caracterul agresiv al N. A. T. O. și incompatibilitatea sa cu Carta O. N. U. și să reprezinte, „într-o formă potrivită, un avertisment pentru țările scandinave, Turcia, Iran și alte țări învecinate cu Uniunea Sovietică”⁶⁷. În același timp, trebuia stabilită o legătură între scopurile NATO și politica Statelor Unite și Marii Britanii față de Germania. Dar și mai importantă era propunerea lui Gromîko ca reacția să fie de o așa manieră încât să nu pună Uniunea Sovietică „într-o poziție defensivă: articolul trebuie scris pe un ton ferm, dar calm. Este necesar să se evite apariția, peste hotare, a impresiei că este o manifestare a alarmei sovietice”⁶⁸.

Motivul moderației nu era, însă, numai acesta. Stalin a fost informat, pe canale specifice, de faptul că planificatorii americani nu considerau probabilă o agresiune sovietică în Europa Occidentală, Kremlinul urmărind, mai degrabă, o „tactică bine articulată a luptei politice”. Invers, conform acelorași surse, un atac nuclear american era, la rândul său, puțin probabil, datorită arsenalului redus în această privință⁶⁹. Mai mult,

și pentru Iran, dar termenul limită era 30 iunie 1951. (Thorsten V. Kalijarvi, Francis O. Wilcox, *Recent American Foreign Policy: Basic Documents 1941 - 1951*, New York, Appleton – Century - Crofts, 1952, p. 889).

⁶³ F. Roy Willis, *op. cit.*, p. 203.

⁶⁴ William Adams Brown, Redvers Opie, *American Foreign Assistance*, Washington, The Brookings Institution, 1957, p. 463.

⁶⁵ Nelson Manfred Blake, Oscar Theodore Barck, *The United States in Its World Relations*, New York, McGraw - Hill Beak Company Inc., 1960, p. 727.

⁶⁶ Natalia Iegorova, *op. cit.*, p. 9 - 10.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*.

noua alianță dispunea, în Europa, de mai puțin de 10 divizii și 400 de avioane de luptă. Semnificativ este și faptul că Biroul Politic nu a reluat în discuție formarea NATO decât în octombrie, în contextul analizării eșecului sovietic în privința împiedicării aderării Italiei⁷⁰.

În apropierea semnării Tratatului Nord-Atlantic, la 31 martie, guvernul Uniunii Sovietice a adresat guvernelor Statelor Unite, Marii Britanii și Franței o notă intitulată *Memorandum al Uniunii Sovietice cu privire la Tratatul Nord - Atlantic*⁷¹. În acest document se arăta că tratatul „contrazice scopurile și principiile O. N. U. și angajamentele pe care guvernele Statelor Unite ale Americii, Marii Britanii și Franței și le-au asumat prin alte tratate și acorduri”⁷². În opinia guvernului sovietic „nu este posibil să nu se vadă netemeinicia motivării antisovietice a Tratatului Atlanticului de Nord, întrucât se știe, de toată lumea, că Uniunea Sovietică nu intenționează să atace pe nimeni și nu amenință în nici un fel Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Franța sau celelalte părți semnatare ale tratatului”⁷³. Mai realist a fost, însă, Nikita Hrușciov care, într-o convorbire cu premierul danez Hans - Christian Hansen, în martie 1956, a apreciat că „N. A. T. O. a apărut ca rezultat al unei mari psihoze militare, atunci când mulți oameni au <<expus>> Uniunea Sovietică într-o lumină militaristă nefavorabilă în fața popoarelor europene. De partea noastră, am furnizat un pretext pentru asta”⁷⁴.

IV. Concluzii

Este evident că ceea ce s-a întâmplat la Praga și Berlin a contribuit, din plin, la consolidarea temerii că lumea s-ar afla în pragul unui conflict deschis. În special statele vest – europene au resimțit acut acest pericol. De aici a rezultat și prima construcție de securitate – Tratatul de la Bruxelles – considerat, însă, chiar de inițiatori, drept un prim pas înspre un aranjament mai larg. Asistența economică oferită prin *Planul Marshall* era, desigur, binevenită, dar inoperabilă, pe termen scurt, față de o posibilă agresiune militară.

⁷⁰ Vojtech Mastny, *op. cit.*, p. 21.

⁷¹ Pregătirea notei s-a realizat după publicarea, la 18 martie, a textului Tratatului Nord - Atlantic. Dar, în aceeași lună, Stalin a schimbat intențiile acestui document, hotărând să reprezinte un demers mai larg, atât în scopuri propagandistice cât și în acela al avertizării statelor vecine cu Uniunea Sovietică (Natalia Iegorova, *op. cit.*, p. 19).

⁷² *Memorandumul Guvernului sovietic cu privire la Tratatul Atlanticului de Nord*, f. 1., f. ed., f. a., p. 4.

⁷³ *Ibidem*, p. 9.

⁷⁴ *Apud* Vojtech Mastny, *op. cit.*, p. 18.

Implicarea Statelor Unite – pe segmentul securității – a devenit fundamentală și aceasta s-a realizat în urma unor decizii interne și a unor negocieri cu principalii parteneri europeni. Principalii factori de decizie de la Washington au privit, la rândul lor, evoluțiile din capitalele mai sus amintite ca o amenințare, comparabilă chiar cu cea exercitată de Hitler, înainte de declanșarea ostilităților iar analogia a constituit un bun stimul pentru efectuarea unor pași concreți în această direcție. Ne aflăm, așadar, în fața unei congruențe de interese europene și americane, bazată pe percepția comună a ceea ce putea să reprezinte Uniunea Sovietică – un posibil nou agresor.

Este interesant de subliniat faptul că implicarea americană a adus cu sine și un set de condiții/criterii/reguli pe care principalele state europene ar fi trebuit să le respecte pentru a se putea adopta o strategie comună, neatacabilă. Acestea au reieșit în cursul negocierilor în vederea formării viitoarei alianțe și puneau accent pe comunitatea de valori și pe disponibilitatea comună, a tuturor membrilor, de a susține efortul de asigurare a securității.

Formarea NATO a fost apreciată ca având o profundă semnificație. Pornită ca o reacție de apărare față de o potențială agresivitate, a unei puteri cu o ideologie complet diferită de cea occidentală, ea a fost apreciată, de către noii aliați, ca un eveniment deosebit, ca o mutație istorică în politică externă americană. În fapt, avem de-a face cu un succes deosebit pentru Europa Occidentală, care reușește să atragă Statele Unite în menținerea securității europene, devenind o realitate incontestabilă și astăzi.

Abstract:

From Prague, through Berlin, to Washington: some aspects regarding the Atlantic process of building security (1948 – 1949)

It is quite obvious, currently, that the entire process of N. A. T. O. build-up was speed up by what was happened in Prague and Berlin, in Spring and Summer of 1948. The fear of a possible Soviet aggression was present, in the diplomatic circles, and represented a stimulation for taking some measures in the field of security.

This goal was achieved in two stages. First of all, the Bruxelles Pact, which include France, Great Britain and Benelux countries, was, in the Ernest Bevin words, the „first circle” of some security arrangements. The second one, was, finally, N. A. T. O.; the Europeans convinced themselves that cannot be security without United States participation, as the most capable power, from military and economic perspective, to guarantee the existent status – qvo in Western Europe. This final achievement produced after a series of bi and multilateral negociations and, also, after United States Congress cut the constitutional ties which lock the U. S. participation to the collective security arrangemenets.

Ce este NATO, azi? De la alianță militară la sistem de securitate colectivă

Ruxandra IVAN

Într-un articol scris în 1999, Stephen Walt, cunoscutul teoretician al relațiilor internaționale specializat în alianțe, demonstrează că NATO are puține șanse să supraviețuiască mult timp după sfârșitul Războiului Rece¹. Motivele invocate de autor sunt grupate în trei mari categorii: politice, economice și demografice. Din punct de vedere politic, divergențele care îi separă pe aliați în anii 90 sunt din ce în ce mai numeroase și mai vizibile: Statele Unite și țările europene au viziuni diferite asupra procesului de pace din Orientul Mijlociu, asupra politicii de îndiguire (containment) în Golful Persic, precum și asupra a numeroase instrumente de drept internațional, cum sunt protocolul de la Kyoto, convenția pentru eliminarea minelor anti-personal sau statutul Curții Penale Internaționale². Cel mai puternic catalizator al acestor divergențe este dispariția principalei amenințări care ținuse NATO împreună (maximizând tendințele centripete) pe tot parcursul Războiului Rece, Uniunea Sovietică. Or, pentru Walt, principala cauză de formare și menținere a unei alianțe este tocmai prezența unei amenințări comune³, care creează un interes comun. Din punct de vedere economic, de asemenea, concurența dintre Statele Unite și Uniunea Europeană este din ce în ce mai vizibilă, începând cu competiția dolar – euro, care a dat câștig de cauză celui din urmă, și până la numeroasele conflicte de la Organizația Mondială a Comerțului⁴. În sfârșit, tendințele demografice accentuează orientările diferite ale oamenilor politici de o parte și de alta a Atlanticului: schimbarea de generații a adus la putere elite politice care nu mai sunt legate de amintirea comună a celui de-al doilea Război Mondial; populația de origine europeană din Statele Unite este în scădere, iar coasta de Vest a Americii, spre deosebire de cea de Est, devine din ce în ce mai populată, ceea ce duce și la o orientare culturală către Asia, în defavoarea Europei⁵. Toate aceste motive, cumulate, duc la o consistență din ce în ce mai mică a angajamentului

1 Stephen WALT, "The Ties That Fray. Why Europe and America Are Drifting Apart", in *The National Interest*, Winter 1998-1999, pp. 3 – 11. Cartea care l-a consacrat pe Stephen Walt ca specialist în alianțe este *The Origins of Alliances*, Ithaca, Cornell University Press, 1987.

2 IDEM, *art. cit.*, p. 5.

3 IDEM, „Why Alliances Endure or Collapse”, in *Survival*, vol. 39, no. 1, Spring 1997, pp. 156 – 179. Walt, urmându-i pe realiștii care au creat teoria echilibrului de puteri, dezvoltă o teorie alternativă, conform căreia Statele formează alianțe nu neapărat ca răspuns la apariția unei mari puteri, ci ca răspuns la apariția unei amenințări – este vorba despre teoria echilibrului amenințărilor (*balance of threats*). Vezi IDEM, *op. cit.*

4 IDEM, "The Ties...", pp. 6-7.

5 *Ibidem*, p. 7.

transatlantic. Walt folosește o metaforă inspirată pentru a caracteriza NATO de la sfârșitul secolului 20: acesta este o alianță de tip „Dorian Gray”. Este o aluzie la celebrul personaj al lui Oscar Wilde, care nu dă semne exterioare de îmbătrânire, deși în realitate este măcinat de o decădere interioară care se va revela brusc și tragic, în final.

Articolul la care ne-am referit este scris cu mult înainte de intervenția americană în Irak din 2003, cel mai evident episod conflictual între cele două părți, care ar fi consolidat, probabil, opinia lui Walt despre sfârșitul iminent al Alianței Nord-Atlantice. Desigur, se poate obiecta că articolul este depășit, el fiind scris cu nouă ani în urmă, și că „profeția” lui încă nu s-a îndeplinit. Însă și conceptul strategic actual al NATO, de exemplu, datează tot din 1999 și aceasta în ciuda unor schimbări fundamentale care au intervenit în peisajul internațional din 1999 până astăzi (11 septembrie 2001, războaiele din Afganistan și Irak).

Teza principală pe care o vom susține în cele ce urmează este următoarea: NATO și-a modificat fundamental natura. Alianța este din ce în ce mai puțin o alianță militară; în cel mai fericit caz, se îndreaptă către a fi un sistem de securitate colectivă, ca Liga Națiunilor, ca ONU, dar mai mascat și cu vocație mai puțin universală.

Pentru construcția acestui argument, să începem prin a lămuri diferența conceptuală dintre *alianțe* și *sisteme de securitate colectivă*. Tot Stephen Walt este cel care detaliază această diferență. Conform acestuia, o alianță este „un angajament de cooperare pentru securitate, formal sau informal, între două sau mai multe State (...). Trăsătura definitorie a oricărei alianțe este angajamentul de a da ajutor militar reciproc împotriva unor actori externi, într-un set de circumstanțe specificate”⁶. Dimpotrivă, sistemele de securitate colectivă⁷ tind să includă cât mai mulți participanți, pentru că ele nu implică decât un angajament de a nu intra în conflict cu ceilalți membri ai sistemului, și nu de a interveni militar în apărarea lor. Așadar, o primă diferență între cele două tipuri de convenții internaționale privește capacitatea de a include noi membri: o alianță este cu atât mai solidă cu cât este mai exclusivă, deoarece presupune existența unui angajament foarte puternic între membri; Statele terțe nu pot intra în alianță când doresc, ci numai dacă sunt acceptate de membrii deja existenți. Dimpotrivă, un sistem de securitate colectivă este cu atât mai eficient cu cât este mai inclusiv, deoarece participarea mai multor state implică un angajament mai extins de renunțare la utilizarea forței ca mijloc de politică externă. Cea de-a doua diferență decurge din prima: sistemele de securitate colectivă au vocație

6 Stephen WALT, „Why Alliances...”, p. 157.

7 Mai multe detalii despre sistemele de securitate colectivă în Charles KUPCHAN and Clifford KUPCHAN, „Concerts, Collective Security and the Future of Europe”, in *International Security*, vol. 16, no. 1, 1991; IDEM, „The Promise of Collective Security”, in Michael O. BROWN *et al.*, *Theories of War and Peace*, The MIT Press, Cambridge and London, 2000, pp. 397 – 406.

universală, deoarece ele își ating eficiența maximă dacă toți actorii din sistem participă⁸. Cea de-a treia diferență privește scopurile alianțelor, respectiv ale sistemelor de securitate colectivă: în cazul primelor, este vorba de apărarea membrilor, cu posibilitatea recurgerii la forță; în cazul celor din urmă, scopul este menținerea păcii, și deci utilizarea forței este exclusă. În sfârșit, o altă diferență este posibilitatea unor țări terțe de a beneficia de avantajele sistemului de securitate colectivă, fără a participa la el (*free-riding*: Statele respective nu se angajează cu nimic, dar beneficiază de pacea menținută de sistem), în timp ce în cazul alianțelor, posibilitatea de *free-riding* este exclusă.

Conform Tratatului Atlanticului de Nord, NATO asigură securitatea membrilor săi prin toate mijloacele politice și militare. Aceasta însă numai pe teritoriul european și nord-atlantic al Statelor membre⁹. Dincolo de acest lucru, prin Tratat, Statele se angajează față de normele pacifice ale dreptului internațional (art. 1), ele urmând să răspundă prin forță doar în cazul unui atac armat împotriva unuia dintre ele. Deși acest lucru nu este prevăzut în mod explicit în Tratat, NATO a fost concepută, în mod evident, pentru a contracara amenințarea sovietică. Așadar, de ce nu s-a dizolvat alianța odată cu dezmembrarea URSS-ului și cu desființarea Pactului de la Varșovia? Dimpotrivă, NATO și-a găsit noi rațiuni de a fi, noi scopuri și misiuni, s-a extins și chiar și-a schimbat de două ori conceptul strategic.

Summit-ul de la Roma, din 1991, a identificat noi amenințări posibile la securitatea Statelor membre: armele de distrugere în masă, terorismul și sabotajul, întreruperea fluxurilor de resurse vitale¹⁰. Începând cu acest moment, NATO și-a extins misiunile către gestiunea crizelor și prevenirea conflictelor. Alianța „iese din zonă” pentru prima dată în 1995, când intervine pentru a pune capăt războiului din Bosnia și continuă prin a interveni în Kosovo, în 1999, fără un mandat explicit al ONU. Conceptul strategic din 1999 justifică *ex post* aceste devieri de la textul strict al Tratatului inițial. Atacurile de la 11 septembrie 2001 au demonstrat clar schimbarea naturii amenințărilor și chiar a războiului. Inamicul nu mai este extern și ușor identificabil; amenințarea este difuză și poate veni chiar din interiorul Statului¹¹.

2003 a fost momentul de maximă tensiune între aliați, ieșită la iveală cu ocazia intervenției americane în Irak. Acest moment a demonstrat totala lipsă de unitate în sânul

8 Contraexemplul care confirmă această teză este Liga Națiunilor, care a eșuat tocmai datorită faptului că a avut o componență foarte limitată, Statele nedorind să se lege prin angajamentele pe care ea le solicita.

9 Conform articolului 5 al Tratatului Atlanticului de Nord. Precizarea teritoriului protejat prin Tratat se datorează faptului că, în momentul semnării lui (4 aprilie 1949), mai multe state europene erau imperii coloniale; or, Tratatul nu acoperă posibilele atacuri în colonii.

10 Conceptul strategic din 1991.

11 Vezi, pentru definierea amenințării teroriste, Dan A. PETRE, „Este campania anti-teroristă o victorie a organizațiilor internaționale?”, în *Analele Universității București, seria Științe Politice*, anul II, 2000 (apărut în 2002), pp. 105 – 116, mai ales p. 107.

alianței. Responsabilii politici au conștientizat, probabil, consecințele nefaste pe care o astfel de evoluție le-ar fi avut asupra sistemului internațional: orice conflict vizibil între Statele Unite și statele europene ar fi dus la o reconfigurare radicală a sistemului internațional și ar fi necesitat, la nivel discursiv, o redefinire a legitimității acțiunilor de politică externă, atât din partea SUA, cât și a statelor europene. Așadar, în anii ce au urmat, oamenii politici de cele două părți ale Atlanticului și-au ascuns mai bine divergențele și chiar au căutat noi domenii de consens. În același timp însă, în plan secund, se poate identifica o înclinație mai mare a Statelor Unite de a găsi forme de cooperare militară mai strânsă cu state din Europa lărgită, state care nu s-au împotrivit intervenției în Irak, ba chiar au susținut-o¹².

Argumentele teoretice conform cărora NATO ar fi trebui să se destrame¹³ par așadar contrazise empiric. Este o evidență că NATO nu a dispărut. Este mai puțin evident însă dacă, în spatele aceleiași denumiri și, aparent, al aceleiași Tratat, se mai află acum aceeași organizație, având aceeași natură.

Ce face NATO astăzi? Conform site-ului Internet al Alianței¹⁴, principalele funcții ale acesteia sunt: în primul rând, *consultarea*; apoi apărarea, conform angajamentelor luate în Concepul Strategic din 1999, apoi gestiunea crizelor și, în sfârșit, parteneriate cu țări non-membre în cadrul Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic. Însuși faptul că pe primul loc între funcțiile (rolurile) Alianței se consideră a fi consultarea ne dă o idee despre mutația pe care a suferit-o natura inițială a NATO. Trei dintre funcțiile menționate – exceptând, desigur, apărarea – au o tentă de *soft security* care *nu* este specifică unei alianțe militare.

Concret, NATO desfășoară în prezent misiuni în Afganistan, Mediterana, Darfur, Kosovo și Irak (unde nu are rol direct, ci participă doar la acțiuni non-combatante). Toate aceste misiuni au loc „în afara zonei”, deci se situează în mod clar *în afara* Tratatului originar. Nici una din ele nu are scopul de a proteja în vreun fel teritoriul Statelor membre.

Politica „ușilor deschise” este un alt element asupra căruia insistă oficialii din Statele membre, ca o dovadă a faptului că NATO nu are nicidecum de gând să se

12 Este vorba în primul rând de cele zece State din Europa Centrală și de Est care au semnat, în 2003, Scrisoarea de la Vilnius, prin care susțineau intervenția SUA în Irak, și care i-a deranjat profund pe câțiva lideri europeni; cu această ocazie, Jacques Chirac a declarat că țările din Estul Europei, dar mai ales Bulgaria și România, care la acea dată erau doar candidate, „au ratat o bună ocazie de a-și ține gura”. Vezi „Conférence de presse de Monsieur Jacques Chirac, Président de la République, à l'issue de la réunion informelle extraordinaire du Conseil Européen”, Bruxelles, &è februarie 2003, www.monde-diplomatique.fr/cahier/europe/conf-chirac.

13 Tot Stephen Walt este cel care aduce și argumente teoretice care pot explica, pe o cale ocolită însă, persistența Alianței: *leadership*-ul hegemonic al Statelor Unite sau caracterul puternic instituționalizat al organizației, care ar fi făcut ca dispariția ei să implice costuri foarte mari atât pentru Statele participante, cât și pentru indivizii angrenați în aparatul birocratic. Cf. Stephen WALT, „Why Alliances...”.

14 www.nato.int

desființeze, ci dimpotrivă, să se extindă. Perspectiva¹⁵ aderării Albaniei, Croației și Fostei Republici Iugoslave Macedonia nu sunt însă neapărat de natură să alunge temerile legate de securitate ale țărilor membre sau să consolideze unitatea politică a Alianței. Cele trei țări menționate nu beneficiază de capacități militare remarcabile, iar regimurile lor politice diferă substanțial, chiar dacă nu formal, de cele ale membrilor occidentali. NATO devine din ce în ce mai inclusivă și, prin aceasta, din ce în ce mai diluată.

Un exemplu extrem în ceea ce privește mutațiile de substanță ale NATO este secțiunea „E-generation” de pe site-ul oficial, dedicată... copiilor. Copiii care accesează site-ul alianței militare pot trimite o carte poștală electronică unui prieten sau pot să descarce un „skin” NATO pentru Windows Media Player.

Aceste exemple nu pot fi decât îngrijorătoare din perspectiva seriozității Alianței Nord-Atlantice. Cine – și de ce? - își mai dorește să facă parte dintr-o alianță militară atât de difuză și de eterogenă? Este un alt mod de a reformula întrebarea: cum a fost posibilă supraviețuirea și transformarea aceasta de substanță a NATO? Mai multe tipuri de explicații pot fi mobilizate pentru a explica supraviețuirea Alianței după dispariția amenințării principale, constituită de URSS. Într-un articol din 1997, Iulia Motoc argumentează că oficialii Alianței au părăsit logica realistă a Războiului Rece, logică în care relațiile internaționale erau văzute ca un joc de sumă nulă, pentru a intra într-o logică de cooperare, specifică liberalismului instituțional, și conform căreia cadrul instituționalizat oferit de Alianță constituie un atu valoros în dezvoltarea cooperării – atât în profunzime, cât și în extensie – către alte state¹⁶. Faptul că Alianța însăși se prezintă ca având drept principal scop „consultarea” între membrii săi este un argument în favoarea acestei idei.

Pe de altă parte însă, putem aminti și alte tipuri de explicații. Cea organizațional-birocrațică, de exemplu, conform căreia orice birocrăție tinde către propria ei perpetuare, deoarece membrii acesteia beneficiază de pe urma existenței organizației: „În primul rând, dacă alianța generează o birocrăție formală extinsă, acest lucru va crea un grup de indivizi ale căror perspective profesionale și de carieră sunt strâns legate de menținerea acestei relații (...). În al doilea rând, un grad înalt de instituționalizare poate crea capacități care merită să fie menținute chiar și după ce scopul lor inițial dispăre, mai ales dacă e mai puțin costisitor ca ele să fie păstrate decât costul inițial al creării lor”¹⁷. Numai cartierul general

¹⁵ Textul acestui a fost redactat și înaintat spre publicare cu mai bine de o lună înainte de Summit-ul de la București -- nota redacției *Revistei IDR*

¹⁶ Iulia MOTOC, „Politica externă a României față de NATO”, in *Polis*, vol. 4, nr. 1/1997, pp. 7 – 15.

¹⁷ Cf. Stephen WALT, „Why Alliances...”, p. 166. Cel de-al doilea argument invocat de Walt urmează logica lui Robert O. KEOHANE, *After Hegemony. Collaboration and Discord in the World Political Economy*, Princeton, Princeton University Press, 1984.

al NATO de la Bruxelles are 4000 de angajați, care au tot interesul în a perpetua organizația.

Un alt tip de explicație ține de transformarea scopurilor Alianței. Unul din obiectivele urmărite de NATO prin extindere se spune că ar fi democratizarea Statelor candidate și a celor din jurul lor. Democratizarea a fost unul din scopurile urmărite și prin intervenția din Irak, cu rezultatele pe care le cunoaștem. Aceste eforturi de democratizare sunt făcute deoarece decidenții au în minte teoria păcii democratice, conform căreia democrațiile nu încep războaie una împotriva celeilalte¹⁸. Chiar și examinat strict teoretic, acest enunț este foarte slab¹⁹. Problema însă nu este aici, din punctul nostru de vedere. Chiar dacă acest lucru nu duce neapărat la eliminarea războiului, desigur că este dezirabil ca din ce în ce mai multe State să fie democratice. Întrebarea reală este însă: pot ele să devină democratice, și, mai mult, poate avea loc o astfel de transformare prin metoda importului de democrație? Vor ele în mod real să devină democratice? Exemplele recente ale Afghanistanului și Irakului ridică importante dubii cu privire la un posibil răspuns afirmativ la aceste întrebări. Ele sunt însă mult prea serioase pentru a putea fi tratate cu ușurință aici; vom atrage atenția doar asupra faptului că țările non-europene au o cultură politică atât de profund diferită de cea europeană și nord-atlantică, încât sensul guvernării democratice va fi, pentru ele, întotdeauna diferit față de ceea ce înțelegem noi prin „democrație”.

Ideea că extinderea NATO ar putea duce la extinderea democrației a fost contestată și de Dan Reiter²⁰. El afirmă că în trecut (este vorba de perioada Războiului Rece), extinderile NATO nu au adus mai multă democratizare nici măcar în Europa occidentală – cazurile Greciei, Turciei, Spaniei și Portugaliei fiind elocvente în acest sens. Nici extinderea din 1999, cu Cehia, Ungaria și Polonia, nu a accelerat procesul de democratizare din cele trei țări, argumentează Reiter²¹. El susține că *alte* instituții internaționale, printre care un rol decisiv l-a avut Uniunea Europeană, au făcut presiunile cele mai eficiente pentru democratizare. Așadar, este cu atât mai puțin probabil că promisiunea aderării la NATO va avea vreun efect în cazurile Albaniei, Croației și Macedoniei, care au în acest moment și mai puține șanse de a adera la UE decât avuseseră țările din Europa Centrală și de Est în momentul intrării în NATO.

În sfârșit, o ultimă explicație demnă de luat în considerare privind supraviețuirea și

18 Michael DOYLE, „On the Democratic Peace”, in *International Security*, vol. 19, no. 4, 1995, pp. 164 – 184.

19 Christopher LAYNE, „Kant or Cant: The Myth of the Democratic Peace”, in Michael O. BROWN *et al.*, *op. Cit.*, pp. 176 – 220.

20 Dan REITER, „Why NATO Enlargement Does Not Spread Democracy”, in *International Security*, vol. 25, no. 4, Spring 2001, pp. 41 – 67.

21 *Ibidem*, pp. 59 – 67.

transformarea Alianței Nord-Atlantice și pe care o dorim complementară, și nu exclusivă, în raport cu celelalte, este aceea de legitimare. Discursul democratizării și aparența de multilateralism pot fi folosite de liderul hegemonic²² al Alianței – Statele Unite – pentru a-și justifica anumite acțiuni de politică externă în ochii opiniei publice internaționale. Acuzațiile de unilateralism s-au făcut auzite din ce în ce mai des la adresa Statelor Unite începând cu campania din Afghanistan, când SUA au preferat soluția unei coaliții sub comandă americană, și cu atât mai mult după ce a devenit evident că armele de distrugere în masă invocate ca argument pentru invazia din Irak nu vor fi găsite niciodată. Pentru a contracara aceste acuzații, aparența unor consultări multilaterale este esențială, în condițiile în care legitimitatea a devenit un element ce ține de *capabilities*, iar puterea se definește și în termeni de legitimitate.

Așadar, o primă concluzie pe care o putem reține este că, deși a supraviețuit, NATO și-a schimbat profund natura sa inițială, de alianță militară cu scopuri defensive. S-a transformat el însă într-un sistem de securitate colectivă, așa cum pare să o facă, având în vedere diluarea sa? Nu tocmai, și asta din câteva motive. Pe de o parte, NATO este deocamdată mult prea limitat în componență; chiar dacă regula interzicerii războiului între membrii săi funcționează, sunt încă mult prea multe State în afara lui, care ar putea declanșa un război. La nivel regional însă, NATO se poate dovedi eficient în a ține sub control anumite zone tensionate, cum este spațiul ex-iugoslav, prin includerea Statelor respective. Pe de altă parte, hegemonia SUA și contestarea pe care acțiunile de politică externă ale acestui Stat au suscit-o în rândul opiniei publice internaționale au dus la o anumită decredibilizare a Alianței – iar eforturile de comunicare pe care organizația le face, inclusiv cu copiii și adolescenții (m-am referit mai devreme la secțiunea „E-generation” de pe site) demonstrează că este conștientă de o anumit deficit de imagine de care suferă. În sfârșit, chiar dacă, într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat, NATO ar reuși o transformare de succes într-un sistem de securitate colectivă, o statistică istorică simplă ne poate demonstra că acest gen de aranjamente internaționale au fost întotdeauna extrem de fragile și ineficace.

Cu toate acestea, există un avantaj important pe care îl prezintă *orice* instituție internațională de anvergura pe care a dobândit-o, în timp, Alianța Nord-Atlantică. Instituționalizarea scenei internaționale este întotdeauna pozitivă, deoarece îmblânzește anarhia. O instituție ca NATO poate să contribuie la creșterea transparenței politicilor externe ale Statelor membre. Negocierea și întâlnirile repetate la vârf din acest cadru

22 Leadership-ul hegemonic este, de altfel, o altă cauză importantă a menținerii alianțelor, cf. Stephen WALT, "Why Alliances...", pp. 164 – 165.

organizat duc, de asemenea, la reducerea costurilor de tranzacție între State. Regularitatea summit-urilor și prezența periodică a șefilor de State și de guverne la aceste întâlniri le permite acestora să imagineze strategii de negociere pe termen lung, ca și să facă anumite compromisuri care să depășească cel mai mic numitor comun al pozițiilor lor, făcând concesii în chestiuni mai puțin relevante pentru a primi în schimb concesii din partea partenerilor (*issue-linkage*). O astfel de interacțiune instituționalizată descurajează tentațiile de defecțiune și poate, într-adevăr, pe termen lung, să creeze o atmosferă de încredere între parteneri și să transforme sistemul regional și internațional într-o anarhie „soft”, o anarhie kantiană²³.

Abstract:

The author starts by presenting notorious and influential theories which state that alliances are generated by enemies and/or threats. According to such a vision, NATO should have been disbanded after the collapse of USSR. The basic fact that NATO is still operational seems to prove that its goals and methods significantly changed, and that the Alliance is now in an advanced stage of a process of evolution (transformation), which will make it operate more and more as a collective security organization (resembling UN or the League of Nations – and less and less as a strictly traditional political and military alliance.

23 Alexander WENDT, „Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics”, in *International Organization*, vol. 46, no. 2, Spring 1992, pp. 391 – 425

NATO: de la alianță militară la alianță de securitate. Transformarea politică a Alianței Nord-Atlantice

Tiberiu TĂNASE

Roxana OPREA

Motto: Transformarea NATO trebuie să fi mai amplă decât este concepută în acest moment, dacă Alianța dorește să răspundă viitoarelor provocări de securitate.

Allen G. Sens¹

Începutul secolului al XXI-lea este caracterizat printr-un mediu global instabil, generat de continuitatea și consecințele conflictelor din perioada post război rece, extinderea globalizării economiilor și a comunicațiilor, intensificarea terorismului internațional, apariția amenințărilor non-tradiționale și proliferarea armelor de distrugere în masă. Noile evoluții strategice marchează la rândul lor, o nouă epocă în domeniul relațiilor internaționale, unde incertitudinea și complexitatea mediului strategic determină liderii să ia în considerare amenințările indiferent de sursa lor.

1. Mediul de securitate

Marile provocări ale secolului XXI sunt legate de amenințarea globală a terorismului, de posibila folosire a armelor de distrugere în masă și de menținerea unor focare de instabilitate în diferite regiuni ale lumii. La acestea se adaugă efectele globalizării, influențele dezechilibrelor demografice, radicalizarea ideologică sau fragilitatea instituțiilor statale în zonele sensibile. Accesul neîngrădit la informații și tehnologii noi oferă potențialului agresor mijloace și modalități care sporesc complexitatea riscurilor la care trebuie să răspundă. Toți acești factori pot reprezenta sursa unor tensiuni, crize și conflicte, care, prin implicațiile lor, pot afecta interesele Alianței². Diversitatea și complexitatea acestor amenințări vor produce schimbări în natura conflictelor viitoare și

¹ Allen G. Sens, președintele Programului de Relații Internaționale în cadrul Universității provinciei British Columbia în *NATO Review*, toamna 2006.

² Cornel Paraniac, „Alianța Nord Atlantică, între provocări și strategii de răspuns”, în revista *Gândirea Militară Românească* nr. 2/2005, p. 49.

vor solicita continue adaptări ale forțelor, conceptelor și capabilităților pentru combaterea acestora.

Abordarea acestor amenințări a necesitat declanșarea unor procese complexe de adaptare a actorilor statali și nonstatali, în special *Alianța Nord Atlantică*, la provocările noului secol, procese ce urmăresc transformări profunde în concepții, structuri, proceduri și mentalități. Angajarea Alianței în menținerea securității și stabilității în diferite regiuni de interes și creșterea acestui rol în viitor determină nu numai reevaluări periodice ale capacității acesteia de îndeplinire a misiunilor, dar și elaborarea unor strategii noi de abordare a viitoarelor operații.

2. Procesul de transformare

2.1 Necesitatea transformării

Operațiile NATO din Balcani din 1999 au scos în evidență necesitatea ca Alianța să-și reconsidere interoperabilitatea, fapt ce s-a materializat în două inițiative la nivel înalt: *Inițiativa Capacităților de Apărare* (Defence Capabilities Initiative), convenită cu ocazia Summitului de la Washington din 1999 și *Capabilitățile de la Praga* (Prague Capabilities Commitments), convenită în 2002, la Praga. Ambele inițiative au scos în evidență deficitele militare critice care necesită remediere urgentă, nu numai în ceea ce privește echipamentele, ci și din punct de vedere conceptual. Soluția inovatoare a constat în abordarea problemei din perspectiva capabilităților în detrimentul perspectivei clasice, și anume în dezvoltarea unui număr de capabilități interoperabile, care să-i ofere NATO posibilitatea unei game de răspunsuri adaptabile și flexibile, de contracarare a amenințărilor curente, precum și a celor neprevăzute.

Ulterior, operațiile militare din Afganistan, îndreptate împotriva surselor acestor atacuri teroriste, au demonstrat valoarea unor forțe moderne, ușoare, înalt tehnologizate, expediționare, precum și a unui sistem sofisticat și rapid de luare a deciziilor, de comandă și control. Aceasta a reconfirmat nevoia unei analize militare cuprinzătoare și a demonstrat faptul că apărarea colectivă nu se mai poate concentra exclusiv pe amenințările tradiționale produse de forțe numeroase, aflate față în față. Datorită acestor evenimente istorice cheie și unei responsabilități crescânde în cadrul Alianței de a rezolva problemele legate de securitate într-un context global, NATO a început să recunoască nevoia implicării în roluri precum prevenirea conflictelor, managementul crizelor, menținerea păcii, intervenția în caz de dezastre și ajutor umanitar. Pentru asigurarea succesului în aceste noi misiuni, NATO a realizat nevoia de a-și readapta modul de gândire, bazat pe căi și mijloace militare, ce

implică sprijinul mutual, într-o manieră coordonată, al instrumentelor politice, civile și economice ale națiunilor membre.

Prin urmare, pentru a reprezenta, în continuare, un mecanism util pentru cooperarea de securitate, NATO trebuie să se adapteze în mod corespunzător. În consecință, *NATO trebuie să dezvolte parteneriate cu state și instituții din alte regiuni ale lumii și să parcurgă un proces de transformare politică*. Acest proces de transformare politică este necesar pentru a face Alianța un instrument mai valoros în vederea îndeplinirii celor două misiuni fundamentale ale sale: desfășurarea acțiunilor militare colective și realizarea cooperării în domeniul securității.

Accentul acestei transformări ar trebui să cadă pe *întărirea capacităților Alianței* în vederea îndeplinirii rolurilor principale, ci nu asupra re poziționării Alianței în cadrul arhitecturii europene de securitate sau a modificării procedurilor de luare a deciziilor. Schimbările petrecute în cadrul Alianței, ca parte a procesului de transformare, și-au găsit reflectarea în Summit-urile NATO de la Praga (2002), Istanbul (2004) și Riga (2006). În cadrul acestor summituri au fost lansate *Inițiativa NATO a Capacităților de Apărare, Dialogul Mediteranean*³, *Forța de Reacție Rapidă* (NATO Response Force), *Comandamentul Aliat pentru Transformare*.

2.2 Natura și fundamentul transformării

Schimbările înregistrate în evoluția mediului geopolitic contemporan sunt profund influențate, pe de o parte, de efectele globalizării, de schimbările demografice și ale mediului înconjurător, iar pe de altă parte, de amenințările asimetrice, de radicalizare a unor ideologii cu caracter religios sau de persistența unor conflicte nerezolvate. Ciocnirile tradiționale de interese în zone considerate de importanță vitală se suprapun pe acest fundal și contribuie la lărgirea spațiului de insecuritate actual. Printre multiplele soluții avute în vedere, cea militară va rămâne în continuare valabilă.

Transformarea presupune mai multe aspecte, atât politice cât și militare, dintre care pot fi menționate,

- *superioritatea decizională*, condiționată de existența unor sisteme de comunicații și informatice performante și mobile ;
- *reforma forțelor și capacităților militare*;

³ NATO a inițiat un dialog cu șapte țări din regiunea Mării Mediterane, care reflectă viziunea Alianței conform căreia securitatea în Europa este în strânsă legătură cu securitatea și stabilitatea în zona mediteraneană, cunoscut sub numele de Dialogul Mediteranean. Țările care iau parte la acest dialog sunt: Algeria, Egipt, Israel, Iordania, Mauritania, Maroc și Tunisia.

- *caracterul expediționar, multinațional și integrat* al acestor forțe (Forța de Răspuns NATO) trebuie să le permită să se deplaseze în timp scurt în orice zonă de operații, să se angajeze în îndeplinirea întregului spectru de misiuni asumate de către Alianță și să reziste în teatru timp îndelungat;
- *mobilitatea și flexibilitatea* de a se adapta rapid la schimbări, interoperabilitatea cu alte forțe, precum și capacitatea de a interacționa cu autoritățile civile, organizațiile internaționale sau cu alte agenții care acționează în teatru le pot crea avantajele de care au nevoie pentru îndeplinirea cerințelor misiunii;
- *superioritatea tehnologică*, care trebuie să se manifeste prin capacități bazate pe rețea, adică pe integrarea tuturor elementelor prin a căror acțiune victoria este posibilă⁴.

Toate aceste aspecte ale transformării presupun îmbunătățirea continuă a proceselor de planificare, de dezvoltare a unor capacități comune, de identificare a mecanismelor de finanțare și de împărțire echitabilă a costurilor. Corelate cu evoluțiile pozitive în domeniul luării deciziilor la nivel politic, aceste măsuri se înscriu în corolarul schimbărilor necesare în vederea finalizării procesului de transformare.

În plan conceptual, la nivelul Alianței, asigurarea securității cere o abordare radical diferită de cea bazată pe apărarea teritorială pasivă și descurajarea din timpul războiului rece. În acest sens, la Istanbul, s-a subliniat că noile misiuni ale NATO nu trebuie să vizeze provocările de securitate din perspectivă geografică, ci funcțională. În consecință, deschiderea manifestată de Alianță prin construirea unor parteneriate strategice cu Rusia și Ucraina, cooperarea în zone de interes specifice (Dialogul Mediteranean), atragerea unor parteneri în acțiuni comune, inclusiv în gestionarea unor operații, sunt o ilustrare a misiunilor noi ale Alianței.

Enumerarea priorităților ne oferă imaginea dimensiunii implicării NATO în misiuni diverse, complexe și departe de zona sa de responsabilitate. Fiecare din angajamentele menționate sunt o provocare care demonstrează că NATO s-a angajat și parcurge o etapă decisivă în definirea unor noi mijloace și proceduri pentru îndeplinirea misiunilor asumate.

⁴ Ion Dumitrașcu, „Alianța Nord-Atlantică, continuitate prin schimbare”, *Gândirea Militară Românească* nr. 2/2005, pp.52-54.

2.3. Conținutul procesului de transformare

Transformarea comandamentelor NATO reprezintă rezultatul procesului de adaptare internă a forțelor Alianței la caracteristicile mediului de securitate și la cerințele „revoluției în afacerile militare”.

Cele trei obiective fundamentale care stau la baza transformării și adaptării interne a NATO sunt: asigurarea eficacității militare a Alianței, păstrarea legăturii transatlantice și dezvoltarea *Identității Europene de Securitate și Apărare (ESDI)* în cadrul NATO.

Momentul politic decizional pentru implementarea transformării NATO l-a reprezentat Summitul de la Praga din 2002, procesul de transformare fiind impus de noile cerințe operaționale ale Alianței în fața diversității amenințărilor mileniului trei.

În cadrul summitului NATO de la Riga din noiembrie 2006 a fost inițiat procesul de reexaminare a rolului și misiunilor Alianței, concretizat într-un document de analiză al organizației, intitulat *Directiva Politică Globală*, care trasează cadrul și orientările politice necesare continuării transformării organizației, definind, pentru următorii 10-15 ani, prioritățile în ceea ce privește capacitățile, disciplinele de planificare și activitățile de informații. Documentul prevede continuarea viziunii globale expuse în *Conceptul Strategic al NATO din 1999*, respectiv:

- îndeplinirea atribuțiilor fundamentale de securitate, consultare, apărare, gestiune a crizelor și parteneriat;
- păstrarea principalului atribut al organizației – apărarea colectivă, statuat în art. 5 al NATO, cu mențiunea că, deși o agresiune convențională la scară largă este improbabilă, există posibilitatea ca viitoarele atacuri să provină din afara zonei euroatlantice, punând în joc forme neconvenționale de agresiune armată;
- consensul în prevenirea eficientă a conflictelor și gestionarea crizelor;
- adaptarea procesului de planificare pentru a răspunde noilor exigențe;
- armonizarea contribuțiilor, printr-o împărțire echitabilă a sarcinilor, precum și printr-o dezvoltare a capacităților de desfășurare, susținere, interoperabilitate și executare de operațiuni.

Cu același prilej a fost adoptat *Ghidul politic cuprinzător (Comprehensive Political Guidance)*, ce furnizează cadrul și direcțiile politice pentru desfășurarea procesului continuu de transformare a Alianței, menționând ca principale amenințări pentru următorii 10-15 ani terorismul și proliferarea armelor de distrugere în masă. Acest proces de transformare a fost determinat de complexitatea mediului de securitate în schimbare,

proliferarea armelor de distrugere în masă, răspândirea armamentului convențional sofisticat, fluxurile de resurse strategice, crima organizată și traficul de droguri, migrația ilegală, crizele umanitare, amenințările ecologice.

Pentru a contracara eficient amenințările complexe și diverse la adresa intereselor de securitate ale Alianței, se impune, în viziunea comandanților strategici ai Alianței, folosirea tuturor instrumentelor puterii politice, militare, economice și civile. Noua abordare presupune continua evoluție și adaptare, diferită de rigiditatea directivelor politice și militare tradiționale; fermitate în realizarea obiectivelor și flexibilitate. Cu alte cuvinte, s-a impus un proces de transformare politică și militară a NATO.

Structura de comandă a NATO a fost regândită și reorganizată pentru a asigura o mai mare eficiență a actului de conducere și decizie la nivel militar. Astfel, un prim Comandament Strategic se concentrează în domeniul transformării militare a NATO și al asigurării conceptelor și capacităților necesare pregătirii și ducerii operațiilor. Cel de-al doilea Comandament Strategic planifică și conduce operațiile NATO în toată zona de responsabilitate a Alianței și în afara acesteia.

Conform misiunii pe care o are, Comandamentul Aliat pentru Transformare (ACT) reprezintă factorul care determină schimbarea, conducând procesul de îmbunătățire continuă a capacităților Alianței în scopul susținerii intereselor globale ale NATO⁵. Astfel, NATO, devenind o entitate globală, ACT contribuie la menținerea păcii, securității și integrității teritoriale a statelor membre ale NATO prin conducerea transformării forțelor și a capacităților Alianței, prin elaborarea, experimentarea, fundamentarea și implementarea noilor doctrine și concepte menite să sporească eficacitatea militară a Alianței, cum ar fi Forța de Răspuns a NATO.

Pentru a răspunde evoluției amenințărilor internaționale, ACT promovează o viziune holistică ce implică angajarea celor patru factori de putere ai fiecărei națiuni – politic, economic, militar și informațional – și aplicarea integrată a acestora, la nivelul Alianței, prin desfășurarea de „operații îndreptate spre efecte” în întregul spectru al conflictelor.

În viziunea ACT, NATO trebuie să își transforme capacitățile militare conform cerințelor rezultate, ca urmare a evoluției mediului strategic, pe cât posibil, în același ritm. Viitoarele forțe ale Alianței vor fi în măsură să acționeze în diferite medii, tipuri de relief și climă, în prezența continuă a mass-media și împreună cu organizațiile non-guvernamentale. Viitoarele misiuni vor depăși percepția convențională a unui teatru de

⁵ Constantin Răileanu, „Transformarea NATO din perspectiva ACT”, în revista *Gândirea Militară Românească*, nr. 2/2005, p. 58.

operații, vor viza, deopotrivă, inamicul, forțele aliate și neutre, într-un efort concentrat pentru restaurarea păcii și ordinii.

În plus față de crearea noii structuri organizatorice și de comandă, în procesul de transformare, NATO a dezvoltat noi concepte privind relațiile stabilite între structurile Alianței, având în vedere că abordările de tip CJTF implică noi subordonări pentru forțe și mijloace care aparțin unor comandamente diferite. Noile concepte, care reprezintă o abordare mai flexibilă în vederea ducerii acțiunilor militare în condițiile războiului modern, se referă la:

- stabilirea unui nou tip de relații între comandamentele care sprijină acțiunile militare și cele care sunt sprijinite;
- conducerea tuturor activităților militare, inclusiv a celor de luptă se va realiza la nivel regional, luându-se în calcul însă și interacțiunea la nivelul diferitelor regiuni;
- abordarea cu flexibilitate a măsurilor de conducere și control;
- funcționarea noilor cartiere generale ține cont în mult mai mare măsură de realizarea caracterului multinațional al activităților și structurilor.

2.4 Provocările procesului de transformare

Deși statele membre NATO se confruntă cu o gamă largă de amenințări și probleme de securitate, amenințarea terorismului reprezintă punctul focal al politicii de securitate pe ambele maluri ale Atlanticului. Conflictelor intra-statale și statele problemă au devenit de asemenea preocupări majore în planul securității internaționale, făcând o prioritate politică din operațiile de pace și stabilizare. În același timp, statele totalitariste continuă să amenințe stabilitatea regională. Proliferarea armelor de distrugere în masă, sau amenințarea astfel generată, produce îngrijorare în privința folosirii acestora în ducerea războaielor și provoacă crize în relațiile cu țări precum Coreea de Nord și Iran. Crima organizată susține corupția și teama și deturneză resursele de la folosirea acestora în activitățile economice legitime. Securitatea energetică reprezintă o preocupare crescândă, întrucât dependența țărilor NATO de sursele de energie externe sporește. În fine, schimbările climatice și degradarea mediului vor cataliza o creștere a conflictelor induse de considerentele legate de mediu și frecvența și impactul unor fenomene meteorologice extreme. Împreună, aceste aspecte reprezintă o provocare de securitate mult mai complexă pentru statele membre NATO decât fusese Uniunea Sovietică.

- În primul rând, *aceste provocări de securitate au un caracter divers, deși au origini și efecte inter-conectate*. De exemplu, conflictele intra-statale și statele problemă oferă bazele și adăpostul pentru crima organizată și organizațiile teroriste și reprezintă surse care generează fluxuri de refugiați și migrație ilegală. Amenințarea terorismului internațional este din ce în ce mai legată de terorismul intern sau „crescut în propriul cămin”. Proliferarea armelor de distrugere în masă sporește amenințarea regimurilor totalitariste și a grupurilor teroriste. Răspunsul la acest mediu divers și inter-conectat de securitate conferă o importanță deosebită existenței unei capacități solide de culegere a informațiilor și analiză în domeniile politic și social.

- În al doilea rând, caracterul acestor provocări de securitate este predominant *socio-economic, nu militar-tehnic*. Conflictele intra-statale, terorismul, migrația și crima organizată sunt generate și definite de condițiile politice, economice și sociale. Considerațiile militar-tehnice își păstrează relevanța în contextul forței militare a regimurilor totalitare, procurării de arme de distrugere în masă și al capacității tactice a combatanților înarmați în războaiele intra-statale. Totuși, răspunsurile pe termen scurt și soluțiile pe termen lung la amenințările actuale și emergente depind de existența unor politici solide în domeniile politic, social și economic. Drept urmare, NATO trebuie să devină un instrument mai eficient de analiză și de discuții în privința condițiilor socio-economice generatoare de amenințări de securitate cu care se confruntă Alianța și a politicilor concepute pentru a răspunde la acestea.

- În al treilea rând, *nici una dintre provocările de securitate cărora NATO trebuie să le facă față nu poate primi un răspuns numai pe baza avantajului comparativ fundamental al NATO ca organizație: amenințarea cu folosirea forței sau chiar însăși folosirea forței*. Forța militară poate să pună capăt luptelor sau să restabilească ordinea în cazul conflictelor intra-statale, dar nu poate crea o pace durabilă.

Acțiunile militare pot determina distrugerea teroriștilor sau dezorganizarea rețelelor lor, dar nu pot să abordeze cauzele fundamentale sau să oprească recrutarea. Regimurile totalitare pot fi înlocuite prin mijloace ne-militare.

Migrația ilegală și crima organizată pot fi mai bine abordate prin acțiuni de poliție și politici sociale în plan intern și extern.

Securitatea energetică nu poate fi asigurată prin întrebuițarea forței militare. Dacă NATO dorește să contribuie la obținerea unor rezultate de securitate de succes în fața unor astfel de provocări, Alianța trebuie să încorporeze programe politice și economice în planificarea și operațiile militare.

• În al patrulea rând, *mediul contemporan de securitate ridică întrebări privind granițele conceptuale și fizice dintre securitatea internă și externă și diviziunea tradițională a responsabilităților între instituțiile internaționale și agențiile naționale.* În plan intern, poliția și alte agenții naționale de securitate folosesc din ce în ce mai mult metode și procedee de tip militar pentru îndeplinirea sarcinilor pasive și reactive, iar armatei i se dau din ce în ce mai multe sarcini în calitate de instituție care va răspunde prima (sau timpuriu) la producerea evenimentelor interne din domeniul securității. În plan extern, armatele își asumă din ce în ce mai multe sarcini din domeniul legii și ordinii în cadrul misiunilor din afara ariei NATO, iar resursele de poliție sunt din ce în ce mai mult folosite în cooperare cu misiunile NATO. Răspunsul la provocările de securitate a căror natură este simultan intra-statală și transfrontalieră va face necesar ca NATO să dețină mijloace de comunicare și consultare îmbunătățite cu organizațiile de securitate internaționale și naționale.

• În al cincilea rând, *provocările de securitate cu care se confruntă NATO pot genera uneori ciocniri la nivelul ideilor, sistemelor de valori și concepțiilor.* Acțiunea sau inacțiunea în cazul oricăruia dintre aceste aspecte este plină de dileme etice, care pot avea implicații politice interne și internaționale majore, dar NATO trebuie să-și perfecționeze capacitatea de a evalua și a integra astfel de aspecte în cadrul politicilor și al planificării misiunilor sale.

În perspectivă, există provocări substanțiale în domeniul schimbărilor culturale necesare pentru a implementa politica transformării. Provocarea unică pentru transformarea NATO constă în faptul că se încearcă această nouă reorganizare într-o Alianță de 26 de națiuni⁶.

Abordarea diferitelor culturi militare, a punctelor de plecare diferite privind capacitățile, a perspectivelor geografice și istorice diferite a aspectelor de securitate și de legislație națională solicită o viziune de ansamblu, capacitate de armonizare a diferitelor aspecte și multă perseverență.

Există, de asemenea, provocări în domeniul resurselor, pentru națiunile care urmăresc aceste obiective de transformare, iar resursele apărării naționale sunt guvernate de considerații politice și economice interne. Există aspecte de securitate unice, care determină postura militară tradițională a națiunii, și, în același timp, remodelarea, reducerea și reorganizarea infrastructurii militare a națiunii produce inevitabil consecințe politice și economice naționale de anvergură. Pe termen lung însă, procesul va produce o

⁶ Gen. Lance L. Smith, „Înțelegerea Transformării militare a NATO”, în revista *Gândirea Militară Românească*, martie –aprilie 2006, pp. 37-38.

eficientizare mai mare a costurilor.

Provocările operaționale susțin ideea redefinirii conceptului strategic, reformarea procesului de luare a deciziei și a procedurilor de generare a forței, precum și reorientarea parteneriatului internațional.

3. Transformarea politică a Alianței

Dacă NATO dorește să fie un instrument real de proiecție a forței și de consultări de securitate în răspuns la amenințările curente și emergente, Alianța trebuie să parcurgă un proces de transformare politică. Deoarece NATO *va continua să reprezinte un instrument pentru acțiuni militare colective și cooperarea în domeniul securității*, Transformarea politică a Alianței trebuie să urmărească îndeplinirea unei agende dedicate acestor două funcții fundamentale. Transformarea militară trebuie, de aceea, orientată de o transformare politică paralelă, pentru a evita dezechilibrele și o rămânere în urmă a transformării politice a NATO. Această aserțiune reflectă natura esențial reactivă a inițiativelor de la Washington și de la Praga, care au fost motivate, în principal, de o anumită necesitate de a reduce discrepanțele dintre capacități, așa cum au fost demonstrate în Kosovo și Afganistan. De asemenea, este adevărat că fazele importante ale transformării militare, cum ar fi lansarea conceptului NRF sau înființarea ACT, sunt mai ușor de cuantificat, de evaluat și de criticat decât produsele programelor politice ale Alianței. În timp ce extinderea NATO asigură un instrument prin care să se cuantifice succesele politice, progresele, ca și finalitatea inițiativelor în Europa de Est, Caucaz, Orientul Mijlociu și Africa de Nord rămân, în marea lor majoritate, fie minore, fie de neatins⁷.

3.1 Cooperarea NATO-UE

NATO și UE sunt legate de un interes comun în asigurarea stabilității și securității în zona euroatlantică. Astfel, procesele de extindere ale celor două organizații, deși au fiecare un ritm propriu, totuși sunt continue și complementare, susținându-se reciproc și contribuind, împreună, la întărirea structurii de securitate europeană.

În vederea realizării acestui interes comun au fost stabilite inițiative precise la nivel european: *Inițiativa Europeană de Securitate și Apărare* în cadrul NATO (ESDI), văzută ca o oportunitate pentru țările europene de a-și asuma responsabilități sporite pentru

⁷ Iordache Olaru, „Transformarea NATO - o provocare politică și militară”, în revista *Gândirea Militară Românească*, nr.2/2006, pp. 26-27.

securitatea și apărarea lor comună în interiorul Alianței și *Politica Europeană de Securitate și Apărare* (PESA), care constituie al doilea pilon al sistemului instituțional al Uniunii Europene. UE și NATO au finalizat procedurile în cadrul acordurilor „Berlin plus”, din 2000; Declarația comună NATO-UE asupra Politicii Europene de Securitate și Apărare (decembrie 2002), care a prevăzut un *parteneriat strategic* în gestionarea crizelor, desfășurarea de consultări și dezvoltarea complementară a potențialului militar⁸.

Dezvoltarea capabilităților militare europene necesare realizării echilibrului între pilonii european și american ai Alianței a fost o preocupare mai veche, vizând deopotrivă, împărțirea echitabilă a efortului și capacitatea efectivă de a face față unui spectru larg de amenințări, căruia să i se răspundă la un nivel de ambiție ridicat. Preocupările Uniunii Europene de a dezvolta capabilități operaționale proprii au fost susținute și în procesul de transformare NATO, accelerat cu precădere după summitul de la Praga. Recent, stabilirea unor relații adecvate între Forța de Răspuns a NATO și grupurile tactice de luptă (*EU battlegroups*) demonstrează înțelegerea realistă a sensului capabilităților militare europene.

Deși poate fi constatată o anumită diferență între cele două tipuri de misiuni, ea s-a redus semnificativ prin modul în care sunt definite actualele misiuni ale BG, în acord cu prevederile noii Strategii de Securitate Europene. NRF este destinată să răspundă întregului spectru de misiuni, în timp ce BG are de acoperit misiunile prevăzute în Strategia de Securitate Europeană (o variantă extinsă a misiunilor *tip Petersberg*), care implică stări conflictuale de intensitate scăzută sau medie⁹.

Principalul element în sprijinul complementarității ține de spațiul deciziei politice de intervenție într-o anumită situație de criză. În acest sens, este de presupus ca intervențiile în misiunile prevăzute de *Strategia de Securitate a UE* să implice BG într-o serie de operațiuni de menținere a păcii, umanitare și de management al crizei, asupra cărora Uniunea decide să intervină, în situațiile în care NATO hotărăște să nu se implice.

În acest sens, pot fi schițate unele concluzii cu privire la demersurile de coordonare și compatibilizare a dezvoltării Forțelor de Reacție Rapidă ale NATO și Uniunii Europene. Date fiind resursele limitate alocate pentru modernizarea forțelor și faptul că statele europene alocă, în general, același pachet de forțe atât pentru NRF, cât și pentru BG, *cooperarea și complementaritatea dintre forțele de reacție rapidă constituie un obiectiv împărtășit de marea parte a actorilor europeni*. Dacă această cooperare nu este dezvoltată

⁸ *Ibidem*, p.27.

⁹ Dr. George Tibil, „Relațiile dintre forțele de reacție rapidă ale NATO și ale Uniunii Europene - definire, fundamente, complementaritate”, în revista *Gândirea Militară Românească*, nr.2/2006, pp. 117-120.

acum, în principal prin preluarea de către BG a aceluiași set de standarde și criterii definite pentru NRF, ar *putea apărea riscul duplicării eforturilor și chiar al competiției între cele două forțe.*

3.2. Parteneriate strategice

Multe dintre provocările de securitate curente și emergente cu care se confruntă Alianța își au originea în afara spațiului euro-atlantic, având caracteristici și efecte globale. După sfârșitul războiului rece, o problemă prioritară pe agenda de lucru a oficialilor NATO a fost definirea relațiilor cu statele succesoare din spațiul ex-sovietic, în primul rând cu Rusia și Ucraina.

Astfel, baza cooperării dintre NATO și Rusia, mai ales în contextul tensionat al pregătirii primului val de extindere al Alianței spre Est, a fost stabilită prin Actul Fondator NATO-Rusia cu privire la Relațiile Reciproce, Cooperare și Securitate dintre NATO și Federația Rusă. Acest Act este expresia angajamentului, asumat, la cel mai înalt nivel politic, de conlucrare în vederea asigurării păcii globale și durabile. Discuțiile purtate în cadrul Consiliului Comun Permanent NATO-Rusia, ca parte integrantă a cadrului de cooperare stabilit prin Actul Fondator erau legate de situația din Balcani, problematica neproliferării armelor de distrugere în masă, controlul armamentelor neconvenționale, reformele din domeniul apărării, planuri de acțiune civilă în caz de urgență, cooperare științifică, protecția mediului. După evenimentele de la 11 septembrie 2001, amenințările asimetrice la adresa securității internaționale a determinat un nou plan al colaborării NATO-Rusia. Astfel, Consiliul NATO-Rusia, noul for de consultanță și cooperare, de luare a deciziilor și acțiune conjugată în probleme de interes comun: lupta împotriva terorismului, managementul crizelor, neproliferarea armelor de distrugere în masă.

Deoarece conform specialiștilor NATO, Ucraina ocupă un loc special în mediul de securitate euroatlantic și este un partener important în promovarea stabilității și a valorilor comune ale democrației, Alianța a dezvoltat un parteneriat distinct cu aceasta. Acest parteneriat are la bază Carta NATO-Ucraina și cuprinde consultări politice pe probleme de interes comun și o serie de activități practice de cooperare. Cooperarea NATO-Ucraina s-a materializat în cadrul Parteneriatului pentru Pace (PfP) și în misiuni de menținere a păcii (batalionul polonezo-ucrainean pentru misiuni de peacekeeping în Kosovo), în domeniul apărării și domeniul apărării civile.

3.3. Cooperarea în alte zone

Dacă NATO dorește fie în continuare un mecanism eficient în cooperarea de securitate împotriva unor astfel de amenințări, Alianța va trebui să depășească limitele spațiului geografic cuprins între teritoriile țărilor membre.

Dezvoltarea formală a parteneriatelor cu țările și instituțiile interesate din diferite regiuni ale lumii va întări capabilitățile NATO și va spori credibilitatea și legitimitatea Alianței ca instituție de securitate. Parteneriatele globale vor crea o cultură a cooperării în domeniul securității între NATO și alți actori, vor reduce neînțelegerea și proasta comunicare și vor spori cunoașterea și conștientizarea în privința politicii și a condițiilor sociale regionale, care au o importanță fundamentală pentru conceperea unor răspunsuri de securitate de succes în cazul amenințărilor curente și emergente.

Pentru a realiza cel mai mare avantaj reciproc privind orice aranjament de parteneriat global, principalul atu al Alianței trebuie să fie flexibilitatea. Aranjamentele de parteneriate globale trebuie să fie stabilite pe baze bilaterale, cu domenii specifice de cooperare determinate în urma unui proces de consultări și negocieri. Dacă există interes pentru cooperare multilaterală între participanți, ar putea fi înființat un forum al parteneriatelor globale sau mai multe forumuri ale parteneriatelor regionale. În mod similar, ar putea fi create forumuri ale parteneriatelor funcționale pe domenii specifice de cooperare (cum ar fi generarea forțelor pentru operațiile de stabilizare sau operațiile navale de contra-proliferație). Aranjamentele de parteneriate ar trebui extinse dincolo de cooperarea militară, pentru a include consultări mai largi, de exemplu, pe teme ca răspunsul la terorism, crima organizată, proliferarea armelor, metodele de sporire a securității energetice și implicațiile de securitate ale degradării mediului și epuizării resurselor. Cele mai cunoscute forme de cooperare sunt cele care privesc țările din Europa de Est și Balcani: *Inițiativa pentru Europa de Sus-Est a NATO*, *Inițiativa de Cooperare Sud-Est Europeană*, *Forța Multinațională de Pace din Sud-Estul Europei*, *Forța Multinațională Navală la Marea Neagră (BlackSeaFor)*.

Una din formele cele mai vizibile de cooperare a NATO cu țări din alte zone este cea a Dialogului Mediteranean. Acesta a fost lansat în anul 1994 pentru a contribui la securitatea și stabilitatea regională, pentru a realiza o mai bună înțelegere reciprocă despre Alianță în țările participante și pentru a promova relații bune și de prietenie în regiune¹⁰.

¹⁰ Drăgan Manole, „Dialogul Mediteranean și NATO”, în revista *Gândirea Militară Românească* nr. 2/2005, martie-aprilie, pp. 67-68.

Obiectivele acestui Dialog sunt: întărirea dialogului politic actual, realizarea interoperabilității, dezvoltarea reformei apărării și dezvoltarea contribuției la lupta împotriva terorismului.

Cooperarea cu țările din Dialogul Mediteranean este ilustrată de prezența trupelor marocane în Forța NATO din Kosovo și contribuția celor egiptene și iordaniene la operațiile conduse de NATO în Bosnia-Herțegovina. Unele state membre ale Dialogului Mediteranean și-au exprimat, de asemenea, dorința să participe la operația *Active Endeavour*, destinată detectării, descurajării și contracarării activităților teroriste din Marea Mediterană.

Dimensiunea politică a Dialogului Mediteranean poate fi întărită prin consultări sporite la nivel de lucru și la nivelul ambasadurilor în format multilateral (NATO + 7) și bilateral (NATO+1), precum și prin organizarea unor întâlniri ad-hoc, la nivelul miniștrilor sau chiar al șefilor de state și guverne.

Cadrul de cooperare cu țările din zona mediteraneană a fost extins la summitul NATO de la Istanbul, aducând dialogul mai aproape de un parteneriat real. La același summit, liderii NATO au lansat *Inițiativa de Cooperare de la Istanbul (ICI)*, un program separat, dar complementar, care promovează cooperarea cu țările din Orientul Mijlociu Extins, începând cu țările membre ale Consiliului de Cooperare ale Golfului. Propunerile care au stat la baza acestei inițiative reprezintă începutul unui proces de cooperare pe termen lung, al cărui succes va necesita implicarea activă a țărilor Dialogului Mediteranean și a celor din Orientul Mijlociu în spiritul unei responsabilități comune. În acest sens, țările interesate din regiune sunt libere să decidă să se angajeze împreună cu NATO, precum și să determine ritmul și gradul aceluia angajament.

Provocările cărora NATO trebuie să le facă față în regiunea mediteraneană și în Orientul Mijlociu extins sunt diferite, dar în nici un caz mai dificile și complexe decât cele cu care s-a confruntat la începutul relației sale de cooperare cu țările Europei Centrale și de Est. Acest obiectiv a presupus un efort semnificativ în vederea înțelegerii reciproce prin intermediul unei campanii orchestrate de diplomația publică, a cooperării cu agențiile guvernamentale și a sprijinului acordat pentru înființarea unor ONG-uri capabile să ia inițiativa în cadrul discuțiilor pe plan intern.

În consecință, extinderea semnificativă a eforturilor de diplomație publică ale NATO în regiune reprezintă un prim pas important în construirea punților către regiunea mediteraneană și Orientul Mijlociu.

3.4 Concepte - doctrine – evoluții

3.4.1 Evoluția Conceptului Strategic NATO

Conceptul Strategic NATO, publicat prima dată în 1991, a fost actualizat în 1999, la întâlnirea la nivel înalt de la Washington, unde membrii NATO au aprobat o strategie care să răspundă pericolelor la adresa securității euroatlantice și ocaziilor favorabile din secolul XXI și care să cuprindă principiile viitoarei dezvoltări politice și militare.

Obiectivul fundamental și imuabil al NATO, așa cum este enunțat în *Tratatul de la Washington*, constă în *salvgardarea libertății și securității tuturor membrilor săi prin mijloace politice și militare*¹¹. Având la bază valori comune, precum democrația, drepturile omului și respectarea legilor, Alianța s-a angajat, încă de la crearea sa, să asigure o ordine pașnică, justă și durabilă în zona euroatlantică. Principiul fundamental care călăuzește Alianța este acela al angajamentului comun și al cooperării reciproce între statele suverane, în serviciul indivizibilității securității tuturor membrilor. Pentru a-și realiza obiectivul esențial, Alianța îndeplinește următoarele misiuni fundamentale: *securitatea, consultarea, descurajarea și apărarea, gestionarea crizelor și parteneriatul*.

Provocările de securitate au determinat schimbări în cadrul Alianței, ca parte a procesului de transformare, și și-au găsit reflectarea în Summit-urile NATO de la Praga (2002), Istanbul (2004) și Riga (2006). Ca urmare au fost lansate *Inițiativa NATO a Capacităților de Apărare, Dialogul Mediteranean, Forța de Reacție Rapidă (NATO Response Force)*¹², *Comandamentul Aliat pentru Transformare*. *Summitul NATO de la Istanbul* a definit liniile directoare ale politicii Alianței pentru următorii ani, reconfirmând continuitatea procesului de adaptare și transformare a NATO într-o structură capabilă să se implice, împreună cu celelalte organizații internaționale de securitate colectivă regionale și globale, în combaterea riscurilor și amenințărilor actuale și de perspectivă. Totodată, s-a considerat necesară realizarea unei reforme urgente și profunde și în domeniul intelligence-ului. În domeniul capabilităților militare ale Alianței, deciziile Summit-ului de la Istanbul au vizat următoarele direcții: *implementarea angajamentelor de la Praga în domeniul capabilităților (Partnership Coordination Cell-PCC); optimizarea Forței de Răspuns a NATO; evoluția structurii de comandă a NATO; îmbunătățirea procesului de generare a forțelor; elaborarea Directivei Politice Consolidate*.

Reformarea structurilor militare ale NATO a fost continuată și în cadrul *Summit-ului de la Riga*, în noiembrie 2006, prin includerea forțelor considerate neconvenționale.

¹¹ *The North Atlantic Treaty* Washington D.C.- April, 4, 1949.

¹² C. Richard Nelson, „Rolul NATO în Combaterea Terorismului Internațional”, www.acus.org.

Prin inițiativa de transformare a forțelor pentru operațiuni speciale, în care intră forțele speciale, elementele PSYOPS și CIMIC, șefii delegațiilor statelor membre au decis crearea unui nou cadru doctrinar, care să permită desfășurarea de antrenamente în comun și să mărească eficiența în cadrul acțiunilor întrunite.

Un alt element al strategiei pe termen lung, afirmat de șefii statelor membre ale NATO, afirmat la summitul de la București îl constituie *decizia de a invita Albania și Croația să înceapă discuțiile de aderare pentru a se alătura Alianței.*

În cazul *fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, invitația va fi transmisă de îndată ce va fi obținută o soluție acceptată în privința chestiunii numelui statului.

De asemenea se va intensifica cooperarea cu state din Africa de Nord, Asia Mică și zona Caucazului, în scopul instaurării unui climat de stabilitate în zona Mării Mediterane și a Mării Negre.

În felul acesta, prin deciziile adoptate de aliați, NATO își proiectează tot mai pregnant noul său profil strategic, acela de promotor al stabilității și dezvoltării regionale și globale, depășind, treptat, aria sa tradițională de responsabilitate.

Profilul strategic al NATO va fi consolidat și extins în cadrul summit-ului de la București din 2-4 aprilie 2008. Cu acest prilej vor fi abordate teme majore, de interes pentru Alianță: extinderea NATO (cu Albania, Croația și Macedonia), situația din Afganistan și Kosovo, evoluția Forței de Răspuns NATO, revenirea Franței în structura militară integrată.

3.4.2 Concepția militară de apărare împotriva terorismului

Concepția Militară de Apărare împotriva terorismului, a fost adoptată la summitul de la Praga (2002) și presupune posibilitatea dislocării forțelor oriunde și oricând este necesar, pe baza unei decizii a Consiliului Nord-Atlantic. La cererea sau cu autorizarea Consiliului de Securitate al ONU este posibilă intervenția militară a NATO, în sprijin sau ca parte a efortului comunității internaționale, inclusiv în cadrul operațiunilor de răspuns în cazul producerii crizelor.

Conform Concepției Militare NATO de apărare împotriva terorismului, principala sursă de amenințare în sfera terorismului o constituie extremismul religios islamic și separatismul pe baze religioase și ideologice, iar operațiunile militare pentru contracararea acțiunilor teroriste vor cuprinde:

- *Antiterorismul*, care, în esență, vizează schimbul de informații, avertizarea

asupra pericolelor, asistența aeriană și protecția maritimă, asistență pentru retragerea cetățenilor sau forțelor din zone în care riscul terorist este în creștere;

- *Managementul consecințelor* are în vedere totalitatea măsurilor de înlăturare a efectelor distructive ale terorismului;
- *Contraterorismul* ca acțiune militară ofensivă menită să reducă capacitățile teroriștilor – este privit în mod diferit atunci când NATO conduce acțiunea sau atunci când o sprijină;
- *Cooperarea militară* între armatele țărilor aliate, dar și între guvernele, serviciile speciale de informații, de migrare, vamale sau de finanțe¹³.

Potrivit articolului 5 al tratatului de la Washington prevede că un atac armat îndreptat împotriva uneia sau mai multor națiuni din cadrul Alianței este considerat un atac împotriva tuturor și, prin dreptul autoapărării individuale sau colective, recunoscând articolul 51 din Carta Națiunilor Unite, statele respective pot adopta măsurile pe care le consideră necesare incluzând și „*utilizarea forței armate, pentru a putea restabili și menține securitatea*”.

Conceptul Strategic al Alianței Nord-Atlantice în domeniu reafirmă rolul NATO în asigurarea securității în spațiul euroatlantic și identifică o serie de riscuri de securitate prezente în acest spațiu: amenințările multidirecționale și asimetrice, opresiunea, conflictul etnic, criza economică, colapsul structurilor politice și proliferarea armelor de distrugere în masă.

Potrivit concepției generale NATO, națiunile sunt responsabile pentru protecția populației și infrastructurii împotriva actelor teroriste și a consecințelor acestora, utilizând, în acest scop, propriile mijloace naționale, deopotrivă civile și militare.

Pentru a înțelege mai bine potențialul NATO și a stabili unele așteptări realiste în privința acestei organizații, trebuie să analizăm locul în care se încadrează NATO în ansamblul luptei împotriva terorismului, atât din punct de vedere structural, cât și funcțional.

În mod logic, NATO se înscrie în eforturile depuse de Națiunile Unite în vederea realizării celor mai generale scopuri și abordările naționale privind lupta împotriva terorismului, care au un pronunțat caracter specific. Dar pentru ca lupta împotriva terorismului să fie eficientă, este nevoie de o combinație a eforturilor la nivel național, regional și global.

¹³ Dr. Ion Aurel Stanciu, *Terorismul internațional. Trecut, prezent, viitor*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București 2007, p. 37.

Responsabilitatea fundamentală pentru lupta împotriva terorismului aparține fiecărui stat dar și comunității internaționale. Astfel, NATO, G8, Uniunea Europeană, ONU și alte organizații joacă un important rol de coordonare și integrare în sprijinirea eforturilor fundamentale întreprinse de către celelalte state. Cheia o reprezintă coordonarea acestor eforturi și evitarea acțiunilor suprapuse inutile.

NATO a făcut din lupta împotriva terorismului o prioritate de prim ordin și a realizat consensul în privința naturii acestei probleme și a răspunsurilor adecvate, în general. *Abordarea luptei împotriva terorismului de către NATO are la bază ideea că responsabilitatea fundamentală pentru ducerea acesteia aparține statelor membre.* Scopul urmărit de Alianță este acela de a ajuta statele să descurajeze și dezorganizeze amenințările teroriste venite din afara granițelor, precum și să se apere și protejeze împotriva acestora “dacă și unde este necesar”. Ca urmare a acestui fapt și a eforturilor similare ale altor instituții, în prezent este de neacceptat ca țările să asigure un mediu permisiv unor teroriști pe care îi consideră “luptători pentru libertate”, doar pentru că aceștia nu creează probleme pe teritoriul lor național.

Abordarea de bază, subliniată în Concepția militară a NATO de apărare împotriva terorismului aprobată în noiembrie 2002, include patru componente: (a) măsuri anti-teroriste defensive pentru reducerea vulnerabilității forțelor, cetățenilor și a proprietăților, (b) managementul consecințelor, inclusiv prin măsuri de reacție pentru limitarea efectelor; (c) măsuri contra-teroriste ofensive în care NATO va avea rol conducător sau de sprijin, inclusiv în operații psihologice și de informare; și (d) cooperarea militară cu statele membre, partenere și alte țări, precum și coordonarea cu alte organizații internaționale ca Uniunea Europeană, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa și Organizația Națiunilor Unite.

Deși liniile politice directe ale NATO specifică faptul că este de preferat descurajarea și prevenirea actelor teroriste decât confruntarea cu urmările acestora, nu există nici o prevedere cu caracter permanent referitoare la operațiile militare preventive desfășurate de Alianță. Astfel, orice acțiune directă a Alianței împotriva teroriștilor sau a celor care îi găzduiesc necesită obținerea unei aprobări anterioare din partea tuturor aliaților. Drept urmare, NATO este bine pregătit pentru roluri care implică acțiuni coordonate desfășurate pe o perioadă de timp mai îndelungată, cum ar fi măsurile preventive, managementul consecințelor, operațiile de stabilizare, supravegherea spațiului aerian și a liniilor maritime, precum și întărirea capacităților naționale, în special în cazul țărilor mai puțin puternice.

Alianța poate juca rolul de coordonare în *elaborarea strategiilor, doctrinelor și a normelor de instruire privind lupta împotriva terorismului* pentru situațiile în care ar putea fi necesară întrebuițarea forțelor militare. Trebuie remarcat programul de exerciții al NATO, care oferă oportunitatea desfășurării și exersării operațiilor civil-militar integrate pentru a putea face față unei game largi de atacuri teroriste potențiale.

La Summit-ul de la Istanbul, liderii aliați au făcut publice detaliile unui program cu opt puncte pentru cercetarea și dezvoltarea tehnologiilor de combatere a terorismului, inclusiv în ce privește protecția împotriva amenințării bombelor artizanale și reducerea vulnerabilității la atacurile executate asupra avioanelor și elicopterelor.

3.5. Întărirea capacității de informare și analiză a NATO

Într-un mediu de securitate, caracterizat prin dinamism, globalizare, actori nonstatali tot mai proeminenți, amenințări asimetrice, crizele și conflictele regionale și internaționale tind să devină tot mai dese. Ca urmare, o condiție deosebit de importantă pentru succesul oricărei operații de management al acestor crize, în care capacitățile NATO trebuie îmbunătățite sunt acelea ale *culegerii, analizei, diseminării și schimbului informațiilor*.

Influența mediului de securitate internațional asupra *Conceptului Strategic al NATO* s-a concretizat cu ocazia summitului NATO din 1999¹⁴ și a celui de la Praga din noiembrie 2002 și a provocat mutații și în domeniul intelligence-ului, respectiv prin:

- mutarea accentului de pe „apărare“ pe „securitate“, prin extinderea ariei de responsabilitate în afara zonei geografice a statelor NATO;
- definirea unui spectru de amenințări diferit de cel din perioada războiului rece;
- modificarea naturii operațiilor desfășurate. Schimbările la nivel conceptual au debutat prin introducerea unei noi abordări strategice, respectiv cea a *capacității*.

Un prim pas în vederea implementării acestui concept l-a reprezentat crearea formală, în iunie 2003, a *Comandamentului Aliat pentru Transformare* (Allied Command Transformation - ACT) forța motrice a schimbării în cadrul Alianței, care asigură orientarea, motivația procesului și stimulează transformarea în cadrul forțelor naționale și al forțelor partenerilor NATO.

¹⁴ Cu ocazia celei de-a 43-a Conferință internațională de Securitate, intitulată „*Crizele globale – Responsabilitate globală*“, care s-a desfășurat în perioada 09-12 februarie 2007 la Munchen, s-a pus problema redefinirii conceptului strategic al NATO.

*Transformarea este un proces continuu, condus și orientat de necesitatea de a răspunde schimbărilor accelerate din mediul de securitate global. În cadrul acestui proces, Comandamentul Aliat pentru Transformare și-a găsit relativ rapid o cale coerentă de urmat, printr-o evaluare militară a naturii viitoarelor operații ale Alianței, pe care a circumscris-o în ceea ce se numește *viziune strategică*.*

Viziunea strategică este un document fundamental care urmărește orientarea tuturor activităților NATO de transformare, care va conduce procesul transformării în întreaga organizație și va influența în mod direct și Intelligence-ului sub toate aspectele sale.

Din această perspectivă, Comandamentul Aliat pentru Transformare (ACT) a cerut leadership-ului său din domeniul intelligence-ului să fie un „puternic factor al schimbării“ și să transforme capacitățile NATO în acest domeniu. Ca răspuns la aceste solicitări, a fost elaborat „*Planul NATO de Transformare a Intelligence-ului*“, care are drept scop să faciliteze un proces în care *Națiunile și Autoritățile Militare NATO (AMN)* să creeze un intelligence eficient, adaptat evoluțiilor mondiale actuale, noului rol al NATO și potențialul său. Acest proces cuprinde măsuri curente și mecanisme care să elimine deficiențele constatate și să provoace îmbunătățirile necesare.

O etapă decisivă în procesul de transformare eficientă a intelligence-ului NATO constă, în primul rând, *într-o înțelegere fermă între Națiuni și Autoritățile Militare NATO*,¹⁵ care să țină cont în totalitate de realitățile actuale. Succesul depinde la fel de mult de concepția procesului, cât și de acțiunea pentru transpunerea ei în practică prin acordul dintre Națiunile și Autoritățile Militare NATO, pentru angajarea structurilor naționale de informații pe următoarele *principii*:¹⁶

a) Concentrarea efortului în domeniul operațional prin:

- efortul de intelligence care trebuie să fie concentrat pe nevoile operaționale ale comandanților, în paralel cu continuarea furnizării de informații strategice pentru planificatorii și decidenții politici;

- furnizarea celor mai bune informații pentru comandanții de la nivel operativ și tactic¹⁷.

b) Diviziunea sarcinilor și responsabilitatea, sens în care :

¹⁵ Sergiu T. Medar, Cristi Lățea, „Transformarea NATO”, în „*Informațiile militare în contextul de securitate actual*”, coordonator Sergiu Medar, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2006. p. 90.

¹⁶ Vezi, pe larg, Sergiu Medar, „Transformarea NATO – Intelligence”, în *Informațiile militare în contextul de securitate actual*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2006. p. 186.

¹⁷ Acest lucru se face cu unele deficiențe în prezent, ceea ce are implicații asupra operațiilor. Se apreciază că un intelligence tactic și puternic la nivelul Națiunilor va duce la îmbunătățirea calității intelligence-ului strategic atât la nivelul Națiunii, cât și al NATO, Sergiu Medar, op. cit, p. 89.

- Națiunile, incluzând și partenerii de coaliție, trebuie să furnizeze Alianței *produse de intelligence* (date, evaluări, ținte etc.) și *sprijin* (personal suficient, antrenat și dislocabil, informații și mijloace);

- Autoritățile Militare NATO *trebuie să furnizeze mecanisme* (doctrină, organizații, pregătire, material, lideri, personal, facilități și standarde), care să integreze și difuzeze intelligence comandanților, planificatorilor și decidenților politici, în condițiile asigurării protecției informațiilor sensibile, iar această cerință nu poate fi aplicată dacă Națiunile nu reușesc să atingă capacitățile cerute și performanțele necesare. Aici intervine rolul Autorităților Militare NATO, în a găsi un mecanism care să integreze aceste capacități într-o „*Common Operational Picture*“ și să ajungă la rezultatul de a difuza informații sensibile, strict după principiul „need to know“;

- Națiunile trebuie să furnizeze *personalul necesar* pentru structurile de intelligence ale NATO și trebuie să asigure instruirea lor corespunzătoare. În acest sens, Autoritățile Militare NATO (AMN) trebuie să nu solicite mai mult personal decât este necesar și să definească cu precizie competențele și experiența cerută pentru fiecare în parte. De asemenea, AMN trebuie să se preocupe pentru antrenarea lor în aplicarea procedurilor NATO.

c) *Furnizarea oportună de informații naționale de către structurile naționale specializate (agenții, servicii de informații civile sau militare) cu precizarea:* cu excepția situațiilor în care *informațiile naționale trebuie să fie reținute de Națiune* (nepuse la dispoziția NATO). Națiunile sunt proprietari ai informațiilor lor, dar, pentru un sprijin eficient al decidenților NATO și comandanților de misiuni, Națiunile trebuie să adopte principiul „*need to share*“ și, în mod conștient, să abandoneze opțiunea supraclasificării, a reținerii sau întârzierii furnizării informației și în locul acestor practici, Națiunile trebuie să implementeze o *riguroasă și rapidă clasificare, traducerea și transmiterea informației utile*.

d) *Fuziunea informațiilor* este un principiu pe baza căruia se poate realiza :

- integrarea informațiilor militare cu cele provenite din partea structurilor civile pentru a constitui „*imaginea operațională comună*” și prezentată beneficiarilor (comandanți militari, planificatorilor strategici și decidenților politici);

- un ciclu informațional, care este complet atunci când rapoartele operaționale se verifică în compartimentele de analiză și din alte surse;

- un proces de analiză și planificare complet în care este necesar să fie prinse și alte cunoștințe precum înțelegerea factorilor politici, legali, sociali, culturali, istorici și religioși, factori și indicatori referitori la limbă, economie, infrastructură, sănătate și mediu;

- o întrepătrundere de activității militare, de impunere a ordinii publice și reconstrucție civilă (existentă) în multe operații contemporane, care provoacă nevoi de informații pentru alte structuri guvernamentale sau nonguvernamentale.

e) *Concentrarea*. Pe baza acestui principiu informațiile trebuie să răspundă, în primul rând, cerințelor comandanților de la nivelele operațional și tactic. Simultan cu aceasta, factorii de decizie politico-militari și militari trebuie să primească informațiile strategice necesare elaborării deciziei strategice.

f) *Viteza de transmitere și restricțiile naționale*. Conform acestui principiu națiunile trebuie:

- să răspundă principiului „*nevoii de punere la dispoziție a informațiilor*” (*intelligence sharing*).

- să evite suprasedimentarea informațiilor, întrucât prin aceasta s-ar îngreuna procesul de prelucrare și, mai ales, cel de diseminare al acestora.

- să optimizeze sistemele naționale de analiză și transmitere la NATO a informațiilor pentru a se evita reținerea de informații și întârzierea transmiterii acestora.

4. Concluzii

Procesul de transformare politică este necesar pentru ca Alianța să devină un instrument mai valoros în vederea îndeplinirii celor două misiuni fundamentale ale sale: desfășurarea acțiunilor militare colective și realizarea cooperării în domeniul securității. Având în vedere cele două misiuni ale Alianței, transformarea politică a acesteia trebuie să-i permită să-și consolideze capacitatea :

- de a dezvolta parteneriate cu state și instituții din alte regiuni ale lumii și de a parcurge un proces de transformare politică;
- de *elaborare a strategiilor, doctrinelor și a normelor de instruire privind lupta împotriva terorismului* pentru situațiile în care ar putea fi necesară întrebuintarea forțelor militare;
- instituțională de a prelua semnalele venite de la bază, de la misiunile din teren, guvernele locale și comunități;
- de a culege informații politice, sociale, economice și de mediu, de a analiza și a identifica toate implicațiile pentru securitatea țărilor NATO și de a integra rezultatele acestei analize în activitățile politice și în planificarea și executarea misiunilor;

- de a analiza argumentele strategice și operaționale care susțin ideea redefinirii conceptului strategic, reformării procesului de luare a deciziei și a procedurilor de generare a forței, precum și a reorientării parteneriatului internațional.

Provocărilor din mediul de securitate, unele determinate de riscuri și amenințări asimetrice, li se adaugă cele rezultate din procesele succesive de extindere a Alianței. Astfel că, din suma acestor provocări rezultă provocarea unică pentru transformarea NATO, care constă în faptul că liderii NATO încearcă să implementeze procesul de transformare într-o Alianță de 26 de națiuni.

În perspectivă, în vederea oferirii unui răspuns pe măsura provocărilor din mediul de securitate, NATO ar putea include în planul său de acțiuni:

- înființarea unei *unități de analiză și evaluare axată pe evoluțiile politice și socio-economice în domeniile de interes*;
 - crearea unor grupuri consultative, prin utilizarea și combinarea personalului internațional, oficialilor guvernamentali și a reprezentanților din mediul academic, sfera producției, serviciile de informații, ONG-uri și emigrație, care să ofere puncte de vedere și informații.
 - capacitatea de maximizare a performanțelor, influenței și eficacității în absența unei înțelegeri profunde a impactului activităților și misiunilor sale asupra oamenilor, comunităților și societăților, atât în spațiul euro-atlantic, cât și în afara acestuia. Angajarea în misiuni de contra-terorism, operații de stabilizare în state problemă și în eforturile de reconstrucție post-război solicită acest tip de capacitate. Aceasta va permite Alianței să stabilească regulile de angajament corespunzătoare, să creeze proiecte utile „de impact rapid” și să dezvolte politici eficiente pe termen lung adecvate condițiilor locale. O abilitate îmbunătățită de înțelegere și adaptare în privința mediului politic și social în care operează NATO va avea o importanță crucială pentru succesul operațiilor Alianței.

Transformarea politică a NATO poate permite Alianței să-și consolideze și capacitatea de a culege informații politice, sociale, economice și de mediu, să analizeze și să identifice toate implicațiile pentru securitatea țărilor NATO și să integreze rezultatele acestei analize în activitățile politice, de planificare și executare a misiunilor.

În Declarația Summitului de la București s-a subliniat faptul că *procesul de transformare a Alianței va continua prin: integrarea a noi membri; răspunsuri mai adecvate la provocările de securitate, luând în considerare lecțiile învățate; capabilități*

care se pot desfășura mai eficient în teatru, precum și prin noi relații cu partenerii noștri.

18

Având în vedere continuitatea procesului de transformare a Alianței, condus și orientat de necesitatea de a răspunde schimbărilor accelerate din mediul de securitate global, ce presupune adaptări și modificări ale componentelor de securitate.

Viitorul Summit¹⁹ (din 2009) va oferi Alianței oportunitatea de a-și articula și consolida în continuare viziunea privind rolul său, de a răspunde provocărilor în schimbare ale secolului 21 și de a-și menține capacitatea de a executa întreaga sa gamă de misiuni, apărând colectiv securitatea noastră internă și contribuind la stabilitatea internațională.

În concluzie, transformarea politică a Alianței reprezintă procesul prin care NATO marchează evoluția sa progresivă de la o alianță militară spre o alianță de securitate.

Abstract:

The study starts by exploring the international security environment, listing some of its basic features. Then the text discusses the need for improving/changing/upgrading/transforming NATO. A second chapter focuses on NATO transformation (nature of this process, what does it mean, challenges associated with transformational processes). A third chapter explores the political transformation of NATO (cooperation with EU, different strategic partnerships, cooperation in other regions than those already listed in previous segments of the study). Then the way in which the Strategic concept evolved is explored, together with NATO efforts against global terror and with the need for better intelligence. A brief set of conclusions is the final element of the study.

¹⁸ Declarația Summit-ului de la București, www.summitbucharest.ro/ro/doc_201.html - 78k

¹⁹ Summitul din 2009 va prilejui sărbătorirea a cea de a 60-a aniversare a NATO, (de la Strasbourg și Kehl). Vezi www.summitbucharest.ro/ro/doc_201.html - 78k

NATO-Latin America relations: hegemony of United States or cooperation?

Răzvan Victor PANTELIMON

When I started studying the relations of NATO and Latin America I quickly discovered that this relation doesn't exist, because, at this very moment, for NATO the area of Latin America is inexistent – or at least irrelevant. For example, in the *NATO Review* is *only one* article dealing with Latin America, an article published in 1993, which analyzed the relations between Argentina and NATO, following the visit of the Argentine Foreign Minister, Guido di Tella, at the NATO Headquarters.¹ I realized that for some of the NATO officials, Latin America always was “*the backyard of the United States*”, which have the full control and influence in this area, so that – according to such a vision – it is not any more necessary an extensive NATO approach to this part of the world.

We can paraphrase one affirmation of Jorge Luis Borges, the well-known Argentine writer, which once remarked that the lack of camels in the Koran proves its Middle Eastern provenance because only a native author could have so taken the animal for granted as not to mention it², and say that for the official NATO discourse, Latin America doesn't exist, because always was considered as a part of the American Hemisphere and more specifically was taken as granted as the “*United States private hunting area*”.

In this article I will try to analyze the relations of Latin America and United States during the 20th century, the importance of this area for the international relations (and for the *global* interests) of USA and NATO, and to make some predictions about the future of these relations within the context of the new international order and about the way in which Latin America could be included in the future security strategies of NATO and USA.

¹ Miguez, Alberto, „Argentina's Budding Relations with NATO” in *NATO Review*, WEB Edition , Vol. 41, No. 3, June 1993.

² Grandin, Greg, *Empire's Workshop. Latin America, the United States, and the Rise of the New Imperialism*, Metropolitan Books, Henry Holt and Company, New York, 2006, p. 1

It is very strange that although the presence and the influence of the United States in Latin America was very important for the past two centuries, at the top level of US foreign policy it was an obvious contempt regarding the Latin America. We can see this very well in the advice given by Richard Nixon to the young Donald Rumsfeld, almost forty years ago: “*Latin America doesn’t matter. Long as we’ve been in it, people don’t give one damn about Latin America.*”³ That affirmation can appear very strange if we have in mind the idea that this region “*has long served as a workshop of empire, the place where the United States elaborated tactics of extraterritorial administration and acquired its conception of itself as an empire like no other before it.*”⁴

The dimension of the influence of United States in this area is obvious and the available data only confirm that (for example: in less than 30 years, between 1869 and 1897, the United States send warships in Latin American ports for 5980 times, in order to protect American commercial interests and to demonstrate its power in front of a decadent Europe⁵). In the last century, no one can deny that Latin America was under direct and powerful influence of United States, an influence which takes a multitude of forms, from direct military intervention or covert intelligence operations to open support for some parties or leaders or economic measures.

But Latin America was also an area very important for the diplomacy of USA, a “workshop” where they forged some diplomatic models and conducts which were used also in other parts of the world, an area where most of the contemporary administration’s officials and advisers make their apprenticeship. In the first decades of the twentieth century the intervention of the US in Latin American countries developed the rudiments of its exceptional, non-territorial conception of security which affirmed that the national security, the overseas free market development and global democratic reform were indivisible goals.⁶

³ Mann, James, *The Rise of the Vulcans: The History of Bush’s War Cabinet*, Viking, New York, 2004, p. 16.

⁴ Grandin op. cit p.2

⁵ Williams, William Appleman, *Empire as a Way of Life*, Oxford University Press, New York, 1980, p. 122.

⁶ Grandin op cit. p. 27

The Good Neighbor Policy supported by Franklin Delano Roosevelt was the model for the European and Asian alliance system. USA used its own military power, covert operations and all sort of economic pressures to ensure the creation or continuance of friendly governments. After the Second World War the US modeled its relationships with the new independent states, result of the decolonization, on its experience in dealing with the independent republics of Latin America during the prewar period. As we have seen before, privileged trade relations, clientelism, patronage and covert or open coercion were the chief means of control.⁷

But Latin America was important for United States also because the hemispheric alliance system provided a reorientation from the power politics toward multilateral collaboration. In 1945, at the moment of the creation of United Nation, twenty-one delegates, almost half of total and the largest regional group, were from Latin America. Some of them, as the delegations from Chile and Panama, provided drafts for the Universal Declaration of Human Rights, and pushed for the inclusion of social and economic rights in the declaration. The importance of the model offered by the hemispheric cooperation was underlined by Harry Truman during a visit in Mexico in 1947: *“Here in the Western Hemisphere we already achieved in substantial measure what the world as a whole must achieve. Through what we call our Inter-American System, which has become steadily stronger for half a century, we have learned to work together to solve our problems by friendly cooperation and mutual respect.”*⁸

There are opinions that even the initial NATO structure was built on a model offered by the intra-hemispheric relations between United States and Latin American countries: the Rio Pact. After the Second World War the United States was negotiating a mutual defense treaty with Latin America, empowering signatory nations to act collectively against outside aggression, which was formalized in Rio de Janeiro, in 1947, under the name of Inter-American Treaty of Mutual Assistance.⁹ As we said before, some scholars think that by providing a precedent for the creation of a regional organization bound by its own set of rules and procedures outside of United Nations system, the Rio Pact paved the way for

⁷ Harvey, David, *The New Imperialism*, Oxford University Press, New York, 2006, p. 53 – 54.

⁸ Grandin op. cit. p. 37 – 39.

⁹ Salazar, Luis Suárez, „The New Pan-American Order The Crisis and Reconstitution of the U.S. System of Global Domination” in *Latin American Perspectives*, Issue 152, Vol. 34 No. 1, January 2007, p. 103.

formalizing the spheres of influences, and that NATO, as well as Southeast Asia Treaty Organization (SEATO) were modeled directly on it.¹⁰

During the 1960s, Latin America as a whole became a place of diminished importance for United States, which were engaged in wars in Asia. The exception was represented by the southern part of the region which due to its strategic position continued to maintain the attention of US. Later, the importance of Southern Atlantic for the Western World was increasing as a result of the turbulence in the Middle Orient (e. g. Suez Crisis) and of the discovery of major natural resources in Antarctica. The idea of a defensive regional pact proposed by United Kingdom in the fifties was abandoned at the opposition of United States, but the importance of this area continued to be very high. A study from 1974 of the State Department sustained that 75% of the oil transports and 45% of the maritime commerce of NATO countries used the South Atlantic routes, and that the same route is taken by 26 of the 36 vital prime resources of US¹¹.

Taking into account all these, Sir Edward Peck, the British representative in the Council of North Atlantic Pact from 1970 to 1975, proposed to add to classical fronts of confrontation with the Soviets another one, extended to the Atlantic. In 1976 he presented the idea of the creation of a special defense organization for the Southern Atlantic, which could be included in Inter-American Treaty of Mutual Assistance and which could grant increased powers to Brazil. This being a country with significant interests and military importance not only in the southern part of the Atlantic, but also in the northern part, it was proposed that, in order to give Brazil the leading role in the South Atlantic security, it could become a NATO member. The influential British magazine "*Armies and Weapons*" analyzed this proposal and concluded that the specific Brazilian strategy for the security in the region isn't compatible with an egalitarian pact inspired by Washington¹².

Although there were some other rare discussion about the possibility of NATO enlargement in this direction, for the moment, no Latin American country is member of NATO, although, in our opinion, countries like Mexico, Brazil, Argentina or Columbia could be more fit to become part of this military alliance,

¹⁰ Grandin op. cit p. 40.

¹¹ Trías, Vivían, „El Atlántico Sur: Encrucijada del Futuro Latinoamericano” in *Nueva Sociedad*, nr.33, November - December 1977, Caracas, p. 131

¹² Idem p. 133 – 135.

than some ex-Soviet countries. That doesn't mean that there are no relations between NATO as a whole and this area, and the clearest case is the one of Argentina which was already declared "*extra-NATO ally*".¹³

In the only article on *NATO Review* about Latin America, the relation between Argentina and NATO is explained the by two top rank officials of Argentinian Government, Guido di Tella, Minister of Foreign Affairs, and Admiral Jorge Ferrer, Chief of Staff of the Argentinian Armed Forces. Minister Di Tella affirmed "*In the interest of augmenting South Atlantic stability, Argentina favours a multinational dialogue, to study the possible establishment of cooperative machinery for that expanse of ocean: the South Atlantic is one of the few regions of the world that has no specific agreement on security, nor any other agreement for that matter. Because NATO has, during the post-war period, been a fundamental pillar of the Western world and because it is an effective tool and a major factor for stability in the world, Argentina wishes to intensify its links with the Alliance.*" Admiral Ferrer explained that Argentina is seeking „*a professional and technical relationship*" with NATO, in a context of joint operations with Alliance naval units. *During the intervention in the Gulf, Argentina joined the multinational coalition which was made up primarily of NATO member countries.*" In the same material is quoted the significant opinion of President Carlos Menem of Argentina, regarding the relations of his country with NATO: "*Neither the Western world, nor NATO, can ignore what is happening in the South Atlantic. We are fully aware that there is no such thing as observer status in NATO and that by the simple logic of geography, we shall never be able to become a member of a North Atlantic organization. We should like, however, to institute a system of ongoing cooperation and consultation with NATO. It is in our common interests. The Atlantic is an indivisible expanse; its security is equally indivisible*".¹⁴ We gave these citations in *extenso* because we thought it could be interesting to see how is evaluated the relation with NATO from the very point of view of Latin American political leaders.

¹³ Lowenthal, Abraham F., "De la hegemonía regional a las relaciones bilaterales complejas: Estados Unidos y América Latina a principios del siglo XXI" in *Nueva Sociedad*, no. 206, November – December 2006, Caracas, p. 70

¹⁴ Míguez, Alberto, „Argentina's Budding Relations with NATO" in *NATO Review*, WEB Edition No. 3, Jun. 1993 Vol. 41 p. 28-31

There are some specialists who say that in the past century Washington looked to Latin America to regroup after some setbacks limited its global reach; and some evolutions started in the eighties confirmed that supposition.¹⁵ At that moment, the United States were defeated in South East Asia and returned to Latin America, more specifically to Central America and the Caribbean. The first area was considered by Jeane Kirkpatrick to be “*the most important place in the world for the United States. [...] Colossally important to vital national interests.*”¹⁶ In a classified document, the region of the Caribbean was considered to be a part of the area of major strategic interest for United States (an area which include the US territory, Hawaii and the Caribbean), while the NATO countries territory was regarded to be the second area of interest and Arabic Gulf the third.¹⁷

It is very interesting the fact that a lot of administration officials and politicians which designed and implemented the United States policy toward Central America in the '80s, are now involved in the foreign policy team of President George W. Bush: John Negroponte, John Bolton, Elliott Abrams, Otto Reich etc.

In the spirit of realism and of the fight against the “evil empire” and communism, the dictatorial and authoritarian regimes of the area were accepted, if not supported. But the end of the Cold War and the new evolution in the world politics attracted some changes also in that area.

The most important military actions of the United States at the end of '80 was the *Operation Just Cause*, the armed intervention in Panama, against General Noriega. Some specialists considered this operation as “an important step on the road to Baghdad”, because it was the first deployment of the US military since World War II in a conflict not related to the Cold War, and beside that it was the first deployment specifically taken in the name of democratic nation building.¹⁸ *Just Cause* not only broke with Washington's decades-long policy of delegating hemispheric administration to Latin American surrogates, but helped overcome

¹⁵ Grandin op. cit p. 51.

¹⁶ Schoultz, Lars, *National Security and United States Policy toward Latin America*, Princeton University Press, Princeton, 1987, p. 273 - 274

¹⁷ Al-Shereidah, Mazhar, „Geoestrategia petrolera: el explosivo mundo árabe” in *Nueva Sociedad* nr. 66, May - June 1983, Caracas, p. 139.

¹⁸ Grandin op. cit p. 192.

resistance within the Pentagon itself to the use of force, thus serving as a warm-up act to the first Gulf War.¹⁹

At the beginning of the new decade the Regan goals for Latin America, which were approved by George Bush Sr., seemed to be reached. The majority of the Latin American countries were democracies or in transition to democracy, the communist ideology was defeated and has diminished influence (the electoral defeat of the Sandinistas Revolution was the turning-point), the free market rules were implemented *a la carte* and Washington Consensus policies were the leading ideology, which sustained that the free trade combined with constitutional rule will produce a peaceful, prosperous world.

So, paradoxically, the Latin America became again an area of low importance for the diplomacy because it didn't represent any threat to United States or to its major allies. SOUTHCOM commander Barry R. McCaffrey said in 1995 that "*compared with the uncertainty of the rest of the world, stability reigned among our southern neighbors*". And Secretary of Defense, William S Cohen, confirmed that idea, two years later, when he declared "*We have a lot to be proud of. The Western Hemisphere has a lot to teach the world as the world reaches for the kind of progress we have made.*"²⁰

During the Clinton administration the concept of national defense was expanded in order to include both the maintenance of a free-trade global economy and the policing of global crises, even those crises which weren't directly connected to threats able to harm the United States. It was under Clinton when the idea of "national security" transformed to "global security", and in the same period the US moved from the policy of "containment and rollback" to "enlargement" whereby Washington tried to expand its model to a world's community of free nations.²¹

Since the beginning of the 1990s the Pentagon has been redefining the missions, structure, and deployment of its armed and security forces in the Western Hemisphere. This is particularly true in the case of the Southern Command (SOUTHCOM), responsible for security in Central and South America and most of the Caribbean and the recently formed Northern Command (NORTHCOM),

¹⁹ Mann, James, *The Rise of the Vulcans: The History of Bush's War Cabinet*, Viking, New York, 2004, p. 180

²⁰ Apud Grandin, op. cit p. 198.

²¹ Bacevich, Andrew, *American Empire: the Realities and Consequences of U.S. Diplomacy*, Harvard University Press, Cambridge, 2002, p. 98 – 99.

charged with defending Canada, the United States, Mexico, Bahamas, Cuba, the Virgin Islands, and Puerto Rico.²²

In the same period, under President Clinton, Washington established some new military bases in Latin America, called “*localizations for cooperative security*” in Comalapa (El Salvador), Manta (Ecuador), Reina Beatriz (Aruba) and Hato Rey (Curaçao). This bases was adding to the ones in Guantánamo (Cuba), Fort Buchanan and Roosevelt Roads (Puerto Rico) and Soto Cano (Honduras). In the same time the SOUTHCOM used a network of 17 terrestrial unities of radar: three fixed in Peru, four fixed in Columbia and the others (mobiles ones and in secret locations) in Andean and Caribbean Countries²³.

U.S. conception of security and economic-commercial policy constitute an integrated geostrategic continuum; the expansion of global commerce is part of the security strategy of the United States and the intention to transform the Latin American region into a free-trade zone is a reflection of this thinking pattern.²⁴ In the past ten years the principal modality of intervention of the US in the Latin America was the economic one, and not the military one. The results of this reorientation of the policies toward a more strong economic influence could be better seen in the first years of the new millennium, when economic weapons were used to obtain the support of Latin American states for the wars in Afghanistan or Iraq.

This “*oblivion*” (although not general, e.g. the case of general Peter Pace, the chief of SOUTHCOM, which in a declaration made in front of the Congress, at 27 march 2001, affirmed that in the global power scheme which includes the control of oil, Latin America and Caribbean were more important for US than the Middle East²⁵) of Latin America in terms of strategic importance for the security of US appear to deepen after the attack of 9/11, when the attention of United States quickly moved to other areas of the world.

²² Salazar, Luis Suárez, „The New Pan-American Order The Crisis and Reconstitution of the U.S. System of Global Domination” in *Latin American Perspectives*, Issue 152, Vol. 34 No. 1, January 2007, p. 104

²³ Russell, Roberto, América Latina para Estados Unidos: ¿especial, desdeñable, codiciada o perdida? in *Nueva Sociedad*, no. 206, November – December 2006, Caracas, p. 54 – 55.

²⁴ Figueredo, Darío Salinas, „Hegemony in the Coordinates of U.S. Policy Implications for Latin America” in *Latin American Perspectives*, Issue 152, Vol. 34 No. 1, January 2007, p. 96.

²⁵ Lemoine, Maurice, „Menaces sur le président vénézuélien” in *Le Monde Diplomatique*, March 2005.

In the same time, the specialists spoke about how much United States “*lost Latin America*” in the past few years, as an article in *Le Monde Diplomatique* clearly states. The same is the case of Moise Naim, director of *Foreign Policy*, which thought that “*America Latina is a lost continent*”.²⁶ The opposition of some of Latin American states to the war in Iraq (the case of public opposition of President Lula da Silva²⁷ is both notorious and significant), the ratification by the Chilean Parliament of the Treaty instituting the International Criminal Court and the refuse to guarantee the immunity of US soldiers²⁸ or the rejection of the proposal to create a mutual alliance for defense in the Hemisphere, for watching the domestic politics of the member states and to assure the correspondence between domestic politics and basic democracy rules, made by Condoleezza Rice in the 37th General Assembly of the Organization of American States in 2006²⁹, demonstrates that US started to lose their preeminent positions – or hegemony – in Latin America.

There are some voices which, quite naturally, contested this trend of decline of the power of US. One of the most important is Jorge Castañeda, former Minister of Foreign Affairs of Mexico, who affirmed: “*In reality, as the world post 9/11 become more complex, the occidental hemisphere revealed a pattern relatively simple: the reaffirmation of the hegemony of United States*”³⁰.

Economically speaking, the influence of US continues to be very high in Latin America and they didn’t hesitate to use it. The most clear example is that, confronted with the refuse of some Latin American countries to join the war against Iraq, US defeated that opposition using as a blackmail the weapon of Free Trade Agreements pending for approval in US Congress (as the case of Chile)³¹ or the threat that Mexicans living in the United States could face internment, as did Japanese Americans during World War II.³² When Brazil began to organize a quite broad movement against Free Trade Agreements of the Americas, Robert Zoellick,

²⁶ Habel, Janette, “A pierdut Washingtonul America Latina?” in *Le Monde Diplomatique*, December 2007, Romanian edition, p. 10.

²⁷ Ituassu, Arthur, „Estados Unidos, la integración latinoamericana y el lugar de Brasil” in *Nueva Sociedad*, no. 206, November – December 2006, Caracas, p. 105

²⁸ Habel, Janette, “A pierdut Washingtonul America Latina?” in *Le Monde Diplomatique*, December 2007, Romanian edition, p. 10,

²⁹ Idem p. 11

³⁰ Castañeda, Jorge, „Latin America Left Turn” in *Foreign Affairs* vol. 85 No 3, 5-6/2006, p. 70.

³¹ Habel op. cit p. 10.

³² Grandin op. cit p. 212.

the US foreign trade representative and after that number two at the State Department, said it could try selling its products to Antarctica.³³

But the rise of new initiatives as ALBA or the new energy order supported by President Hugo Chavez, which includes regional and continental projects as Petrocaribe, Petrosur or Petroamerica, the rejection of some Free Trade Agreements, threaten also the economic supremacy of US in Latin America.

The support of US for military and police force of Latin American is also very high, for example between 1997 and 2007 the US used 7.3 billion dollars for directly supporting military and police forces in Latin America.³⁴ In our days, Latin America is, with the exception of Iraq, the main receptor in the world of US military capacities. It is very interesting to see how 9/11 and the situation in Colombia changed the distribution of US assistance: if at the end of the '90 the economic support was twice larger than the military support, today there are almost at the same level.³⁵

For the United States, the struggle against terrorism, which is viewed as a “war of global reach” or a “global enterprise of uncertain duration”, gives birth to the identification of new threats or zones of threat in Latin America, as follows:

- The “*triple border*” of Argentina, Brazil, and Paraguay, which has long been a path for unregulated trade on a grand scale – in other words, for contraband of all types. Similar cases include the Tabatinga-Leticia corridor on the Brazilian border with Colombia, the Lake Agrio zone between Ecuador and Colombia, and the Darien Jungle.
- The current government of Venezuela, because of its alleged support of the Colombian guerrillas and for setting a bad political example for the region as a whole. Its economic and political initiatives potentially constitute expressions of a counterbalance to hegemonic politics, which may explain US attitude when dealing with Venezuela.
- The Cuban government, for its alleged support of international terrorism and the broad meaning of its politics.

³³ Rother, Larry, “A Leftist Takes Over in Brazil and Pledges a New Path” in *New York Times*, January 2, 2003.

³⁴ Habel op. cit p. 10

³⁵ Russell, Roberto, América Latina para Estados Unidos: ¿especial, desdeñable, codiciada o perdida? in *Nueva Sociedad*, no. 206, November – December 2006, Caracas, p. 55

- “*Latin American terrorist organizations,*” among them the Revolutionary Armed Forces of Colombia and the National Liberation Army in addition to drug traffickers and paramilitaries. This point implicates Colombia and its neighboring countries, along with the Caribbean basin, as an extraordinarily significant area for U.S. security policy. The U.S. resources destined for Plan Colombia and the Andean Regional Initiative and a sordid struggle for the drug market, added to the climate of war and violence, reflect a situation with the capacity to produce dynamics that unbalance the strategic perspective of regional stability.³⁶

From the point of view of Latin American states, in the not so distant future, a security setting excluding the United States would be unthinkable, but in the same time this complex relation could bring some problems and complications. We present here a synthesis of these problems as it was been realized by Dario Figueredo:

“1. If the principle of dissuasion no longer seems useful in the struggle against terrorism, it is clear that, despite the prioritization of military force, a policy of alliance is required. In this sense, Latin America is an essential area for the United States because of the importance of its “great southern border.” The historical influence of the United States in the area, beyond its actual strategic supremacy and the agreements already subscribed to, is the best breeding ground for a campaign in favor of validation of the concept of security embodied in the policy of “preventive war.” The demand for collaboration stems from its imperative character, which does not admit different views because those who are not friends are enemies.

2. Multilateralism has lost its force, and its political-diplomatic tools have been debilitated. Although there is no concerted regional capacity to avoid the imposition of unilateralism, countertrends and doubts are arising that release new forms of interaction and collaboration, primarily in the Andes and South America

3. The sovereignty of the other loses its legitimacy if there is a presumption in the North that under its protection terrorism is being covered up or supported or if there is suspicion concerning the construction of weapons of mass destruction. From this perspective, one of the principal dangers for the security of Latin America stems not from foreign armies or from guerrillas but from criminal organizations. The danger

³⁶ NSC (National Security Council) 2002 *The National Security Strategy of the United States of America*. <http://www.usinfo.state.gov>.

of this perspective is the possibility of criminalizing the social struggle that has been unleashed in the region.

4. The limits of the policy have opened a space for the absolutization of “hard power” – in other words, military force – in the new model and the antiterrorist struggle. From a Latin American viewpoint, security requires a multidimensional reading that transcends the view entailed by that struggle.”³⁷

If we have to summarize the evolution of the relations between Latin America and United States, we can say that in the past two hundred years, two important periods can be observed, each of them characterized by distinctive patterns. First began in the early nineteenth century, with the first intervention of US, continued with decades of permanent confrontation and finished in the 1930s, when with the Good Neighbor Policy US abandoned their tradition to engage in direct and unilateral armed interventions. The second period begun in the middle of 1950s, with the intervention of CIA in the Guatemala coup and continued along the entire period of Cold War, with covert intelligence operations, economic pressures and military support for friendly regimes, in order to defend the liberal democracy against communist danger. This period came to an end at the end of the Cold War, when the situation in Latin America become more stable and the democratic norms and the free market rules seemed to be prevailing.³⁸

Now we assist at the beginning of a third period in the relations between US and Latin America, characterized by the decline of US hegemony in this area and by the rise of new economic models or ideologies. How will be the evolution of this period? We only can make some projections and suppositions. In our opinion, the United States have three possibilities to regain their hegemony in Latin American area: a military action, economic measures or organizational integration. We’ll analyze each of them in a detailed way.

The direct military action (a revival of the methods used in the 19th century) seems to us almost impossible, although there are a lot of voices which support this idea. Thus, after the NATO intervention in Yugoslavia in 1999, some authors predicted the following intervention in Columbia.³⁹ The wars in Afghanistan or

³⁷ Figueredo, Darío Salinas, „Hegemony in the Coordinates of U.S. Policy Implications for Latin America” in *Latin American Perspectives*, Issue 152, Vol. 34 No. 1, January 2007, p.97 - 98

³⁸ Grandin op. cit p. 220.

³⁹ Tokatlián, Juan Gabriel, “La guerra en Yugoslavia y América Latina” in *Nueva Sociedad*, no. 162, Caracas, 1999, p. 59

Iraq, some think, only delayed that action which is imminent because *“the United States and Latin America stand at the threshold of a period of conflict, as Washington promotes an economic model that produces not development and stability but desolation and crisis. As such, United States is once again relying on hard power to protect its interests and guard against the resurgence of a new, continent-wide democratic left.”*⁴⁰

Although, as we observed before, every time when it was defeated – or faced problems or setbacks – in other parts of the world United States turned back to Latin America, today this is not a very probable scenario. It is very clear that Venezuela or Bolivia, for example, are very different in terms of economic and military capacities if we compare them with the Central American states of the '80, and the United States couldn't afford to start a new and potentially difficult war. We don't see what pretext can be used by United States to start a war like this, even if they'll have the aggregate capabilities to do it. The concept of protecting democracy or diminishing the threat of a hypothetical “weapon of mass destruction” (as in the case of Iraq) doesn't apply for Latin American countries in order to get the support of international community.

In our vision, in the near future not even covert operation, implemented in order to obtain a regime change or to prevent some party or candidate to be elected, could be a really suitable solution. The failure of the coup d'état against Hugo Chavez in April 2002 or the impossibility to prevent the democratic victory of Sandinistas in Nicaragua in 2006, are proofs that the time of these operations is passed.

The second possibility for US to obtain again in the future supremacy in Latin America is that of using, as in other occasions, economic measures. But we think that this instrument can not be used with success for in the future, because some economic changes already occurred. Although the main commercial partner for all these countries is US, and although this situation will probably continue for some more years, there are some other economic actors rising: China, India, the European Union etc, which could weaken this almost complete monopoly of US. In the same time, the consolidation of different regional models of economic integration (MERCOSUR, Andean Community, South American Community of

⁴⁰ Grandin op. cit. p. 220

Nations) will offer, in the not so distant future, an alternative for Latin American states, which will began to trade more between them.

The rejection of some projects directly supported by the United States, as the Free Trade Agreement for Americas, in the same time with the development of opposite models as Bolivarian Alternative for the Americas (ALBA) or bilateral and regional schemes, demonstrate that economic model of US is no more dominant in Latin America. The high prices of oil and gas will allow countries as Venezuela or Bolivia, for example, to survive even if confronted with a blockade or other punitive measures implemented by United States (is the case of Cuba to whom Venezuela is giving oil at a subsidized price), which could make ineffective the economic pressures of the US.

The failure of Plan Colombia, whose central element was a very large amount of economic and military support granted by US to the Colombian Government, in order to decrease the coca harvests and to weaken the FARC, proves once again that financial supremacy is not any more enough.

Another argument for the potential weakness of economic pressure is the next one: even it is true that the Latin American countries rely economically on the trade with United States, at the same time the United States badly need Latin American resources, mainly oil, and consequently can not afford to break – or drastically decrease – bilateral economic relations. The most obvious case is that of Venezuela which, despite all the aggressive rhetoric from both parts, continue to be one of the biggest oil suppliers for the United States (recently it overtook Saudi Arabia and become the second major energy supplier of the US).

As we have seen, if the United States wants to keep – or better said to regain – their influence and hegemony in Latin America, the direct military and economic measures aren't any more enough. And there are many scholars who support such an opinion; we'll quote here only Noam Chomsky: *“As most of South America drifts toward independence and integration, the major means of U.S. control have lost their power. Historically, one method of control was violence, the mailed fist, and other was economic pressure, which in the recent period has been exercised through the IMF, Treasury Department, and World Bank. Both are losing their efficacy. The last effort of the United States to support violence, the traditional means, was in Venezuela during the coup in 2002. [...]The economic strangulation*

has also lessened. Argentina kicking out the IMF is one example. Meanwhile, integration is going on, slowly. When Venezuela joined Mercosur, President Kirchner of Argentina and Lula da Silva of Brazil hailed it as a great step forward.”⁴¹

Therefore, the only possibility, in our opinion, is that of using the system of international alliances and organizations in which US are already involved, and we think here mainly at NATO’s potential role, in its capacity of the most important military and defense organization of our time.

In order to use NATO as a modality to maintain the hegemony of US in Latin America, an important reform of that organization might be necessary. NATO was created in the context of Cold War and acted, for several decades, as an instrument able to contain communism and the Soviet Union. Now, when “the ghost of communism” is vanished, the threats are more diffuse and keeping the same idea about NATO and its role is less constructive and less attractive.

We have seen before that no Latin American country was ever invited to become part of NATO, but meanwhile many of the ex-communist countries have full-membership. This attitude could be understood if we look at the period which follows after the end of Cold War, when the fear of communism was still strong, but in our days characterized by the lack of a very well defined enemy, a reform of NATO and a more flexible attitude of both Alliance and US officials might be more appropriate.

In our opinion, it might be in very interest of US to open NATO to *some* Latin American countries, or at least to create some similar structures in which these states could find their place. For example, we think that it could be more effective for the national security of US if Mexico will become part of NATO, with all the associated rights and obligations, than to build and maintain the 3000 km border wall, which already is nicknamed “the Tortilla Curtain”.

As a final remark we could imagine, in not a very distant future, an enlarged NATO including some Latin American countries, like Columbia for example. This will mean that a threat against a member state will be considered a threat against the organization as a whole and will offer the legal instrument for intervention.

⁴¹ Chomsky, Noam, Barsamian, David, *What We Say Goes: Conversations on U.S. Power in a Changing World*, Metropolitan Books, New York, 2007, p. 52 – 53.

Therefore, it will be easier for Washington to intervene, under the umbrella of NATO, against the *narco-traders* or against *narco-guerillas* or any other similar threats potentially able to significantly harm the national interests of the US.

Abstract:

The study explores, with many details, both the history of the special relations of USA and Latin American states and the strategic significance of Latin America for the perennial national interests of the US. The author clearly and almost directly states that the role of USA within NATO strongly resembles that of Washington traditionally had in both Americas – that of hegemonic power. He estimates that, even if now the US prestige and influence are weaker than before in Latin America, hegemonic status might be regained and US national security might be significantly boosted by integrating some of the Latin American countries in an enlarged and consolidated NATO.

American-Romanian Relations and the Consolidation and Enlargement of NATO

Eliza Rodica GHEORGHE

The controversial impact the Bush Administration had on U.S. foreign policy can be assessed, at least qualitatively, by analyzing the existing contradictions between goals and means, between justifications and consequences. Unilateralism has been one of the most wide-spread labels applied to the Bush foreign policy, to some marking a striking difference from the approach adopted by his predecessor, President Clinton. Paradoxically, while the efforts of international organizations have been largely undermined by the U.S during the 2001-2007 period, American diplomacy has intensified in other respects, such as its relations with minor/medium powers. The opposition manifested by traditional European allies such as Germany or France in the eve of the Iraq intervention constituted a balancing act, according to the realist paradigm in International Relations. The rise of “New Europe”, as Secretary of Defense, Donald Rumsfeld described the Eastern European allies of the U.S. in the war in Iraq, in an address to the German and French governments in January 2003, represents an integral part of the “new balance of power”. Whether America’s new European allies are durable or conditional partners is the question many researchers have asked.¹ Whether their commitment depends on their internal configuration or on the international setting, it remains to be proven in the following pages.

An analysis of a particular case, namely Romania, can cast light on how changes in American foreign policy impacted on international affairs. The most dramatic shifts in bilateral relations between the two countries were the result of the change in Romania’s foreign policy behavior. Between 1990 and 1997, America’s interest toward Romania was minimal, starting from the premise that the first post-

¹ Janusz BUGAJSKI, Ilona TELEKI, “America’s New Allies. Central-Eastern Europe and the Transatlantic Link”, in Significant Issues Series, Vol. 28, No. 2, CSIS Press, Washington, D.C., 2006.

communist regime was an embodiment of the saying “old wine in new bottles.”² At various points in time in the 1990-1997 period, Romania offered its support to some of U.S.’s political and military actions, such as 1991 Gulf War, when Romania was heading the United Nations Security Council (UNSC), or the 1993 757 UNSC resolution to impose economic sanctions on Yugoslavia. The political support granted by Romania to the U.S. triggered an initial rapprochement of Washington, at least on the economic side, since in May 1992 the two countries signed the U.S.-Romanian Treaty on the reciprocal encouragement and protection of investment, which the U.S. Congress ratified in 1994. However, as long as there were pressing domestic issues, such as adoptions, AIDS, persecution of minorities (such as Hungarians or Roma) or anti-Semitism, bilateral relations followed a “roller-coaster” path.³ Until 1995, when Romania eventually defined its foreign policy goals, such as EU and NATO membership, and decided to work towards them, the United States was rather reluctant to engage in a close relationship with the regime in Bucharest. Domestic changes in Bucharest after the 1996 elections restored hope that the two countries step up cooperation. Yet, the “coalition of coalitions” in the 1996-2000 administration could not insure stability (from a social, economic and political point of view), therefore it could not fully exploit the positive changes that had occurred in the American-Romanian bilateral relationship, namely the permanent Most Favored Nation clause granted by President Clinton in 1996. However, the benefits that could have been extracted from the permanent MFN were diminished by the fact that the Romanian economy experienced extreme hardship after 1997, lacking consistency and being plighted by corruption. As Joseph Harrington suggested, in the establishment of the permanent MFN, Romania capitalized again on external events, namely on the Bosnian crisis and on the Chinese MFN precedent, detaching human rights from trade.⁴

External factors, embodied not only in international events, but also in international organizations, counted towards the intensification of the bilateral relation

² Joseph S. HARRINGTON, *American-Romanian Relations, 1989-2004. From Pariah to Partner*, Columbia University Press, New York, 2004, pp. 45-106.

³ Joseph HARRINGTON, Edward KARNS, Scott KARNS, „American-Romanian Relations, 1989-1994”, in *East European Quarterly*, Vol. 29, 1995, p. 13.

⁴ Joseph S. HARRINGTON, *American-Romanian Relations, 1989-2004. From Pariah to Partner*, Columbia University Press, New York, 2004, p. 163.

in various ways. After adhering to the Partnership for Peace, launched by NATO in January 1994 at the initiative of the Clinton Administration,⁵ Romania understood that the road to Western integration necessarily passes through Washington. “Bucharest had first to learn that American support was the key to MFN, NATO membership, and support from the IMF and the World Bank.”⁶ This particular aspect became more and more obvious after the 1997 NATO Madrid Summit when Romania’s efforts to secure membership failed because of lack of support from the United States. Moreover, additional intervening variables, such as the presence in the region of a former superpower, namely Russia, impacted on American-Romanian relations, but especially on Romania’s efforts to join the Euro-Atlantic community. Before the Madrid Summit, Washington wanted to make sure that “Russia’s fears were accommodated.”⁷ America’s multilateral orientation had a negative impact on its bilateral relationship with Romania, a reasonable outcome if Romania is to be compared with Russia, for instance.

The opposite situation also verifies the hypothesis that unilateralism leads to an intensification of bilateral relations. Supposing the lack of support manifested by the United States toward NATO’s expansion to Eastern Europe is an evidence of unilateralism, then, the substitute for Romania’s rejection, namely the Strategic Partnership, can be considered a form of intensification of bilateral relations. The visit of U.S. President William J. Clinton to Romania was the first such high-level event after the collapse of the communist regime.⁸ The substitutive nature of the Strategic Partnership was denied by the Romanian government, however it was reinforced by recent experiences with Macedonia’s rejection at the Bucharest Summit and the signing in the following days of a strategic partnership with the United States. The four pillars of the partnership were: 1) economic and political reform; 2) military relations; 3)

⁵ Ronald D. ASMUS, *Opening NATO’s Door. How the Alliance Remade Itself for a New Era*, Columbia University Press, New York, 2002, pp. 48-58.

⁶ Joseph S. HARRINGTON, *American-Romanian Relations, 1989-2004. From Pariah to Partner*, Columbia University Press, New York, 2004, p. 162.

⁷ Ibidem, p. 163.

⁸ Ion CALAFETEANU, *Istoria politicii externe românești în date*, Editura Enciclopedică, București, 2003, p.742.

regional security issues; 4) non-conventional security risks.⁹ The strategic nature of the partnership mirrors the high importance of the interests the two parties are trying to accommodate. The intensification phase, launched in February 2000 can be linked to the support Romania manifested toward another manifestation of American unilateralism: the NATO military intervention in the Kosovo crisis. On two occasions, namely in 1997 and 1998, Romania granted NATO forces access to its air space, in spite of internal opposition from the population or from one of the decision-making bodies, the Parliament. The Intensified Partnership stressed on the socio-economic dimension as well as on security issues in South-Eastern Europe. At economic level, several initiatives were launched so as to promote commercial bilateral relations: *United States-Romania Business Roundtable* (July 2000), and *Romanian-American Business Network Conference* (September 2000). It would take another 3 years for Romania to be granted the “market economy” status (March 10, 2003), which proved to be an important stimulus in the dynamics of commercial ties between the two countries, providing additional guarantees for American investments in Romania. At the level of regional security, Romania’s involvement in the Stability Pact for South-Eastern Europe demonstrates its commitment to the promotion of peace, stability and cooperation, although in this respect, America’s role is not as direct and influential as that of the European Union, which is in charge of implementing the Pact’s strategies. Regional security is enhanced also by fighting organized crime and corruption; in this respect, the South Eastern Cooperation Initiative (SECI) designed the appropriate tools, such as the Regional Center based in Bucharest or the Regional Conference on the Fight against Corruption, also held in Bucharest. In addition, military programs such as International Military Education and Training (IMET) or Foreign Military Financing (FMF) aim at increasing Romania’s armed forces’ interoperability with NATO structures and the creation of the necessary institutional framework for enhancing the democratic control of the military by means of civil society mechanisms. In 2000, under Nonproliferation, Anti-Terrorism and Demining (NADR) appropriations, the United States supported Romania’s efforts to establish an Exports Control System.

⁹ Cornel PARANIAC, *Parteneriatul Strategic dintre România și Statele Unite ale Americii*, Editura Pro Transilvania, București, 2002, p. 28.

In terms of foreign aid, the main channel through which the United States sought to promote its interests and strategic goals in Central and South-Eastern Europe is the Support for East European Democracy (SEED), coordinated by the U.S. State Department in cooperation with USAID. SEED was initially a project funded entirely by the United States, but since 1996, Congress introduced an amendment requiring input from states taking part in the project. The dynamic of the support offered to Romania has been a regressive one, amounting to less and less aid for development. It is worth noting that in FY2008 Appropriations for State, Foreign Operations, and Related Programs,¹⁰ Romania is listed under the “developing” foreign aid country category, because of its “low or lower-middle income, not yet meeting performance criteria.” Therefore, it can be inferred that the cuts in funds are not always a result of Romania’s improving economic performance, but rather a consequence of America’s domestic policies.

The diminishing input of “soft power” in American-Romanian bilateral relations is compensated by the increasing importance of “hard power”, expressed in the form of military strength. The military-industrial complex, including the Executive, through the Department of Defense and the specialized agencies within the White House, the Legislative, through the Armed Services Committee, and various defense contractors, has started to play the dominant role in the decision-making process, especially after the 9/11 terrorist attacks. The event proved to be a window of opportunity for the Romanian government, which had the chance to profess its commitment towards the vulnerable superpower. On September 19, 2001, the Romanian Parliament gave its consent for Romania’s support toward the United States, acting as a de facto NATO member under article 5. Joseph Harrington notes that Romania offered its help but no one asked for it, putting its airspace and airbases at the disposal of the U.S. and later deploying troops in the military intervention launched by the U.S. in Afghanistan, Operation *Enduring Freedom*.¹¹ Another instance when the unilateralism of America’s military-industrial complex managed to influence bilateral

¹⁰ Connie VEILLETTE, Susan B. EPSTEIN, “State, Foreign Operations, and Related Programs: FY2008 Appropriations”, in *Congressional Research Service Report for Congress*, December 14, 2007, p. 46.

¹¹ Joseph S. HARRINGTON, *American- Romanian Relations, 1989-2004. From Pariah to Partner*, Columbia University Press, New York, 2004, p. 150.

relations was the ratification of the International Criminal Court (ICC) Rome treaty by Romania. In order to exempt its own soldiers from the jurisdiction of the ICC, the U.S. resorted to Article 98 of the Rome Treaty establishing the ICC which it signed with Romania on August 1, 2002, in spite of significant opposition and pressure from the European Union. Since integration in the EU was one of Romania's foreign policy goals, the harsh criticism coming from Brussels made Romania acquiesce with EU guidelines concerning the ICC, nevertheless its initial position made a positive impression in the United States.¹² The risks Romania assumed were justified by a "higher goal": NATO accession at the Prague Summit in November 2002. Following the invitation receipt, several hypotheses about why NATO decided to accept Romania took root: it was not because of Romania's economic or political situation, but because of the 9/11 terrorist attacks. The First Secretary in the Embassy of Romania to Washington, D.C., Ovidiu Ierulescu admits that 9/11 speeded up the process on which Romania had been focusing for more than 7 years.¹³ Romania had been working toward compliance with NATO criteria, such as interoperability and civilian control over the military, since becoming a PfP member in 1994, following a rather meandering path to reform, but eventually being successful. Moreover, the socialization process through the pressure of international organizations and external actors, put into theory by John Ikenberry and Charles Kupchan,¹⁴ and analyzed empirically in Romania's case by Alexandra Gheciu¹⁵ started to take effect.

¹² Janusz BUGAJSKI, Ilona TELEKI, "America's New Allies. Central-Eastern Europe and the Transatlantic Link", in Significant Issues Series, Vol. 28, No. 2, CSIS Press, Washington, D.C., 2006, p.74.

¹³ Interview with Ovidiu Ierulescu (First Secretary, Embassy of Romania in Washington, D.C.), February 10, 2008.

¹⁴ John Ikenberry and Charles Kupchan add a systemic element to their theory of socialization, borrowed from neorealists, namely the concept of hegemonic power, which can be applied to international organizations such as NATO and the EU. They argue in "Socialization and Hegemonic Power" that such institutions manage to exert influence on minor states by means of sticks and carrots, through socialization of the leadership and economic sanctions in case of non-compliance. Norms are useless unless they are internalized; within the minor state, hardliners may oppose the values "exported" by the hegemonic power. Therefore, the hegemonic power resorts to the following mechanisms: normative persuasion through diplomatic contacts; external pressure to change the mind sets of elites; internal reconstruction, through which the hegemonic power interferes directly in the reshaping of the political institutions of the minor state.

John IKENBERRY, Charles A. KUPCHAN, "Socialization and Hegemonic Power", in *International Organization*, vol. 44, no. 3, summer 1990, pp. 283-315.

¹⁵ Alexandra GHECIU, *NATO in the "New Europe". The Politics of International Socialization after the Cold War*, Stanford University Press, Stanford, 2005.

After the Prague Summit, American-Romanian relations focused on the Global War on Terror, particularly on Romania's efforts to facilitate the U.S.'s intervention in Iraq, by allowing American forces to use its airbases, refueling centers and logistics.¹⁶ Romania gambled by choosing to join the American side of the debate, which proved detrimental in its EU accession bid. Facing harsh criticism from a long-time ally, namely France,¹⁷ Romania was hoping to be gaining in the post-conflict reconstruction phase, through contracting. However, this would prove to be an illusion because in the aftermath of the regime change in Iraq, Romania pledged to negotiate and settle on a percentage of the \$2billion Iraq debt to be cancelled.

After 2004 elections, the new government professed its support for America's current involvement on the international arena, consolidating the bilateral relationship through the Bucharest-London-Washington Axis. The change in rhetoric intensified as the credibility of the United States eroded: if in the beginning the partnership was a democratization instrument, exposing Romania to the values and the principles that lay at the basis of the American system, after 7 years, it was possible to assert that the relationship was based on mutuality and on shared values. Paradoxically, this endorsement for the American model came at a time when the world was swept by a wave of anti-Americanism, after Iraq turned sour, being proven that George Tenet's "slam dunk case" for WMDs in Iraq was not based on real facts.¹⁸ Some of the practices for which the United States was lashed at international level after the intervention in Iraq especially, namely preventive strikes camouflaged in a doctrine of preemption, are included in the 2006 National Security Strategy of Romania.¹⁹ Non-conventional threats, such as terrorism or WMD proliferation, are the defining element of innovation for the post-NATO accession strategy of Romania. The resemblance with the American NSS was striking, which triggered a considerable amount of domestic criticism. Nevertheless, as former member of the team of National Security advisers in the Romanian Presidency, Marian Zulean, declares, the main problem of the 2006

¹⁶ Janusz BUGAJSKI, Ilona TELEKI, "America's New Allies. Central-Eastern Europe and the Transatlantic Link", in Significant Issues Series, Vol. 28, No. 2, CSIS Press, Washington, D.C., 2006, p. 66.

¹⁷ Ibidem, p. 75.

¹⁸ Bob WOODWARD, *Plan of Attack*, Simon and Schuster, London, 2004, p. 215.

¹⁹ Romanian National Security Strategy, 2006, p.2, available at: <http://www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf>.

strategy was the inexistence of congruent strategies within adjacent departments of the Romanian government.²⁰ The failure of the 2006 Romanian NSS was the result of lack of coordination at internal level. Domestic friction such as the conflict between the Romanian President and the Prime-Minister in 2006 (especially in June), leading to structural changes in government and to policy shifts, such as the PM's proposal to withdraw troops from Iraq impacted on the bilateral relation but not dramatically. In a conversation with Deputy Assistant Secretary of State, Director of the Office of North Central Europe, Bureau of European and Eurasian Affairs, Judith G. Garber, the replacement of key decision-makers in the Romanian Ministry for Foreign Affairs is of no consequence "as long as Romania respects its commitments towards the United States."²¹

One of the latest accomplishments in Romanian foreign policy regarding the bilateral relation with the United States is the December 2005 Agreement signed by Secretary of State Condoleezza Rice to establish U.S. military bases in the country. Romania's willingness to host permanent U.S. military presence derives from the concern, at the level of the Romanian government, about the declining military assistance coming from Washington. Janusz Bugajski notes that "a U.S. military presence could also be an important exercise in public diplomacy because it would demonstrate a clear U.S. commitment to the security of CEE countries."²² The claim that the Strategic Partnership is just part of American post-Cold War rhetoric, made by former adviser on national security to Prime-Minister Adrian Năstase, Francisc Tobă who stated "there are only two strategic partners of the United States: the United Kingdom and Israel,"²³ can thus be refuted. Obviously, Romania cannot be compared to the United Kingdom in terms of military support, but given its regional ambitions, it could counterbalance the losses incurred after the growing tensions between the United States and its allies, such as Turkey. One such initiative was the Black Sea Forum for

²⁰ Interview with former adviser on National Security, Marian Zulean, May 20, 2008.

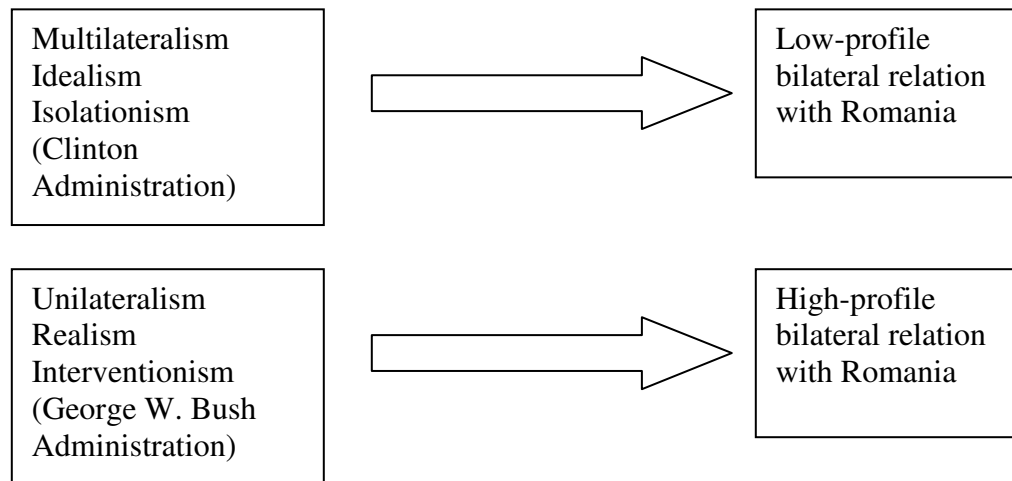
²¹ State Department Briefing with Deputy Assistant Secretary of State, Director of the Office of North Central Europe, Bureau of European and Eurasian Affairs, Judith G. Garber, October 15, 2007.

²² Janusz BUGAJSKI, Ilona TELEKI, "America's New Allies. Central-Eastern Europe and the Transatlantic Link", in Significant Issues Series, Vol. 28, No. 2, CSIS Press, Washington, D.C., 2006, p. 105.

²³ Interview with former adviser on national security to Prime Minister Adrian Năstase, Francisc Tobă, April 13, 2008.

Dialogue and Partnership held in Romania on June 5, 2006, which was “sabotaged” by both Turkey and Russia.²⁴ According to the study of Ariel Cohen and Conway Irwin, “U.S. Strategy in the Black Sea Region”, public diplomacy will again play a decisive role in mitigating anti-Western and anti-American attitudes in the region while boosting support for America’s newest allies. Anti-Americanism is, yet again, fuelled by contradictory practices, such as the use of torture against presumed terrorists, the allegations about the existence of CIA prisons on foreign territory, such as Romania or Poland, and the perceived hegemony the United States is trying to project in the region.

To sum up, the testing of the hypothesis that unilateralism on behalf of the United States triggers an intensification of bilateral relations with a weak power, such as Romania can be summarized in the following manner:

In the first example, ever since the United States started acting under little international constraint, such as in the case of the Kosovo intervention (being thus unilateral in its orientation and manifestation), its bilateral relations with Romania intensified, the Strategic Partnership being upgraded to a higher-profile relationship. Previous attempts to boost the bilateral relation between the two countries, such as the Romanian-American Action Commission (1998) at the Center for Strategic and International Studies, aiming at elaborating policy proposals for enhancing cooperation in the economic, security and foreign policy domains, failed to produce the expected results.

²⁴ Ariel COHEN, Conway IRWIN, “U.S. Strategy in the Black Sea Region”, in *Heritage Foundation Policy Issue*, December 13, 2006, available at: <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/bg1990.cfm>.

In the second example, both parties learned how to benefit from each other's weaknesses: given Romania's aspiration to secure NATO accession after the 1997 Madrid Summit rejection, the Bucharest government realized Washington does not need military support, but legitimacy, through political backing. Therefore, instead of balancing America's expansion of interests and influence toward the Middle East, Romania chose to "bandwagon", a type of behavior described by the neo-realist Kenneth Waltz.²⁵ Nevertheless, this tendency disappeared as soon as Romania secured NATO membership; ever since Russia started to raise its profile at a regional level, "bandwagoning" transformed into a "balancing act", by pursuing its ambitions of becoming a regional leader with the support of the United States. The realist paradigm casts light on the nature of the American-Romanian relationship: Hans Morgenthau notes that alliances "add precision and set limits to the shared interests, general policies and practical measures to accomplish them."²⁶ Yet, alliances in a context of warfare are temporary which questions the aura of immutability of the Bucharest-London-Washington axis, proclaimed by the Romanian President Traian Băsescu in the middle of the global war on terror. As soon as the conflict ends, states will return to the pursuit of their narrow national interests. The conditionality between Romania's leadership aspirations at the Black Sea and American presence poses several problems for the balance of powers in the region.

Abstract:

The study presents and evaluates some of the main moments of American-Romanian relations along the past decade. The basic idea is that both along the Clinton Administration and along the George W. Bush Administration, the role of small and quite weak actors of the international arena as Romania grew larger in US foreign policy plans and actions, mainly because of the significant positive assets such partners could offer US, mainly in the long run, in the context of NATO enlargement.

²⁵ Kenneth WALTZ, *Theory of International Politics*, McGraw-Hill, New York, 1979.

²⁶ Hans J. MORGENTHAU, *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*, Knopf, New York, 1978, 5th edition, pp. 215-228.

Elemente ale puterii naționale a SUA și rolul lor în cadrul NATO

Florin DIACONU

Elementele puterii naționale a SUA pe care le prezintă și le evaluează studiul de față sunt doar *câteva* dintre cele pe care le propune – în discuția sa teoretică și istorică asupra puterii naționale în general – Hans J. Morgenthau¹, în notoria și extrem de influenta sa lucrare *Politics among nations*. M-am oprit asupra următoarelor patru segmente (elemente constitutive) ale puterii naționale americane: *geografia, resursele naturale, pregătirea militară* (ceea ce Morgenthau numea *military preparedness*) și *populația*.

Toate observațiile făcute în legătură cu starea și dinamica acestor patru elemente constitutive ale puterii naționale a SUA trebuie înțelese într-un context deja foarte definit într-un studiu publicat tot în *Revista Institutului Diplomatic Român*. Mă refer aici la un studiu în care afirmam – și demonstrem, cred, în chip convingător – că NATO este o construcție politico-militară *intens asimetrică*, iar *cota-parte din puterea Alianței care este generată de America este cu mult mai mare decât contribuția însumată a tuturor țărilor membre din Europa*². În aceste condiții, e firesc să afirmăm că starea și dinamica puterii naționale a SUA au un rol decisiv în dinamica Alianței Nord-Atlantice.

1. Geografia este, potrivit lui Morgenthau, „cel mai stabil factor de care depinde puterea unei națiuni”. În cazul special al Americii, aspectul cel mai evident – și mai relevant – al geografiei fizice este acela care constă în faptul că „teritoriul continental al Statelor Unite este separat de celelalte continente de spații maritime, de

¹ Hans J. MORGENTHAU, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Polirom, Iași, 2007, pp. 151-188 (capitolul intitulat „Elementele puterii naționale”) și pp. 189-200 (capitolul intitulat „Evaluarea puterii naționale”)

² Vezi Florin DIACONU, „NATO: conținutul real actual al unei alianțe politico-militare intens asimetrică”, în *Revista Institutului Diplomatic Român*, an II, nr. II (IV), semestrul II, 2007, pp. 299-311

circa 5.000 de kilometri la est și cam 10.000 de kilometri la vest”. Desigur, așa cum sugerează Morgenthau, „caracteristica izolatoare a oceanelor” atât de largi care despart SUA de restul lumii nu este integral anulată de consecințele progresului tehnic și de alte realități importante de pe arena internațională, dar este cu siguranță „mai puțin importantă astăzi decât acum cincizeci sau o sută de ani”³. Merită, cred, subliniat în mod cu totul deosebit că, în realitate, avantajele condiției geografice aproape „insulare” a SUA sunt puternic erodate nu numai de tehnologii (la care Morgenthau făcea trimitere), ci și de alți factori. Între aceștia merită enumerați cel puțin globalizarea (care anulează, în bună măsură, orice consecință practică a unei poziții geografice *teoretic* favorabilă), precum și voința politică a unor actori (nu neapărat convenționali / de tip clasic) ai sistemului internațional.

În ceea ce privește observația privitoare la voința politică (și la agenda de priorități) a altor actori ai sistemului internațional ca factori dizolvănți ai unora dintre consecințele politico-strategice ale geografiei, merită să luăm în calcul, de exemplu, că distanțele enorme care separă teritoriul SUA de Orientul Mijlociu Extins – și mai ales de zonele centrale ale acestei regiuni care se întinde din Maroc și până spre granițele fostei Indii britanice – nu au împiedicat în nici un fel atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001 și nu au afectat în vreun fel eficacitatea (raportul costuri / rezultate) acestor acțiuni ale fundamentalistilor islamici extremiști și cu fobii antioccidentale clar conturate.

Dar aceleași distanțe sunt, în mod evident, un obstacol important (desigur, nu unul imposibil de depășit, dar în mod foarte clar unul care mărește enorm costurile de transport, de exemplu) în calea procedurii numite adesea *power projection* (proiectarea de putere națională la mare distanță de granițele naționale), atunci când ne referim la implicarea militară masivă a SUA pe teatre de operațiuni îndepărtate, cum ar fi Irakul și Afghanistanul. Pentru a înțelege mai bine natura și amploarea acestei probleme, este suficient să amintim că de la New York până la Capetown, în sudul Africii de Sud, sunt 6.800 de mile marine. Din Africa de Sud și până în Golful Persic sunt alte 5.250 de mile. Nici drumul prin Mediterana nu este cu mult mai scurt: 3.150 de mile de la New York la Gibraltar, 980 de mile de la Gibraltar până spre sudul Italiei și încă mai bine de

³ *Ibidem*, p. 151

1.000 de mile din sudul Italiei până în zona Canalului de Suez, iar apoi alte 1.980 de mile prin Marea Roșie și apoi pe lângă coastele Yemenului și Omanului, până la intrarea în Golful Persic⁴.

2. *Resursele naturale* sunt, spune Morgenthau, „un alt factor relativ stabil care exercită o influență importantă asupra puterii unei națiuni în relațiile cu celelalte”⁵. Conform teoriei realiste clasice, principalele categorii de resurse naturale sunt *hrana* (cu referire la care Morgenthau face următoarea observație: „un stat cu resurse alimentare proprii suficiente sau aproape suficiente deține un mare avantaj asupra celui care, neavând destule resurse, le importă, riscând astfel subdezvoltarea și foametea”⁶) și *materiile prime* (la care Morgenthau se referă în următorii termeni: „ceea ce este valabil pentru asigurarea hranei se aplică și celorlalte resurse naturale importante pentru producția industrială, dar mai ales pentru război”, precum și „importanța relativă și absolută pe care o au resursele naturale ca materii prime depinde în mod necesar de tehnologia militară dintr-o anumită perioadă”⁷).

Vorbind despre materiile prime cu relevanță strategică, Morgenthau insistă în mod deosebit asupra faptului că pe măsură ce ne apropiem de zilele noastre, „puterea națională a devenit tot mai dependentă de controlul materiilor prime în caz de pace sau război”. Mai mult chiar, rangul real al puterii statelor este influențat direct de – dar și influențează, la rândul său – capacitatea actorilor sistemului internațional de a controla materiile prime (sau măcar accesul la materiile prime) cu relevanță strategică. „Nu din întâmplare – scrie Morgenthau – cele două superputeri, Statele Unite și Uniunea Sovietică, s-au apropiat cel mai mult de independență în privința materiilor prime necesare pentru producția industrială modernă, asigurându-și-le din resurse proprii și controlând măcar accesul la sursele acelor materii prime pe care nu le produc ele însele”⁸.

⁴ Gerard CHALIAND, Jean-Pierre RAGEAU, *Strategic Atlas. A comparative geopolitics of the world's powers* (second edition, revised and updated), Harper & Row, Publishers, New York, 1985, pp. 57, 59, 61

⁵ Hans J. MORGENTHAU, *op. cit.*, p. 153

⁶ *Ibidem*, p. 153

⁷ *Ibidem*, p. 155

⁸ *Ibidem*, p. 155

Dintre materiile prime care joacă un rol major în epoca contemporană, potrivit lui Morgenthau „petrolul, ca sursă de energie, a devenit din ce în ce mai important pentru industrie și război”⁹. Situația concretă din perioada în care a fost redactată lucrarea *Politics among nations* (apărută într-o primă ediție în anul 1948) îl făcea pe Morgenthau să afirme că actori de tipul SUA, tocmai pentru că au suficiente resurse interne de hidrocarburi, „pot fi incomodați sau afectați, dar nu distruși de manipularea politică a petrolului”¹⁰.

În ceea ce privește situația concretă de astăzi a SUA în domeniul resurselor naturale, merită făcute următoarele observații și comentarii:

1. Securitatea alimentară pe termen mediu și lung a SUA ar putea fi pusă sub semnul întrebării din cauza problemei tot mai acute a apei. Există regiuni întregi în SUA unde accesul la cantități suficiente de apă era o problemă încă de acum câțiva ani. Așa de exemplu, încă de la sfârșitul anilor 90 era deja cât se poate de clar – măcar pentru unii autori și, poate, pentru unele autorități – că „orice loc în care cantitatea de apă nu depășește doi sau trei litri pe metru pătrat pe an – categorie care include aproape tot Vestul american – va putea susține populația umană cu mare greutate” și că, în astfel de regiuni „este preferabilă renunțarea la orice fel de altă extindere”¹¹ a ariilor locuite sau acoperite de obiective industriale care consumă și ele, inevitabil, cantități masive de apă. Problema este dublă: pe de o parte, regiunile cu deficit cronic de apă din SUA sunt extrem de întinse. Practic, este vorba despre majoritatea teritoriilor „aflate la vest de meridianul 100 (o linie imaginară care trece prin cele două Dakota, Nebraska, Kansas, Oklahoma și Texas)”, regiune „care primește într-un an foarte puțină ploaie, prea puțină chiar și pentru o agricultură cu sistem de irigații” și unde, drept urmare, „ajutorul guvernamental și supravegherea au fost impuse chiar de natură”. Situația este atât de dramatică încât, opinează specialiști citați de Kaplan, locuitorii din Arizona – stat în care populația a crescut de peste 10 ori în ultimii 70 de ani – „vor fi forțați de acum înainte să facă ceea ce au făcut și strămoșii lor...: să se roage să plouă”¹².

⁹ *Ibidem*, p. 156

¹⁰ *Ibidem*, p. 158

¹¹ Robert D. KAPLAN, *Imperiul sălbăticiei. America – o națiune în comă*, Antet, București, 2002, p. 158

¹² Robert D. KAPLAN, *op. cit.*, pp. 160-161

2. Securitatea alimentară pe termen mediu și lung a SUA – ca și restului lumii – este pusă sub semnul întrebării și din cauza *schimbării rapide a climei* (precum și din cauza consecințelor deja existente și care se propagă cu putere în sistemul internațional ale problemelor de mediu).

3. În legătură cu securitatea alimentară pe termen mediu și lung a SUA există și alte motive de îngrijorare, cum ar fi, de exemplu, dispariția accelerată a albinelor, responsabile pentru polenizarea unei cote-părți foarte importante din întreaga gamă a plantelor cultivabile (și consumate de om fie direct, fie indirect – în cazul plantelor care servesc drept hrană pentru diferite categorii de animale). Despre acest subiect *aparent* secundar, merită amintit faptul că albinele polenizează în „jur de 90% dintre recoltele cele mai gustoase”: mere, nuci, soia, castraveți, citrice, piersici, kiwi, cireșe, diverse soiuri de pepeni și fructe de pădure, dar și numeroase dintre plantele furajere. De fapt, calculează specialiști citați de AP, cam o treime din tot ceea ce consumă – în plan alimentar – specia umană este produs de plante polenizate, iar albinele sunt responsabile pentru aproximativ patru cincimi din întregul proces de polenizare. Un studiu al Congresului SUA afirmă că albinele adaugă anual „în jur de 15 miliarde USD” producției agricole americane. Dar doar în iarna dintre 2006 și 2007, în 27 de state americane – dar și în alte țări cum ar fi Brazilia, Canada și câteva state din anumite zone ale Europei au pierit cam 25 % din familiile de albine (stupi), ceea ce reprezintă, afirmă specialiștii, un „procent de cinci ori mai mare decât pierderile firești de peste iarnă”. În SUA, numărul total de stupi s-a redus deja de la 5,9 milioane în 1947 la doar 2,4 milioane în 2005. Există specialiști care afirmă că pieirea accelerată a albinelor americane, ca urmare a ceea ce specialiștii numesc *Colony Collapse Disorder (CCD)* „constituie cea mai mare amenințare generală la adresa aprovizionării cu alimente”¹³. *Prelungirea acestui trend deja conturat ar putea duce, fără îndoială, la reducerea semnificativă a puterii naționale americane (prin scăderea drastică a producției alimentare proprii, ca și prin creșterea complementară a dependenței de importuri).*

¹³ Pentru toate acestea vezi „Dying bees: American diet, agriculture rely on them”, știre *Associated Press (AP)*, 2 mai 2007

4. În ceea ce privește *petrolul*, merită menționat faptul că situația actuală a SUA este semnificativ mai precară decât acum 50 sau 60 de ani. Morgenthau afirma, spre sfârșitul anilor 40, că „SUA sunt capabile să se protejeze” de eventualele consecințe ale manipulării politice a accesului la petrol sau a prețului mondial al petrolului „limitând importurile, restricționând consumul intern, acumulând rezerve și lansându-se într-un program, după modelul Proiectului Manhattan de descoperire a fisiunii nucleare, în scopul dezvoltării unor surse alternative de energie”¹⁴. De remarcă că nici unul dintre aceste obiective nu a fost atins în suficientă măsură, în timp ce dependența SUA de importuri energetice a crescut continuu, într-un ritm realment îngrijorător.

5. Merită subliniat și faptul că *precaritatea resurselor – ca și dificultățile consistente cu care SUA se confruntă pe arena internațională – îi obligă adesea pe politicieni (chiar și pe aceia importanți) să-și modifice complet atitudinea față de anumite probleme*. Așa de exemplu, Barack Obama, cunoscut ani de zile pentru atitudinea extrem de critică față de orice inițiativă menită să întetească forajele în SUA (ceea ce ar putea afecta grav mediul înconjurător) și-a schimbat încă din vara lui 2008 această orientare, acceptând ideea exploatării unor zăcăminte submarine, ca și ideea folosirii unei părți consistente din rezerva federală de 707 milioane barili de țiței, păstrată în mari rezervoare subterane naturale din Texas și Louisiana¹⁵.

3. Pregătirea militară / capacitatea de a purta și câștiga războaie. Pentru susținătorii teoriei realiste în relațiile internaționale, *pregătirea militară* (în original, este folosit termenul semnificativ mai consistent și mai sugestiv de *military preparedness*) este o componentă *majoră* a puterii naționale. „Dependența puterii naționale de această dimensiune este prea evidentă pentru a necesita o discuție lungă”, afirmă Morgenthau. El mai scrie că starea de pregătire militară (în fapt, capacitatea de a face, *la nevoie*, război pentru a apăra sau pentru a promova interesele naționale proprii, aflate în coliziune cu interese naționale ale altor actori ai scenei internaționale) „cere

¹⁴ Hans J. MORGENTHAU, *op. cit.*, p. 158

¹⁵ Tom RAUM, „Obama backs some drilling, tapping oil stickpile”, material *Associated Press (AP)* publicat la 5 august 2008

structuri militare capabile de a sprijini politica externă dorită”. Morgenthau mai afirmă și că starea de pregătire militară „derivă dintr-un număr de cauze dintre care cele mai importante, din punctul nostru de vedere, sunt *inovația tehnologică, conducerea, cantitatea și calitatea forțelor armate*”¹⁶.

În ceea ce privește situația concretă de astăzi a SUA în domeniul stării de pregătire militară (sau al puterii militare), sunt necesare următoarele observații și comentarii:

1. Există deja numeroase informații care indică faptul că efectivele americane aflate sub arme sunt insuficiente pentru a purta cu succes două războaie concomitente – cel din Irak și cel din Afghanistan. În condițiile în care nu există trupe destule, autoritățile americane au fost deja obligate să prelungească semnificativ intervalul de timp pe care anumite unități și categorii de trupe îl vor petrece în teatrele de operațiuni, înainte de a fi rotite (retrase pentru refacere și odihnă, ca și pentru reechipare, înainte de a primi noi misiuni de luptă). Așa de exemplu, 1.250 de infanteriști marini americani (din batalionul 2 al regimentului 7 al USMC) au primit, în vara lui 2008, ordinul de a „rămâne o lună în plus” în Afghanistan. Această decizie a fost luată – sublinia AP – la „doar o lună” după ce alte unități ale USMC (și anume a 24-a Marine Expeditionary Unit) fuseseră înștiințate că-și vor prelungi șederea în Afghanistan¹⁷.

2. În destule ocazii, *armamentul și echipamentul prezintă defecțiuni sau probleme care afectează semnificativ capacitatea de luptă a militarilor americani*. Așa de exemplu, sublinia o știre AP din iulie 2008, vehiculele de luptă și de transport numite MRAP (mine-resistant, ambush-protected), capabile să reziste la explozia unor bombe îngropate sub carosabil sau la marginea drumurilor, ca și la tirurile insurgenților, se dovedesc a fi prea puțin stabile din cauza înălțimii lor și se răstoarnă ușor pe drumuri defundate și teren accidentat. În jur de 7.000 de astfel de vehicule – care cântăresc, complet încărcate, până la 40 de tone – se află deja în Irak și Afghanistan. Și *doar între noiembrie 2007 și iunie 2008 au avut loc 66 de accidente*

¹⁶ Hans J. MORGENTHAU, *op. cit.*, p. 161

¹⁷ Lolita C. BALDOR, “Marines ordered to stay longer in Afghanistan”, știre *Associated Press (AP)* publicată la 5 august 2008

*grave, soldate și cu pierderi omenești, cauzate de răsturnarea acestor vehicule capabile să reziste la explozii, dar instabile din cauza înălțimii lor*¹⁸.

3. Există deja *convingerea – destul de bine conturată, de altfel, chiar și în rândul unora dintre partenerii strategici cei mai loiali și mai eficienți ai americanilor – că războiul contra teroriștilor nici măcar nu poate fi câștigat*. Așa credea, de exemplu, generalul de brigadă britanic Mark Carleton-Smith în octombrie 2008, la aproape șapte ani de la începutul operațiunilor militare în Afghanistan. El spunea: „*noi nu vom câștiga acest război* (subl. noastră – F.D.). Totul este să-l reducem la un nivel cumva gestionabil al insurgenței, nivel care să nu constituie o amenințare strategică și căruia să-i poată face față armata afghană”. Și, în ciuda „dezamăgirii” clar exprimate de către înalte oficialități de al Kabul, generalul britanic citat inițial de *Sunday Times* mai afirma că singura soluție realistă ar fi demararea unor negocieri cu talibanii¹⁹.

4. Chiar și pe fondul războiului extrem de dificil contra terorii, puterea militară a SUA este afectată de *scandaluri puternice*. Așa de exemplu, pentru a mări capacitatea aviației de transport și de luptă de a efectua misiuni în orice regiune a lumii, Ministerul American al Apărării (Department of Defense – DoD) intenționează să mărească flota de aeronave de aprovizionare în zbor, cu combustibil, a avioanelor militare (refueling tanker aircraft) cu noi tipuri și unități, în valoare totală de 35 miliarde USD. Acest program – vital pentru consolidarea capacității de a proiecta forță militară la mare distanță de granițele naționale – a intrat însă în criză și, afirma Reuters în prima parte a lui septembrie 2008, „nu este deloc mai aproape de finalizare decât era în 2001”²⁰. În acel an, Forțele Aeriene Americane discutau cu principalii manageri de la Boeing închirierea a cel puțin 100 de aeronave Boeing 767, ce urmau a fi transformate în cisterne zburătoare (ca etapă premergătoare construirii unor avioane special destinate acestui scop). În 2002, Congresul aproba această intenție. După mai multe amânări succesive, US Air Force anunță, la 29 februarie 2008, Northrop/EADS a câștigat contractul pentru construcția de aeronave de aprovizionare cu combustibil în zbor, dar

¹⁸ Richard LARDNER, „AP IMPACT: Fatal MRAP accidents prompt warnings”, material *Associated Press (AP)* publicat la 24 iulie 2008

¹⁹ „British commander says war in Afghanistan cannot be won”, știre *Reuters* publicată la 5 octombrie 2008

²⁰ „TIMELINE: US refueling tanker saga rumbles on”, știre *Reuters* difuzată la 10 septembrie 2008 (4.55 p.m. EDT)

la 11 martie 2008 Boeing înaintează o contestație. În septembrie, ca urmare a uriașului scandal public declanșat, Pentagonul anulează licitația, afirmând și că o nouă procedură de alocare a contractului nu va putea fi finalizată înainte de momentul în care președintele George W. Bush își va încheia mandatul. *Episodul este, credem, deosebit de semnificativ – indiferent de motivele tehnice sau politice care au dus la situația descrisă mai sus – pentru faptul că elemente importante privitoare la consolidarea unor segmente vitale ale puterii naționale americane nu intervin totdeauna în timp util. Cronologia prezentată de Reuters pare să indice că avem de-a face cu o întârziere – pentru un singur program – de 7 ani (adică o durată mai mare decât cea totală a celui de-al doilea Război Mondial).*

5. Pe parcursul lui 2008 s-au produs și câteva incidente – descrise ca de Reuters ca fiind gafe sau erori (*blunders*) evidente și importante (*grave*), în ceea ce privește securitatea și folosirea armamentului nuclear american (parte importantă a componentei militare a puterii naționale, ca și element vital pentru succesul oricărei politici de descurajare). Așa de exemplu, transmiterea Reuters spre sfârșitul primei jumătăți a lui septembrie 2008, presa a publicat știri potrivit cărora, din greșală, focoase nucleare au fost expediate în Taiwan, iar zboruri de instrucție efectuate deasupra teritoriului american s-au desfășurat în condițiile în care aeronavele aveau la bord armament nuclear. Aceste erori l-au și făcut pe ministrul american al Apărării, Robert Gates, să demită la începutul verii întreaga conducere a *US Air Force*. Ulterior, în jur de „180 de măsuri corective” au fost introduse pentru a mări siguranța folosirii arsenalului nuclear dar, subliniază Reuters (care cita oficialități americane de rang înalt), „pagubele suferite de credibilitatea SUA nu au fost remediate”. Mai mult, aceste incidente trebuie corelate cu faptul că unii dintre aliații SUA „au exprimat rezerve crescânde” legate de măsura în care se simt sau nu protejați de umbrela nucleară americană, iar una dintre sarcinile de bază ale administrației de la Washington și ale Pentagonului este tocmai „resuscitarea încrederii”²¹ aliaților în eficiența protecției strategice oferite de către SUA. Episodul este semnificativ atât pentru problemele cu care se confruntă unul dintre elementele centrale ale puterii militare a SUA (la rândul

²¹ Pentru toate acestea vezi „Air force nuclear mission needs overhaul”, știre Reuters difuzată la 12 septembrie 2008 (3.25 p.m., EDT)

ei, element central al puterii naționale), cât și pentru percepția aliaților și partenerilor strategici ai SUA în legătură cu puterea militară a Americii.

6. Atunci când vorbim despre puterea militară a SUA (ca parte a puterii naționale), ca și despre consecințele politice ale utilizării acesteia (în vreme de pace sau război) trebuie să luăm în calcul și *accidentele tehnice* și urmările acestora. Așa de exemplu, la începutul lui august 2008, unul dintre submarinele americane ale flotei din Pacific a pierdut (ca urmare a unei defecțiuni la o valvă) o cantitate oarecare de apă contaminată radioactiv, „provocând agitație în Japonia, unde atât prezența militară americană cât și navele nucleare ale Americii sunt subiecte controversate”. Defecțiunea a fost constatată și remediată abia în iulie, atunci când submarinul în cauză a ajuns – pentru lucrări curente de întreținere – într-unul din docurile uscate de la Pearl Harbor. Se presupune că defecțiunea s-ar fi putut produce încă din martie, atunci când USS Houston (un submarin din clasa Los Angeles) a întreprins un lung marș în aria Pacificului. Spre sfârșitul lui martie, submarinul american a ajuns – și a staționat – în portul japonez Sasebo, oraș ale cărui oficialități s-au arătat a fi „preocupate” de incident, atunci când au aflat de el. Ulterior, importante oficialități guvernamentale de la Tokyo (inclusiv ministrul de Externe și Secretarul General al Guvernului) au făcut, și ele, declarații care arătau îngrijorare și iritare²². *Deși aparent minor din perspectivă strict tehnică, incidentul – și mai ales urmările sale (respectiv reacțiile unor oficialități japoneze centrale și locale, ca și reacțiile opiniei publice) – este semnificativ pentru felul în care manifestarea liberă / neîngrădită a puterii naționale a unei mari puteri cu responsabilități globale (cum sunt în mod evident Statele Unite) poate fi serios stânjenită chiar și de întâmplări mărunte și aparent ne semnificative.*

7. La nivelul *rezultatelor concrete* generate de puterea militară a SUA (privită ca *element important – sau chiar decisiv, într-un context cum este acela al războiului contra terorii și terorismului – al puterii naționale*), trebuie subliniat și *faptul că aceasta nu s-a dovedit capabilă să rezolve cu eficiență multe dintre problemele și disfuncțiile (de diverse tipuri și adesea de mare intensitate) caracteristice societăților cu care a intrat în contact. Dimpotrivă, cel puțin în unele cazuri, problemele și*

²² „Japan warned of possible nuclear leak from US sub”, știre *Associated Press (AP)*, difuzată la 2 august 2008 (10.22 a.m., ET)

disfuncțiile societăților locale par să se fi acutizat. Altfel spus, există exemple care par să demonstreze că unele manifestări ale puterii naționale a Americii nu numai că nu rezolvă probleme în zonele de intervenție, ci le acutizează pe cele existente și generează altele noi. Așa de exemplu:

- Prezența militară americană în Irak a avut ca rezultat, între altele, și o creștere notabilă a mortalității totale în rândurile populației civile, transmitea *Reuters* la sfârșitul lui ianuarie 2008. Începând din 2003, „mai mult de un milion de irakieni au murit ca urmare a conflictului din țara lor”. Aceasta era concluzia principală a unui studiu întreprins de compania britanică de cercetări sociologice Opinion Research Business (ORB). Și revista *The Lancet* a publicat un studiu care susținea că, în doar un an (2003-2004) în Irak au murit cu cel puțin 100.000 de oameni în plus față de rata naturală a deceselor²³.

- Alte evaluări pun în evidență faptul că, progresiv, situația securității locale și regionale se îmbunătățește în Irak, dar nu și perspectivele economice. Așa de exemplu, notează la sfârșitul lui iunie 2008 cotidianul american *The Christian Science Monitor*, din 125 de absolvenți (din promoția 2007) ai facultății de științe economice a universității din Bagdad, doar 7 și-au găsit de muncă (3 în cadrul unor ministere și 4 în armată), restul de 118 „fiind șomeri”. În 2008, doar 1% dintre absolvenții facultăților de științe economice și de afaceri și-au găsit locuri de muncă în domeniile pentru care s-au pregătit. În 2006, la nivelul întregului Irak, rata șomajului atinsese 42,7% din populație. Din punct de vedere al ocupării forței de muncă (într-o țară a cărei populație totală este de peste 28 de milioane de oameni, dintre care cam 16 milioane în categoria de vârstă aptă de muncă²⁴), afirma influentul cotidian, singurele efecte pozitive ale prezenței militare americane ar fi cele 75.000 de locuri de muncă din companiile locale care au contracte legate de fonduri și ajutoare venite din SUA, ca și cei 3.700 de irakieni angajați pe diverse funcții în peste 60 de baze americane din întreaga țară²⁵.

²³ „Iraq conflict has killed a million Iraqis: survey”, știre *Reuters* transmisă la 30 ianuarie 2008

²⁴ În conformitate cu datele din CIA, *The World Factbook*, text în format electronic consultat la 7 decembrie 2008

²⁵ Sam DAGHER, „Iraqis more secure, but few are finding jobs”, în *The Christian Science Monitor*, ediția electronică, 29 iulie 2008

- În cazul particular al Afghanistanului, există opinii și relatări (serioase și credibile) care prezintă această țară ca fiind „un narco-stat”, condus de un guvern „implicat profund în protejarea comerțului cu opiu – prin ferirea sa de politicile imaginate de America”. Și o astfel de situație se întâmplă fiindcă, deși „e adevărat că inamicii talibani ai lui Karzai se finanțează prin comerțul cu droguri, la fel fac și mulți dintre sprijinatorii săi”. În condițiile concrete din Afghanistan, într-un singur an (2004-2005), fermierii locali au mărit cu 60% suprafața plantată cu opiacee (care a ajuns astfel la 165.000 hectare). În 2007, suprafața cultivată cu opiacee a crescut din nou, cu 17%, față de cea din anul anterior. În unele cazuri, avioanele de observație ale SUA și țărilor NATO au fotografiat „ferme de droguri de dimensiuni industriale, multe dintre ele aflate în proprietatea unor oportuniști pro-guvernamentali, altele ale unor simpatizanți ai talibanilor”. În destule ocazii, cultivarea opiaceelor se face cu apă luată chiar „din canalele de irigații construite de americani”²⁶.

- În bună măsură, astfel de probleme sunt pur și simplu rezultatul inevitabil al faptului că forțele armate ale SUA au fost multă vreme pregătite *doar* pentru a purta războaie, dar nu și pentru rolurile caracteristice etapei post-război. Validitatea și adevărul unei astfel de afirmații sunt susținute de evaluări făcute, în termeni aproape identici, chiar de ofițeri americani (cu grade, cu experiență și cu niveluri de responsabilitate foarte diferite). Așa de exemplu, un locotenent-colonel care a funcționat ca șef al secției Operații a unui batalion dintr-un regiment de blindate afirma că „unitatea lui s-a antrenat intens, dar nicidecum pentru tipul de probleme pe care urma să le întâlnească atunci când a demarat «operațiuni de stabilizare», pentru a securiza Irakul după căderea regimului lui Saddam Hussein”. Aproximativ același lucru îl spune însă și generalul William S. Wallace, care a comandat în 2003 Corpul 5 de armată și care comanda în iunie 2008 structura intitulată *US Army Training and Doctrine Command*. El afirmă că militarii au intrat în Irak presupunând – în mod cu totul neconfirmat de realitate – că „ministerele și instituțiile locale vor continua să funcționeze și după ce guvernul lui Hussein a fost înlăturat”²⁷ de la putere.

²⁶ Thomas SCHWEICH, „Is Afghanistan a narco-state?”, în *The New York Times*, 27 iulie 2008, ediția electronică

²⁷ Michael R. GORDON, „Occupation plan for Iraq faulted in Army history”, în ediția electronică a cotidianului *The New York Times*, 29 iunie 2008

8. Războiul din Irak, în special (adică în mai mare măsură decât cel din Afghanistan) a avut, din multe puncte de vedere, un impact în mod clar negativ asupra puterii naționale a SUA (și mai ales asupra capacității acesteia de a se manifesta în mod liber și eficient pe arena internațională). Și aceasta pentru că, deși campania militară²⁸ a fost extrem de scurtă și în mod clar decisivă, ducând la cucerirea integrală a țării în doar trei săptămâni (și anume cu pierderi minuscule, de doar 122 militari americani și 33 de soldați britanici uciși²⁹), Statele Unite „au pierdut prieteni” și, în plus, „războiul a inflamat sentimentele antiamericane, în special în țări musulmane ca Egiptul și Pakistanul”. Mai mult, „forțele insurgente din Irak s-au întărit în primii trei ani de ocupație americană, iar la începutul anului 2006, opinia publică americană s-a întors împotriva războiului pe măsură ce violența a continuat”. S-a ajuns în situația în care „americanofobia a explodat în țările musulmane”, iar tot mai multe țări care au făcut parte inițial din așa-numita *coalition of the willing* s-au retras, „lăsând statele Unite ... tot mai singure (subl. noastră – F.D.) în eforturile lor”³⁰.

9. Avem de-a face, în cazul Afghanistanului, cu *dificultăți notabile ale – sau cu eșecul parțial al – încercărilor SUA de a obține victoria împotriva talibanilor, a sprijinitorilor lor din regiunile tribale din Pakistan și a luptătorilor din organizații teroriste de tipul al-Qaida*. Astfel de dificultăți sunt subliniate de o seamă de momente și tendințe. Așa de exemplu, în decembrie 2008, SUA au decis să trimită 5.000 de oameni ca întăriri în sprijinul britanicilor care luptă în provincia Helmand din sud-vestul Afghanistanului. Ceștia vor constitui cam un sfert din efectivele suplimentare de aproximativ 20.000 de militari (ceea ce înseamnă în jur de 4-5 brigăzi cu efective complete) pe care SUA intenționează să le trimită în Afghanistan începând încă din ianuarie 2009. În Helmand, britanicii au deja în jur de 8.100 de soldați și intenționează și ei să-și suplimenteze efectivele care luptă acolo. Alte efective suplimentare americane vor întări prezența militară occidentală în provincii sudice învecinate cu Helmandul, cum ar fi Kandahar, Zabul și Oruzgan, precum și în practic toate

²⁸ Pentru descrierea mai detaliată a războiului din 2003 vezi, între altele, John KEEGAN, *The Iraq war. The 21-day conflict and its aftermath*, Pimlico / Random House, London, Sydney, Auckland, 2005

²⁹ *Ibidem*, p. 204

³⁰ Joshua S. GOLDSTEIN, Jon C. PEVEHOUSE, *Relații internaționale*, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 84

provinciile din Estul țării³¹. Această informație poate fi citită, desigur, în două chei distincte: Pe de o parte, ea pune în evidență o realitate pozitivă – un plus *concertat* de efort al SUA și al Marii Britanii, ca și alocarea unor resurse suplimentare (și anume în cantități importante) în regiuni-cheie ale teatrului de operațiuni afgan. *Pe de altă parte însă, exact aceeași cantitate de informație radiografiază (și) altceva: și anume faptul – deloc pozitiv din perspectiva puterii naționale americane și a intereselor geostrategice ale SUA – că, după 7 ani de lupte continue (și la 7 ani de la prăbușirea regimului taliban), există provincii întregi încă nepacificare / nesigure. Altfel spus, că în provinciile mai sus listate (și care se află în toate regiunile Afghanistanului, cu excepția zonei din Nord) nu au fost obținute încă rezultate politico-militare clare și stabile, pe care să le putem numi victorie.*

10. Atunci când discutăm despre eficiența reală a puterii militare americane pe teatre de operațiuni cum este cel din *Irak* – și cum este și acela din unele zone ale *Afghanistanului* – merită subliniat în mod deosebit faptul că, *măcar în unele ocazii, aspecte foarte importante ale procesului rapid, profund și extrem de complex numit de specialiștii militari „transformation” (of warfare, of military forces / capabilities, of military doctrines) nu par deloc să fi condus la rezultate care să fie pe măsura așteptărilor existente (și a cheltuielilor făcute).* Așa de exemplu, sublinia în 2006 Frederick W. Kagan, există o preocupare semnificativă (la nivel doctrinar, al alocării de resurse, al perfecționării tactice, al cercetării științifice aplicate) în cadrul forțelor armate americane cu privire la ceea ce numim network-centric warfare (NCW). Dotarea și instrucția necesare pentru un război de asemenea tip conduc la situația în care „forțele americane pot urmări și ținti concomitent un număr enorm de obiective și le pot lovi pe acestea cu o precizie extraordinară și cu puține erori”, ca și la faptul că „unitățile militare pot comunica unele cu altele la un nivel fără precedent, ceea ce le îngăduie să ducă operațiuni complexe, flexibile și dispersate pe întinderi mari de teren în contact cu forțele inamice”, precum și la faptul că „principiile identificării și atacării centrilor de greutate inamici sunt bine stabilite și bine încorporate în cele mai multe eforturi de planificare” a operațiunilor militare. Până aici, NCW ar trebui să fie o

³¹ „5,000 US troops to help British forces”, știre *United Press International (UPI)*, difuzată la 11 decembrie 2008

colecție ideală de ingrediente care să *garanteze* victoria. Dar încrederea pronunțată în virtuțile NCW a dat faliment în multe ocazii în Irak (dar și în Afganistan sau în timpul raidurilor în Pakistan), unde ceea ce numim „situational awareness” este practic imposibil de obținut, în special atunci când „centrele urbane, vegetația și obiectivele subterane” împiedică unui tablou complet al câmpului de luptă. Pentru a putea transforma în realitate cu adevărat eficientă NCW, ar fi nevoie de o tehnologie care să „poată vedea oriunde, oricând și orice pe fața Pământului”. În absența unei astfel de tehnologii, „nimic nu va elimina confuzia creată de teren” în special în ariile urbane și / sau muntoase și / sau acoperite cu vegetație³². *Altfel spus, există destul situații relevante care spun, foarte clar, că o parte importantă dintre insuccesele (și / sau dintre succesele prea puțin consistente și prea puțin stabile) americane în Irak și Afghanistan se datorează și faptului că forța militară a SUA este echipată și instruită pentru a duce un cu totul alt tip de război decât cel care are loc acum, cu confruntări desfășurate în special în spații urbane, muntoase și / sau acoperite de vegetație bogată, spații care afectează foarte grav în special capacitatea numită „situational awareness”.* În astfel de condiții nici nu este, de fapt, deloc de mirare că americanii *nu* câștigă rapid confruntarea cu islamiștii radicali (și cu insurgenții naționaliști poate uneori ceva mai puțin animați de militantism religios) din Irak și Afghanistan.

11. Există chiar și autori care susțin că până și la câțiva ani *după* începerea războiului împotriva terorismului cu rădăcini în islamul radical ca și în extremismele politice din Orientul Mijlociu Extins, forțele armate americane continuă să fie instruite „mai degrabă cum să pună cu botul pe labe Garda Republicană decât al Qaeda” și au, deci, mare nevoie „să pună un accent mult mai mare lichidarea deficiențelor în ceea ce privește capacitatea de a purta război neregulat decât să-și mărească superioritatea deja substanțială în ceea ce privește războiul convențional”³³. Asemenea opinii – pe care am ales să le citez tocmai fiindcă autorul lor nu este numai *fellow in national security* la *Council on Foreign Relations* și un important comentator de politică externă al unuia dintre cele mai serioase ziare americane de pe coasta Pacificului, ci și profesor la

³² Pentru discuția legată de potențialul și limitele NCW, vezi Frederick W. KAGAN, *Finding the target. . The transformation of American military policy*, Encounter Books, New York, 2006, 355-356

³³ Vezi Max BOOT, *War made new. Technology, warfare and the course of history 1500 to today*, Gotham Books, 2006, p. 472

numeroase școli militare, ca și consilier al ministerului american al Apărării (DoD) pe probleme legate de transformarea războiului și a forțelor armate – par să sublinieze faptul că *tipul de putere militară de care dispune acum America este irelevant (sau, ca să folosim o expresie mai precaută și mai nuanțată, cu mult prea puțin relevant) pentru tipul de război care caracterizează teatrele de operațiuni pe care se desfășoară „war on terror”, precum și faptul că nu au fost întreprinse încă eforturi încununate cu succes deplin pentru adaptarea puterii armate a SUA la solicitările, misiunile și constrângerile pe care le presupun operațiile de contra-guerrillă și contra-teroriste.*

4. Populația este un alt factor constitutiv extrem de important al puterii naționale. În ceea ce privește problema relevanței resurselor demografice pentru configurarea puterii naționale, Morgenthau atrăgea atenția că „nu ar fi corect... să spunem că există o relație direct proporțională între populația unei țări și puterea sa”. Această formulare indică faptul că autorul crede – și demonstrează, cu exemple judicioase alese – că nu există o „corelație necondiționată”³⁴ între mărimea absolută a populației și rangul puterii statului despre ale cărui resurse demografice vorbim.

În ceea ce privește situația concretă de astăzi a SUA în domeniul populației (mărime, distribuție, tendințe), merită făcute câteva observații și comentarii:

1. Avem de-a face cu un *proces accelerat de îmbătrânire a populației* (caracteristic nu numai SUA, ci și altor societăți occidentale și / sau dezvoltate). Pentru a înțelege mai bine în ce măsură *puterea națională este direct și masiv afectată* de această tendință, să precizăm că proporția dintre angajați și pensionari va ajunge în 2030 la doar 2 la 1 (de la un nivel de 16 la 1 în anii 30). Altfel spus, fiecare două persoane active vor întreține câte un pensionar (dar și pe ei înșiși, cu toate cheltuielile aferente, inclusiv cu cheltuielile făcute pentru obiective pe termen lung, ca și pe copiii lor)³⁵.

2. Superioritatea culturală a Americii (în sensul de superioritate evidentă în raport cu restul lumii dacă vorbim despre *cantitatea de știință de carte de cap de*

³⁴ Pentru aceste prime elemente referitoare la populație vezi

³⁵ James Jay CARAFANO, Paul ROSENZWEIG, *Winning the long war. Lessons from the Cold War for defeating terrorism and preserving freedom*, Heritage Books, 2005, pp. 146

locuitor) este în curs de rapidă erodare. Și – afirma în august *USA Today* – chiar dacă universități cum ar fi Stanford sau Harvard „încă domină lista scurtă a celor mai bune instituții de învățământ superior din întreaga lume”, dacă luăm în calcul „indicatori mai largi, țara alunecă înapoi, ceea ce amenință capacitatea Americii de a fi competitivă într-o economie globală care are nevoie de forță de muncă bine pregătită”. În 1970, cota-parte a populației tinere din SUA care urma studiile universitare era cea mai mare în întreaga lume. Astăzi, SUA ocupă din această perspectivă doar locul al zecelea între primele 30 de țări. Mai mult, deși cam două treimi din absolvenții de liceu merg la facultate, „doar jumătate din aceștia își iau și diploma, proporție pe care o găsim și în cazul Mexicului”. *USA Today* afirmă că una dintre explicațiile importante ar fi costurile tot mai mari (în termeni absoluți și relativi) ale unui învățământ superior de calitate. Începând de prin anii 80, venitul mediu pe familie a crescut cu 127%, în timp ce costurile legate de studii au crescut cu 375%³⁶. *Prelungirea pe termen mediu sau lung a acestei tendințe clar conturate ar putea afecta foarte grav rangul puterii naționale americane, într-o lume în care știința de carte (în special în sensul de pregătire profesională) înseamnă în mod categoric un plus semnificativ de putere.*

3. *Dezvoltarea și modernizarea conțin în sânul lor și riscuri importante pentru starea de sănătate a populației (mai ales atunci când ele se combină cu o gestiune improprie / defectuoasă a treburilor publice).* Pentru a da un singur exemplu în acest sens, să facem trimitere la cazul grav – și de mare amploare – pus în evidență de AP la jumătatea lui septembrie 2008. Conform datelor existente, cele 5.700 de spitale și 45.000 de centre de sănătate care oferă programe pe termen lung (aziluri de diverse tipuri, creșe, etc.) aruncă anual 250 de milioane de livre (adică peste 100 de milioane de kilograme) de „produse farmaceutice și ambalaje contaminate”. Studii cât se poate de serioase au pus în evidență faptul că poluarea mediului cu produse farmaceutice de diverse tipuri este direct responsabilă de apariția unor „germeni virulenți și rezistenți la antibiotice”, precum și de „mutații genetice capabile să ducă la cancer”. Conform estimărilor existente, cu astfel de probleme – care conduc inclusiv la contaminarea

³⁶ „Our view on helping students compete: higher education slumps”, în ediția electronică a cotidianului *USA Today*, 1 august 2008

gravă a apei de băut – se confruntă „cel puțin 46 de milioane de americani”³⁷ (adică aproape o șesime din întreaga populație a țării). *Prelungirea pe termen mediu sau lung a acestei realități deja foarte clar conturate ar putea afecta foarte grav rangul puterii naționale americane, într-o lume în care starea de sănătatea a populației este, desigur, un parametru – ca și un semn – important al puterii naționale.*

4. În legătură cu starea de pregătire școlară a populației americane, rezultatele continuă să fie defavorabile SUA chiar și în ultimele zile dinainte de finalizarea acestei lucrări (și de încheierea celui de-al doilea mandat al președintelui George W. Bush). Așa de exemplu, UPI transmitea la 9 decembrie că un important raport internațional – redactat la fiecare patru ani de către International Study Center de la Boston College și intitulat *Trends in International Maths and Science Survey* – indică, foarte clar (inventariind toate datele existente despre performanța școlară a elevilor de clasa a patra din 36 de țări și a elevilor din clasa a opta din 48 de țări) că „țările asiatice continuă să domine lumea întreaga lume atât în ceea ce privește rezultatele școlare la științele exacte cât și cele la matematică”. E drept că, totuși, performanțele Americii „sau îmbunătățit în raport cu acelea din multe țări europene în ceea ce privește matematica”, dar raportul evidențiază și că „progresele sunt mici în domeniul științelor exacte” (fizică, geometrie). Semnificativă ni se pare și reacția unora dintre liderii academici de la Boston College, care spuneau: „am fost surprinși de cât de mare este prăpastia dintre noi și cele mai performante țări din Asia, iar diferențele acestea ar trebui să ne îngrijoreze”³⁸.

5. Starea de sănătate a populației americane (dar și eficiența instituțiilor și mecanismelor menite să o ocrotească, subiect vădit semnificativ pentru evaluarea anumitor aspecte ale elementului puterii naționale pe care Morgenthau îl numea *calitatea guvernării*) sunt radiografiate inclusiv de știri foarte recente. Așa de exemplu, spun materiale de informare difuzate de către agențiile de presă imediat înainte de jumătatea lui decembrie 2008, doar „mai puțin o treime dintre adulții din SUA” au fost vaccinați împotriva gripei (și doar în jur de 50% afirmă că se vor vaccina). Știrea este

³⁷ Jeff DONN, Martha MENDOZA, Justin PRITCHARD, “AP IMPACT: tons of drugs dumped into wastewater”, material *Associated Press (AP)* dat publicității la 14 septembrie 2008 (2.18 p.m., ET)

³⁸ „Survey: US students doing better in maths”, știre *United Press International (UPI)*, publicată la 9 decembrie 2008

semnificativă, până la un punct, și pentru incapacitatea autorităților locale și / sau federale de a pregăti și desfășura, cu rezultate bune, campanii de educație publică apte să modifice atitudinea populației față de această problemă. Mai este de subliniat faptul că ponderea celor vaccinați – chiar dacă enormă, dacă o comparăm, de exemplu, cu situația din alte țări – este complet insuficientă din chiar perspectiva specialiștilor care lucrează pentru autoritățile federale. Așa de exemplu, Centrul pentru Controlul și Prevenirea Bolilor (*US Center for Disease Control and Prevention - CDC*) recomandă vaccinarea a 85% din populație (adică a unei cifre totale de 261 milioane americani). *Notabil este și faptul că – în conformitate cu chiar datele oferite chiar de CDC – statul american nu pare a fi, de fapt, pregătit să facă față unei astfel de sarcini fiindcă, spun rapoarte de presă, există pe piață doar 146 de milioane de doze de vaccin, adică suficiente pentru doar cu puțin peste jumătate din populație*³⁹.

Toate aceste informații, cifre, observații, corelații și comentarii conturează, împreună, un tablou viu și complex al puterii naționale a SUA. Multe dintre elementele acestei imagini generale prezintă probleme și disfuncții ale unuia sau altuia dintre elementele constitutive ale puterii naționale americane. Miza înțelegerii rolului și ponderii acestor probleme și disfuncții este, desigur, simplu de înțeles: dacă acceptăm premisa enunțată în rândurile de început ale studiului de față (aceea că NATO este o construcție asimetrică, în care polul principal de putere este constituit nu de componenta europeană a Alianței, ci de către SUA), consecințele sunt următoarele:

- ori de câte ori puterea națională a SUA funcționează eficient, ea exercită o influență pozitivă asupra întregii Alianțe;
- și, dimpotrivă, când și dacă puterea națională americană se confruntă cu probleme și disfuncții de cele mai diverse tipuri (gripaje, disproporții, neînțelegerea de către decidenți a unor realități), aceste vulnerabilități ale SUA afectează, în sens negativ (chiar dacă nu întotdeauna direct și imediat) rangul puterii și relevanța NATO pe arena internațională.

³⁹ Pentru aceste cifre vezi „Just a third of US adults got flu shots”, știre *Reuters*, difuzată la 11 decembrie 2008

Abstract:

The study starts by clearly stating that USA are the most important political and military actor within NATO, so that the way in which the national power of USA is shaped and works is immensely important for the evolution and effectiveness of the entire Alliance. The study presents and comments a significant number of pieces of information, describing with a lot of details four main elements of the national power of USA: geography, natural resources, military preparedness and population. The conclusion is a predictable one: the stronger the national power of USA is, the stronger and more influential NATO becomes. On the contrary, when and if the national power of USA has some weak points, these vulnerabilities clearly influence, in a negative way, the power status of NATO.

Declarația de la București: între realitate discursivă și necesitate politică

Viorella MANOLACHE

Istoria ca viziune nimrodică, întemeietoare de (neo)polisuri, cu toate sindromurile de supralicitare stânga-dreapta și de "fobie a periferiilor", devine o rețea de intenții. Ceea ce se încearcă acum (odată cu reactivarea rețelelor de spionaj și a informației, a iminenței confruntărilor) e aproximarea în geografii ale instabilității și ale războiului contra terorismului, a dorinței de a face ordine într-un topos în care nu va putea fi decât (des)ordine. Punctul de plecare al noului discurs îl constituie lovirea simbolului tehnopolisului (World Trade Center și a Pentagonului), ca obiect al supradeterminării, ce se cere perceput și din perspectiva încercării de a (re)dimensiona elementele ce ar încerca să (re)supravegheze istoria. Referirea la evenimentul-realitate, marcă a „imposibilității omului”, oscilează de la particular, la general. Ceea ce se produce este o tentativă de organizare a acestor serii punct cu punct, o luare în serios a lor, pentru a trage din ele premise, concluzii.

Repere discursiv-politice și filosofice ale Declarației de la București

Analiza de discurs propusă prin evaluarea *Declarației de la București*, pornește de la stabilirea dispozitivului său pulsionar până la ideea de sistem și a construcției sale (și în spațiul românesc), etalând diverse moduri de dispunere și repliere a propunerilor istorico-politice actuale.

Simbolul/ semnul în realul politic implică constructul *formei* ca sistem de motive. În acest sens, avem în vedere atât structura dublă a *semnului*, condensurile de principii, idei –reprezentări- valori- fapte cât și / sau secvențele sensibile încărcate de sens politic.

Plasată într-un atare context global, această “metodă”¹ discursiv- politică nu joacă rolul de mecanism definitiv, ci conturează preferința spre un alt limbaj, spre intuiție.

Dacă, spre exemplu, “perspectiva academică” și diagnoza mass-mediei se orientează, obstinant, spre “studiul” emiterii și receptării mesajului politic, apelând la o “cutie a mesajului” încarcerată în formule inductive, prevederile *Declarației de la București* nu propun altceva decât un colaj (aparent bine îmbinat) care juxtapune realitatea materială unei realități colectiv-reciproce.

Axată pe ideea unei *reprezentări colective* (ca formă-tip de nuanță istorico-juridică) *Declarația de la București* aplează la continua resuscitare a spectrului unei conștiințe comune: “Noi, șefii de stat și de guvern ai țărilor membre ale Alianței Nord-Atlantice, ne-am întâlnit astăzi pentru a extinde Alianța și pentru a întări în continuare capacitatea noastră de a răspunde actualelor și noilor amenințări de securitate specifice secolului XXI. Am evaluat progresele semnificative pe care le-am făcut în ultimii ani pentru transformarea NATO, convenind că acesta este un proces care trebuie să continue. Recunoscând valoarea durabilă a legăturii transatlantice și a NATO ca for esențial de consultări pe tema securității între Europa și America de Nord, ne-am reafirmat solidaritatea și coeziunea, precum și angajamentul asupra viziunii comune și valorilor democratice pe care le împărtășim, cuprinse în Tratatul de la Washington. Principiul indivizibilității securității aliate este fundamental. O apărare colectivă solidă a populațiilor, teritoriului și forțelor noastre este scopul central al Alianței și rămâne sarcina de securitate cea mai importantă pe care o avem. Ne reiterăm încrederea în obiectivele și principiile Cartei Națiunilor Unite”.²

Modelul politic însușit și repetat ritualic (legătura transatlantică durabilă și a NATO; reafirmarea solidarității, coeziunii viziunii și valorilor comune), nu explică însă și *ceea ce se petrece* în spatele unui atare scenariu de implicare reciprocă. Modelul simbolic, al *împrăștierii multimodale* a valorilor politice, presupune ambivalență,

¹ Pentru Jean Baudrillard, *transpoliticul* presupune transparența tuturor structurilor într-un univers (de)structurat, (dez)evenimentializat, marcat de promiscuitatea rețelelor: sfârșitul scenei istorice, sfârșitul scenei politice, sfârșitul scenei fantasmei, sfârșitul secretului- eruperea transparenței.

² DECLARAȚIA SUMMIT-ULUI DE LA BUCUREȘTI, art.1, vezi http://www.summitbucharest.ro/ro/doc_201.html

mobilitate, planificare cognitivă pentru negocieri și alianțe politice de compromis: “Astăzi am decis să invităm Albania și Croația să înceapă discuțiile de aderare pentru a se alătura Alianței. Felicităm aceste țări pentru istorica lor realizare, obținută prin ani de muncă asiduă și prin angajamentul demonstrat față de securitatea noastră comună și valorile NATO. Aderarea acestor noi membri va întări securitatea tuturor din spațiul euro-atlantic și ne va aduce mai aproape de țelul nostru comun al unei Europe întregite, libere și pașnice”³. Coordonarea acțiunii subiecților având contact strategic unul cu altul, depinde de felul în care îmbină calculele politico-strategice care au în vedere *beneficiul*. Din acest punct de vedere, discursul vizează admiterea de către actorii politici a coordonării planurilor, cu condiția unui acord asupra situației- model de acțiune *strategică* ce presupune un angajament probat și o dualitate pașnică NATO-Europa.

Din această perspectivă, „actanții” - ca parte la cooperarea istorico-politică, adoptă alternativ, rolurile deținute în comunicare de vorbitori, expeditori și de cei prezenți. Potrivit acestei scheme adaptate la discursurile și realitatea politică globală, relațiile complementare bazate pe autoritate și cele simetrice, bazate pe interes, determină două tipuri diferite de interacțiune, ce pot întruchipa aceeași structură a perspectivelor: reciprocitatea acțiunii NATO-Europa.

Nivelul *stării de tensiune* joacă un rol important. Acesta sugerează că o structură a valorilor *bimodale* creează o atât de mare tensiune încât *răspunsurile raționale, sugestiile și protecția simbolică* vor fi acceptate imediat: “Așa cum ne demonstrează experiențele din Afganistan și Balcani, comunitatea internațională are nevoie să conlucreze mai strâns și să aibă o abordare cuprinzătoare pentru a răspunde cu succes provocărilor de azi și de mâine la adresa securității. O implementare eficientă a abordării cuprinzătoare necesită cooperarea și contribuția tuturor actorilor importanți, inclusiv a organizațiilor neguvernamentale și organismelor locale relevante. În acest sens, este important ca toți actorii internaționali majori să acționeze într-un mod coordonat, aplicând un larg spectru de instrumente civile și militare printr-un efort concertat, care ține cont de mandatele și atuurile fiecăruia. Am aprobat un Plan de acțiune care cuprinde un set de propuneri pragmatice de dezvoltare și implementare a

³ Idem, art.2.

contribuției NATO la abordarea cuprinzătoare. Aceste propuneri au scopul de a îmbunătăți aplicarea coerentă a instrumentelor NATO de gestionare a crizelor și de a întări cooperarea practică la toate nivelurile, cu alți actori, după caz, inclusiv propuneri privind sprijinul pentru stabilizare și reconstrucție. Acestea se referă la domenii precum planificarea și conducerea operațiilor; instruire și educație; amplificarea cooperării cu actori externi. Însărcinăm Consiliul în Sesiune Permanentă să implementeze acest Plan de Acțiune cu prioritate și să îl mențină permanent în atenție, ținând seama de toate evoluțiile relevante și de lecțiile învățate”⁴. O astfel de structură *unimodală* dă naștere la puține tensiuni privind normele, lăsând câmp larg de manevră grupurilor organizate (actori importanți, organizații neguvernamentale și organisme locale). *Structura multimodală* pare, așadar, cea mai potrivită opțiune pentru apariția unei *tensiuni optime* necesare unui răspuns critic al globalului la propunerile politice (planul de acțiune al NATO are în vedere gestionarea crizelor, întărirea cooperării practice la toate nivelurile- dispoziții ce converg înspre stabilizare și reconstrucție).

Un atare tip de „suveranitate” globală presupune, interacțiunea cu prestațiile totale, „contracte perpetue”, reglementate sub forma reciprocității ce nu acceptă contactul/contractul pur individual. Jaloanele „radioactive” ale acestei forme/formule de integralitate a prestațiilor totale, justifică chiar și *violența* (fie primară, fie secundară) în ipostaza sa de mijloc de regenerare a simbolului: “Rămânem adânc preocupați de riscurile de proliferare ale programelor nucleare și în domeniul rachetelor balistice ale Iranului. Chemăm Iranul să se conformeze pe deplin Rezoluțiilor numărul 1696, 1737, 1747 și 1803 ale Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite (CSONU). De asemenea, suntem adânc preocupați de activitățile de proliferare ale Republicii Populare Democrată Coreea și o chemăm să se conformeze pe deplin Rezoluției CSONU 1718. Aliații își reafirmă sprijinul pentru acordurile multilaterale de neproliferare existente, cum ar fi Tratatul de Neproliferare Nucleară, și fac apel pentru conformarea universală cu Tratatul de Neproliferare Nucleară și aderarea universală la Protocolul Adițional la Acordul de Salvagardare al Agenției Internaționale pentru Energie Atomică (AIEA), și respectarea deplină a Rezoluției 1540 a CS al ONU. Aliații sunt de acord să își dubleze

⁴ DECLARAȚIA SUMMIT-ULUI DE LA BUCUREȘTI, art.11, vezi http://www.summitbucharest.ro/ro/doc_201.html

eforturile pentru implementarea integrală a acordurilor de neproliferare și a rezoluțiilor relevante ale CSONU, față de care Aliații își reafirmă sprijinul și pe care sunt obligați să le respecte”⁵. Miza implementării integrale a acordurilor de neproliferare și a rezoluțiilor relevante pentru politica NATO reprezintă o gramatică generală a faptelor exprimată într-un limbaj pe care o lectură sacrificială ar considera-o pozitivă!

„Metoda limbajului” regândește (neinocent) fragmentarul (fie el individual sau colectiv), ca mod de a anihila totalitățile restrânse (terorism, arme de distrugere în masă, arme convenționale, tactici asimetrice etc.). Flexiunile limbajului dreptului internațional public urmează aplicabilitatea lor generală, sub forma faptelor (supra)adăugate: “Condamnăm în cei mai puternici termeni toate actele de terorism, oricare ar fi motivația lor sau modul de manifestare. Națiunile noastre rămân hotărâte să lupte împotriva acestui flagel, individual și colectiv, atât timp cât este necesar și în conformitate cu dreptul internațional și principiile Națiunilor Unite. Teroriștii utilizează o varietate de arme convenționale și tactici, inclusiv tactici asimetrice și pot încerca să folosească arme de distrugere în masă pentru a amenința pacea și securitatea internaționale. Acordăm o importanță deosebită protecției populațiilor, teritoriilor, infrastructurii și forțelor noastre împotriva consecințelor unor atacuri teroriste. Vom continua să dezvoltăm și să contribuim la politicile de prevenire și combatere a proliferării armelor de distrugere în masă, în scopul prevenirii accesului și utilizării lor de către teroriști. Vom continua, de asemenea, să sprijinim programul de lucru pentru dezvoltarea unor capacități avansate care să ajute la apărarea împotriva atacurilor teroriste, inclusiv prin continuarea dezvoltării de noi tehnologii. Ne păstrăm angajamentul de a întări capacitatea Alianței de a schimba informații în domeniul terorismului, în mod special în sprijinul operațiilor NATO. Alianța noastră asigură o dimensiune transatlantică esențială de răspuns în fața terorismului, iar națiunile noastre vor continua să contribuie la implementarea deplină a Rezoluției CSONU 1373 și a altor rezoluții relevante, în special a Rezoluției CSONU 1540, precum și la eforturile mai largi ale comunității internaționale în această privință”⁶.

⁵ DECLARAȚIA SUMMIT-ULUI DE LA BUCUREȘTI, art.41, vezi http://www.summitbucharest.ro/ro/doc_201.html

⁶ Idem, art.15.

Dincolo de crearea unor serii ale aceluiași obiect (pacea și securitatea, protecția populațiilor, teritoriilor, infrastructurii) atari dispoziții articulate juridic urmează preceptele unui cult segmentar al teriomorfului: “Ne exprimăm aprecierea sinceră pentru ospitalitatea călduroasă cu care ne-a primit Guvernul României. Orașul București a fost locația celui mai mare summit NATO desfășurat vreodată, punând în valoare hotărârea Alianței de a coopera îndeaproape cu membrii comunității internaționale, precum și contribuția sa unică la promovarea securității și stabilității într-un context strategic aflat în schimbare rapidă. La întâlnirea noastră am luat decizii și am oferit noi linii directoare pentru adaptarea continuă a NATO la acest context, prin misiunile și operațiile sale, modernizarea structurilor și capacităților sale, angajarea mai strânsă a altor națiuni și organizații, precum și deschiderea continuă către includerea unor noi state membre. Am întărit dialogul și cooperarea cu state și organizații vitale pentru securitatea noastră. Ne vom întâlni din nou anul viitor la Strasbourg și Kehl pentru a sărbători cea de a 60-a aniversare a NATO, a trece în revistă procesul de adaptare și a stabili noi orientări pentru modernizarea Alianței noastre, pentru ca aceasta să poată răspunde provocărilor de securitate ale secolului 21”⁷.

În funcție de imperativul parteneriatului teritorial dintre receptori, nivelul orizontal de comunicare politică, refuză sectorizarea.

*Politica de teritorializare*⁸ implică (re)definirea relației dintre actorii politici (România este privită salutar pentru opțiunea de a facilita hotărârea Alianței de a coopera îndeaproape cu membrii comunității internaționale, și pentru contribuția sa la promovarea securității și stabilității într-un context strategic aflat în schimbare rapidă). La modul general, ea înlocuiește o funcție sectorială cu o funcție de aparentă coordonare (*Summit-ul de la București* a întărit dialogul și cooperarea cu state și organizații vitale pentru securitate, orașul București fiind locația celui mai mare summit NATO desfășurat vreodată, iar România contribuind *unic* la problemele de securitate mondială!). Structurarea simbolică a teritoriului implică *procedura*

⁷ DECLARAȚIA SUMMIT-ULUI DE LA BUCUREȘTI, art.50, vezi http://www.summitbucharest.ro/ro/doc_201.html

⁸ În timp ce rețeaua e o noțiune socială, *teritoriul* ca redistribuire a șanselor, aparține exclusiv domeniului politic.

contractului între putere / mediatori / receptori, ca finalitate politică a mesajului transmis: răspunsul activ și (re)activ dat provocărilor de securitate ale secolului 21.

(Re)construirea spațiului public, în ipostaza sa teritorializată, presupune, reperarea *teritoriului global*, ca *punct-relev* al centrului. *Noul teritoriu* (București, Strasbourg sau Kehl) este locul de întâlnire al fluxurilor și rețelelor, dar și de realizare a producțiilor simbolice, după un imperativ al exigențelor instituționale.

Elementele implicate, potrivit lui Murray Edelman⁹ în acest „traseu” al politicii teritoriale, sunt marcate de simboluri referențiale și de condensare. ”Opiniile” emise, favorizează în special ajustarea politică, contribuind la relaxarea angoaselor, fie că sunt sau nu conforme cu realitatea. Estomparea detaliului politic, diluarea sa, se organizează după un „instinct de artizanat”, preluând adesea realități politice, manevre profitabile, mobilități economice sau modele eficiente cu „priză la public”. De aceea, se are în vedere o aderență maximă ca atașament obsesiv, în măsura beneficierii unor feed-back-uri reale, ușor de anticipat sub forma unui „minim necesar”: “Alianța acordă o valoare deosebită relațiilor sale extinse și variate cu alți parteneri de pe glob. Obiectivele noastre în aceste relații includ sprijinul pentru operații, cooperarea în domeniul securității și aprofundarea unor abordări comune în promovarea intereselor de securitate și a valorilor democratice pe care le împărtășim. Am făcut progrese substanțiale în construirea dialogului politic și dezvoltarea Pachetelor individuale de Cooperare cu o parte dintre aceste țări. Salutăm în mod special contribuțiile substanțiale ale Australiei, Japoniei, Noii Zeelande și Singapore la eforturile din Afganistan, derulate sub conducerea NATO. Salutăm, în mod special, contribuția semnificativă a Australiei, Japoniei, Noii Zeelande și Singapore la misiunea NATO în Afganistan. De asemenea, salutăm contribuțiile valoroase ale Republicii Coreea la sprijinirea misiunii NATO în Afganistan. Recunoscând că fiecare dintre aceste țări doresc să dezvolte propriul nivel al relațiilor lor cu NATO, și că alte țări ar putea dori de asemenea să promoveze dialogul și cooperarea cu NATO, ne reiterăm disponibilitatea de a continua dezvoltarea relațiilor existente, precum și de a stabili

⁹ Murray Edelman, *Politica și utilizarea simbolurilor*, Polirom, Iași, 1999.

altele noi, individuale, pe baza aprobării Consiliului Nord-Atlantic și într-un ritm adecvat intereselor noastre reciproce”¹⁰.

Orice tip de abordare a problemei neagresiunii, a cooperării și dialogului ar trebuie să renunțe la o derivare a conceptului din principii. În acțiunea strategică, *unul* acționează empiric asupra *celuilalt* amenințându-l cu sancțiuni sau oferindu-i perspectiva unei gratificații. Impasul: inexistența comunicării individ-individ, individ-stat, stat-stat. Din perspectiva unei strategii conceptual-conective, societatea, generic, implică teorii discursive, principii democratice, având ca punct terminus *societatea comunicativă*: “Reamintim că parteneriatul NATO-Rusia a fost conceput ca un element strategic pentru întărirea securității în spațiul euro-atlantic, întemeiat pe principii, valori și angajamente fundamentale, inclusiv democrația, libertățile civile și pluralismul politic. Privind în urmă, la istoria de peste un deceniu, am dezvoltat un dialog politic și proiecte concrete pe o gamă largă de subiecte de securitate internațională, unde avem obiective și interese comune. Deși suntem preocupați de recente declarații și acțiuni rusești, pe subiecte cheie de securitate și de interes comun, precum Tratatul privind Forțele Convenționale din Europa (CFE), suntem pregătiți să continuăm să lucrăm cu Rusia, ca parteneri egali în domenii de interes comun, așa cum este prevăzut în Declarația de la Roma și în Actul Fondator. Trebuie să ne continuăm eforturile comune în lupta împotriva terorismului și în domeniul neproliferării armelor de distrugere în masă și a mijloacelor de transport al acestora. Îndemnăm Rusia să se angajeze activ în ofertele importante de cooperare care i-au fost prezentate. Considerăm că discuțiile bilaterale Statele Unite - Rusia cu privire la apărarea antirachetă și CFE, printre alte teme, pot aduce o contribuție importantă în acest domeniu. Considerăm că potențialul Consiliului NATO-Rusia (NRC) nu este pe deplin realizat și rămânem pregătiți să identificăm și să urmărim oportunități pentru acțiuni comune în format 27, reamintind principiul independenței deciziilor și acțiunilor NATO sau ale Rusiei. Reafirmăm Rusiei că politica ușilor deschise a NATO și eforturile prezente, precum și cele viitoare privind apărarea antirachetă a NATO sunt menite să ofere un răspuns mai bun față de provocările de securitate cu care toți ne confruntăm și reiterăm faptul că, departe de a

¹⁰ DECLARAȚIA SUMMIT-ULUI DE LA BUCUREȘTI, art.35, vezi http://www.summitbucharest.ro/ro/doc_201.html

reprezenta o amenințare pentru relația noastră, acestea oferă oportunități de a aprofunda cooperarea și stabilitatea”¹¹.

„*Mesajul de gradul al doilea*” (parteneriat NATO-Rusia) imprimă o zonă operațională a transgresării preciziei emițătorului marcată de disimulare și indeterminare. Emisia multiplă pune la îndoială rigoarea factorilor care participă la determinarea discursului. Totuși, desmințirea structurilor tradiționale, suprapunerea mișcărilor succesive, constituie un răspuns dat necesității publice de „punere în scenă” ca și formă a condensării sentimentelor, organizării ori determinării spațiului (imperativul consolidării potențialului Consiliului NATO-Rusia, prin urmărirea și identificarea prioritară a oportunităților acțiunilor comune, cu păstrarea independenței reciproce).

Regândirea instituțională pornește rizomic de la comunicare, de la discurs ca dimensiune atât morală, firească cât și practică. La nivel analitic există o ierarhie a sistemelor socio-culturale, politice și economice cu mențiunea că în cadrul fiecărui sistem sunt delimitate structurile normative, de substratul restrictiv (pe de o parte, parteneriat egal NATO-Rusia, pe de altă parte, păstrarea unei linii de demarcație clară între cele două modele acționale).

În concluzie, polarizarea vieții politice impune, așadar, modificarea funcției rețelei de comunicare publică în expansiune. Societatea devine forma compozită în care dependența omului față de egalul său în scopul conviețuirii, capătă o semnificație publică. Etica discursului global nu mai pretinde doar obținerea unui principiu motral, la modul general, din conținutul normativ al premiselor pragmatice, necesare argumentării. Ea vizează valabilitatea normelor în acord cu „rolul de participanți la argumentare”-versiune clarificatoare a problemelor politico-juridice, în măsura în care este vizat „sâmburele lor moral” ca dependent de instituire a unei practici a argumentării publice.

Pentru a funcționa, sfera publică are nevoie nu numai de garanțiile venite din partea instituțiilor statului de drept. Ea se cere angrenată în acordul moștenirilor culturale și al modelelor de socializare, de cultură politică a unei populații deprinse cu avatarii libertății: “Rămânem profund preocupați de violența continuă și atrocitățile din

¹¹ Idem, art.28.

Darfur și chemăm toate părțile să înceteze ostilitățile. NATO își menține disponibilitatea, în baza consultărilor și cu acordul Națiunilor Unite și al Uniunii Africane (UA), de a sprijini eforturile acestora de menținere a păcii în regiune. La cererea Uniunii Africane, NATO a fost de acord să ofere sprijin Misiunii UA în Somalia și suntem pregătiți să analizăm și alte cereri de sprijin pentru această misiune. Ca exemplu de abordare cuprinzătoare, salutăm cooperarea directă între NATO și UA, demonstrată prin asistență acordată Misiunii UA în Sudan, încheiată recent, precum și prin continuarea sprijinului acordat Forței Africane. NATO salută operația Uniunii Europene EUFOR Ciad/Republica Central Africană și contribuția UE la stabilitatea și securitatea în regiune”¹².

Chiar dacă se speculează adesea această experiență de sfârșit al istoriei, de „amurg al occidentului”, de amenințare a catastrofei atomice, articolul 16 al *Declarației de la București*, indică, în terminologia culturii de astăzi (*posthistorică*), condiția unei preocupări constante pentru pace și securitate, pentru anihilarea zonelor fierbinți, chiar dacă astfel de imperative au devenit, deja (în limbaj postmodern) *routine*.

Necesitatea unei noi opțiuni politice: repere concluzive despre Summit-ul de la București

Supusă unor noi „scheme” de deplasare a puterii, Alianța Nord-Atlantică propune o accepție diferită a termenului de *putere politică*. Dacă asupra semanticii¹³, teoreticienii au polemizat, la nivel de metodologie, estimările *puterii politice* se discută în termeni de *resurse* sau *capacități*, de estimare a puterii prin adăugarea acesteia, atributului de „voință”. Dacă Waltz¹⁴ stabilea că *puterea* este „numai o cauză printre

¹² DECLARAȚIA SUMMIT-ULUI DE LA BUCUREȘTI, art.16, vezi http://www.summitbucharest.ro/ro/doc_201.html

¹³ Potrivit lui Susan Strange în *Retragerea statului. Difuziunea puterii în economia mondială* (Editura Trei, București, 2002) puterea este un termen larg, generic, care cuprinde totul de la coerciția directă prin mijloace violente până la influențarea exercitată prin arta subtilă a persuasiunii (p.34).

¹⁴ Ken Waltz, *Theory of International Politics*, Reading MA: Addison- Wesley, 1979.

altele, față de care nu poate fi izolată”, Klaus Knorr¹⁵ acorda câștig de cauză resurselor constituente ale puterii, neacceptând ideea lui Robert Dahl¹⁶ potrivit căreia, *puterea* s-ar distinge de controlul asupra rezultatelor. Dacă literatura de specialitate s-a limitat în a acorda o atenție proporționată naturii, extinderii, trăsăturilor distinctive și reconcilierii punctelor de vedere divergente asupra *puterii politice*, în lucrarea sa *Bound to lead*, Joseph Nye¹⁷ propunea distincția *soft power* vs. *hard power*, dintre asimetriile *coercitive raționale* ale politicii și *puterea indirectă, structurală*.

Max Weber sau (la nivelul guvernului local) Robert Dahl considerând că resursele și capacitățile sunt o cale insuficientă de a judeca și diagnostica *puterea relativă*, propuneau mutarea accentului pe noțiunea de „puterea asupra” (*power over*). Aceasta nu are nevoie să se limiteze la rezultatele căutate în mod conștient sau deliberat. Puterea poate fi exercitată suficient prin simpla prezență (*being there*), fără să se intenționeze crearea sau exploatarea privilegiului, ori transferul costurilor sau riscurilor către alții. Potrivit lui Waltz, „un agent este puternic în măsura în care el îi afectează pe alții mai mult decât aceștia îl afectează pe el”.

Diagnosticată adesea drept un reper al formei finale de evoluție ideologică¹⁸, democrația liberală americană își revendică un aparent rol postistoric, de *power over*, prin încercarea de reconciliere a coordonatelor globale la limita modernizare-occidentalizare. Dacă primul termen vizează la nivel civilizațional, globalizarea în sens material, economic, tehnologic, social (*life style*), al doilea antrenează în dialectica acțiune-reacțiune, dimensiunile politice și culturale ale globalizării.

Plasată într-o astfel de ecuație, opțiunea NATO uzitează *puterea asupra structurilor*. În acest sens, Fukuyama (printre alții) avertiza asupra punctelor ineficiente ale politicii americane, ale neoconservatorismului excesiv prin normativism și prescriptivism, dublat de un subiectivism contradictoriu și de standardele duble ale intereselor geostrategice excesive.

¹⁵ Klaus Knorr, *Power and Wealth; The Political Economy of International Power*, London, Basic Books, 1973.

¹⁶ Robert Dahl, *Who Governs? Democracy and Power in American City*, New Haven, Conn, Yale University, 1961.

¹⁷ Joseph Nye, *Bound to lead*, New York, Basic Books, 1990.

¹⁸ Francis Fukuyama, *Sfârșitul istoriei și ultimul om*, Editura Paideia, București, 1992.

Dacă în acord cu Jean Baudrillard, anii '50 au marcat “extazul puterii, puterea puterii”, din punctul de vedere al concurenței, hegemoniei și “imperialismului” SUA a eșuat, câștigând însă exponențial.

Potrivit lui F.Fukuyama efectele nocive ale politicii americane globalizatoare ar viza doctrina "războiului preventiv"; nesocotirea reacției globale la aplicarea politicilor hegemonice americane; supraestimarea puterii militare convenționale în luptă cu rețelele transnaționale și “statele șubrede” (situația din Orientul Mijlociu); distribuția asimetrică a puterii la nivel internațional (cu consecințe strategice în Irak).

Din perspectiva angrenării într-un peisaj comun al puterii politice, *Declarația de la București* își propune ancorarea într-un cadru de securitate internațională, prin adoptarea unor măsuri cu aplicabilitate imediată în cadrul consiliului de securitate. Așezate pe paliere discursive diferite, prevederile *Declarației de la București* au propus o clarificare a statutului Ucrainei și Georgiei, care și-au declarat aspirațiile euro-atlantice. Statele deja membre au căzut de acord că aceste țări vor deveni membre ale NATO, cu mențiunea că decizia de a le oferi Planul de Acțiune pentru Aderare (*Membership Action Plan*) este preconizată a fi luată doar în luna decembrie.

Cancelarul german, Angela Merkel, a sancționat dreptul Rusiei de a decide cine va deveni membru sau nu, în măsura în care, în ciuda cantonării în Ucraina ori Georgia a forțelor militare NATO, discuția integrării acestora se va putea propune abia în summit-ul din anul viitor.

Declarația de la București a (re)pus în discuție situația provinciei Kosovo, ca și a trupelor NATO staționate în Afganistan. Consiliul NATO a invitat în continuare Albania și Croația să se alăture Alianței Atlantice, regretând că, în chestiunea Republicii Macedonene, negocierile diplomatice s-au lovit de veto-ul Greciei, care nu acceptă actuala denumire a fostei republici iugoslave, identică cu numele propriei provincii grecești din nordul țării.

În cadrul deciziilor finale ale summitului, statele membre ale NATO și-au asumat imperativul continuării eforturilor pentru a consolida cooperarea cu Rusia în domeniul apărării antirachetă, pe baza transparenței și încrederii reciproce.

Pe agenda viitoare a membrilor NATO se înscrie instalarea în Cehia a unui sistem de radar anti rachetă în timp ce în Polonia va fi instalată o stație cu 10 interceptori de rachete¹⁹.

NATO și Rusia au ajuns la un acord care va facilita tranzitul pe teritoriul terestru rus al echipamentului non-militar destinat forței internaționale din Afganistan, acordul referindu-se la materialele non-militare, la produsele alimentare, la componente, carburant și vehicule de transport.

(Re)construcția scutului (pentru o altfel de încheiere)

Pentru cei care cunosc adevărurile secrete ale Războiului Troian - o confruntare pentru luarea (în)stăpânire a ideii de frumusețe - întâlnirea de la București dintre președinții Bush și Putin m-a trimis cu gândul la pregătirea *scutului lui Ahile*.

Este un *scut* în care Hephaistos înfățișează cerul, marea și pământul într-o geometrie irenică. Mai mult, cele două mari orașe de pe *scut*, în care într-unul e nuntă și în celălalt este război, mă duc cu gândul la perfecta echilibrare dintre cele două predispoziții ale lumii dintotdeauna. Și, poate, nu așa cum cred unii, la Moscova și Washington!

Idea de *scut* cuprinde în sine dorința unor civilizații de a-și apăra în comun dreptul la pace și la bucuria celor prinși într-o horă universală. De altfel, așa cum declara și președintele rus Vladimir Putin în întâlnirea de la București, nu se întrevide „nicio posibilitate de declanșare a unui nou război rece pentru că nu este în interesul nimănui”. Îmi amintesc că Vladimir Putin a declarat presei la București că întâlnirea cu președintele american George W. Bush și alți lideri politici a fost pozitivă, deși Moscova se opune cu înverșunare – și în mod constant – eforturilor NATO de a înscrie Georgia și Ucraina pe noul *scut* al aderării la Alianță.

¹⁹ O atare dispoziție se subsumează ideii că 15 -20 captatoare de rachete nu sunt o amenințare pentru potențialul de rachete al Rusiei, căci, potrivit președintelui Dumei, Kosachev “cine lovește în Rusia, lovește și în Europa”!

Președintele rus confirmă ideea mea de (re)desenare armonioasă a forțelor, fapt regăsit în mesajul său final către decidenții de la Washington și către ceilalți lideri occidentali: "Să fim prieteni, oameni buni."²⁰

Abstract:

The Bucharest Summit Declaration is evaluated from the point of view of a „method of political and historical language” following its political applicability as (over) added facts. The removal of all the elements of “supervising history” transposes us into a sphere of re-irrigating the human perspective from a perspective of liberating decisive historical close-ups. The territorization policy implies (re)defining the relationship among the political actors. Generally speaking, it replaces a sector function with a coordination function, pleading for a public actor / private actor partnership. The symbolical structuring of the global territory implies the contract procedure mediator / receiver, as reconciliation between autonomy and political purpose of the transmitted political message. In a geo-strategic drawing, The Bucharest Summit Declaration becomes a significant element for increasing security and sustaining reforms, demonstrating the need of a comprehensive approach for an effective collective defense.

²⁰http://www.summitbucharest.ro/ro/doc_215.html

II. Istorie diplomatică

Turcia : drumul de la război la consolidare

Ionuț COJOCARU

În ceea ce privește perioada trecerii de la Imperiu la Republică, perioadă mai puțin abordată de istoricii europeni, Turcia s-a confruntat cu separarea populației în două tabere, cea pro sultan și cea adeptă a luptei pentru eliberare de sub Sultanat în frunte cu Mustafa Kemal.

Interesele Marilor Puteri în Turcia

Aceste lupte interne au fost completate și cu intrarea Turciei într-un război direct cu Grecia, sprijinită de Marea Britanie. Pe lângă aceste conflicte, fiecare țară cu statut de Mare Putere și-a manifestat interesul și a căutat să aducă lucrurile într-o poziție cât mai apropiată de interesul propriu. Datorită acestor cauze, în unele momente se putea vorbi de dispariția Turciei.

Confruntate cu mișcări interne puternice, cele două regimuri în devenire, comunist și ataturkist au pus bazele unei colaborări. La 16 martie 1921 Rusia sovietică și Turcia Kemalistă semnează la Moscova un tratat de prietenie prin care este stabilită frontiera turco-sovietică din Transcaucazia. În urma acestui tratat districtele Kars și Igdîr sunt cedate Turciei, iar Nahicevanul este pus sub protectorat azer. Tratatul de la Kars (13 octombrie 1921) semnat între Turcia și cele trei republici sovietice transcaucaziene (în prezența și cu acordul reprezentantului Rusiei sovietice) consfințește granițele stabilite prin tratatul sovieto-turc de la Moscova.

Cu aceste tratate încep practic relațiile dintre cele două state. Neconsolidat, statul turc, prin conducătorii săi manifesta interes deosebit față de Uniunea Sovietică. Fiind cel mai puternic vecin al său, Turcia a căutat soluții pentru a coopera benefic cu sovieticii. Cu

toate că pe parcursul perioadei interbelice au existat și momente când interesele celor două state le-au situat pe poziții diferite, Turcia a căutat să-și mențină teritoriul național, alăturându-se diferitelor alianțe cu caracter defensiv, însă a căutat să nu lezeze interesele rusești.

O problemă de interes general, nu numai a celor două state, a fost “chestiunea strâmtorilor”. Regimul Atatürk, după victoria Revoluției naționale, prin Proclamația națională din ianuarie 1920, și-a asumat misiunea de a asigura libertatea comerțului între Marea Neagră și Marea Mediterană.

Factorul Grecia

După încheierea primului război mondial, Turcia a trecut printr-o perioadă de convulsii, s-a confruntat cu o gravă criza internă, căderea Imperiului Otoman, scindarea puterii în două tabere. În aceeași perioadă Turcia s-a confruntat cu un război lung și cu multe pierderi, cauzat de intenția marilor puteri de a-și asigura o parte din teritoriul turc și de a-și exercita influența în Strâmtori. Conflictul cu grecii, ajutați de englezi, pentru teritoriu, influență și ieșire la Marea Egee a zdruncinat grav acest popor. Într-un raport al atașatului militar român, colonelul Alexandru Glatz, aflăm că în primă fază, grecii au succese în Asia Mică, însă dezbinarea dintre marile puteri devine previzibilă. Astfel, Anglia, care se considera îndreptățită să controleze mare parte din ceea ce fusese Imperiul Otoman, susține revendicările grecilor, respectiv ale lor, iar de cealaltă parte francezi și italienii ajutați de americani susțin partea turcă. Englezii pentru a-și menține și consolida puterea militară în Constantinopol, sub pretextul că Strâmtorile sunt amenințate de kemaliști, și-au manifestat intenția de a cere câteva divizii românești pentru apărarea acestora.

În acest sens, amiralul englez, Robek, invitat de regele român va vizita Bucureștiul. Colonelul Glatz, afirma cu privire la aceasta vizită, că cercurile franceze și italiene susțin că amiralul Robek ar avea misiunea de a sonda guvernul român în această privință. Din spusele aceluiași oficial, francezi și italienii prevăd intervenția României în favoarea englezilor și în defavoarea lor. Mai mult, se merge pe presupunerea că în caz de colaborare româno-engleză în cazul Constantinopol, am putea fi atacați de ruși, iar situația din Balcani ar fi cu totul imprevizibilă.¹

Dintr-o telegramă trimisă din Turcia de atașatul militar, Al. Glatz, informat din

¹ Arhivele Militare Române, Fond Ministerul de Război, Tel. nr. 168 din 21 iulie 1921 f. 67 (în continuare se va cita AMR)

surse italiene, aflăm că puterile implicate nu văd cu ochi răi trimiterea de forțe care să reprezinte Mica Înțelegere la Constantinopol. În cercurile poloneze și cehoslovace această eventualitate este bine primită și susținută. Mai mult, Franța și Italia o privesc favorabil deoarece ar tinde la micșorarea influenței engleze în orașul de pe Bosfor.²

Reanalizarea pozițiilor față de Turcia

La întâlnirea dintre Alexandru Glatz și omologul său italian, petrecută la 1 august 1921, a reieșit că ideile de mediere a conflictului stabilite înainte de începerea ofensivei grecești care a avut loc între 11 - 25 iulie 1921, nu mai pot fi luate în considerare. Grecii fiind în avantaj, doresc noi condiții bazate pe sacrificiile acestora. Referitor la celelalte puteri, atașatul militar în Turcia este de părere că Franța, fidelă Turciei a rămas izolată deoarece Italia, deși nu a trecut de partea anglo-grecilor, a devenit ostilă turcilor. Turcia, în aceste condiții se afla conform istoricilor turci într-o situație dificilă care atârna în acel moment de puterea kemalistă. Dacă puterea acestora ar fi fost suprimată, Turcia ar fi fost transformată într-o colonie, în care englezii ar avea primul cuvânt de spus. O altă problemă asupra căreia planau suspiciuni era legată de Rusia sovietică. Unii analiști considerau că aceasta va încerca să își impună sistemul socialist-totalitar în Anatolia pe când lideri din guvernul turc considerau imposibilă această idee. Mai mult, liderii politici turci opinau: “chiar dacă nu s-ar amesteca în afacerile interne turcești, cu siguranță că peste 3-4 luni de conlucrare v-a izbucni un conflict turco-rus”³ ceea ce duce la ideea că oricât de greu le va fi turcilor, le va fi infinit mai greu dacă ar apela la ajutor sovietic. În eventualitatea unei alianțe turco-ruse, Marile Puteri ar trece toate de partea greacă, idee pe care englezii vor să o pună în aplicare, întrucât ar corespunde cu desființarea completă a Turciei. Conform atașatului militar italian în Turcia: “opinia publică italiană văzând piedicile pe care le întâmpinau cererile italiene pentru limitarea sferei de influență economică italiană în Anatolia, a devenit cu totul defavorabilă turcilor și din această cauză guvernul italian nu mai e dispus a susține pe turci, nici material, nici moral.”⁴ Acest citat nu face decât să găsească o scuză pentru trecerea italienilor de partea englezilor. Problema italiană și nemulțumirile Italiei au fost criticate cu vehemență mai ales în presa franceză. Turcii, de cealaltă parte, au luat în considerare posibilitatea ratificării tratatului de la Sevres, cu anumite modificări. Serviciile secrete italiene, au lansat zvonul că ministrul de externe

² idem

³ ibidem f. 68 - 69

⁴ idem

turc, Izet Pasa și-ar fi asumat sarcina de a-l răsturna pe Mustafa Kemal și de a convoca o nouă adunare națională spre a ratifica pacea, dacă, condițiile stabilite vor putea fi acceptate de partidele moderate din Turcia.⁵

Următoarele rapoarte trimise din Turcia sunt la fel de interesante, mai ales prin prisma calculelor care se fac în raport cu înaintarea greacă în Turcia.

Marile Puteri surprinse de succesele militare grecești, au început să reacționeze. Pe de-o parte italienii și francezii iau în discuție intervenția în conflict pentru a nu da grecilor posibilitatea să distrugă în totalitate pe turci, deoarece, consideră aceștia, în disperare de cauză se vor adresa bolșevicilor pentru ajutor. De cealaltă parte, englezii vor depune eforturi ca grecii să fie lăsați să își ducă planul până la capăt. Nici de la naționaliștii turci și nici de la bolșevici, englezii nu au să se aștepte la acțiuni favorabile lor, mai ales dacă avem în vedere că și unii și alții s-au amestecat în afacerile lor interne și anume, în Egipt, unde propaganda naționalistă a provocat revoltele din 1920 și în Persia și Afganistan, unde sub influența turco-bolșevică, englezii au fost nevoiți să își retragă armatele și misiunile diplomatice. Din aceste cauze, englezii cu ajutorul grecilor spera să poată reduce cu totul pe turci. În această zonă englezii prin politica lor intră în conflict cu interesele franceze în zona în care sunt tocmai opuse. Francezii sunt nemulțumiți deoarece englezii le-au disputat posesiunea Siriei la încheierea armistițiului și că au format din Mesopotamia și Arabia un stat arab, condus de un dușman mai vechi al francezilor, emirul Faysal. Conform intereselor franceze, Turcia trebuie neapărat să existe ca un stat puternic și independent, pentru a putea împreună să contrabalanseze influența arabo-engleză în Asia Mică. De partea franceză a trecut și Italia care nu dorește ca Grecia să devină un stat mare și puternic în răsăritul mediteranean și Statele Unite care de când cu chestiunea încheierii tratatului anglo-japonez apare în toate acțiunile diplomatice contra englezilor. Situația internă în Turcia nu era nici ea foarte clară, Mustafa Kemal, fiind aproape de a-și pierde puterea.⁶ Situația fiind neclară și dacă va persista, apar următoarele posibilități:

1. Turcii se aruncă în brațele Rusiei sovietice căreia îi solicită ajutorul militar, dar în acest caz este evident ca trupele bolșevice în loc să dea ajutor vor proceda la răsturnarea guvernului kemalist și vor introduce un regim sovietic în Anatolia, urmând ca apoi să îi atace pe greci. Cum această varianta nu ar conveni nici unuia dintre statele angrenate în conflict, Anglia, Franța și Italia, vor trece alături de Grecia pentru a combate bolșevismul. Aceste acte ar avea ca ultimă consecință desființarea Turciei.

2. Mustafa Kemal cedează puterea sau va fi răsturnat, caz în care influența bolșevică va fi

⁵ ibidem f. 70

⁶ AMR, Fond Ministerul de Război, Tel, nr. 174 din 25 iulie 1921, f. 81

mai deghizată, dar ca și în cazul precedent, Marile Puteri vor fi alături de greci.

3. Turcii continuă lupta sau cer Puterilor intervenția lor diplomatică.

- în cazul în care vor continua lupta, războiul se va prelungi fără a avea perspectiva de a se schimba în favoarea turcilor

- dacă ar cere intervenția puterilor⁶, este cert ca vor avea alături de ei Franța, Italia și Statele Unite⁷.

În urma eșecului suferit de turci, politicienii de la Ankara au numit dictator pe Mustafa Kemal, într-un gest disperat, încredințându-i comanda supremă a tuturor forțelor din Anatolia și oferindu-i puteri nelimitate pentru îndeplinirea mandatului său⁸.

Tratative duplicitare

Oficialii turci au încercat să ajungă la relații normale și cu Orientul și cu Occidentul. În timp ce au trimis o delegație la Londra, o alta trata la Moscova. Însă în nici o parte nu au reușit. Nereușind să încheie un acord convenabil la Londra, guvernul turc a căutat să se înțeleagă separat cu Parisul și Roma. Din informațiile parvenite atașatului militar român în Turcia, reiese că atitudinea delegației turce a displicut total gazdelor. Spre exemplu, Marchizul de Florența a declarat în Parlamentul italian că din cauza atitudinii celor de la Ankara și-a schimbat politica față de Turcia. Nici cu francezii nu au reușit să ajungă la un rezultat. De partea cealaltă, delegația de la Moscova a reușit să încheie o convenție cu bolșevicii pe care Adunarea Națională a Turciei nu a ratificat-o decât după ce armata naționalistă a fost forțată să evacueze Kutahia și Eskisehir. La Moscova, bolșevicii erau încă nehotărâți deoarece pe de o parte nu doreau ca Turcia să fie distrusă iar pe de alta nu doreau ca naționaliștii turci, adepți ai panturkismului și ai panturanismului să iasă victorioși deoarece considerau că acest lucru ar fi un pericol pentru Moscova, nu numai în Caucaz, unde se produsese ciocniri turco-ruse, între naționaliștii turci și adepții bolșevicilor ci și pentru toată Rusia musulmană.⁸ Situația era dificilă, în urma înfrângerilor suferite, accesul la mare le-a fost tăiat, singura speranță fiind

⁶ Franța și Italia s-au pronunțat că Turcia trebuie să rămână stăpână în Asia Mică, iar Traciei să i se acorde autonomia sub protecția Societății Națiunilor. Marea Britanie rămâne consecventă intereselor ei în zonă, politica ei fiind susținută de faptul că grecii sunt stăpâni în Asia Mică fără a putea fi siliți a se supune deciziei Marilor Puteri dacă Anglia nu o dorește.

⁷ ibidem f. 82

⁸ Adunarea Națională a cedat puterea ei executivă numai silită de împrejurări. Se pare că nici ea nu era convinsă că acest sacrificiu ar salva pe naționaliști întrucât a fixat durata dictaturii la 3 luni și și-a rezervat dreptul ca la expirarea termenului să poată relua puterea dacă împrejurările o vor impune. (Tel. nr. 207 din 18 august 1921, f. 86)

⁸ ibidem f. 87

prelungirea războiului până la venirea iernii, sperând că în acest fel se putea produce o eventuală dislocare a armatei grecești. Însă, cum afirma atașatul militar român, colonelul Alexandru Glatz, acest lucru ar fi puțin probabil, deoarece poporul anatolian ajuns la limita răbdării a început a face revolte iar unii dintre soldați au dezertat.⁹ Mai mult, grecii își făceau recrutările dintre armenii din teritoriile cucerite care împinși la disperare de presiunea turcilor se înrolau în armata greacă.

În opinia atașatului nostru militar în Turcia în ceea ce privește partea greacă din războiul contra turcilor: “grecii, deși stăpâni pentru moment pe situația militară nu vor fi în stare a pacifica Anatolia pe calea armelor, dacă turcii vor reuși să-și salveze și de această dată armata”. Referitor la partea turcă, afirma: “sunt incapabili a goni pe greci din Anatolia. Totuși dacă vor putea salva o parte din armata lor și vor reuși a menține regimul politic în Anatolia, vor putea sili pe greci să le ofere condiții mai bune de pace. Prelungirea campaniei până în primăvara viitoare nu le poate veni decât în avantaj.”¹⁰

În eventualitatea unui ajutor, poate și prin prisma așezării geografice, singura speranță de luat în calcul rămâne Moscova, însă în acele momente așteptările trebuiau să fie minime, dat fiind incapacitatea bolșevică, foamea și revoltele care preocupau Rusia.

Turcia a reușit să își mențină teritoriul, să-și salveze independența prin forțarea armatei elene de a părăsi teritoriul turc. La 29 octombrie 1923, Turcia și-a proclamat independența, devenind un stat național, unitar și indivizibil. Ca formă de guvernământ s-a optat pentru republică. Primul președinte al republicii a fost ales Mustafa Kemal. S-a format un guvern care a avut ca principal scop recunoașterea prin tratate internaționale a noului stat.

Convenția de la Lausanne

Convenția asupra Strâmtoarelor, adoptată și discutată în paralel cu tratatul de pace cu Turcia de la Lausanne¹¹, a pus în discuție libertatea completă de navigație pentru toate vasele comerciale prin Strâmtoarele Bosfor și Dardanele; se avea în vedere aplicarea unor limite în ceea ce privește tonajul asupra vaselor militare neriverane. Demilitarizarea malurilor era completată cu instituirea unei Comisii internaționale a Strâmtoarelor.¹²

⁹ ibidem f. 84

¹⁰ ibidem f. 89

¹¹ Statele participante la Conferința de la Lausanne, au fost: Marea Britanie, Franța, Italia, Grecia, România, Iugoslavia, Turcia, Japonia și SUA ca observator. Pentru discutarea anumitor probleme au fost invitate: Bulgaria, Albania, Olanda, Spania, Portugalia, Norvegia și Suedia. Rusia Sovietică, Ucraina și Georgia au participat la dezbaterile problemelor teritoriale, militare și ale regimului Strâmtoarelor.

¹² Viorica Moisuc, *Istoria relațiilor internaționale până la mijlocul secolului al XX-lea*, Editura Fundației României de Măine, București, 2003, p 249

Turcia nu a fost de acord cu aceste propuneri, Comisia considerând-o neconformă cu prerogativele suveranității sale. Totodată considera că drepturile suverane ale statului turc sunt lezate prin cererea de a demilitariza malurile Strâmtorilor, care au fost garantate de Franța, Marea Britanie, Italia și Japonia.

La Conferința de la Lausanne, Turcia a fost reprezentată de către Ismet-pasa. Oficialul turc a propus: acordarea de garanții contra unui atac neprovocat, produs fie pe mare, fie pe uscat, securitatea Strâmtorilor, a Constantinopolului și a Mării Marmara, limitarea forțelor navale care ar fi intrat în Marea Neagră pentru a nu reprezenta un pericol în zona dintre Bosfor și Dardanele pe de o parte și Marea Neagră pe de altă parte, libertatea neîngrădită de navigație pentru navele comerciale pe timp de pace și de război, vasele comerciale ar fi trebuit supuse controlului. În ceea ce privește latura militară a reglementarilor, delegatul turc considera decizia de nefortificare a Strâmtorilor că priva Turcia de apărare în cazul unui atac fortuit. În opinia guvernului turc, zona demilitarizată era mult prea extinsă, de aceea susținea necesitatea de a menține arsenale la Constantinopol și în Strâmtori, asigurarea deplasărilor de trupe de pe țărmul european pe țărmul asiatic și invers, acordarea unui minimum de mijloace de apărare pentru peninsula Galipoli și recunoașterea suveranității Turciei asupra insulelor Imbros, Tenedos, Samotrake, iar insulei Lemnos să i se cunoască autonomia.¹³

Statele învingătoare din primul război mondial au încercat să limiteze influența rusească asupra Strâmtorilor și Mării Negre, însă nu și-au atins în totalitate scopul. De cealaltă parte, Turcia și Rusia s-au susținut reciproc în “problema Lausanne”.

România, când a plecat la Lausanne, avea trei scopuri și anume stabilirea unei păci trainice în Orient, să obțină între Turcia și Bulgaria o zonă demilitarizată și stabilirea unui regim al Strâmtorilor, care să asigure pe cât posibil libertatea lor. Prin acestea se urmărea ca în viitor să cunoaștem o dezvoltare a intereselor noastre politice și economice în zonă.¹⁴

În cadrul lucrărilor care au dat forma finală Tratatului de la Lausanne, s-a ținut cont de principiul naționalităților. Turcia păstra în Europa toate ținuturile până la Marița cu Adrianopol și cu Karagatciul, Grecia rămâne stăpână în Tracia Occidentală, renunță la Smirna și la orice dominație în Asia Mică.

O altă decizie care s-a luat a fost și crearea unei zone demilitarizate între Turcia și Bulgaria. Această zonă s-a întins și asupra graniței dintre Grecia și Turcia, astfel încât de

¹³ ibidem, p 250

¹⁴ AMR, fond. Nr. 5418, fila 8

la Marea Neagră până la Marea Egee, Turcia este despărțită de vecinii ei print-o regiune supusă unui regim de demilitarizare.¹⁵

Referitor la Strâmători, s-a hotărât ca acestea să fie libere atât în timp de pace cât și în timp de război. Din expunerea lui I.G. Duca reiese că la Lausanne s-au găsit față în față două concepții: pe de o parte concepția Rusiei Sovietice, care coincide cu aceea a Rusiei țariste, închiderea Strâmătorilor și a transformării Mării Negre într-o mare închisă și concepția intereselor generale, adică concepția libertății Strâmătorilor, care să garanteze nu numai interesele comerciale ale tuturor țărilor în timp de pace, dar chiar și în timp de război să ofere posibilități riveranilor.¹⁶

Cum era de așteptat cea din urma variantă a avut câștig de cauză, deoarece prima concepție scotea în evidență interesul unui singur stat, pe când cealaltă concepție arată interesul comun al riveranilor. În cele din urma, după anumite ezitări Rusia Sovietică și-a pus semnătura pe această convenție.

Convenția de la Lausanne în forma ei de-atunci a fost privită cu satisfacție. Practic s-a încercat scoaterea Strâmătorilor de sub influența unei Puteri și punerea lor sub controlul tuturor puterilor interesate. La Lausanne învingătorii de la 1918, au încercat să impună voința lor unei Turcii care la 1923 nu mai era învinsă, deoarece reușise să devină și ea învingătoare.

Pentru România, Convenția, în forma ei finală^{*} a devenit benefică, deoarece punctul nostru de vedere a fost adoptat iar interesul nostru de a avea calea deschisă prin strâmători a fost aprobat.

¹⁵ idem

¹⁶ idem

* După îndelungi tatonări, la 24 iulie 1923 se semnează Convenția Strâmătorilor. Aceasta prevedea:

1. Libertate deplină de navigație pentru toate navele comerciale și de război, sub orice pavilion, cu orice încărcătură, în timp de pace; condițiile rămâneau aceleași în timp de război dacă Turcia rămânea neutră.
2. În timp de război, dacă Turcia era beligerantă, ea nu avea dreptul să oprească trecerea prin Strâmători a navelor statelor neutre. →
- 3. Navele de război puteau trece liber prin Strâmători, atât ziua, cât și noaptea, indiferent de pavilion, dar nici o putere nu avea voie să trimită în Marea Neagră nave de război care să depășească, în ceea ce privește capacitatea, flota celei mai puternice țări riverane.
4. Submarinele traversau Strâmătorile plutind la suprafață.
5. Navele de război nu aveau dreptul de staționare în Strâmători.
6. S-a decis demilitarizarea Strâmătorilor și constituirea Comisiei internaționale a Strâmătorilor - formată din reprezentanți ai Franței, Marii Britanii, Italiei, Japoniei, Bulgariei, României, Greciei, Iugoslaviei și Rusiei sovietice – care supraveghea îndeplinirea prevederilor Convenției. Această comisie se afla sub controlul Societății Națiunilor

Evoluții post Lausanne

După cum se poate observa din aceste concluzii, Turcia a fost pusă în situația să accepte deciziile statelor mai puternice. Totodată se vedea nevoită să aplice pe teritoriul său decizii cu care nu era de acord, în speranța că statele garante pentru siguranța sa, Franța, Marea Britanie, Italia și Japonia s-au obligat să acționeze prin toate mijloacele pentru a apăra Turcia în cazul în care aceasta ar fi fost atacată fără provocare din partea sa. În termenii relațiilor internaționale aceste promisiuni sunt lipsite de sens, deoarece istoria arată că în cazul izbucnirii unui conflict este greu de crezut că cele patru puteri se vor găsi de aceeași parte a baricadei. Chiar dacă s-ar găsi de aceeași parte a baricadei, acestea ar fi preocupate în primul rând de securitatea lor națională și nu s-ar implica într-un conflict la mii de kilometri distanță. În spiritul deciziilor de atunci, datorită faptului că Turcia a făcut parte din tabăra Puterilor Centrale, Marile Puteri și-au motivat această decizie prin faptul că Turcia a făcut parte din blocul învinșilor. De aceea, se poate subînțelege de ce diplomații turci nu au fost mulțumiți de deciziile care s-au luat la Lausanne și au așteptat un moment prielnic pentru a schimba acest tratat.

În deceniul al patrulea Turcia a reușit să schimbe Tratatul de la Lausanne, “ajutată” fiind de dezvoltarea revizionismului. Germania, Austria, Ungaria, Bulgaria încălcase pe rând restricțiile în ceea ce privește reînarmarea. Introducerea serviciului militar în Germania în 1935 l-a făcut pe ministrul de externe turc, Tevfik Rustu Aras să protesteze cu argumente solide că se crease o situație discriminatorie pentru Turcia, în special datorită nerespectării clauzelor militare ale Convenției de la Lausanne. Italia, stat garant, în urma intervenției în Etiopia, fusese supusă sancțiunilor din Pactul Societății Națiunilor, fără consecințe reale, iar relațiile acesteia cu Franța și Marea Britanie se deterioraseră ceea ce rezulta că Italia de-acum trecută în rândul statelor revizioniste nu își mai îndeplinea promisiunile făcute anterior. O altă putere garantă, Japonia, după ocuparea Manciuriei și retragerea din Societatea Națiunilor nu mai prezenta garanții că ar garanta Strâmtoarele în cazul unui eventual atac. La toate acestea s-a adăugat și ocuparea zonei renane la 7 martie 1936 și nonreacția puterilor semnatare ale acordurilor de la Locarno, criza Societății Națiunilor, politica conciliatoristă a marilor puteri, slăbiciunea lor reală în ceea ce privește păstrarea păcii și securității care constituiau factori care demonstrau că securitatea Turciei, țară riverană la Marea Neagră, aflată sub garanția unor mari puteri era șubredă.

Englezii, nu au mai reușit să își impună punctul de vedere ca la Lausanne, iar în perioada 1933–1935 nu au răspuns favorabil dorințelor turcești, însă ocuparea Etiopiei de către Italia a făcut ca cei de la Londra să își schimbe ideile. Turcia, Grecia Iugoslavia și Marea Britanie au semnat în decembrie 1935 un Gentlemen's agreement, care garanta Mediterana orientală împotriva unei agresiuni italiene.

Reacții la Nota turcă

Cum se prefigura începerea unui nou conflict mondial, Turcia fiind destul de vulnerabilă în ceea ce privește securitatea care i se impusese la Lausanne, a căutat să schimbe acest tratat, scopul principal fiind reînarmarea Strâmtorilor. La 11 aprilie 1936, oficialitățile de la Ankara, au adresat statelor participante la Conferința de la Lausanne și Secretariatului Societății Națiunilor, o notă în care se solicita o nouă Convenție a Strâmtorilor. Guvernul turc și-a motivat intenția, invocând situația internațională și pericolul iminent care o implica. Statele care au primit aceasta înștiințare au încercat să se exprime fiecare în funcție de interesul pe care îl urmăreau în această problemă. Uniunea Sovietică, datorită relațiilor amicale pe care le avea cu Turcia a căutat să își susțină punctul de vedere și anume că problema Strâmtorilor este o chestiune ce privește statele care au ieșire la Marea Neagră. De altfel, oficialii de la Moscova considerau îndreptățite intențiile Turciei de a militariza Strâmtorile și a le controla deoarece într-un fel îi ajută, flota rusească devenind în acest fel cea mai importantă din zonă, iar în caz de eventual conflict în zona Mării Negre putea să își mențină motivat flota în apele Mării Negre, fără a fi deranjată de flota Marii Britanii sau a altei mari puteri maritime.

Întâlnirea dintre ministrul de externe von Neurath și Menemencioglu a avut loc la 15 mai 1936 la Berlin. Diplomații au discutat despre statele balcanice, diplomatul nazist fiind interesat de poziția Turciei în zonă. Un alt subiect a fost despre relațiile pe care le are Turcia cu Uniunea Sovietică. Oficialul turc, a reușit să aducă în discuție Strâmtorile și a precizat că în mod normal între statele riverane ar trebui să se ajungă la o înțelegere comună. Acesta a precizat că în afară de România, statele informate în Notă au răspuns pozitiv, însă sunt semnale că România se va alătura celorlalte state.¹⁷

Un reproș venit din partea ministrului de externe nazist a fost că în viitor Berlinul și Moscova o să își aducă la "zi" cooperarea, deoarece apropierea franco-rusă a făcut

¹⁷ Cemil Kocak *Turk-Alman Iliskileri*, Basimevi, Ankara, 1991, p. 113

Germania să reocupe zona renană. În final diplomatul german și-a manifestat intenția de a aduce și URSS-ul alături de Germania și Italia.¹⁸

Problema spinoasă care a evidențiat-o România a fost cea referitoare la revizuirea tratatelor. Pentru Înțelegerea Balcanică și pentru statele antirevizioniste această notă evidențiază carențele Tratatelor de Pace de la Paris din 1919–1920. Pe de o parte se înțelegea dorința firească a Turciei de a militariza Strâmtoarele, pe de cealaltă dacă se ajungea acolo se crea un precedent în ceea ce susținuseră până atunci statele mulțumite cu prevederile tratatelor de pace încheiate după primul război mondial. În altă ordine de idei, statul român nu dorea să își strice relațiile cu Turcia, deoarece spera ca pe această filieră să își îmbunătățească relațiile cu Uniunea Sovietică.

Guvernul de la Ankara a demonstrat că nu revizuirea teritorială a frontierelor este cerința sa, ci a clauzelor militare. Acestea erau cuprinse într-o anexa a tratatului de pace de la Lausanne, care dacă erau aplicate întocmai puneau în pericol securitatea unui stat membru al Societății Națiunilor. Mai mult, revizuirea oricărui tratat se putea face numai cu acordul tuturor părților interesate. Aceasta era și propunerea Turciei. Cum era de așteptat, dezbaterile privind navigația pe Marea Neagră și Strâmtoarele, a opus interese diferite, în special între riverani și neriverani. Cu interese comune, Turcia, URSS, România, Franța au făcut front comun, de cealaltă parte Marea Britanie și aliații săi au exprimat idei care lezau interesele suveranității Turciei și ale aliaților săi.

Referitor la statele revizioniste, în primul rând oficialii germani se exprimau în favoarea remilitarizării zonei de pe Rin și al revizuirii regimului fluviilor internaționale. De asemenea, Rosenberg, conducătorul oficiului pentru probleme externe al partidului nazist, declara la 4 martie 1936, în prezența lui Petrescu Comnen, că pericolul reprezentat de URSS poate fi oprit prin crearea unui cordon de apărare de la Marea Baltică la Marea Neagră. Oficialul nazist era de părere că acordurile plurilaterale cu Rusia Sovietică aveau rostul de a menține în Europa o stare de neliniște și nesiguranță.¹⁹ Această declarație arată că Germania este pregătită să își înceapă campania de reocupare a zonei renane și de militarizare a zonei Rinului. În aceste condiții nemulțumirile Turciei erau justificate. Turcia a dus o politică în care a demonstrat că Tratatul de la Lausanne trebuia revizuit în favoarea sa. Ea a adresat în acest sens o cerere Societății Națiunilor cât și părților contractante. Turcia, sprijinită și de statele mici și mijlocii a reușit în cele din urmă să își îndeplinească scopul, tocmai într-un moment în care acestea erau amenințate vădit de pericolul reprezentat de statele revizioniste. Totodată acest tratat trebuia revizuit, în special

¹⁸ idem

¹⁹ Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913 – 1947*, Editura Politică, București, 1980, p. 350

după actul de la 7 martie. Referitor la poziția Marii Britanii, care nu era de acord cu militarizarea Strâmtoarelor, oficialii de la Ankara declarau: “guvernul turc are dreptul de a supune discuțiilor cererea sa, pe care o considera ca o dovadă prețioasă a fidelității față de principiile tratatelor internaționale, care nu pot fi modificate în mod unilateral”²⁰ Statele membre ale Micii Înțelegeri și ale Înțelegerii Balcanice au sprijinit guvernul turc la Convenția de la Montreux, ministrul elen de externe declarând: “Fortificarea Strâmtoarelor nu constituie o revizuire a tratatelor, deoarece nu este vorba de o schimbare teritorială, ci numai de o reînarmare pentru nevoi de apărare.”²¹ Pe această linie se axau și Cehoslovacia, Iugoslavia și statele care formau Uniunea Baltică. Acestea afirmau că nimic nu se poate decide fără acordul lor, deoarece acestea reprezintă o forță morală care nu poate fi neglijată.

Divergențe în cadrul dezbaterilor de la Montreux, s-au iscat între România și Marea Britanie cu privire la articolul 19 al Convenției de la Montreux, trecerea vaselor de război prin Strâmtoare. În luarea sa de cuvânt, ministrul de externe român afirma: ”Eu voi spune că Strâmtoarele sunt însăși inima Turciei, dar ele sunt în același timp și plămâni României”.²² Tot în cadrul dezbaterilor, diplomatul român a cerut să se adauge la fraza “în cadrul securității Turciei” și cuvintele: “și a statelor cu ieșire la Marea Neagră”. România, a susținut în acest fel ideea Uniunii Sovietice care considera că această Convenție ar trebui să se țină practic între statele riverane.

Cu toate că Marea Britanie își dorea să obțină în cadrul dezbaterilor o poziție care să îi ofere dreptul de a se implica și pe viitor în chestiunea Strâmtoarelor, răspunsul la Nota turcă a fost caracterizat ca “o dovadă prețioasă a fidelității guvernului turc față de principiul că tratatele internaționale nu pot fi modificate printr-o acțiune unilaterală”.²³ Franța a fost de acord cu cererea guvernului turc, însă a manifestat rezerve, deoarece unele state puteau folosi acest act în scopul modificării granițelor lor actuale. Italia, în prima fază a răspuns afirmativ invitației guvernului turc de a participa la dezbateri, însă în cele din urmă Mussolini a declinat invitația. Acesta a considerat că militarizarea Strâmtoarelor se va face în dauna intereselor sale în Mediterana orientală și a intereselor comerciale ale Italiei în Bazinul Mării Negre.²⁴

Relațiile cu Grecia, după războiul de la Canakkale, cunoscuseră o ameliorare și se îndreptau către o cooperare pozitivă mai ales de când ambele state erau membre în

²⁰ ibidem, p. 357

²¹ idem

²² Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*

²³ Ilie Seftiuc, Iulian Carțana *România și problema Strâmtoarelor* Editura Științifică, București, 1974, p. 254

• Italia, în anul 1936, deținea primul loc în navigația comercială a Strâmtoarelor.

Înțelegerea Balcanică. Cu toate acestea, guvernul elen își menținea o revendicare exprimată în 1935 și anume fortificarea unor insule din Marea Egee, dorința celor de la Atena fiind ca această problemă să fie rezolvată concomitent cu revizuirea statutului militar al Bosforului și Dardanelor.²⁵

Bulgaria a răspuns afirmativ Notei turce, dar accețiunea bulgară era că participa la o acțiune revizionistă și își doreau să înlăture clauzele militare impuse la Neuilly. În cazul în care la Conferința de la Montreux s-ar fi ajuns la o formulă cum ar fi închiderea Mării Negre, bulgarii ar fi obținut un argument în plus pentru a cere ieșirea la Marea Egee.²⁶

Reacțiile României la Nota turcă

România la primirea Notei a reacționat cu rezerve, nemulțumită de metoda aleasă de către Ankara. Guvernului de la București i se părea mai firesc ca această problemă să fie mai întâi discutată la întrunirea Înțelegerii Balcanice care urma să aibă loc la Belgrad, după care în funcție de hotărârea statelor membre să susțină Turcia. Partea turcă, referitor la nemulțumirea românilor, a motivat: „aliații balcanici au cunoscut de mult cererile Turciei, că procedura aleasă nu-i poate leza, că inițiativa ar fi în spiritul celor stabilite în reuniunea din 1935 de la București, astfel încât o nouă consultare nu ar fi necesară”²⁷

E drept, România se temea în primul rând să nu se creeze un precedent în ceea ce privește modificările tratatelor de după primul război, în al doilea rând nu era mulțumită de modul în care acționase partea turcă. În final datorită interesului turc în chestiunea Strâmtoarelor și interesului nostru în ce privește singura ieșire către Marea Mediterană, oficialitățile române au susținut Turcia la Montreux. Nicolae Titulescu, ministrul român de externe a telegrafiat ministrului român la Ankara, Filotti, însărcinându-l pe acesta să-i comunice ministrului turc de externe, Rustu Aras nemulțumirea sa față de Nota turcă și îl roagă să oprească orice demers până la întâlnirea de la Belgrad din 4 mai 1936²⁸. Cu toate insistențele lui Titulescu, Turcia a trimis Nota, urmând ca apoi să își rezolve problema cu România, pe marginea acestui incident la întrunirea de la Belgrad. Titulescu s-a arătat dezamăgit de actul oficialităților de la Ankara, după care cu acordul guvernului Tătărescu la însărcinat pe ambasadorul român la Ankara să transmită că România nu va participa la întrunirea de la Belgrad. Intenția lui Titulescu era de a demonstra că România are principii și nimeni nu poate să trateze România decât de pe picior de egalitate. Diplomatul român

²⁵ ibidem p. 257

²⁶ ibidem p. 259

²⁷ ibidem p. 260

²⁸ ibidem p. 262

făcea referiri la un articol apărut în presa ungara “De la Viena la Dardanele” în care ungerii declarau că era revizuirilor a venit. În cele din urmă, după ce guvernul de la Ankara a făcut presiuni la București, motivând că nu a avut intenția de a deranja România și a oferit garanții că Turcia este și va fi aliatul României, România a participat la întrunirea de la Belgrad.

Referitor la Înțelegerea Balcanică, aceasta Notă a tensionat relațiile Turciei cu statele membre în special cele cu România, care a amenințat că nu participă la întrunirea de la Belgrad a Alianței Balcanice din 5 mai 1936. În cele din urmă, guvernul de la București, a înțeles prioritățile Turciei și după o analiză mai profundă a susținut propunerile statului turc.²⁹

Pentru a convinge România de intenții de prietenie din partea turcă, secretarul general în ministerul de externe turc, Numan Menemencioglu a vizitat România. Titulescu a elaborat o notă cu care Menemencioglu a fost de acord, iar T. Rustu Aras și-a dat acceptul asupra acesteia. Nota³⁰ era următoarea:

- “Având în vedere că Turcia nu a pus și nu va pune niciodată în discuție clauzele teritoriale ale tratatelor care privesc România;
- “Având în vedere că între România și Turcia există Tratatul de la Londra din 3-4 iulie 1933, care interzic pentru totdeauna agresiunea și îi dau, în același timp, o definiție precisă prin reguli care stau la baza relațiilor internaționale dintre cele două state;
- “Având în vedere că între România și Turcia există un sentiment de încredere pe care nicio îndoială nu l-ar putea adumbri și o prietenie activă în vederea menținerii păcii, creată prin Pactul Balcanic, semnat la 9 februarie 1934;
- “Guvernul regal al României, luând în considerație împrejurările deosebite care caracterizează raporturile turco-române, are onoarea să comunice că, apreciind necesitățile securității balcanice el accepta să înceapă în spiritul cel mai amical negocierile de care se ocupă nota Dvs. din 10 aprilie 1936”.

Titulescu urmărea prin acest text să exprime clar opțiunile României, să arate că România nu este dispusă să negocieze vreun tratat în care sunt implicate noțiuni de frontiere sau alte lucruri care vin în contrasens cu politica externă a țării. După ce a precizat de la bun început intențiile României, Titulescu a reafirmat că sprijină partea turcă deoarece militarizarea Strâmtoarelor oferea o siguranță și pentru România.

Tevfic Ruștu Aras a afirmat de altfel că Turcia a recunoscut frontierele României

²⁹ Viorica Moisuc, op.cit. p 251

³⁰ Ilie Seftiuc, Iulian Carțana, op.cit. p. 273

prin Tratatul de la Lausanne și nu are nici un motiv să își schimbe poziția, dar ar fi preferat ca România să nu procedeze astfel. Guvernul de la Ankara a răspuns printr-o notă ministrului român de externe: “Luând act cu vie plăcere că guvernul țării amice și aliate se raliază la teza guvernului meu relativă la chestiunea Strâmtoarelor și că nu va lipsi de a o susține la nevoie, mă grăbesc să aduc la cunoștința Excelenței Voastre că guvernul meu este întru-totul de acord cu cuprinsul notei sus numite a Excelenței Voastre”.³¹

Colaborarea turco-sovietică

Din telegrama trimisă de ministrul român în Turcia, Filotti, aflăm că pe data de 7 noiembrie 1935 (aniversarea revoluției ruse), ministrul afacerilor externe turc, Tevfik Rustu Aras și Leon Karakhan, ambasadorul URSS în Turcia au semnat un protocol pentru prelungirea pe o perioadă de zece ani a Tratatului de Amiciție și neutralitate semnat la Paris la 17 decembrie 1925, a protocolului adițional semnat la Ankara la 17 decembrie 1922 și a acordului naval din 7 martie 1931. Inițiativa prelungirii acestor acorduri a venit din partea turcă, ministrul Aras declarând: “de ce să recurgem la termene scurte și la prelungiri consecutive din moment ce nicio îndoială nu poate exista pentru ambele state asupra permanenței prieteniei lor și asupra interesului de a menține acordurile în chestiune.”³² De partea rusă, ambasadorul Karakhan, declara ziarului turc Cumhuriyet: “semnătura protocolului de prelungire nu trebuie să surprindă pe nimeni, căci ea este consecința naturală a relațiilor tot mai strânse ce există între cele două țări de la întemeierea URSS și a Turciei noi. E o manifestare de amiciție clădită pe o bază solidă. Am fost întotdeauna uniți și vom rămâne mereu uniți în perioade dificile ca și în perioade de prosperitate. Iată semnificația protocolului pe care l-am semnat.”³³ Pentru România, aceste acorduri constituiau semne de întrebare deoarece pe lângă aceste acorduri, politica externă a Turciei se identifica cu cea sovietică. Acordurile colective la care Turcia și URSS au luat parte împreună sunt: Pactul Litvinov, Pactul Briand-Kellog, Acordul de la Londra pentru definiția agresiunii. Acestea constituie singurele instrumente politice care definesc în mod public obligațiunile politice reciproce dintre URSS și Turcia.³⁴

Tratatul încheiat la Moscova la 16 martie 1921 între guvernul sovietic și guvernul revoluționar din Ankara, prin delegatul său Yusuf Kemal, a așezat pentru prima dată pe baze solide relațiile dintre cele două state, cel sovietic și cel kemalist. Acest tratat a fost

³¹ ibidem p. 276

³² AMR, fond nr. 5418, dosar nr. 1151, f. 29

³³ idem

³⁴ ibidem, f.30

încheiat într-un moment când Sovietele se găseau în conflict cu Marile Puteri apusene, iar Turcia naționalistă lupta împotriva Angliei și a aliaților ei pentru cucerirea independenței. Practic acest tratat a creat bazele psihologice ale colaborării și prieteniei ulterioare. Două regimuri revoluționare nerecunoscute încă de străinătate și chiar combătute își întindeau mâna spre a-și declara reciproc respectul drepturilor și intereselor, pe baza deplinei egalități. Ținta Sovietelor era mai ales de a-și asigura colaborarea și sprijinul Turciei la stabilirea regimului Strâmtorilor și de a împiedica căderea acestora sub influența celorlalte state puternice. Scopul Turciei era de a-și asigura spatele dinspre Rusia.³⁵

Acest tratat atrage atenția și datorită faptului că nu a fost semnat pe o anumită perioadă de timp, neavând un termen, nu face obiectul unor prelungiri ulterioare ceea ce rezultă că restabilește formal pacea și proclamă amicitia și fraternitatea celor două state. Din tratat mai reiese că fiecare parte se obliga să nu recunoască nici un tratat impus prin forța celeilalte părți (Sevres), se stabilește definitiv frontiera turco-rusă, ambele state se angajează să nu tolereze pe teritoriul lui acțiuni îndreptate împotriva teritoriului sau guvernului celuilalt. Interesant este că Rusia renunță la capitulații și declară nule toate convențiile turco-ruse anterioare.³⁶

În privința Strâmtorilor, tratatul prevede că: “În scopul asigurării deschiderii și libertății trecerii prin Strâmtori pentru tranzacțiile comerciale ale tuturor popoarelor”, Turcia și Rusia sunt de acord să încredințeze elaborarea statutului definitiv al Mării Negre și al Strâmtorilor unei conferințe ulterioare compusă din delegații statelor riverane, “fără ca deciziile ce ar decurge să poată atinge suveranitatea absolută a Turciei și securitatea Turciei și Constantinopolului.”³⁷

De aici se poate subînțelege ipoteza rusă de a închide și a controla Marea Neagră, deoarece diplomații ruși se referiseră în dese cazuri la închiderea Strâmtorilor pentru vasele de război străine și încredințarea pazei acestora în mâinile Turciei. Această teză a fost susținută și la Lausanne, dar nefiind admisă în Convenția Strâmtorilor, a determinat URSS să nu ratifice aceasta convenție. De partea cealaltă Turcia a fost silită să accepte regimul stabilit la Lausanne, dar în momentul de față evoluează spre aspirațiile concretizate în tratatul de la Moscova, datorită semnalelor pozitive venite de la Kremlin pe această chestiune³⁸.

Acest tratat, încheiat pe o perioadă nedeterminantă de timp, arată în primul rând intenția de apropiere și colaborare dintre cele două regimuri. Tratatul încheiat la 16 martie

³⁵ idem,

³⁶ idem

³⁷ ibidem, f. 31

³⁸ idem

1921, a avut repercusiuni și asupra statelor din Orientul apropiat. Articolul 4 din Tratat prevedea: “cele două părți contractante, constatând continuitatea ce există între mișcările naționale și liberatoare ale popoarelor din Orient și lupta muncitorilor din Rusia pentru o nouă ordine socială, afirma formal dreptul acelor popoare la libertate și independență, precum și dreptul lor de a se guverna după forma de guvernământ dorită de ele”.³⁹ Cu alte cuvinte, ambele state sprijineau mișcările socialiste din Orient și se solidarizau cu o anumită pătură socială din acele state. Plecând de la Tratatul din martie 1921, pentru a se consolida colaborarea dintre regimul comunist și cel kemalist s-au mai încheiat trei acorduri asupra cărora ne vom opri:

1. Tratatul de amicitie și neutralitate, semnat la 17 decembrie 1925, la Paris, încheiat pe 3 ani, de către Cicerin și Rustu Aras, a intervenit după răceala produsă în relațiile turco-ruse în urma semnării Tratatului de la Lausanne și în momentul când Turcia se găsea angajată în diferendul cu Anglia asupra frontierei Irakului (Mossul).

Tratatul se referea la întărirea legăturilor de prietenie prin obligații de neutralitate, de neagresiune, de neparticipare la acțiuni întreprinse de alte state împotriva uneia din părți și de conciliațiune. Tratatul avea și două anexe în care se stipula libertatea de acțiune în relațiile cu alte state dar să nu participe la acorduri politice împotriva uneia din părți, nici să încheie acorduri economice și financiare. Intenția Rusiei, era ca prin acest Tratat să împiedice Turcia să adere la Societatea Națiunilor. (În acel moment Rusia considera Societatea Națiunilor ca o grupare îndreptată împotriva ei). Tratatul a intrat în vigoare la 1 iulie 1926.⁴⁰

2. Protocolul din 17 decembrie 1929, semnat de ministrul de externe turc, Tevfik Rustu Aras și ambasadorul rus în Turcia, Karahan. Tratatul din 1925 este prelungit pe încă 2 ani, include o clauză tacită de prelungire cu încă un an. Noutatea adusă de acest acord este că: “... între ele și alte state vecine cu cealaltă parte nu exista niciun angajament în afară de actele deja publicate, ele se obligă să nu intre în negocieri și să nu semneze acorduri politice cu asemenea state fără consimțământul celorlalte părți”⁴¹. Excepție făcând acordurile care se referă la menținerea relațiilor normale cu statele vecine, acorduri publice. Incluziunea acestei fraze în acord de către sovietici avea un scop bine definit și anume de a împiedica Turcia să încheie un acord politic cu Polonia sau România. Conform acestui amendament, Turcia nu a putut să negocieze și să încheie tratatul de amicitie cu România sau să adere la Pactul Balcanic fără a informa în prealabil guvernul sovietic și a

³⁹ idem

⁴⁰ ibidem f. 32

⁴¹ ibidem f. 33

obține consimțământul lui. O problemă delicată între guvernul turc și cel sovietic a fost cea în care Turcia trebuia să înștiințeze și să obțină consimțământul sovietic pentru a putea face parte din Înțelegerea Balcanică. Filotti, ambasadorul român în Turcia, într-o telegramă comunica guvernului român întâlnirea pe care acesta a avut-o cu ministrul de externe turc. Acesta i-a arătat diplomatului român textul scrisorilor confidențiale schimbate între oficialul turc și ambasadorul rus, Karakhan. Din acestea reieșea că Turcia a comunicat URSS-ului să ia act de existența Convenției militare dintre Turcia și România din cadrul Înțelegerii Balcanice. Conform lui Filotti, Rustu Aras a ținut să verifice atitudinea sovietelor față de Înțelegerea turco-română. Faptul că ambasadorul Karakhan s-a grăbit să consimtă fără obiecții, l-a satisfăcut pe deplin pe ministrul turc de externe și i-a dovedit că Sovietele situează relațiile lor cordiale cu România pe același plan ca relațiile lor cu Turcia.⁴²

La 30 octombrie 1931, tratatul de amicitie și neutralitate din 1925 și protocolul din 1929 au fost prelungite pe o perioadă de cinci ani începând de la data expirării lor, adică până la 1 iulie 1936. Prin același protocol a fost prelungit pe aceeași perioadă și acordul naval din 7 martie 1931. Protocolul de la 7 noiembrie 1935 prevedea prelungirea acestor trei acorduri cu zece ani de la data protocolului, adică până la 7 noiembrie 1944, fapt care echivalează cu fuzionarea lor.

3. Acordul naval din 7 martie 1931 a fost semnat la Ankara de ministrul de externe turc, Rustu Aras și de ambasadorul sovietic, Suritz. Conținutul acordului prevedea ca fiecare parte are obligația de a nu-și spori flota din Marea Neagră și Mările învecinate fără a preveni cealaltă parte cu 6 luni înainte.⁴³

De la colaborarea turco-rusă la planuri de cooperare în cadrul Înțelegerii Balcanice

Conform atașatului militar în Turcia, locotenent-colonel Gheorghe Ion: “interesul (turcilor) lor este să aducă în Tracia maximum de forțe, păstrarea acestei provincii fiind de o importanță capitală pentru siguranța Strămtorilor.

Ori, mai mult decât ar fi în stare să facă, cum le dictează chiar interesele lor, nu vor putea să facă.”⁴⁴

Înțelegerea dintre Titulescu și Numan Menemencioglu de la București și aprobată verbal de Tevfik Rustu Aras, este dezmințită de către Marele Stat Major Turc, care într-un

⁴² AMR, fond. Nr. 5418, Telegrama nr. 64969 din 11 noiembrie 1935, f. 35-37

⁴³ idem

⁴⁴ Arhiva Militară Română, Fond nr. 5418, nota atașatului militar în Turcia, Telegrama nr.4335 bis din 28 februarie 1936, f. 3

comunicat a dezmințit înțelegerea ministrului de externe turc și a secretarului general din ministerul de externe turc cu Titulescu: “Statul Major turc nu are nicio cunoștință despre aranjamentele luate de Numan la București și Tevfi la Belgrad în chestiunea rezervelor înscrise în Convenția Militară”.⁴⁵ Din raportul colonelului Rozin, atașatul militar la Ankara, reiese că Statul Major l-a consultat pe primul-ministru în această chestiune, pentru a afla dacă angajamentele respective au fost luate cu angajamentul guvernului. Prim ministrul turc a afirmat că nu are cunoștințe despre acest acord. În concluzie, Marele Stat Major Turc, conchide: “MSMT nu poate renunța la punctul de vedere expus la Belgrad”⁴⁶

După prezentarea răspunsului României la Nota guvernului turc, în ceea ce privește remilitarizarea Strâmțorilor, Uniunea Sovietică a protestat pe lângă guvernul de la Ankara: “ambasadorul sovietic, Karakan, a protestat față de guvernul turc contra angajamentelor ce și-a luat acesta prin notificarea primirii răspunsului guvernului român”.⁴⁷ În cuprinsul răspunsului guvernului român la Nota turcă, se specifică: “Turcia nu a pus și nu v-a pune vreodată în discuție frontierele actuale ale României”⁴⁸. Cum în notificarea turcă de primirea acestui răspuns, Turcia declara că este de acord cu conținutul răspunsului românesc: “Karakan a văzut în aceasta un amestec al Turciei în vechiul litigiu dintre România și Rusia, relativ la Basarabia.”⁴⁹

Ministrul de externe român, Nicolae Titulescu într-o telegrama către atașatul militar român în Turcia, Colonelul Rozin, îi comunica să nu se angajeze în nicio discuție cu MSM turc, înainte de a reveni în țară ministrul turc de externe Rustu Aras: “Din moment ce a acceptat noile propuneri la Fevzi Pasa, șeful MST turc, nu se va întoarce din drum. Toată forța noastră constă în confruntarea Colonelului Rozin înarmat cu telegramele mele și nota de serviciu a lui Savel Rădescu cu Rustu Aras.”⁵⁰

Neconcordanța între instituțiile turcești

Asupra situației politico-militare dintre Turcia și România planau multe suspiciuni, deoarece cum am arătat mai sus ministrul de externe și secretarul general din cadrul ministerului de externe turc au fost de acord cu cerințele ministrului român de externe, în timp ce MSM turc și șeful guvernului de la Ankara declarau că nu au cunoștință de ceea ce declaraseră oficialii turci la București. În ceea ce privește partea română, ambasadorul

⁴⁵ AMR, fond nr. 5418, Telegrama nr. 4401, din 21 mai 1936, fila 43

⁴⁶ idem

⁴⁷ AMR, fond nr. 5418, Telegrama nr. 4419 din 27 mai 1936, fia 57

⁴⁸ idem

⁴⁹ idem

⁵⁰ ibidem, f. 59

Filotti, într-o telegramă din 27 mai informa Bucureștiul că atașatul militar, colonelul Rozin nu a acceptat nicio propunere în afara cadrului instrucțiunilor primite, însă a încercat să arate turcilor contrazicerea flagrantă între situația găsită la Ankara și situația de la București în care T. Rustu Aras își luase angajamente față de ministrul de externe român. Mai mult, atașatul militar, afirma că a venit la Ankara în baza angajamentelor asumate la București și refuza orice propunere de schimbare a acestora. În încheierea notei, ambasadorul român în Turcia, afirma că atașatul militar român a plecat din Ankara numai după ce a epuizat toate argumentele de ordin militar în susținerea tezei noastre și numai după ce Statul Major Turc și președintele Consiliului de Miniștri a declarat că nu recunosc valabilitatea angajamentelor luate de T. Rustu Aras.⁵¹

Unul dintre obiectivele majore ale politicii turcești, care nu se putea rezolva decât cu sprijin extern era păstrarea Strâmtoarelor. Prin prisma alianțelor regionale, oficiali din cadrul ministerului de apărare al Turciei, cel mai periculos inamic pentru Turcia era Bulgaria: “O acțiune italiană asupra Dardanelor nu poate duce la succes decât numai în unire cu Bulgaria”⁵² Bulgaria devenea pilonul cel mai important și în ipoteza următoare: “deci și în cazul când Turcia s-ar teme de Italia, tot Bulgaria este aceea care, prin vecinătatea ei imediată cu Strâmtoarele, va provoca deciziunea în Tracia și în regiunea Strâmtoarelor. Ca urmare apărarea Strâmtoarelor se realizează numai ținând pe bulgari cât mai departe de ele. Aproape niciun kilometru nu trebuie cedat lor spre Sud-Est.”⁵³

Strategii militare din Pactul Balcanic plănuiau că Turcia trebuia să aibă contra bulgarilor atâtea forțe câte îi sunt necesare pentru a ține în loc grosul bulgar, până ce acțiunea forțelor româno-iugoslave contra Bulgariei își va produce efectul. După ce operațiunea contra Bulgariei va fi încheiată, rezultând stăpânirea Strâmtoarelor și a părții de Nord Vest, abia atunci Turcia își va putea duce contra Italiei sau în orice altă parte a teritoriului său toate forțele orientate inițial contra Bulgariei⁵⁴

La întâlnirea de la Belgrad a statelor membre ale Înțelegerii Balcanice s-a discutat despre problemele de pe ordinea de zi, în special au existat discuții despre demersul guvernului turc cu privire la Nota pe care o trimisese statelor participante la conferința de la Lausanne. În cele din urmă oficialii de la Ankara au convins pe omologii lor de necesitatea trimiterii Notei și demersul necesar de schimbare a aceluia acord din iulie 1923.

⁵¹ ibidem f. 60

⁵² AMR, Fond. nr. 5418, MSM, secția a III-a, f. 76

⁵³ idem

⁵⁴ ibidem f. 77

*MSMR aprecia că forțele necesare Turciei pentru a ține pe loc grosul bulgar până ce acesta va fi angajat și distrus de forțele româno-iugoslave trebuie să fie de 120 batalioane și 150 baterii. MSMR se baza în afirmațiile sale pe două considerente și anume, valoarea grosului bulgar (cca. 10-15 divizii infanterie + 1-2 divizii Cavalerie) și pe spațiul restrâns care separa frontiera turco-bulgară de Strâmtoare (cca. 110 -150 km)

De partea cealaltă, oficialii din MSM român și turc au parafat o convenție militară din care rezultau câteva idei strategice pentru Turcia în cazul în care va fi atacată de Italia și Bulgaria. Conform MSM turc, teatrul de operații cel mai important pentru turci este Tracia și Strâmtoarele, deoarece pierderea acestora înseamnă pentru turci “aruncarea” lor în pustiul Anatoliei și implicit scoaterea lor din sfera intereselor europene, la care Turcia ține atât de mult. Referitor la Italia, oficiali din cadrul Ministerului Apărării afirmă că o pătrundere italiană în Anatolia de vest sau sud-vest nu poate duce la un rezultat atât de important ca o cucerire a Turciei și implicit a Strâmtoarelor, deoarece apreciau aceștia, o asemenea acțiune italiană nu poate fi dusă decât cu forțe multe și într-un timp foarte lung⁵⁵. În ipoteza colaborării Italiei cu Bulgaria împotriva Turciei ar crea serioase probleme acesteia deoarece o acțiune bulgară în forță în Tracia conjugată cu o acțiune italiană asupra Traciei de sud⁵⁶ este foarte periculoasă pentru Turcia. Conform acestor ipoteze, MSM turc era dator să considere Tracia și Strâmtoarele ca teatrul de operațiuni cel mai important.⁵⁵ Având în vedere situația politică premergătoare izbucnirii celei de-a doua conflagrații mondiale, relațiile Turciei cu Italia și Bulgaria, apartenența acestora la politica germană, MSM turc era îndreptățit să își facă griji în privința politicii revizioniste ale acestor state.

La întâlnirea de la Belgrad, MSM român a cerut celui turc o mărire a efectivelor militare în cazul în care Iugoslavia și România s-ar afla angajate în conflict împotriva Bulgariei. Turcii au motivat că nu pot mări efectivul forțelor cerute de români, deoarece sunt obligați să repartizeze o cantitate mai mare de forțe pentru apărarea imediată a Strâmtoarelor, care în prezent sunt demilitarizate, însă în cazul militarizării acestora, Turcia va putea să ia în considerare o mărire a efectivelor sale de intervenție contra Bulgariei.⁵⁶

Militarizarea Strâmtoarelor

Eșecul planurilor de dezarmare inițiate după primul război mondial, incapacitatea Societății Națiunilor de a opri statele revizioniste să acapareze teritorii, de a organiza un sistem de securitate colectivă, sunt factori care au dus la rediscutarea Conferinței de la Lausanne, deoarece ce se stabilise în iulie 1923 nu mai corespundea nici pentru Turcia nici pentru țările riverane. La dezbaterile privind chestiunea Strâmtoarelor, au apărut două puncte de vedere, cel al Turciei care coincidea cu cel al Uniunii Sovietice și cel susținut de

⁵⁵ Conform specialiștilor militari de la Ankara, un atac italian în Anatolia ar dura mult deoarece debarcările, aprovizionarea pe mare, terenul muntos și lipsit de comunicații constituie piedici care nu pot fi trecute ușor.

⁵⁶ Golful Xerox și peninsula Gallipoli

⁵⁵ AMR, fond 5418, MSM, secția III-a f. 166

⁵⁶ ibidem, f.167

Marea Britanie. Turcia dorea militarizarea Strâmtoarelor pentru a avea garanția securității proprii în schimb ce Uniunea Sovietică urmărea să facă din Marea Neagră un lac rusesc prin restrângerea sau anularea intrării vaselor de război ale neriveranilor. De cealaltă parte, Marea Britanie interesată de protejarea liniilor sale de comunicație maritimă a dorit să păstreze o formă oarecare de control internațional asupra Strâmtoarelor. În final s-a adoptat punctul de vedere al Turciei careia i s-a recunoscut dreptul de a reînarma zonele ce fuseseră demilitarizate la Lausanne.⁵⁷

Convenția de la Montreux*, adoptată la 20 iulie 1936, a reconfirmat principiul libertății de navigație prin Strâmtoare pentru vasele comerciale ale tuturor statelor în timp de pace și de război, în contextul în care Turcia nu intra în război.

Turcia a reușit prin aceasta Convenție să reglementeze punctele vulnerabile ale Tratatului de la Lausanne, în primul rând pe fondul situației internaționale care se deteriorase vizibil prin apariția a două tabere, cea revizionistă și cea antirevizionistă. Acest act poate fi considerat o victorie a Turciei în special și a statelor mici și mijlocii în general, susținătoare a Tratatelor de pace de la Paris și a principiilor Societății Națiunilor. Odată cu militarizarea Strâmtoarelor, Turcia a putut sta mai liniștită, concentrându-se în special pe probleme reale cu care erau amenințate statele mijlocii.

Concluzii

Pentru Turcia, trecerea de la Imperiu la Republică s-a dovedit foarte grea. Impactul pe care îl lăsase imperiul otoman în conștiința oamenilor a fost foarte puternic, iar pentru mulți nostalgici acesta continua să fie considerat cea mai bună cale. "Imperialiștii" refuzau să vadă punctele critice care duseseră la declinul acestui imperiu și nu își puteau explica de ce după primul război mondial țara se afla în haos. Pe fondul acestei crize se ridică o mișcare naționalistă în frunte cu Mustafa Kemal care în cele din urmă reușește să devină câștigătoare. Trecerea la Republică nu a fost un procedeu ușor deoarece până în 1923 Turcia a fost nevoită să oscileze între imperialiști și naționaliști pe de o parte și pe de alta să facă față unui război de durată. Grecia revendicase o bună parte din teritoriul turc, susținută în prima parte de Marea Britanie și Italia, apoi numai de Marea Britanie. Franța și Statele Unite se dovediseră susținătorii statului turc, deoarece o dispariție a acestuia ar fi creat o Grece puternică și o Anglie stăpână pe apele acelei zone. Un factor important l-a

⁵⁷ coord. Ioan Scurtu, *Istoria Românilor, vol. VIII România Întregită (1918 – 1940)* Editura Enciclopedică, București 2003, p. 500

*Din partea României, la Conferința de la Montreux au participat Nicolae Titulescu, ministrul Afacerilor Străine, Constantin Contescu și Vespasian V. Pella, miniștrii plenipotențari.

constituit și Uniunea Sovietică, vecină a Turciei care prin mărimea și forța sa a creat un factor de echilibru pentru Turcia. În urma conflictului greco-turc, turcii reușesc să-și păstreze teritoriul cu sacrificii imense.

Turciei, prin convenția de la Lausanne i se impun clauze din ce în ce mai grele. Strâmtoarele intră sub protecția Marii Britanii, Franței, Italiei și Japoniei iar teritoriul turc este de asemenea împărțit între Marile Puteri. Firesc, turcii au fost nemulțumiți de aceste imputări. Pe măsură ce statul turc s-a consolidat, Atatürk și adepții săi au reușit să obțină stabilitatea și independența Turciei. Reformele lui Atatürk privite cu ochii buni de către occident, au fost însă greu de aplicat. Oamenilor nu le-a fost ușor să schimbe tradiții și mentalități pe care le moșteniseră de la înaintașii lor.

Datorită situației din Europa unde Hitler și Musollini începuseră să revendice teritorii, Turcia a simțit că este cazul să lupte pentru schimbarea convenției de la Lausanne. Astfel prin nota turcă din 11 aprilie 1936 a înștiințat statele semnatare ale Convenției de intenția Turciei. Reunite la Montreux, după dezbateri îndelungate, Turcia a primit dreptul de a-și militariza Strâmtoarele.

Bibliografie:

I. Izvoare

1. Arhive

Arhivele Militare Române, Fond Marele Stat Major, Biroul Atașati Militari 1896 – 1941

Arhivele Militare Române, Fond Marele Stat Major, Biroul Atașati Militari 1896 – 1941, Dosar nr. 20, Organizarea armatei turce

A Arhivele Militare Române, Fond Marele Stat Major, Biroul Atașati Militari 1896 – 1941, Dosar nr. 67, Rapoarte informative ale Atașatului Român în Turcia

Arhivele Militare Române, Fond Marele Stat Major, Biroul Atașati Militari 1896 – 1941, Fond 5418, Secția a II-a Informații, 1876 – 1949

Arhivele Militare Române, Fond Marele Stat Major, Biroul Atașati Militari 1896 – 1941, Dosar nr. 748, Sinteză informativă asupra Turciei și a organizării armatei

Arhivele Militare Române, Fond Marele Stat Major, Biroul Atașati Militari 1896 – 1941, Dosar nr. 878, Organizarea armatei turce

Arhivele Militare Romane, Fond Marele Stat Major, Secția III-a, Operații 1896 – 1950

AMR, Dosar nr. 1151, Convenție privind hotarul Turciei încheiată la 24 iulie 1923 între Marea Britanie, Franța, Italia, Japonia, Bulgaria, Grecia, România, Serbia și Turcia

AMR, Dosar nr. 1383, Protocolul privind Pactul Înțelegerii Balcanice. Convenții privind regimul Strâmtoarelor

AMR, Dosar nr. 1425, Schițe, hărți și proiecte de operații privind studiul sumar asupra cooperării turco-române asupra Bulgariei

AMR, Dosar nr. 1426, Schițe și hărți cuprinzând operațiuni interbalcanice

AMR, Dosar nr. 1449, Convenția Militară de la Ankara între MSM român și turc

AMR, Dosar nr. 1488, Referate și Schițe privind Înțelegerea Balcanică și Conferința de la Montreux

AMR, Dosar nr. 1548, Protocolul Conferinței Șefilor de Stat Major ai Înțelegerii Balcanice în 4, Ankara, noiembrie 1937

AMR, Dosar nr. 1549, Protocolul nr. 1 al Conferinței Șefilor de Stat Major ai Înțelegerii Balcanice de la Ankara

2. Documente publicate

Scurtu Ioan, *România și Marile Puteri, 1933-1940, Documentar.81*, Editura Fundației României de Măine, București, 1999

Titulescu Nicolae, *Documente diplomatice. Discursuri*

3. Memorii

Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune*, vol. I-III, București, Editura Silex, 1995

Cretzianu Alexandru, *Ocazia pierdută*, Iași, Institutul European, 1998

Duca G.I. *Cronica unui român din veacul XX* vol. II. Munchen, 1984

Gafencu Grigore, *Însemnări politice 1929-1939*, Editura Humanitas, București, 1991

Titulescu Nicolae, *Politica externă a României (1937)* București, Editura Enciclopedică, 1994

II. Enciclopedii, Dicționare

Bărbulescu Petre, Ionel Cloșcă, *Repere de cronologie internațională 1914-1945*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982

Coord. Giurescu C. Constantin, *Istoria României în date*, Chișinău, Editura "Crai-nou" 1992

Popa D. Marcel, Matei C. Horia, *Mică Enciclopedie de Istorie Universală*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983

III. Lucrări și studii

Baskin Oranö editor, (Politica Externa a Turciei) *Turk Diş Politikası* Istanbul 2003

Brașoveanu L, Grigorescu N. *Turcia*, București, Editura Științifică, 1966

Calafeteanu Ion, *Politică și interes național în România interbelică*, București, Editura Enciclopedică, 1997

Campus Eliza, *Din politica externă a României 1913-1947*, București, Editura Politică, 1980

Campus Eliza, *Înțelegerea Balcanică*, București, Editura Republicii Socialiste România, 1972

Dr. Cemil Kocak, *Turk – Alman iliskileri (Relațiile turco-germane 1923-1939)* Ankara, 1991

Dumitrescu Horia, *Diplomatul Savel Radescu*, Focșani, Editura Pallas, 2003

Ekrem Ali Mehmet, *Civilizația Turcă*, București, Editura Sport-Turism, 1981

Ekrem Ali Mehmet, *Relațiile româno-turce între cele două războaie mondiale*, Editura Științifică

Jelavich Barbara, *Istoria Balcanilor, sec. al XX-lea*, vol. II., Iași, Institutul European, 2000

Jean Marie Le Breton, *Europa Centrală și Orientală între 1917 și 1990*, București, Editura Cavallioti, 1995

Mehmet Gonlubol, Cem Asar, Ahmet Sukru Esmer, (Turcia în jocurile politicii externe) *Olaylarla Turk Dış Politikası, 1919-1995*, Ankara, 1996

Moisuc Viorica, *Istoria relațiilor internaționale*, București, Editura Fundația România de Măine, 2003

Onișoru Gheorghe, *Istoria Contemporană Universală 1917-1945*, București, Editura Fundației România de Măine, 2005

Oprea M. Ion, *Nicolae Titulescu*, București, Editura Științifică, 1966

Popișteanu Cristian, *România și Antanta Balcanică*, București, Editura Politică, Ediția II, 1971

Scurtu Ioan, coord., *Structuri politice în Europa centrală și de sud-est 1918-2001*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2003

Scurtu Ioan, coord., *Istoria Românilor. România întregită 1918-1940*, București, Editura Enciclopedică vol. VIII, 2003

Seftiuc Ilie, Iulian Cîrțană, *România și problema Strâmtoarelor*, București, Editura Științifică, 1974

Talpeș Ioan, *Diplomație și apărare 1933-1939*, București, Editura Științifică și Pedagogică, 1988

Yusuf Sarinay, Doc. Dr Ibrahim Karaer, Dr. Rahim Eristi (Președinți de ieri până azi 1920 – 2004) *Dunden Bugune Basbakanlik 1920-2004*, Basbakanlik Devlet Arsivleri Genel Mudurlugu, Ankara, 2004

Zaharia Gheorghe, Botoran Constantin, *Politica de apărare națională a României în contextual European interbelic, 1919-1939*, București, Editura Militară, 1981

IV. Surse Internet

“http://www.devletarsivleri.gov.tr/yayinlar_gm.htm”

“www.atesanit.com”

“www.bilimtarihi.gen.tr”

“www.devletonline.com”

“www.aturk.com”

“<http://www.mae.ro>”

“<http://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/yayin2/257-262S.pdf>”

“www.itcnet.ro-history/archive-mi2001/curent2/mi26.htm”

V. Periodice

Cuvântul 1935,

Universul 1934-1940

Ulus 1934-1940

Abstract:**Turkey: the road from the Great War to the Consolidation**

For Turkey, the transition from Empire to Republic was very difficult. The impact that the Ottoman Empire had in human consciousness was very strong and for many nostalgic people it is still considered the best way. "Imperialists" refused to see the turning points that led to decline of the empire and they could not explain why, after the First World War, the country was in chaos. Against the background of this crisis is raising a nationalist movement headed by Mustafa Kemal, who ultimately manages to become winners. Switching to the Republic was not an easy process because until 1923 Turkey was forced to swing between imperialist and nationalist on the one hand, and on the other to face a period of war. Greece claimed an important part of Turkish territory, and it was supported in the early stages by both the United Kingdom and Italy, and later on only by Britain. France and the United States supported Turkish State, because its disappearance would create a strong Greece and an England in control of the waters of that area. An important factor was also the Soviet Union neighbouring Turkey, which by its size and strength created equilibrium for Turkey. After the Greek-Turkish conflict, the Turks managed to keep their territory with immense sacrifices.

III. Miscellanea

Crisis management & collateral language. Case Study: The speeches of George W. Bush after the September 11 attacks

Adela RUSU

1. The impact of September 11

For many people, September 11 marked the arrival of a new global enemy: terrorism. The implications that derived from the attacks of the Twin Towers of World Trade Center, New York, have an enormous influence, one that will be felt over a longer period of time. The full magnitude of its consequences remains still a controversial debate. However, the immediate impact that live coverage presenting the second hijacked plane that struck the South Tower kept people glued to the TV screen or other medium in desperate need to know what had happened. In this sense, the media played a crucial role in informing, or sometimes enhancing the state of general confusion that marked the chaos created right after the attacks, characterized by some as a “media event”¹, as it was broadcasted around the globe in real-time.

The only comparable events that had been so far broadcasted by the media included the on-camera shooting of the accused presidential assassin Oswald Lee Harvey and the explosion of the space shuttle Challenger in 1986. But the mass confusion and unpredictability of the 9/11 events leads to a very interesting observation made by Geoffrey Robertson: “the generation who could still remember where they were when they heard the news that Kennedy had been shot was replaced by a generation who will forever live with the freeze-frame in their mind’s eyes of the

¹ Roger Silverstone, “Editorial 9/11 and New Media”, in *New Media & Society*, Vol. 6, No. 5, Oct. 2004, pg.587.

passenger jets exploding their fuel tanks on the building that served as the buck-teeth of New York ”² .

The mediated frenzy started at 8.51 am (local time), when ABC’s *Good Morning America*, was interrupted by a breaking piece of news that an explosion occurred at the World Trade Center caused by a plane that crashed in one of the towers. The first reaction was a dazzling confusion, as no one knew what had really happened. From this moment on, people’s attention was immediately caught as a massive state of confusion had spread instantly. It was almost like watching another action movie, yet this time it was for real, pushing the boundaries of reality TV.

The second plane United Airlines Flight 175 crashed at 9.02 in the South Tower. This time the whole world was watching, through live television, how one of the most important symbols of American culture was being destroyed. It made it certain then, that what had just happened was part of a carefully planned attack, aimed at revealing the vulnerability of the world’s leading super power. In these moments, the media took the important task to calm and avoid spreading panic, as journalism “reigned again as the only plausible use of airwaves that is vital to the national well-being”³, bringing the citizens in the mood for news. By 11.00 a.m. all the details related to the four planes that were hijacked, including the American Airlines Flight 77 that struck the Pentagon and the United Airlines Flight 93 that went down in Shanksville PA, were presented to the public. This represented the beginning of a 91 consecutive hour’s marathon⁴ covering the events that shocked the entire audience. The television networks broadcasted only news, suspending for a while all the commercials, as the event caught massive proportions. The images presented on TV also brought Americans together rejoined in solidarity in front of this massive unforeseen tragedy, which caught the attention worldwide. The media amplified the trauma, caused by the fear, confusion and disorientation and at the same time “suppressed it by conscious

² Geoffrey Robertson, “Crimes against Humanity: The Struggle for Global Justice”, London: Penguin Books, 2002, pg. 474.

³ Jay Rosen, “September 11 in the mind of American Journalism ” in *Journalism after September 11*, edited by Barbie Zelizer and Stuart Allan, London: Routledge, 2002, pg. 29.

⁴ James W. Carey, “American Journalism on, before and after September 11” in Zelizer and Allan (2002), op. cit., pg. 73.

decisions not to convey graphic scenes of people jumping from buildings, the sounds and sights of bodies hitting the ground”⁵.

Although television was the most used of all the media, by Americans in receiving information related to the attacks due to the fact that it presented immediate images, it was not the only medium that manage to catch the attention and expose the impact of the September 11 events. The written press also played its part, especially with the help of photographs. The influence of these static images, capturing moments that could have a symbolic value, helped in this context to facilitate ”public responsiveness and attentiveness” as a important factor in allowing “the public to bear witness and move from its initial state of disarray and shock toward a post-traumatic state”.⁶ Therefore, photographs played a key role in accepting the impact and the consequences that derived from the Twin Towers’ attacks, but most importantly overcoming the shock, which persisted in the days following the tragic events. The static images mainly showed the attacks themselves, the two towers surrounded by clouds of dusts after being struck by the two planes, destroyed buildings and streets, sites of mourning, people that were caught in the chaos, focusing especially on the reactions of the people witnessing live the unexpected events. Using photos that portrayed people starring at the site of the attacks, without this being shown, represented a new and unusual element, as it does not display a newsworthy content. The logic behind these shots was to contribute to the mobilization of the people, in influencing and controlling their reactions as to fit the unified public opinion, supporting patriotically its leader. Photographs were used twice as much than regular, often accompanied by few words, as what they portrayed was far more powerful than what words could express. For instance, 85 percent of the front-page images, including the famous cover of the Time magazine, were showing shots of the burning towers, becoming the “visual signature of the events of September 11”⁷. The significance given to the usage of photos reveals them as a traditional part of the American journalism,

⁵ Mary Marshall Clark, “The September 11, 2001, Oral History Narrative and Memory Project: A First Report” in *The Journal of American History*, Vol. 89, No. 2, Sep., 2002, pg. 574.

⁶ Barbie Zelizer, “Photography, Journalism and Trauma” in Zelizer and Allan (2002), *op. cit.*, pg. 48.

⁷ Zelizer and Allan (2002), *op. cit.*, pg. 60.

meaning, “when the event or history is raised to a level of great importance, we use pictures to reflect that importance”⁸, as one American editor explained.

There is also another important source of information on the attacks of the Twin Towers, one that had not been previously used and that proved to be an effective and interactive medium: the internet. As the percentage of online users is quite high in the United States, many tried to look for answers by visiting news sites, which shortly after the event were so overburdened that the Web traffic was “jammed”. Many online commentators admitted the fact that the attacks were “the biggest story to break the Internet Age”⁹. As the news sites were “bombarded” by more than a hundred million views, their availability declined sharply. As a response, several Internet pages were re-used in order to allow more Internet space for news and dialogue. Some of them were posting survivors lists or reports of deaths of colleagues, and the cases of companies that had employees working in the buildings of World Trade Center. As a result of the accessibility of the online medium, many citizens, ordinary people, became overnight “amateur newsies” bringing “citizen-produced coverage”¹⁰. Although there was a massive spread of personal journalism, which included eyewitness accounts, personal photos or even video footage, its accuracy was very difficult to assess as there was also the risk of spreading rumors or different conspiracy theories that lacked authenticity. But the most important aspect of the online medium, was definitely the opportunity given to the citizens to interfere and actively participate in covering, commenting, sharing opinions all with the purpose of finding a valid explanation for the chaos created immediately after the attacks. The impressive usage of this online medium asserts its potential as it “has shown in many ways the necessity and importance of giving resources and attention to the Web and to Web journalism”¹¹.

The September 11 attacks were covered by almost all-possible medium, as an attempt to figure out what had really happened. Although the forms of the media varied, the content of their message was commonly shared: unity. In the aftermath of

⁸ Zelizer and Allan (2002), *op. cit.*, pg. 55.

⁹ Stuart Allan, “Reweaving the Internet, Online news of September 11”, in Zelizer and Allan (2002), *op. cit.*, pg. 119.

¹⁰ Zelizer and Allan (2002), *op. cit.*, pg. 127.

¹¹ Sreenath Sreenivasan quoted by Stuart Allan in Zelizer and Allan (2002), *op. cit.*, pg.137.

the tragic events all dissent was muted. Whether it was overshadowed by a patriotic sense of belonging, some would argue that “in such a context domestic political dissent is immoral without a prior statement of national solidarity, a choosing of sides”¹². But those who strongly criticize the fact that suppressing dissent is not healthy for a democracy would imply that public consensus was somehow constructed by the government officials, taking into considerations the major implications that the attacks had on national and foreign policy. In this sense, it can be argued that “consensus was constructed not by those who lived through the terrorist attacks and their aftermath, but by those who observed it and had a political reason to interpret it as they did”¹³.

The attention being drawn away from protests or any kind of dissent by the media in the United States led to the portrayal of “a strong America, a hero who is fully supported at home and among our allies”¹⁴. Although suppressing dissent was the major flaw attributed to the American mainstream media in covering the attacks of September 11, other criticisms were also put forward evolving from this issue. For instance the following events determined by the attacks, referring here to the Afghanistan campaign, showed how poorly prepared was the media in covering them, as newsrooms were facing the challenge of covering both domestic and foreign events concerned with terrorism. The reason behind it was the lack of reporters expert in foreign affairs, seen as a “consequence of the past years’ closing of overseas bureaus and cutbacks on time and space devoted to foreign news in order to save money and boost profits”¹⁵.

The lack of interest towards foreign affairs manifested so far by the American audience had also a major influence on another important flaw spotted in the coverage of the September 11 attacks, meaning lack of contextualization. As mentioned in the previous chapter, this is a key feature of collateral language. The failure of framing this tragic event in the appropriate context paved the way for the construction of a unilateral

¹² John Edwards, “After the Fall”, in *Discourse & Society* Vol. 15 No. 2–3, 2004, pg. 162.

¹³ Mary Marshall Clark, “The September 11, 2001, Oral History Narrative and Memory Project: A First Report”, in *The Journal of American History*, Vol. 89, No. 2, Sep., 2002, pg. 569.

¹⁴ R. Danielle Egan, “Cowardice” in *Collateral Language: A User’s Guide to America’s New War*, edited by J. Collins and R. Glover, New York University Press, 2002, pg. 56.

¹⁵ Susan D. Moeller, “A Moral Imagination” in *Reporting War: Journalism in Wartime*, edited by Stuart Allan and Barbie Zelizer, London: Routledge, 2004, pg. 64.

view that had to be universally accepted. As a result, image-dissemination and time were considered above newsgathering and content leading to the substitution of effective analysis and understanding to “self-evidency of immediate images as the threshold for what was included as news was lowered”¹⁶.

On the whole, September 11 will remain a date that carries multiple significances, as the “beginning of a new world”¹⁷, influencing not only the US national and foreign policy, but also the perception and objectivity of the American mainstream media. And yet their patriotism and “generally uncritical stance raises real concerns for the future”¹⁸.

2. An Analysis of the speeches of the American President George W. Bush after 9/11 (September – November 2001)

In moments of major crisis, the leader of the nation is in charge with informing and reassuring its people of their safety. The leader helps people “feel strong, protected, secure” and supplies them “with explanations and simplifications in a complex world [...] with a *framework of meaning*”¹⁹. Moreover, the “primal father”²⁰, as Freud would put it, receives more attention in these turning points, like September 11, which influence the re-building of a new balanced perspective of the people on the position of their country.

The leader gets the popular support as he gives a voice to the pains of its people and spreads new hope as to attain cohesion and solidarity among the citizens. Particularly in these moments the influence of the president can be very much felt, as

¹⁶ Andrew Hoskins, *Televising War: From Vietnam to Iraq*, London: Continuum Publishing Group, 2004, pg. 76.

¹⁷ Jeffrey C. Alexander “From the Depths of Despair: Performance, Counterperformance, and September 11”, in *Sociological Theory*, Vol. 22, No. 1, Mar., 2004, pg. 100

¹⁸ S. Elizabeth Bird, “Taking it personally” in Zelizer and Allan (2002), op. cit., pg. 157.

¹⁹ Stephen Fineman, *Understanding Emotion at Work*, London: Sage Publications, 2005, p. 77.

²⁰ *Ibidem*, p. 77.

his authority is almost unquestioned. This is best exemplified by the media, which in the case of the terrorist attacks reflected mainly a strong consent toward the attitude adopted by the US president. Although, usually the official sources dominate the news because of their reliability and authority, in the case of the post-September 11 coverage it was the only major source, as dissent was highly discouraged. It's during times of crisis that the president can take advantage of this situation to draw attention and obtain support using the channels of the media, especially the more popular ones. Using the words of another famous American president, Richard Nixon strongly emphasized this: "Television does, however, provide the leader with one advantage that can be crucial [...] particularly in a crisis situation. It enables him to go directly to the people...to make his case to them without the intervention of reporters and commentators. He can do it only occasionally"²¹.

With full attention and media support, the message that the leader tries to bring to the people and the way it is shaped is very important, and language here plays a significant part. Keeping in mind what has been said about collateral language in the second chapter, it is important to recall the definition given to this concept by John Collins and Ross Glover, who argue that collateral language "refers to the war language as a practice (that) adds to our ongoing lexicon as well as to the additional meaning certain terms acquire during wartime" and "like terrorism, targets civilians and generates fear in order to effect political change"²². The metaphors, expressions, dichotomies and euphemisms that can be encountered in the speeches, after 9/11, of the American president George W. Bush are subtle examples of this type of new unexplored language.

The five speeches to be analyzed were carefully chosen to cover a period of almost two months, from September 11th until the 10th of November 2001, when President Bush presented his remarks to the United Nations General Assembly in New York. The most important data referring to the speeches (the occasion, date, place,

²¹ Richard Nixon, quoted by Jennifer Stromer-Galley and Kathleen Hall Jamieson, "The Transformation of Political Leadership?" in *New Media and Politics*, edited by B. Axford and R. Higgins, London: Sage Publications, 2001, pp. 172-173.

²² John Collins and Ross Glover, Introduction to *Collateral Language: A User's Guide to America's New War*, edited by J. Collins and R. Glover, New York University Press, 2002, pg. 2.

	Speech 1	Speech 2	Speech 3	Speech 4	Speech 5
Occasion of the speech	Statement by the President in his Address to the Nation	Address to a Joint Session of Congress	Radio Address by the President to the Nation	President Discusses War on Terrorism	Remarks by the President To United Nations General Assembly
Date	September 11, 2001	September 20, 2001	October 20, 2001	November 8, 2001	November 10, 2001
Place	Barksdale Air Force Base, Louisiana	Washington D.C.	Shanghai, People's Republic of China	World Congress Center, Atlanta	UN Headquarters New York
Target audience	American people	Congress Capitol	American people	American people	UN General Assembly
Main issue approached	Condemning the terrorist attacks	Pledge to defend America's freedom against the fear of terrorism.	Support of advanced world trade against terrorism	Condemning the bioterrorist acts with anthrax, call for unity	Calls for a global coalition to fight against terrorism
Most used	“evil acts of	“enemies of	“evil at the	“value life”,	“civilization”

expressions	terror”, “unity, peace, freedom”	freedom”, “justice”, “Us vs. Them”	heart of terrorism”, “freedom”, “trade”, “growth”	“civilization” “acts of terror”, “justice”	“justice”, “murderer” “coalition against terror”
--------------------	---	---	---	---	--

Figure 1. Table containing a short description of the five speeches of George W. Bush (September – November 2001) analyzed in this part of my study.

target audience, main issue approached and main expressions used) has been centralized in a table (Figure 1).

The first speech was delivered right on the aftermath of the tragic attacks of the World Trade Center on the 11th September 2001 at the Barksdale Air Force Base, Louisiana, where the presidential plane has landed after reassuring the security and safety of the American president. The speech was addressed to the American people and it encompassed a message of grief for the victims and solidarity for their families, but also an opportunity to strongly condemn the terrorist attacks that took America by surprise and to make a call for peace and unity. President George W. Bush described the dramatic events as “evil, despicable acts of terror” that was a direct attack of the American values, among which freedom was the most emphasized. Towards the end of the speech the president reassured its people that the terrorists responsible for these acts “of mass murder” would be brought to justice and punished. The final phrase has a very religious connotation as it mentions Psalm 23 from the Bible, unveiling a sort of apocalyptic tone, with the intention to create a strong image of the fight between good and evil, where the good guys, as in every Hollywood-like production saves the day. President George W. Bush ended the statement with his “religious” trademark: “God bless America”.

The second speech that was analyzed in this chapter represents an address to a Joint Session of Congress and the American People United States Capitol, which took

place on the 20th September 2001 in Washington (D.C.). The usual purpose of this address is for the president to give a report on the state of the union. The first issue approached was the acknowledgement and the gratitude of the global solidarity expressed by most of the democratic countries around the world. The president moved on to present further details related to the terrorist organization that was responsible with the terrible attacks, Al Qaeda, which “is to terror what the mafia is to crime”. President George W. Bush identified the goals of this organization as being “to promote radical beliefs around the world” and “to plot evil and destruction”. Also, its leader, Osama bin Laden, was for the first time mentioned, anticipating the major publicity which would later be made to the most wanted “dead or alive” enemy of the United States. Bush also made a strong emphasis on the fate of the Afghan people, which “have been brutalized” as a result of the personalized vision for the world imposed by Al Qaeda in Afghanistan. The speech ended with the usual religious tone, asking this time God for “wisdom”, besides the usual blessing.

The third speech presented in this chapter was a radio address made by the President to the nation made during his visit in Shanghai, China on the 20th October 2001, due to the international meeting of Pacific Rim nations where the major goal was to enlist the resources of the civilized world in the war against terrorism. Bioterrorism was another important issue present on the agenda of this event, as a result of the anthrax threats that followed the attacks on the Twin towers. The main argument invoked was trade, seen as promoter of freedom and hope that can conquer “poverty and despair”.

The next speech delivered by President George W. Bush and analyzed in this paper opened up the discussion on the War on Terrorism. It was held on the 8th of November 2001 at the World Congress Center, Atlanta and addressed the American people. Throughout the remarks of the American president it can be very clearly noticed the tone is more aggressive and more committed on the War against Terrorism, seen also as a “war to save civilization”, as the time sequence between 9/11 grows larger. The main arguments include condemning the bioterrorist acts with anthrax, the usual call for unity and the praise for the highly regarded value of life, which “our enemies strongly disregard”. George W. Bush ends with an aggressive “stimulus” to

engage in the War against Terrorism, one that would become quite famous in the following months: “Let’s roll!”.

The last speech chosen for this chapter is represented by remarks of the president to United Nations General Assembly on the 10th November 2001 at the UN Headquarters in New York. The American president calls for a global coalition to fight terrorism, reemphasizing the main goal of the United Nations, maintaining peace and security at an international level. As this speech is addressed to one of the highest international forums that gathers all the countries of the world, the tone adopted by the president is very grave. It emphasized the duty of the civilized countries to bring to justice this new “evil enemy”. The religious inserts are also used, as arguments, mainly through prophetic expressions that seek to impress, like “the God of Isaac and Ishmael” or that “a murderer is not a martyr; he is just a murderer”. The end of the speech is a reassurance that good will always prevail against evil.

All the speeches made during this period by president Bush reflect a particular style, containing certain elements which can be linked to the rhetoric of collateral language like metaphors, dichotomies used with a moralistic approach supported by “we” pronouns.

Metaphors, whose main goal is to “manage the most face-threatening acts”²³, play an almost central part in the post-September 11 political discourse. The core is represented by the highly used and quoted metaphor “War on Terrorism”. An interesting definition regarding this notion was that of a “powerful rhetorical device in argumentation [...] that can legitimize certain types of action”²⁴, that can also bear “ideological attachments”²⁵. In the case of this metaphor, the central term used “war” has a very powerful charge as it makes a connection with all the implications that this noun has. To be more specific it illustrates that the nation is being attacked and therefore a strong defense, which includes military response with troops and bombs, is

²³ Samuel Gyasi Obeng, “Language and Politics: Indirectness in Political Discourse” in *Discourse Society*, Vol. 8, 1997, pg. 57.

²⁴ Isabela Iețu, “Discourse Analysis and Argumentation Theory: Analytical Framework and Applications”, Bucharest: Univ. din București, 2006, pg. 230.

²⁵ Norman Fairclough, “Language and Power”, Harlow: Longman, 2001, pg. 100.

emphasized as the normal course of action. Therefore this War frame gives the president the status of commander-in-chief and grants him “supreme powers”²⁶. The usage of war in the speeches of president George W. Bush projects itself in a rather moral dimension²⁷, as George Lakoff points out, than an economic or political one.

Another important feature of the rhetorical discourse of the American president refers to the famous dichotomy “Us” versus “Them”, defined in terms of good and evil. Figure 2, shows examples of expressions from the speeches of George W. Bush, used to carefully construct this antithesis. The scope behind the positive self-representation and the negative other-representation is to present the facts “in favor of the speaker’s [...] own interests, while blaming negative situations and events on opponents”²⁸.

<i>“Us”</i>	<i>“Them”</i>
Good	Evil
Civilization	Barbarism
Peace	War
Justice	Terror
Freedom	Subversion
Courage	Cowardice
Tolerance	Resentment
Value life	Murderers
Unity	Hate
Progress	Chaos
Dignity of Life	Culture of Death

Figure 2. Antithetical terms supporting the dichotomy “Us” vs. “Them” present in the speeches of President George W. Bush (September – November 2001).

²⁶ Ieșcu (2006), op. cit., pg. 229.

²⁷ George Lakoff, “Metaphor and War”, <http://philosophy.uoregon.edu/metaphor/lakoff-1.htm>.

²⁸ Teun A. van Dijk, “Discourse and manipulation” in *Discourse Society*, 2006, Vol. 17 (3), 373.

This opposition of terms brings out the Manichean idea of the struggle between two divided camps, with radical differences that cannot be reconciled, as the enemy is the “incarnation of all the negative principles [...], which compromises peace”²⁹. The intensive use of the “we” pronoun, especially in the Address to US Congress, 20 September 2001, where it was almost three times more employed than “I” pronoun³⁰. This is due to the fact that the 1st person plural makes it unclear to whom it refers and allows his attitude and perspective to be confounded with that of “everyone’s”. The “I” pronoun is only mentioned, in this case especially, when president Bush is “on safer ground and wanting to claim responsibility for positive achievements”³¹.

Throughout the five speeches that have been referred to in this last chapter, there were several themes that were more often used than others and that could be seen as primary carriers of collateral language. These are: *evil, freedom, justice, unity and terrorism*, the latter being associated with the metaphors of war. The chart below is intended to show the frequency with which they were used in the speeches of the American president George W. Bush analyzed in the study case of this paper.

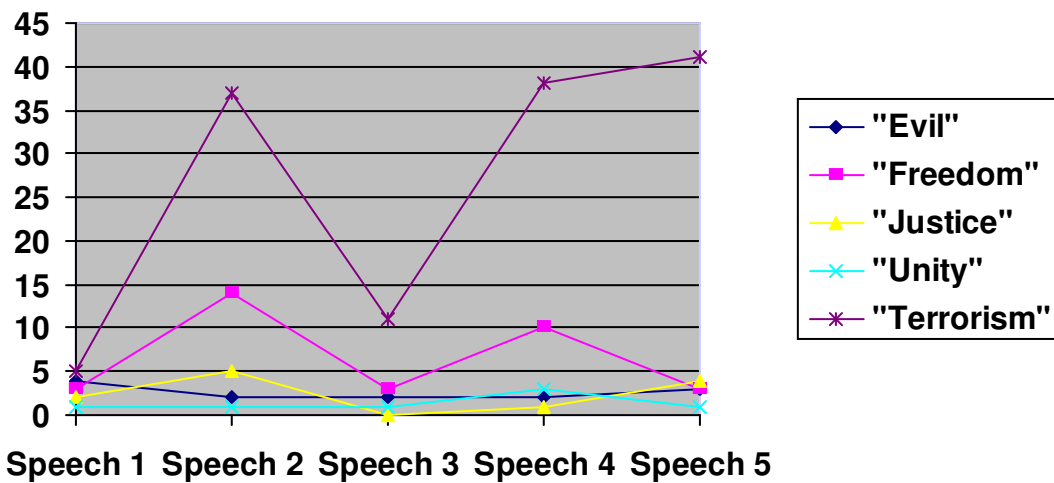

Figure 3. Recurrence of the main themes present in the five speeches of President George W. Bush analyzed in this part of my study.

²⁹ These are features attributed to the “wood language” of Françoise Thom, “La Langue de bois”, Paris : Julliard, 1987, pg. 49.

³⁰ The pronoun “we” was 67 times used, while the 1st person singular only 27 times.

³¹ Jason Jones and Jean Stilwell Peccei, “Language and Politics” in *Language, Society and Power*, edited by Ishla Singh and Jean Stillwell Peccei, London: Routledge, 2005, pg. 52.

The intensive use of the term “evil” as the supreme attribute of the ones responsible for the September 11 attacks, may constitute the basis for three rhetorical techniques employed in the speeches and identified by Laura J. Rediehs. The first one concerns the use of “evil” as to “generate fear, manipulate public opinion [...] public support”, the second is to portray the military response as the only viable solution, while the last technique tries to “forcefully silence dissent”³². The motivation of “evil” is used to fuel the moral perspective, so highly praised and promoted as the core American values. Among these value is also portrayed freedom and justice. Although when referring to freedom as a fundamental democratic principle, some of the measures taken by the central authorities seems to contradict this, like the USA Patriot Act (signed into law by president Bush on October 26, 2001), which restricts freedom in order to protect it. The main cause of “their” hatred of America was emphasized by president Bush in all the five speeches as due to the fact that the United States are “the brightest beacon for freedom”³³ and that in this country there is a high respect of “our freedom of religion, our freedom of speech, our freedom to vote and assemble and disagree with each other”³⁴, especially the latter. Although freedom is seen as the major reason for the terrorist attacks it is also seen as the main argument for success, as “freedom will win”³⁵.

Justice is also an important part of the post-September 11 rhetoric, as it is the “engine” of the War on Terror, and mentioned quite often as to justify this “just ” war. From this perspective, one type of justice can be identified: “retributive justice”, which strongly emphasize the idea of punishment and that of “getting back what is one’s own”³⁶. To use the words of president Bush: “our [...] national challenge is to hunt down the terrorists and strengthen our protection against future attacks”³⁷.

The 9/11 attacks brought a strong feeling of togetherness and most important, unity, which was shown through powerful symbols (such as the American flag), and messages of global solidarity coming from all the parts of the world. For instance, the

³² Laura J. Rediehs, “Evil” in *Collateral Language: A User’s Guide to America’s New War*, edited by J. Collins and R. Glover, New York University Press, 2002, pg. 77.

³³ Statement by the President Bush in his *Address to the Nation*, September 11, 2001.

³⁴ *Address to a Joint Session of Congress, September 20, 2001*.

³⁵ *President’s Radio Address from Shanghai, China, October 20, 2001*.

³⁶ Erin McCarthy, “Justice”, in Collins and Glover (2002), *op. cit.*, pg. 127.

³⁷ *President Discusses War on Terrorism In Address to the Nation*, World Congress Center, November 8, 2001.

German Social-Democrat leader Peter Struck came up with the highly emotional statement: “Today we are all Americans”³⁸. But this “sharing” the moment together led to the creation of an almost total consent, supported in the same time by the media, leaving out any voices of opposition, like the one of congresswoman Barbara Lee. She was the only one to cast a vote against the use military force as a response for the terrorist attacks on the World Trade Center and the Pentagon, motivating her answer by trying to protect democracy and the system of checks and balances³⁹. For not taking part in this “unity”, she was labeled “a traitor”.

To sum up, all the five speeches delivered by the American president George W. Bush and analyzed in this final chapter reveal recurrent themes and motives, often depicted as core American values, that seek to promote popular support for military response against the 9/11 terrorist attacks. What was described so far can be seen as a process by which “they have successfully reframed issue after issue to make their language the everyday language of much of America”⁴⁰. And this is none other than collateral language.

Abstract:

The study evaluates the main speeches of George W. Bush, delivered by the President of USA in September/November 2001, after the terrorist attacks against the Twin Towers and the Pentagon. The author uses the methods and paradigms promoted by works as Collateral Language: A User’s Guide to America’s New War, edited by J. Collins and R. Glover, New York University Press, 2002. “collateral language” is actually an American political slang introduced by Collins and Glover in their attempt to identify a specific language used during war, due to its influence on the public opinion. It is coined with the help of one of the most representative expressions for this type of terminology, meaning “collateral damage”, which was intensely used by the American administration during the Gulf War in 1991. The author presents the impact

³⁸ Daryl Lindsey and Steve Kettmann, "We are all Americans", electronic text at <http://archive.salon.com/news/feature/2001/09/13/germany/index.html>.

³⁹ Marc Cooper, “Rep. Barbara Lee: Rowing Against the Tide”, *Los Angeles Times*, September 23, 2001. <http://www.latimes.com/news/nation-world/nation/la-092301intv.story>.

⁴⁰ George Lakoff, “Metaphor and War”, <http://philosophy.uoregon.edu/metaphor/lakoff-1.htm>.

of 9/11 on the American society and later on evaluates the main speeches delivered by the President of USA in the first three months after the terrorist attacks, revealing several recurrent themes and motives, often depicted as core American values, that seek to promote popular support for military response against the 9/11 terrorist attacks.

Factori de risc economic la adresa securității naționale

Irina CUCU

Schimbările produse în mediul de securitate internațional în ultimele două decenii, dar și procesul de globalizare și interdependența tot mai puternică dintre economiile statelor lumii au dus la apariția unor noi amenințări la adresa securității naționale. Dintre multiplele tipuri de amenințări asimetrice, atacurile teroriste reprezintă una dintre modalitățile de atac cu un impact foarte puternic asupra economiei unei țări, comparativ cu resursele utilizate pentru planificarea și executarea atacului. Impactul economic al unor asemenea atacuri teroriste poate fi destul de puternic, în special pe termen scurt și mediu, generând o serie de costuri directe și indirecte.

Principalii factori de risc la adresa securității economice sunt: dezvoltarea economiei subterane; persistența problemelor de natură economică, financiară și socială, generate de prelungirea tranziției și întârzierea reformelor structurale; accentuarea fenomenelor de corupție și de administrare deficitară a resurselor publice; reacțiile uneori ineficiente ale instituțiilor statului în fața acutizării fenomenelor de criminalitate economică și de perturbare a ordinii publice și siguranței cetățeanului; menținerea unor surse și cauze de potențiale conflicte sociale punctuale, cu efecte asupra diminuării sau întreruperii proceselor și activităților economice; nerespectarea normelor ecologice în funcționarea unor obiective industriale; posibilitatea producerii unor dezastre ecologice, catastrofe naturale și procese de degradare a mediului; scăderea nivelului de încredere a cetățenilor în instituțiile statului, ca urmare a indolenței și birocrăției excesive din administrație; menținerea la un nivel scăzut a infrastructurii informaționale și întârzieri în realizarea acesteia la standardele impuse de dinamica globalizării; emigrarea specialiștilor din diferite domenii de vârf, fenomen ce afectează potențialul de dezvoltare a societății.

Un fenomen economico-social complex și de maximă importanță este și evaziunea fiscală cu care statele se confruntă și ale cărei consecințe nedorite caută să le limiteze cât mai mult, eradicarea fiind practic imposibilă. În funcție de locul de

manifestare, intensitate, metodele folosite, în antiteză cu legislația economică fiscală, dar și cu morala și toleranța societății, fraudă poate îmbrăca anumite forme precum: evaziunea fiscală, contrabanda, înșelăciunea, dar și forme nesesizabile sau speculative, interpretări particulare ale unor prevederi legale în scopul sustragerii sau evitării impozitării.

În practică, se întâlnesc frecvent situații când contribuabili cu venituri mici sunt riguros impozitați, în timp ce posesorii unor surse multiple de venituri uriașe beneficiază de o sumedenie de circumstanțe care, în final, conduc la o impozitare ce contravine, evident, principiilor de echitate fiscală. Fiscalitatea exagerată din partea satului, dată de impunerea unui număr foarte mare de obligații fiscale cu un quantum ridicat, este o importantă cauză care duce la evaziune fiscală.

Economia subterană alimentată de fondurile obținute prin evaziune fiscală poate duce la crearea unor grupuri de presiune puternice care să încerce chiar influențarea legislativului în elaborarea actelor normative. Factorii esențiali care au permis dezvoltarea exacerbată a economiei subterane pot fi în principal următorii: incertitudinile legislative ce au însoțit mutațiile economice; divizarea economică necontrolată, apariția unor mici întreprinderi cu activitate temporară, speculativă; descentralizarea, divizarea puterii prin distribuirea responsabilităților, crescând astfel numărul indivizilor coruptibili; atitudinea tolerantă atât a autorităților, cât și a populației față de încălcarea reglementarilor, o oarecare reticență față de disciplină. Tranziția României de la economia planificată la economia de piață reprezintă un mediu favorizant pentru manifestarea economiei subterane.

Strategia de securitate națională a României a identificat reacțiile ineficiente ale instituțiilor statului în fața acutizării fenomenelor de criminalitate economică, accentuarea corupției și proliferarea economiei subterane, drept vulnerabilități în situația internă a țării, cu impact asupra securității naționale.

Riscurile economice sunt identificate în următoarele situații: menținerea la un nivel ridicat a infracțiunilor economice grave (contrabandă, evaziune fiscală, delapidare, gestiune frauduloasă), fraude în domeniul privatizării, fraude în evidențierea și colectarea taxelor și impozitelor la buget, acordarea de reeșalonări la plata obligațiilor față de stat fără garanții și fără control; fraude în domeniul fondurilor

de investiții, financiare și al pieței de capital, fraude în domeniul comercializării produselor petroliere; menținerea la un nivel înalt a incidentelor de plată prin cecuri.

Alte riscuri cu influență majoră asupra securității economice sunt riscurile sociale: creșterea șomajului, a muncii la „negru” etc., și riscurile de natură legislativă: instabilitatea și ambiguitatea unor reglementări juridice, reglementarea de infracțiuni și contravenții fără a exista o delimitare clară între acestea etc.

România este apreciată ca având, îndeosebi în plan regional, o locație geo-strategică importantă; ea se află pe o rută frecvent utilizată de organizațiile criminale pentru a introduce în Uniunea Europeană, prin contrabandă, țigarete, alcool, valută falsă, droguri. Ruta este folosită, de asemenea, pentru a scoate din Uniunea Europeană și din statele fostei Uniuni Sovietice autoturisme sustrase, arme și materiale radioactive sau pentru tranzitul spre Europa Occidentală a fluxului de emigranți însoțit de importante cantități de documente, adeseori false ori contrafăcute: pașapoarte, cecuri de călătorie, bancnote, vize turistice și de emigrare etc. Consecințele unor asemenea fapte asupra economiilor naționale și entităților prejudiciate sunt extrem de grave; constatarea acestor infracțiuni și eradicarea lor are slabe șanse de izbândă și datorită legislației care este adesea greoaie. Strategia națională de integrare europeană urmărește o mai bună coordonare a inițiativelor regionale, România arătându-se interesată atât de inițiativele europene (OLAF, Octopus, Tempus etc.), cât și de cele americane (SECI – South East European Cooperative Initiative).

Un alt fenomen infracțional în expansiune favorizat și de globalizarea economiei și tranziția la economia de piață în Europa de Est este criminalitatea în sfera economică. În statele est-europene (și România), o influență importantă o exercită elita criminalității organizate din spațiul ex-sovietic, provenita din simbioza fostelor structuri de putere (nomenclatura) cu serviciile de informații și clanurile caucaziene (transcaucaziene) care elaborează și coordonează punerea în aplicare a scenariilor și strategiilor grupărilor infracționale ce acționează pe teritoriul fostului bloc socialist. Mai sunt resimțite și influențele organizațiilor criminale din Orientul Apropiat, precum și ale mafiei italiene care operează în sfera fraudelor economico-financiare, valorificând oportunitățile oferite de perioada tranziției.

Consecințele criminalității afacerilor, vizibile în plan social, politic și juridic, constituie adevărate bombe sociale (ex. Cazul F.N.I.), acestea fiind concretizate într-o

stare de dependență social-economică modernă cu efecte demoralizatoare pentru populație și de subminare a încrederii în instituțiile statului.

Pe măsura integrării în piața comună europeană, a dezvoltării libertății de circulație a mărfurilor, persoanelor, serviciilor, se creează condiții favorabile săvârșirii unor fraude la nivel european caracterizate printr-un *modus operandi* sofisticat, ocult¹.

Există mulți factori de risc la adresa securității naționale și există o clasificare de bază: în factori interni și factori externi.

Factori interni de risc la adresa securității naționale

Dintre cei mai importanți factori de risc intern la adresa securității naționale am aminti factorii de natură politică, economică și socială. Vom încerca să subliniem în continuare factorii economici, aceștia având implicații majore nu doar în plan economic, ci și în cel politic și social.

După părerea unor autori, cele mai importante dintre provocările, tensiunile, pericolele și chiar amenințările economice interne care afectează statele sunt: distrugerea unităților economice naționale; substanța economică mai mult sau mai puțin camuflată a diferendelor etnice; corupția; rețelele de distribuție a drogurilor; economia subterană; efectele economice ale acțiunilor rețelelor și găștilor de cartier; lipsa acută a locurilor de muncă; dezvoltarea unei adevărate economii bazată, între altele, și pe rețele de prostituție; crima economică organizată; spălarea banilor. Există o serie de provocări, tensiuni, pericole și amenințări care afectează securitatea proprietății. Printre cele mai importante dintre acestea, în etapa în care ne aflăm, ar putea fi și următoarele: inconsistența legislației care reglementează proprietatea sau neconcordanța dintre diferite reglementări; dificultatea revenirii de la proprietatea de stat și obștească la proprietatea privată; corupția funcționarilor de stat și a altor persoane; problemele nesoluționate cu privire la punerea în posesie și la acordarea titlurilor de proprietate; calamitățile și dezastrelor naturale; infraționalitatea încă ridicată cu privire la proprietate. Cele mai frecvente pericole și amenințări economice la adresa ordinii de drept se referă la: bulversarea economiei naționale și creșterea

¹ CEEX-MI-4044 „Securitatea sistemelor și acțiunilor militare și civil-militare folosite în gestionarea crizelor și conflictelor armate”

gradului de nesiguranță socială; migrația masivă a forței de muncă spre țările din Vestul Europei, cu toate consecințele care decurg de aici; fluctuația foarte mare de bunuri, persoane și servicii; proliferarea economiei subterane; criminalitatea economico-financiară ridicată; nesiguranța și insecuritatea socială. Cele mai frecvente provocări, tensiuni, pericole și amenințări la adresa persoanei, se referă la: creșterea gradului de înstrăinare și de alienare a persoanei; lipsa acută a mijloacelor de subzistență; nesiguranța locului de muncă; nesiguranța străzii; corupția masivă și omniprezentă; criminalitatea economico-financiară crescută; migrația; presiunile diferitelor instituții, firme și mecanisme; suportul economic al diferendelor etnice; terorismul; calamitățile. Pe lângă acestea, ar mai trebui avute în vedere și provocările, tensiunile, pericolele, amenințările și vulnerabilitățile economice de natură internă (din interiorul frontierelor) sau externă².

Factorii de risc economic de natură internă sunt: degradarea, ineficiența, scăderea drastică a producției sau subminarea unor ramuri ale economiei naționale; proliferarea economiei subterane; prejudicierea unor sectoare de importanță strategică (industria de apărare); nesiguranța proprietății; devalorizarea monedei naționale; slăbirea sistemului bancar sau vulnerabilizarea lui; creșterea datoriei publice; îndatorarea exagerată a populației pe termen lung (creșterea peste puterea reală de rambursare a creditelor de consum la populație); neîncrederea populației în sistemul bancar; politici economice nerealiste și neadecvate împrejurărilor, exigențelor momentului³

Factori externi de risc la adresa securității naționale

Pericolele și amenințările la adresa securității economice care nu țin seama de frontiere sunt numeroase, ele sunt, atât de natură economică cât și de natură militară, socială, de mediu, culturală. Toate acestea afectează grav nu doar economia unui stat ci și securitatea națională. Dintre acestea, cele mai des întâlnite și mai grave sunt: dezvoltarea economiilor sau acelor ramuri ale economiilor capabile să asigure

² Doina Mureșan, „Pericole riscuri, amenințări și vulnerabilități de natură economică și influența acestora asupra securității”, în *STRATEGII XXI*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București 2008

³ Ibidem.

producerea și modernizarea armelor de distrugere în masă, a sistemelor de arme, a armelor geofizice și cosmice; de proliferare a acelor tensiuni și pericole economice ce rezultă din încălzirea planetei, cele generate de secetă, de fenomenele meteorologice, cosmice și de cele care țin de geofizică; sărăcia și malnutriția; lipsa apei potabile; împutinarea resurselor; efectele economice ale proliferării maladiilor distructive (cancer, SIDA, boli de malnutriție etc.); impactul economic al proliferării terorismului; economia subterană, traficul de droguri, de arme și de carne vie; efectele economice ale criminalității transfrontaliere și manifestarea lor în domeniul securității economice. Pericolele și amenințările pot fi specifice diferitelor regiuni, dintre care: efectele economice ale programelor nucleare sau chimice, biologice, radiologice și nucleare (CBRN); lipsa apei potabile; deșertificarea unor teritorii întinse; catastrofele naturale; componenta economică a diferendelor etnice; efectele terorismului în plan economic regional; problemele economice de frontieră; sărăcia și malnutriția; gigantismul economic produs de politica economică a regimurilor dictatoriale; costurile economice ale războaielor civile, de gherilă, etnice și/sau religioase; gherila economică. Provocări, tensiuni, pericole și chiar amenințări care nu țin seama de entitățile economice, politice și sociale statale, ci urmează acele coridoare strategice ale traficantilor, rețelelor mafioate, spălării banilor, crimei organizate generează o parte a economiei subterane și a criminalității economice transfrontaliere. Dintre acestea, cele mai importante ar putea fi: emigrația clandestină; rețelele violente mafioate, de crimă economică organizată, de spălare a banilor etc.; terorismul economic transfrontalier, îndeosebi cel al rețelelor de material periculos sau contrafăcut; rețelele locale de traficant; rețelele locale transfrontaliere de distribuire a drogurilor; rețelele transfrontaliere de prostituție; rețelele transfrontaliere ale economiei subterane și crimei economico-financiare.

Factorii de risc economic extern pot fi: blocarea creditelor externe; crearea insolvabilității; blocarea accesului la sursele de materii prime deficitare pentru economia națională; blocarea accesului la tehnologii moderne; diminuarea accesului la piețe; globalizarea economică pe un fond național incapabil de adaptare; regionalizarea tendențioasă; neadaptarea oportună a economiei (a unităților economice, întreprinderilor) la exigențele europene și la cerințele pieței; contrabanda, traficul ilegal de mărfuri, criminalitatea economică transfrontalieră etc.. Sursele principale ale acestor provocări, pericole, amenințări și riscuri de natură economică se află în imposibilitatea

armonizării tuturor componentelor domeniului, în dificultatea relaționării componentelor, factorilor interni și internaționali, în realitățile complexe, cu desfășurări bruște și, de aceea, haotice, în interesele diferite, dar și în complexitatea dimensionării și redimensionării unor politici economice și sociale realiste, concrete și eficiente pe termen lung⁴.

Pentru a putea face față riscurilor și amenințările de orice natură care afectează securitatea economică a unui stat este necesară o strategie politico-economică cu caracter ofensiv (în sensul de activ), realizată prin încheierea unor tratate cât mai avantajoase, de preferință în cadrul unor alianțe care, totodată, să asigure un climat de securitate proactivă.

Bibliografie

ARĂDĂVOAICE, Gheorghe; Valentin Stancu, *Războaiele de azi și de mâine*, Editura Militară, București, 1999;

ARON, Raymond, *18 lecții despre societatea industrială*, Editura All, București, 2003;

Bal, A., „Incursiune în studiul economiei politice internaționale”, în *Jurnalul economic* nr.17/2005;

CHOMSKY, Noam, *America în căutarea dominației globale: hegemonie sau supraviețuire*, Ed. Antet, 2003;

Carl von Clausewitz, *Despre război*, Editura Militară, București 1982;

DOLGHIN, Nicolae, „Securitatea națională și războaiele economice”, în *Impact Strategic* 3-4/2003;

DUMITRU Marin, *Componenta economică a securității*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004;

GILPIN, Robert, *Economia mondială în secolul XXI*, Editura Polirom, Iași, 2004;

MUREȘAN, Mircea, „Pentru ce fel de război ne pregătim?”, în *Impact Strategic* nr. 1/2004;

Manualul NATO 2001, Office of Information and Press, NATO, Brussels, Belgium.

⁴ Doina Mureșan, „Pericole riscuri, amenințări și vulnerabilități de natură economică și influența acestora asupra securității”, în *STRATEGII XXI*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București 2008

Abstract:

This brief essay lists and comments the most important risks a nation (and a national economy) has to cope with: the domestic ones and those coming from abroad. The author clearly states that economic risks and threats are enormously important for any actor of the international arena. The conclusion is that national economies can be protected by an active foreign policy, able to forge and implement useful treaties and to properly use alliances in order to enhance national interests.

Politică, economie și preocupări strategice în relațiile dintre Taiwan și China

Suzana SOPA

Înainte de a aborda problema Taiwan-ului este necesar să aruncăm o privire macroscopică asupra redefinirii ierarhiei mondiale și implicit a raporturilor dintre marile puteri. Dacă în timpul Războiului Rece lumea se definea în primă fază ca fiind una bipolară, iar mai apoi, odată cu implicarea din ce în ce mai activă a Chinei în problemele diplomatice și de securitate, am putut asista la un fenomen de tripolaritate, în prezent scena politică mondială are cu totul altă configurație, fiind una multipolară. Totuși, nu putem nega faptul că în cadrul acestei multipolarități există o ierarhie, care la rândul ei ar putea fi supusă schimbării. Desigur, când facem referire la schimbarea pozițiilor în ierarhia mondială, ne vom gândi la surprinzătoarea ascensiune economică a Chinei care promite să devanseze Statele Unite în următorii zece ani.

Însă este firesc să ne punem întrebarea dacă Beijing-ul se va mulțumi cu titlul de suprație economică mondială sau dacă va încerca să depășească Washington-ul pe toate planurile. În primul rând, ar trebui să punem în discuție dacă într-adevăr China reprezintă o putere în curs de emergență sau dacă este deja o mare putere. În acest sens, vom încerca să combatem poziția oficială a Beijing-ului, conform căreia China ar reprezenta o putere emergentă¹. Nu ne vom lega nici de suprafața foarte mare a teritoriului chinez, nici de faptul că populația Chinei atinge o cifră de peste un miliard de persoane, întrucât nu acestea sunt cele mai relevante aspecte care definesc o mare putere.

¹ China se declară stat în curs de dezvoltare pentru că acest statut îi facilitează ascensiunea economică, Beijing-ul primind fonduri pentru dezvoltare de la celelalte puteri, printre care se numără și Japonia care îi acordă Chinei acel ODA, Official Development Assistance. Desigur, întrucât progresul economic chinez este mai mult decât vizibil, se pune problema ca Beijing-ul să nu mai primească aceste fonduri, fapt care a generat tensiuni în cadrul convorbirilor bilaterale dintre China și Japonia.

Asemeni Statelor Unite și Rusiei, China deține un program spațial bine dezvoltat, fiind al treilea stat care a lansat în spațiu oameni. Ca și celelalte mari puteri, Republica Populară Chineză deține o bogată experiență în ceea ce privește cercetările în domeniul spațial și lansarea de sateliți, bazele spațiale de la Jiuquan, Xichang și Taiyuan aducând o deosebită contribuție la evoluția științei și tehnologiei necesare descoperirii de noi orizonturi.

De asemenea, putem spune despre China că reprezintă o mare putere și pentru că are o diplomatie foarte bine organizată, care are ca principal pilon de susținere conceptul de ascensiune pașnică, *heping jueqi*. Fiind un stat cu o îndelungată tradiție în ceea ce privește politica *soft*, China se concentrează asupra impunerii unei imagini de non-agresivitate, cultivând o bună relație cu statele din zona Asia-Pacific.

Odată cu alegerea președintelui Hu Jintao, China și-a intensificat dialogul cu celelalte mari puteri, în special cu Statele Unite, Rusia și Uniunea Europeană. Beijing-ul privilegiază această *diplomatie de grand pays*, pe de-o parte pentru că reducerea tensiunilor în anumite părți ale lumii ar reprezenta un mare avantaj din punct de vedere economic și pe de alta pentru că această deschidere către consultare și cooperare cu aceste state îi asigură Chinei un loc important în clubul marilor puteri. În acest context, nu putem să nu menționăm implicarea Chinei în cele mai importante organizații și forumuri din zona Asia-Pacific. Beijing-ul s-a dovedit a fi o prezență activă și de ce să nu recunoaștem, un interlocutor *sine qua non* în APEC, ASEAN Regional Forum, Shanghai Cooperation Organization și Negocierile Hexagonale de la Beijing. Mulți analiști sunt de părere că această prezență chinezească în sânul tuturor acestor organizații are ca principal scop restrângerea influenței americane pe plan mondial și contrabalansarea acesteia.²

De asemenea, un alt argument care sprijină afirmația că Republica Populară Chineză reprezintă deja o mare putere este faptul că Beijing-ul, care în timpul Revoluției Culturale avea nevoie acută de ajutoare din exterior, la momentul actual are posibilitatea de a acorda sprijin economic statelor sărace din Asia și Africa.

² Vezi Jean Pierre Cabestan, *La politique étrangère chinoise: une Chine sans ennemis n'est pas forcément une Chine rassurante*, in Hérodote, revue de géographie et de géopolitique, 2e trimestre, 2007, N°125, Chine nouveaux enjeux géopolitiques, p.17

Nu putem neglija faptul că în 1997, când moneda thailandeză s-a devalorizat cu 40% într-o noapte, statul chinez i-a acordat celui thailandez un ajutor de un miliard de dolari. China și-a manifestat generozitatea și în 2004 când Asia a fost lovită de tsunami, oferind victimelor acestei calamități naturale 60 de milioane de dolari.

În același an, China și-a anunțat intenția de a se implica în mod activ în acordarea de ajutoare statelor sub-sahariene și Coreei de Nord. Ca urmare a acestui gest, James Morris, directorul executiv al World Food Programme, a declarat că în următorii 25 de ani China va deveni statul care se va implica cel mai mult în programele de ajutorare a statelor sărace³, previziune care s-ar putea adevăra într-un interval de timp mult mai scurt decât cel preconizat dacă Beijing-ul își va continua dezvoltarea economică în același ritm alert ca și până acum.

Anul 2006 ne aduce în atenție cel de-al treilea summit sino-african care a avut loc la Pekin și în urma căruia China decide să acorde statelor mai puțin dezvoltate din Africa împrumuturi în valoare de 3 miliarde de dolari și credite de cumpărare preferențiale de 2 miliarde. Desigur, China are interesele ei când vine vorba de Africa, accesul la resursele de petrol, gaze naturale, cupru și lemn ale multor state africane reprezentând pentru Beijing o perspectivă promițătoare.

Totuși, nu ar trebui să neglijăm nici faptul că Republica Populară Chineză deține o armată modernă, capabilă să îi asigure protecția populației și a obiectivelor strategice în cazul unui eventual atac. De asemenea, China deține arma atomică, fapt care îi consolidează statutul de mare putere militară.

De remarcat este faptul că în luna martie a anului 2007, China a anunțat că va aloca apărării un buget de 45 de miliarde de dolari⁴, buget care în prezent este devansat doar de cel al Statelor Unite. În plus, nu putem să nu remarcăm conturarea unei *quasi-alianțe* cu Rusia care, deși nu i-a dezvăluit statului chinez ultimele inovații în materie de tehnologie militară, printre care se numără și bomba termobarică denumită ”Tatăl Tuturor Bombelor“ pe care rușii au testat-o pe 11 septembrie 2007, i-a oferit

³ Vezi Jonathan Watts, *China shifts from receiving to giving foreign aid as the economic boom continues*, Wednesday December 15, 2004, <http://www.guardian.co.uk/world/2004/dec/15/china.jonathanwatts>

⁴ Vezi Jean Pierre Cabestan, *La politique étrangère chinoise: une Chine sans ennemis n'est pas forcément une Chine rassurante*, in Hérodote, revue de géographie et de géopolitique, 2e trimestre, 2007, N°125, Chine nouveaux enjeux géopolitiques, p. 21

Chinei expertiză pentru construirea vaselor de tip Sovremenny și Jiangkai, submarinelor Kilo, Song și 093, precum și avioanelor Su-27, Su-30 și J-10.

Un puternic impact în ochii celorlalte mari puteri l-a avut și distrugerea de către China în luna ianuarie a anului 2007 a unui dintre sateliții meteorologici proprii, folosind o rachetă lansată la 800 de km de Pământ, gest al cărui principal scop a fost acela de a-i demonstra Washington-ului că statul chinez ar putea face față unui război asimetric, care ar putea fi generat de problema Taiwan-ului.⁵

În ultimii ani, China și-a concentrat eforturile și asupra dezvoltării navelor de apă albastră, atât în ceea ce privește marina militară, cât și cea comercială. Conștientă de puterea de intimidare pe care o are o marină dotată cu armament modern, China nu ezită să își afirme cu voce tare puterea navală. Incursiunea din 2004 în apele teritoriale japoneze a submarinului nuclear chinez și a celor 25 de vase de explorare chineze nu a fost întâmplătoare, Beijing-ul atingându-și astfel scopul de a intimida vecinul japonez.

Cu toate că în prezent, Japonia se declară un stat pacifist, care nu intenționează să reînvie trecutul militarist, China, a cărei politică externă este adesea influențată de aspecte sentimentale, mai ales în cazul relației bilaterale cu statul japonez, nu poate uita perioada de ocupație japoneză în Taiwan, fiind îngrijorată de faptul că Tokyo nu susține așa numita *one China policy*.⁶ Alianța strategică dintre Japonia și Statele Unite, care dețin trupe pe teritoriul insulelor Okinawa cu care Taiwan-ul se învecinează la nord reprezintă în egală măsură un motiv de îngrijorare pentru Republica Populară Chineză.

Poate că o întrebare firească pe care ne-o punem atunci când vine vorba despre problema Taiwan-ului este de ce este această insulă importantă pentru China și de ce aproape toate eforturile Beijing-ului în ceea ce privește securitatea națională converg în direcția Taiwan-ului.

În primul rând, ar trebui să aruncăm o privire asupra importanței geostrategice a acestei insule, separată de continent de strâmtoarea Taiwan-ului, aflată în sudul Mării Chinei de Est, și care se învecinează la vest cu Oceanul Pacific. Datorită acestei

⁵ Vezi idem.

⁶ În actul de normalizare a relației sino-japoneze semnat în 1972, Japonia afirmă că înțelege faptul că statul Chinez consideră Taiwan-ul o parte inalienabilă a teritoriului său, însă nu specifică nicăieri că ar recunoaște apartenența acestei insule la teritoriul chinez

poziționări, reunificarea cu Taiwan-ul ar însemna pentru Republica Populară Chineză redeschiderea porții către Pacific, cunoscut fiind faptul că în prezent arcul de securitate american din care fac parte Coreea de Sud, Japonia, Taiwan-ul, Filipinele și Singapore reprezintă un zid care împiedică accesul direct al Chinei către Pacific.

Acest context ilustrează cât se poate de bine ideea că începând cu Al Doilea Război Mondial, conceptul de mare putere s-a schimbat, căpătând o cu totul altă semnificație față de ceea ce însemna în perioada colonialistă, controlul asupra unor puncte strategice devenind mult mai important decât cucerirea unor teritorii întinse. Astfel, Statele Unite pot controla evoluțiile din Pacific datorită faptului că și-au asigurat poziția în Hawaii și în Okinawa.

Este firesc ca Republica Populară Chineză care ne oferă deja toate argumentele pentru a o numi o mare putere să nu fie mulțumită cu această hegemonie americană pe plan mondial și implicit în zona Asia-Pacific. În condițiile în care Beijing-ul își propune să devină prima economie mondială și să se dezvolte pe plan militar pentru a se putea apropia și în acest domeniu de Statele Unite, ne putem aștepta ca statul chinez să aibă în plan ridicarea ancorei și pornirea în direcția Pacific. Nevoia de lărgire a sferei de influență este o consecință firească a dezvoltării Chinei pe plan economic și militar, dezvoltare care a contribuit la atingerea de către aceasta a statutului de mare putere.

Dacă ne gândim la caracterele cu care se scrie cuvântul „China”⁷, putem trage concluzia că încă din cele mai vechi timpuri, chinezii au considerat că țara lor reprezintă un *centrum mundi*, ceea ce ar putea implica atât ideea că statul chinez ar fi superior celorlalte state, cât și o convergență a intereselor tuturor celorlalte state către Beijing. O astfel de reprezentare nu este departe de a deveni realitate, ea putându-se materializa în momentul în care China va deveni prima economie mondială. Însă pentru ca alte state să poată avea acces nemijlocit la mărfurile chinezești și implicit China să poată intra pe piețele acestora, este nevoie ca statul chinez să beneficieze de o mai mare deschidere către lumea exterioară și să poată trece dincolo de bariera reprezentată în prezent de arcul de securitate american.

⁷中国

Alan M. Wachman, fost președinte al China Institute in America, remarcă faptul că fără Taiwan, China va întâmpina obstacole în drumul către restul lumii, devenind o “țară fără deschidere la mare”.⁸

Astfel, în China, există temerea că în cazul unei stări conflictuale cu Statele Unite, acestea ar putea închide statul chinez în interiorul continentului, limitându-i sau chiar refuzându-i ieșirea către Pacific.

Pe de altă parte, nu putem neglija faptul că multă vreme, Taiwan-ul a fost perceput ca un posibil vârful de pumnal american îndreptat către China. Teama că Republica Populară Chineză ar putea fi atacată de Statele Unite din direcția Taiwan-ului a încolțit în mintea multor chinezi. Această neliniște nu este lipsită de teme în contextul în care Taiwan-ul se învecinează cu coasta sud-estică a Chinei unde se află cea mai populată zonă a Republicii Populare Chineze, în care se află orașe importante din punct de vedere al dezvoltării economice și al densității populației precum Shanghai și Guangzhou, alături de cele două regiuni administrative speciale Hong Kong și Macao. De remarcat este faptul că în cazul Chinei, dacă ar fi bombardată capitala, probabil că impactul ar fi mai mic decât dacă o bombă ar cădea asupra Shanghai-ului, cel mai populat oraș al Chinei, cu peste 20 de milioane de locuitori, un exemplu de dezvoltare în domeniul comerțului și în cel al afacerilor internaționale și poate cel mai mare port al lumii.

Însă cât de plauzibil ar fi un atac asupra Chinei din direcția Taiwan? Ei bine, în caz de conflict, bombardarea Chinei dinspre Taiwan ar putea reprezenta un scenariu, însă cu siguranță acesta nu este unicul scenariu posibil. Să nu uităm că japonezii au ales Manchuria pentru a pătrunde pe teritoriul chinez. Nu trebuie neglijată nici apropierea insulelor Okinawa de teritoriul chinez.

Când vine vorba de importanța geostrategică a Taiwan-ului, un aspect care nu trebuie neglijat este reprezentat de disputa sino-japoneză legată de apartenența insulelor Senkaku / Diaoyutai. După cum se știe, insulele Senkaku, nepopulate și restrânse ca suprafață au o deosebită importanță pentru că se află într-o zonă bogată în resurse de gaze naturale. Acestea se află la întrepătrunderea dintre zona economică

⁸ Vezi Alan M. Wachman, *Why Taiwan? Geostategic Rationales for China's Territorial Integrity*, Stanford University Press, 2007, p.p.

exclusivă revendicată de Japonia și cea revendicată de China. De asemenea, dată fiind proximitatea acestora de teritoriul său, Taiwan-ul are la rândul lui pretenții asupra lor. În cazul în care China ar reîntra în posesia Taiwan-ului, linia mediană din Marea Chinei de Est dintre Republica Populară Chineză și Japonia ar fi alta. În plus, apropierea de insulele Senkaku, i-ar permite Chinei să își extindă influența asupra teritoriului lor, în felul acesta accesul Beijing-ului la resursele de gaze naturale fiind facilitat.

În egală măsură, dacă Taiwan-ul ar reveni la China, spionajul chinezesc s-ar afla mai aproape de trupele americane din insulele Okinawa, putând preveni în acest fel un eventual atac asupra teritoriului continental chinezesc. Japonia este conștientă de acest aspect, întrucât are experiența insulelor Kurile de pe teritoriul cărora vasele de spionaj rusec puteau observa partea nordică a arhipelagului japonez. Este evident că Japonia nu are intenția de a-și apropia din punct de vedere spațial încă o putere continentală, motiv pentru care are interesul ca Taiwan-ul să rămână independent.

Deosebita importanță geostrategică a Taiwan-ului a influențat multe din evoluțiile istorice care au marcat această insulă. Poate că prima întrebare care ne vine în minte atunci când ne gândim la istoria Taiwan-ului este legată de apartenența acestei insule ! Cui aparține de fapt Taiwan-ul?

Răspunsul nu este greu de găsit, întrucât se știe că înainte ca această insulă să prezinte interes pentru portughezi, olandezi și chinezi, ea era locuită de o populație aborigenă cu organizare tribală, de origine australiano-malaeziană. În vremurile acelea, insula se numea Pakan. Când au descoperit această insulă, navigatorii portughezi au ales denumirea de Iha Formosa, insula frumoasă. Desigur, a afirma că aceștia au fost atrași doar de peisajele exotice ale insulei este o exagerare poetică. Adevăratul motiv pentru care Formosa prezenta interes pentru portughezi era desigur apropierea sa de teritoriul chinez.

La fel de conșienți de importanța Taiwan-ului au fost și olandezii care au venit aici în 1624, încercând – ca și portughezii – să se apropie de China și Japonia cu care aveau să aibă relații comerciale foarte profitabile. Nu peste mult timp, spaniolii care nu vroiau să fie mai prejos de celelalte puteri maritime și comerciale și-au făcut simțită prezența pe insulă, având același scop ca și predecesorii lor.

Probabil că apropierea prea mare a puterilor europene de teritoriul chinez a reprezentat un motiv de îngrijorare pentru dinastia Ming. Aceasta era interesată să controleze teritoriile adiacente, putând astfel realiza o zonă tampon, deosebit de importantă pentru securitatea Chinei acelor vremuri, zonă care ar fi putut preveni un eventual atac din partea puterilor occidentale.

În secolul al 17-lea, istoria zonei a conținut un scenariu similar celui care urma să se repete mai târziu, când naționaliștii s-au retras în Taiwan, încercând de acolo să răstoarne guvernul comunist de la Beijing. Astfel, odată cu detronarea dinastiei Ming de către Qing, generalul Koxinga, Zheng Cheng-gong s-a retras în Taiwan, în speranța că de acolo va reinstaura dinastia Ming. Însă navele din flota dinastiei Qing aveau să îl urmărească în Taiwan, preluând controlul asupra insulei, împiedicând în felul acesta o revenire la putere a rivalilor Ming. Astfel, anul 1683 reprezintă momentul în care Taiwan-ul a devenit parte a teritoriului chinez. A urmat o perioadă de 200 de ani în care Taiwan-ul a fost condus de dinastia Qing.

Războiul sino-japonez avea să aducă o nouă turnură în soarta Taiwan-ului. Pierzând războiul cu Japonia, China este nevoită să îi cedeze acesteia Taiwan-ul, insulele Pescadore și partea de sud a provinciei Fengtien. Astfel, tratatul de la Shimonseki⁹ avea să fie deosebit de favorabil pentru Japonia, pentru care Taiwanul și insulele Pescadore reprezentau primele teritorii cucerite și începutul afirmării sale pe plan militar.

Anul 1945 reprezintă un alt moment important în istoria Taiwan-ului. Pierzând Al Doilea Război Mondial, Japonia se vede obligată să îi cedeze lui Generalissimului Chiang Kai-shek Formosa și partea din Indochina Franceză aflată la nord de paralela de 16 grade latitudine nordică.¹⁰

În 1949, Mao preia puterea în China continentală, instaurând Republica Populară Chineză. În cadrul proclamației Guvernului Popular Central al Republicii Populare Chineze de pe 1 octombrie 1949 se face referire la guvernul lui Chiang Kai-shek ca la unul care a trădat țara, complotând cu imperialismul și lansând un război contrarevoluționar. De asemenea, în acest document, se vorbește despre rolul eliberator

⁹ Vezi *Treaty of Shimonseki*, <http://www.taiwandocuments.org/shimonseki01.htm>

¹⁰ Vezi *Act of Surrender- China Theatre*, <http://www.csis.org/media/csis/programs/taiwan/timeline/pt4.htm>

al Armatei Populare de Eliberare (PLA) care a alungat naționaliștii cu scopul de a apăra “suveranitatea teritorială a patriei mamă, pentru a apăra viața și proprietatea oamenilor, pentru a lupta pentru drepturile lor și pentru a reduce sărăcia”.¹¹ Guvernul comunist își propune să stabilească relații diplomatice cu toate statele care urmează pricipiile egalității, reciprocității și respectului pentru suveranitatea teritorială.¹²

Chiang Kai-shek se retrage în Taiwan, unde proclamă ROK, Republic of China. Intenția acestuia este aceea de a recuceri puterea în China, îndepărtând comuniștii și reinstaurând un guvern naționalist.

Un an mai târziu, în 1950 președintele Harry Truman declară că Statele Unite nu se vor implica într-un război civil chinez. În același an, Truman trimite Flota a Șaptea în strâmtoarea Taiwan-ului, pentru a preveni un eventual atac asupra Taiwan-ului care ar fi putut fi lansat de guvernul comunist și respectiv unul asupra Chinei din partea lui Chiang Kai-Shek.

Temerea că Republica Populară Chineză ar putea ataca Taiwan-ul a fost determinată de conjunctura creată de trecerea de către Coreea de Nord dincolo de paralela 38. Deja, în America se contura conceptul de *efect domino*, Washington-ul temându-se de faptul că statele asiatice ar fi putut cădea unul câte unul sub conducerea comuniștilor. Este evident că trimiterea Flotei a Șaptea în strâmtoarea Taiwan-ului reprezintă o punere în practică a conceptelor așa numitei *policy of containment*, principalul scop al acestui gest fiind împiedicarea extinderii comunismului în Asia. În contextul în care în anii 50, China era aliată cu Rusia, pentru Statele Unite era vital să își păstreze influența în Taiwan, căci această insulă reprezenta un factor cheie pentru poziția americană în Pacific.

Secretarul de Stat Dean Acheson remarca faptul că dacă Taipei-ul ar fi căzut în mâinile comuniștilor concomitent cu Seoul-ul, Statele Unite și-ar fi putut pierde întregul sprijin internațional. La acestea, Dean Rusk, Secretarul de Stat adjunct pentru Relația cu Extremul Orient a ținut să adauge că situația generată de invazia Coreei de Nord ar fi putut avea consecințe serioase, posibilitatea extinderii acestui război în zona Asiei de Est fiind foarte plauzibilă, motiv pentru care Statele Unite se vedeau obligate

¹¹ Vezi idem.

¹² Vezi ib. idem.

să limiteze ostilitățile la peninsula coreeană și să împiedice înaintarea acestui război către alte zone ale Pacificului.¹³

Totuși, nu putem pierde din vedere faptul că Washington-ul a ținut să asigure Beijing-ul că trimiterea Flotei a Șaptea în Taiwan nu reflectă intenții ostile față de China și că Statele Unite nu au vor ataca Republica Populară Chineză.

În scrisoarea sa către ambasadorul Warren Austin de pe data de 27 august 1950, Președintele Harry S. Truman reiterează poziția Statelor Unite față de China, insistând asupra faptului că Washington-ul nu are nici un fel de intenții agresive în ceea ce privește Republica Populară Chineză.¹⁴

Anul 1952 este deosebit de important pentru istoria Taiwan-ului pentru că marchează momentul semnării Tratatului de Pace de la San Francisco prin care Japonia este obligată să renunțe la orice pretenție asupra teritoriului insulei Formosa. În cadrul acestui tratat se stipulează că viitorul Taiwan-ului va fi decis în concordanță cu principiile Cartei Națiunilor Unite.¹⁵

Articolul 1, paragraful 2 al acestei Carte prevede respectul pentru principiul drepturilor egale și autodeterminării unei națiuni.¹⁶ Astfel, Tratatul de Pace de la San Francisco, în conformitate cu Carta Națiunilor Unite îi dă dreptul Taiwan-ului să își stabilească propriul statut.

În 1953, Președintele Dwight D. Eisenhower decide retragerea Flotei a 7-a din Strâmtoarea Taiwan-ului. Deja Statele Unite începuseră să se gândească la demararea negocierilor pentru încheierea păcii între Coreea de Nord și cea de Sud. Conștient de faptul că o încălzire a relației cu China ar fi putut facilita aceste tratative, Eisenhower insistă asupra rolului pacifist pe care l-a avut Flota a 7-a în Strâmtoarea Taiwan-ului.

Însă Flota a 7-a nu avea să stea mult timp departe de Taiwan, căci în 1954, Beijing-ul începe bombardarea insulelor Jinmen (Quemoy), iar forțele Kuomintang-ului se văd nevoite să se apere. Datorită acestei încordări a relației dintre China

¹³ Vezi *The Korean War, Holding the line, August 3-5, 1950, Accounts, Personal Assistant to the Secretary of State Barbra Evans, Meeting notes "re testimony on Mac Arthur Hearings", May 15, 1951, Papers of Dean Acheson*, http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/korea/large/korea83_5.htm

¹⁴ Vezi, *Letter to Ambassador Warren Austin Restating the U. S. Position on Formosa*, August 27, 1950, <http://www.csis.org/media/csis/programs/taiwan/timeline/pt4.htm>

¹⁵ Vezi *San Francisco Peace Treaty*, la adresa de internet http://www.uni-erfurt.de/ostasiatische_geschichte/texte/japan/dokumente/19/19510908_treaty.htm

¹⁶ Vezi *Charter of the United Nations*, <http://www.un.org/aboutun/charter/>

continentală și Taiwan, Statele Unite aleg să apere Taiwan-ul de un eventual atac chinez și semnează pe data de 2 decembrie 1954 Tratatul Comun de Apărare, Taipei-ul intrând astfel sub aripa protecției a Statelor Unite. Prin semnarea acestui tratat, Taipei-ul acceptă ca Statele Unite să își dispună forțele terestre, aeriene și maritime pe teritoriul Taiwan-ului și al Insulelor Pescadore.

În ciuda semnării acestui tratat și implicit a consolidării prezenței americane în Taiwan, premierul Zhou Enlai refuză să participe la discuțiile de încetare a focului. Prin acest refuz, Beijing-ul dorea să sublinieze că nu se va lăsa intimidat de intervenția Statelor Unite și nici de proximitatea forțelor americane.

Întrucât astfel de presiuni nu au avut efectul dorit asupra Chinei, Statele Unite apelează la mijloacele *soft* de abordare a problemei Taiwan-ului, astfel că în 1955 sunt inițiate discuțiile la nivel de ambasadori dintre cele două state cu privire la reducerea tensiunilor generate de această încordare a situației.

Însă nici diplomația americană nu reușește să convingă Beijing-ul să evite o amplificare a tensiunilor în care se afla față de Taiwan. Astfel, pe 23 August 1958, partidul comunist chinez inițiază o nouă campanie de eliberare a insulei Formosa de sub dominația Kuomintang-ului și de realipire a acestui teritoriu la China continentală, reluând bombardamentele asupra insulelor Quemoy și Matsu. Statele Unite sunt nevoite să suplimenteze forțele Flotei a Șaptea, gest care are drept consecință deschiderea Chinei către negocierea unui acord de încetare a violenței. Statele Unite susțin această intenție de restabilire a păcii în zona strâmtorii Taiwan-ului. Astfel, pe 23 octombrie Secretarul de Stat Dulles încheie cu Kuomintang-ul o înțelegere prin care acesta din urmă se obligă să nu folosească forța în încercarea sa de a prelua puterea la Beijing. Acest acord reprezintă de fapt o asigurare a Republicii Populare Chineze din partea Statelor Unite că acestea nu vor încerca să folosească mijloace militare pentru a îndepărta guvernul comunist.

În 1962, tensiunile dintre cele două părți ale Strâmtorii Taiwan-ului au continuat să se amplifice, ROC pregătindu-se să atace Republica Populară Chineză, iar China, securizând regiunea de coastă din provincial Fujian care se învecina cu insulele Jinmen (Quemoy) și Matsu. Președintele Kennedy are un rol esențial în aplanarea

acestei situații încordate, anunțând că nu va sprijini Taipei-ul dacă acesta va hotărî să invadeze China.

Anii 1970 aduc o încălzire a relației sino-americe, acest lucru datorându-se în principal politicii președintelui Henry Kissinger, care își dă seama de faptul că îndepărtarea Chinei de Uniunea Sovietică ar putea reprezenta un aspect deosebit de favorabil Statelor Unite, motiv pentru care profită de contextul creat pentru a participa în 1971 la o întrevedere secretă cu premierul Zhou Enlai.

Trebuie menționat faptul că înainte de această vizită, guvernul chinez i-a trimis celui american un mesaj verbal prin care Republica Populară Chineză se arăta interesată de o îmbunătățire a relației cu Washington-ul, însă punea condiția ca Statele Unite să își retragă toate forțele armate din Taiwan și din aria adiacentă aceste insule.¹⁷

Statele Unite realizează că pentru a câștiga Republica Populară Chineză de partea lor, trebuie să adopte o poziție neutră față de Taiwan, astfel că președintele Kissinger îl asigură pe Zhou Enlai că nu va susține independența acestei insule și nici conceptul de „două China”.

Președintele Nixon continuă linia de politică externă începută de predecesorul său, Henry Kissinger, astfel că în 1972 cele două state elaborează așa numit-ul Shanghai Communiqué. În cadrul acestuia, Statele Unite recunosc faptul că toți chinezii, atât cei din partea continentală a Chinei, cât și cei din Taiwan consideră că nu există decât o singură China, iar Taiwan-ul face parte din ea și afirmă că Washington-ul nu intenționează să contrazică această poziție.¹⁸

Cu această ocazie, Nixon declară că obiectivul final al Washington-ului este reprezentat de retragerea tuturor forțelor americane și bazelor militare de pe teritoriul Taiwan-ului. Însă, până când tensiunile din această zonă se vor diminua, Statele Unite își vor reduce treptat forțele și bazele militare, fără a le retrage definitiv decât în momentul în care problema Taiwan-ului va fi rezolvată pe cale pașnică.¹⁹

Formularea din textul Comunicatului de la Shanghai se aseamănă cu cea din actul de normalizare a relației sino-japoneze, semnat în același an. Atât Japonia, cât și

¹⁷ Vezi *Nixon's China Visit and „Sino-U.S. Joint Communiqué”* 2000/11/17, Ministry of Foreign Affairs of People's Republic of China, <http://www.fmprc.gov.cn/eng/ziliao/3502/3604/t.18006.htm>

¹⁸ Vezi *Shanghai Communiqué*, 28 February 1972, <http://www.taiwandocuments.org/communiqué01.htm>

¹⁹ Vezi idem.

Statele Unite evită să își exprime propria poziție față de statutul Taiwan-ului, limitându-se la a face referire la poziția Republicii Populare Chineze, pe care afirmă că o înțelege.

În 1979, China și Statele Unite emit al doilea Comunicat Comun Sino-American. Prin acesta, China și Statele Unite stabilesc relații diplomatice, iar Washington-ul recunoaște guvernul Republicii Populare Chineze ca reprezentând singurul guvern legal al Chinei. În acest context, relațiile culturale, comerciale și de altă natură pe care Statele Unite le vor avea cu Taiwan-ul vor fi neoficiale.²⁰

Taiwan-ul, însă nu se lasă intimidat de apropierea sino-americană, formulând așa numita „Three No’s” policy prin care Taipei-ul afirmă că nu va accepta nici un contact, nici o negociere și nici un compromis față de China continentală.

De remarcat este și faptul că Statele Unite duc o politică ambivalentă, rămânând alături de Taiwan, în ciuda apropierii de China. Pe 10 Aprilie 1979, Congresul american aprobă Taiwan Relations Act. Obiectivul declarat al acestui document era menținerea păcii, securității și Stabilității în Pacificul de Vest și continuarea relațiilor comerciale și culturale dintre Washington și Taipei.

În cadrul acestui act, Statele Unite se arată preocupate de amenințarea reprezentată de încercările de determinare a statutului Taiwan-ului prin mijloace care nu sunt pașnice, precum boicoturi și embargo-uri. În același timp, Statele Unite se angajează să furnizeze arme Taiwan-ului în scopuri defensive. De asemenea, Washington-ul promite să își mențină capacitatea de a rezista forței și oricărei forme de coerciție care ar putea amenința securitatea sau sistemul social sau economic.²¹

Tot prin acest document, Statele Unite stabilesc Institutul American din Taiwan, pe care îl definesc ca fiind o corporație non-profit, constituit după legislația Districtului Columbia. Acesta avea să țină loc de consulat american pe teritoriul Taiwan-ului, personalul acreditat având de fapt funcții consulare.

²⁰ Vezi *Joint Communiqué on the Establishment of Diplomatic Relations between The United States of America and The People's Republic of China*, 1 January 1979, <http://www.csis.org/media/isis/programs/taiwan/timeline/pt5.htm>

²¹ Vezi *Taiwan Relations Act (1979)*, <http://www.csis.org/media/isis/programs/taiwan/timeline/pt5.htm>

Taiwan Relations Act avea să reprezinte stâlpul de susținere al relației dintre Statele Unite și Taiwan, promulgarea lui având efecte de durată, mai ales în plan comercial, schimburile bilaterale fiind în continuă creștere.

China, însă a privit cu neliniște promulgarea acestui act. Cum era de așteptat, decizia Statelor Unite de a vinde armament Taiwan-ului nu a fost bine primită în China, aceasta considerând că acest aspect ar putea împiedica reunificarea dintre cele două părți ale Strâmătorii Taiwan-ului și ar reprezenta o amenințare la adresa securității teritoriului continental chinez.

Nici după 25 de ani, Beijing-ul nu a încetat să se opună acestui act adoptat unilateral de către Statele Unite, cerând Washington-ului încetarea lui²². Purtătorul de cuvânt al Ministerului Chinez de Externe, Kong Quan a afirmat despre această decizie a Washington-ului de a vinde armament către Taiwan că reprezintă o imixtiune a americanilor în problemele interne ale Chinei și că Statele Unite ar trebui să înceteze această vânzarea de arme care ar putea încuraja forțele care susțin independența acestei insule, ceea ce ar putea periclita pacea și stabilitatea din zonă.²³

Realizând faptul că o răcire a relațiilor cu China nu era în interesul său, Washington-ul încearcă să reducă încordarea generată de contextul vânzării de armament către Taiwan, astfel încât în cadrul Comunicatului Comun dintre Statele Unite și Republica Populară Chineză, emis pe data de 17 august 1982, partea americană reiterează faptul că nu intenționează să intervină în problema integrității teritoriale chineze. Statele Unite asigură China că nu intenționează să ducă pe termen lung o politică de vânzare de armament către Taiwan și că nu vor suplimenta numărul armelor pe care le va furniza acestei insule, urmând să reducă progresiv acest număr până la o soluționare definitivă a situației.²⁴

În ziua imediat următoare, Statele Unite emit documentul numit “Six Assurances” prin care își reiterează angajamentele față de Taiwan. Prin intermediul

²² Vezi *China urges US to drop Taiwan Relations Act*, <http://www.nyconsulate.prchina.org/eng/xw/t84110.htm>.

²³ Vezi *China irritated at US hearing on Taiwan Relations Act*, 2004-04-23, <http://il.china-embassy.org/eng/xwdt/t159165.htm>

²⁴ Vezi *Joint Communique on Arms Sales to Taiwan, 17 August 1982*, <http://www.taiwandocuments.org/communique03.htm>

acestui, Statele Unite țin să sublinieze faptul că nu au convenit cu Republica Populară Chineză asupra unei anumite date când vor reduce vânzările de armament.

Concluzia la care ajungem după ce citim aceste documente este că Statele Unite nu aveau nici un fel de intenție de a renunța la vânzarea de arme către Taiwan, ci dimpotrivă, țin să asigure Taipei-ului că nu vor înceta să furnizeze armament către această insulă și că declarațiile făcute față de China reprezintă doar o formalitate necesară în promovarea unei bune relații între Washington și Beijing.

De remarcat este faptul că Republica Populară Chineză consideră că vânzarea de armament de către Statele Unite către Taiwan reprezintă o interferență a acestora în soluționarea problemei reunificării Chinei. Aluzia cu privire la implicarea Washington-ului în acest aspect făcută de către Deng Xiaoping în cadrul documentului “Six Conceptions for the Peaceful Reunification of China”²⁵ emis în 1983, în care acesta insistă asupra împiedicării implicării puterilor străine în reunificarea celor două părți ale Strâmătorii Taiwan demonstrează o iritare a Republicii Populare Chineze cauzată de lipsa de neutralitate a Statelor Unite.

Însă, după cum afirmă Deng Xiaoping în *Six Conceptions for the Peaceful Reunification (1983)*, Beijing-ul nu se opune întreținerii de către Taiwan a unei armate proprii, atâta timp cât aceasta nu reprezintă o amenințare față de securitatea și integritatea teritoriului Republicii Populare Chineze.²⁶ Acest aspect indică faptul că nu de capacitățile militare ale Taiwan-ului se teme China anilor 80, ci de o eventuală intervenție americană în cazul agravării situației dintre cele două părți ale Strâmătorii Taiwan.

Conștient de faptul că o integrare a Taiwan-ului capitalist în sistemul comunist din Republica Populară Chineză ar fi fost imposibilă, Deng Xiaoping promitea să îi ofere Taiwan-ului un grad mare de autonomie și un tratament privilegiat față de celelalte regiuni ale Chinei, păstrând neschimbat sistemul socio-economic și relațiile economice și culturale ale Taipei-ului cu alte state.²⁷ Astfel se naște conceptul *o țară*,

²⁵ Vezi *Deng Xiaoping's Six Conceptions for the Peaceful Reunification (1983)*, 2006-05-08, <http://lv.china-embassy.org/eng/zt/twwt/t251058.htm>

²⁶ Vezi *PRC Leader Ye Jiangying's Nine Point Proposal, September, 30, 1981*, <http://www.csis.org/media/csis/programs/taiwan/timeline/pt5.htm>

²⁷ Vezi idem.

două sisteme elaborat în 1982. Această teorie a coexistenței comunismului și capitalismului în interiorul aceluiași stat ar fi putut rezolva și problema revenirii Hong Kong-ului la China.

Deng Xiaoping se opunea autonomiei totale a Taiwan-ului, întrucât el considera că în felul acesta nu ar putea fi vorba de o singură China, ci de două, motiv pentru care insista ca poporul chinez să fie reprezentat în cadrul comunității internaționale exclusiv sub numele de “Republica Populară Chineză”.

Taiwan-ul, însă avea să sublinieze diferența dintre percepția de la Beijing și cea de la Taipei asupra reunificării Chinei. În vreme ce Republica Populară Chineză considera că o unire este posibilă numai în cazul în care comuniștii ar rămâne la cârma Beijing-ului, iar Taiwan-ul ar deveni o „Regiune Administrativă Specială” a Chinei, pentru Taipei unica reunificare posibilă este cea sub guvernul naționalist despre care consideră că a reprezentat încă din 1911, guvernul *de jure* al statului chinez. În felul acesta, Taipei-ul afirmă că o reunificare a celor două părți ale Strâmătorii Taiwan-ului sub numele de „Republica Populară Chineză” este imposibilă și că nu intenționează să facă nici un fel de concesiuni Beijing-ului, menținându-și intenția de a realipi insula Formosa la teritoriul continental al Chinei numai în cazul în care conducerea țării va fi în mâinile naționaliștilor.

Anii '90, însă au adus încordare în relația dintre Republica Populară Chineză și Taiwan. Vizita în Statele Unite a președintelui Taiwan-ului Lee Teng-hui din 1995 la universitatea la care a studiat, nu a fost bine văzută de China. Cu toate că pretextul acestei vizite la Universitatea Cornell a fost unul de natură academică, Beijing-ul a considerat că în spatele acestui gest se ascunde o dorință Taiwan-ului de a-și consolida relația cu Statele Unite în detrimentul celei cu China. Aceasta ar putea reprezenta o explicație pentru exercițiile navale pe care China le-a efectuat în Strâmtoarea Taiwan în lunile iulie și august, însă nu este singurul mod de a explica gestul chinezilor.

Dacă acesta ar fi fost doar o reacție la vizita președintelui Taiwan-ului în Statele Unite, probabil că Beijing-ul s-ar fi limitat la exercițiile militare din lunile iulie-august. Însă, în luna noiembrie a aceluiași an, China testează din nou rachete în Strâmtoarea Taiwan-ului. Statele Unite răspund acestui gest, mobilizând două portavioane în zonă.

Trebuie precizat faptul că alegerea lunii noiembrie pentru aceste exerciții militare nu este întâmplătoare, întrucât atunci a început campania pentru alegerile legislative din Taiwan. La aceste alegeri își anunțaseră candidatura Kuomintang-ul și Partidul Democrat Progresist. Kuomintang-ul își menținea dorința ca cele două părți ale Strâmătorii Taiwan să se reunească, în timp ce Partidul Democrat Progresist se opunea acestei politici, având ca principal obiectiv obținerea independenței insulei Formosa.

Teama Chinei de o victorie a Partidului Democrat Progresist este pe deplin justificată, Beijing-ul făcând tot posibilul să prevină declararea independenței Taiwan-ului pentru că un astfel de lucru ar reduce considerabil șansele unei reunificări. Astfel, Beijing-ul alege să ducă o politică de intimidare a alegătorilor. După calculele Beijing-ului, populația din Taiwan s-ar fi putut simți amenințată de puterea militară a Republicii Populare Chineze și de posibilitatea unui atac din cealaltă parte a strâmătorii și în felul acesta nu ar fi votat Partidul Democrat Progresist, ci ar fi rămas în continuare alături de Kuomintang, sprijinind realipirea Taiwan-ului la teritoriul continental al Chinei.

Însă efectul pe care aceste exerciții militare l-au avut asupra alegătorilor din Taiwan nu a fost cel preconizat de China, ci dimpotrivă, unul antagonic. Poate că în acest context, cea mai bună comparație a situației generate de abordarea unei politici *hard* de către China este cea cu un resort care atunci când este comprimat, sare și mai sus decât înaintea acestei comprimări. Deși China a exercitat o presiune considerabilă asupra Taiwan-ului, rezultatele alegerilor au arătat că Partidul Democrat Progresist continua să aibă un cuvânt important de spus în Taiwan, în ciuda scăderii în preferințele electorilor de la 41% din voturi, la 33%.²⁸ Însă nici această cifră nu este una de ignorat. Desigur, China insistă asupra faptului că electoratul din Taiwan se opune separării de teritoriul continental chinez, pentru că sublinierea acestui aspect este în avantajul său, însă ar fi absurd să ne imaginăm că Beijing-ul nu a analizat cu atenție procentul celor care au optat pentru Partidul Democrat Progresist.

²⁸ Vezi Seth Faison, *China Says Taiwan Election Shows That Voters Oppose Separation From the Mainland*, March 24, 1996, text accesat la adresa <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9400E6D91439F937A15750COA960958260>

Prin urmare, în 1995 peste o treime din populația Taiwan-ului nu mai dorea reunificarea cu China. Modul de viață capitalist, alături de dezvoltarea economică surprinzătoare a Taiwan-ului din anii '90, precum și democratizarea acestei insule care contrasta vizibil cu regimul autoritar de la Beijing au determinat mulți alegători să opteze pentru o rupere totală de China, în ciuda limbii, culturii și istoriei comune.

Conturarea unei identități a Taiwan-ului devine un fenomen pregnant în anii '90, mulți locuitori ai aceste insule fiind de părere că Taiwan-ul a demonstrat că este capabil de o dezvoltare economică exemplară și că respectă principiile democratice promovate de Occident, ceea ce i-ar putea permite să aspire către recunoașterea internațională ca stat suveran.

Cu toate acestea, peste 50% dintre alegători păstrează o conexiune puternică față de cultura chineză și și-au exprimat opțiunea de a reîntregi China. Desigur, nici aceștia nu susțineau comunismul chinez, ci ar fi preferat ca cele două părți ale Strâmătorii Taiwan să se reunească sub un regim capitalist care respectă valorile democratice.

Primele alegeri prezidențiale din Taiwan au contrariat Republica Populară Chineză în egală măsură ca și participarea Partidului Democrat Progresist la alegerile legislative. Încă o dată, China se arată amenințătoare, mobilizând în lunile ianuarie și februarie 100 000 de cadre militare în provincia Fujian, aflată în apropierea insulei și efectuând în martie noi exerciții navale și aeriene în imediata apropiere a Taiwan-ului.

Criza s-a amplificat la începutul lunii martie când China decide să efectueze teste cu rachete balistice în Strâmtoarea Taiwan-ului. Deosebit de amenințătoare a fost și testarea rachetelor de suprafață la doar 30 de mile de Taipei și în apropiere de coasta de sud a Taiwan-ului unde se află orașul Kaohsiun. Cu toate că Republica Populară Chineză a declarat că nu va ataca Taiwan-ul, o greșeală de calcul, ar fi putut provoca aterizarea unei astfel de rachete pe teritoriul insulei și în felul acesta s-ar fi putut ajunge la un conflict armat.²⁹

Însă nici această încercare de destabilizare a alegerilor din Taiwan nu a avut rezultatele dorite. Încercarea chinezilor de a împiedica alegerea președintelui de

²⁹ Vezi *Taiwan Strait* 21 July 1995 to 23 March 1996, http://www.globalsecurity.org/military/ops/taiwan_strait.htm

orientare pro-americană Lee Teng-hui nu a avut succes, pe 23 martie 1996 acesta câștigând alegerile cu 54% din voturi.

Rolul Statelor Unite în rezolvarea acestor tensiuni este deosebit de important. Temându-se de o eventuală intervenție americană Li Peng îi atrage atenția Washingtonului să nu încerce să rezolve problema trimițându-și flota în Strâmtoarea Taiwan-ului, însă Secretarul pentru Apărare William Perry răspunde cu fermitate că Republica Populară Chineză reprezintă o mare putere militară, însă că Statele Unite sunt cea mai mare putere militară din Pacificul de Vest.³⁰ Prin acest răspuns, Washington-ul arată că nu se va lăsa intimidat de politica de amenințare a Chinei, sugerând că la rândul lor Statele Unite ar putea recurge la o astfel de strategie de intimidare, însă că nu aceasta reprezintă calea către reconcilierea celor două părți ale Strâmtoării Taiwan.

În toamna anului 1997, Jiang Zemin vizitează Statele Unite și ajunge la un acord cu acestea referitor la folosirea în scopuri pașnice a energiei nucleare. În luna iunie a anului următor, președintele Clinton face o vizită la Shanghai unde formulează cele trei negații referitoare la problema Taiwan-ului: Statele Unite nu vor sprijini independența Taiwan-ului, nu vor sprijini conceptul de „Două China”, respectiv de „O China, un Taiwan” și nu vor sprijini intrarea Taiwan-ului în organizații internaționale care cer ca părțile membre să aibă o apartenență statală.

În luna iulie a anului 1999, președintele Lee Teng-hui atrage atenția asupra faptului că relația dintre cele două părți ale Strâmtoării Taiwan este una interstatală, respingând ideea că dialogul dintre cele două ar fi unul între un guvern central și un grup rebel sau unul între guverne centrale și guverne locale.³¹

După anul 2000 nu apar schimbări într-adevăr majore în poziția Republicii Populare Chineze față de statutul Taiwan-ului. Problema statutului Formosei rămâne principala preocupare a Beijing-ului în termeni de securitate, aceasta reprezentând principalul motiv al înarmării Chinei.

Astfel, Beijing-ul afirmă că va folosi forța asupra Taiwan-ului în cazul în care acesta și-ar declara independența, dacă această insulă s-ar confunda cu o intervenție străină sau dacă oficialii de la Taipei-ul ar refuza să participe la negocieri cu China.

³⁰ Vezi idem.

³¹ Vezi <http://www.csis.org/media/csis/programs/taiwan/timeline/pt4.htm>

Statele Unite continuă să sprijine Taiwan-ul pe plan militar. În 2001, președintele George W. Bush aprobă vânzarea de submarine, avioane de supraveghere precum și a unui sistem de apărare anti-balistic către Taipei. Scopul declarat al acestei vânzări de armament este acela defensiv, Washington-ul insistând ca cele două părți ale Strâmtorii Taiwan să rămână în *status quo*.

În luna martie a anului 2000, Chen Shui-bian este ales președinte. Însă, ziua inaugurării sale nu ne aduce răsturnarea de situație la care ne-am fi așteptat. Deși noul președinte candidase din partea Partidului Democrat Progresist, acesta nu se grăbește să declare independența Taiwan-ului. Dimpotrivă, în discursul său de inaugurare, promite să nu declare Taiwan-ul independent, să nu includă în Constituție conceptul de relație interstatală între China și Taiwan, promovat de predecesorul său Lee Teng-hui, să nu organizeze un referendum pentru schimbarea poziției de *status quo* în privința problemei independenței sau unificării și să nu desființeze Consiliul Național de Unificare.³²

În luna iulie a aceluiași an, același Chen Shui-bian de la care ne-am fi așteptat să răcească relațiile cu China îl invită pe președintele chinez Jiang Zemin la un summit al cărui principal scop era promovarea păcii între cele două părți ale strâmtorii Taiwan.

Precauția cu care președintele Taiwan-ului abordează declararea independenței și deschiderea acestuia către dialogul cu China, era motivată, în principal de evoluțiile de pe scena economică asiatică, evoluții care impuneau o apropiere pe plan economic între Taipei și Beijing. Eforturile președintelui Chen de a menține o poziție echilibrată referitor la problema statutului Taiwan-ului, aveau să aibă consecințe favorabile pentru relațiile economice dintre cele două. Astfel, pe 7 noiembrie 2001, Taiwan-ul ridică interdicția de a face comerț cu China și se arată favorabil promovării climatului investițional cu aceasta.

Interesele economice au determinat și alegerea unei căi de compromis în ceea ce privește aderarea la World Trade Organization. Taiwan-ul aderă la această organizație pe 11 noiembrie 2001, aproape concomitent cu Beijing-ul, acceptând denumirea de “Taipei-ul Chinez”.

³² Vezi idem.

Cât despre Republica Populară Chineză, aceasta continuă să nu accepte aderarea Taiwan-ului la diversele organizații internaționale, în calitate de stat distinct față de China. Beijing-ul dă dovadă de aceeași intransigență chiar și când vine vorba de prevenirea unor amenințări care s-ar putea extinde la nivel global precum SARS. În ciuda faptului că această epidemie a pătruns în 2003 și pe teritoriul Taiwan-ului, Republica Populară Chineză se opune acceptării statutului de observator al Taipei-ului la World Health Organization.

De cealaltă parte a strâmătorii, oficialii de la Taipei anunță un pachet de măsuri de reducere a tensiunilor dintre cele două părți. Însă, declarațiile președintelui Chen din luna august a anului 2002, aveau să aibă un efect divergent. Acesta afirmă că Taiwan-ul și China reprezintă două state diferite, declarație care aduce încordare în relația dintre cele două, Beijing-ul anunțând că statul chinez este pregătit din punct de vedere militar pentru a contracara mișcările separatiste.³³

Însă Taipei-ul nu se lasă intimidat de declarațiile oficialilor chinezi, astfel că în 2003 îi cere Republicii Populare Chineze să renunțe la forță și la amenințarea cu rachete balistice.

Pe măsură ce tensiunile dintre cele două părți ale strâmătorii se amplifică, poziția președintelui Chen se îndepărtează de refuzul inițial de a declara independența Taiwan-ului. Astfel, pe 10 octombrie 2004, în urma realegerii sale, acesta afirmă cu ocazia zilei naționale a Taiwan-ului că Republica Chineză poate fi identificată cu Taiwan-ul care însă nu include teritoriul continental al Chinei. În 2007, după ce China își demonstrează încă o dată superioritatea militară testând o rachetă anti-satelit, poziția președintelui Chen devine diametral opusă față de cea adoptată în anul 2000 când acesta ajunge la putere pentru prima dată. Astfel, în 2007, Chen Shui bian afirmă că Taiwan-ul dorește să își declare independența și să adopte o nouă constituție. La acestea adaugă că problema Taiwan-ului nu este reprezentată de antinomia partidelor de dreapta și respectiv de stânga, ci de divergența dintre grupările pro-unificare și cele pro-independență.³⁴

³³ <http://www.csis.org/media/isis/programs/taiwan/timeline/pt4.htm>

³⁴ <http://www.csis.org/media/isis/programs/taiwan/timeline/pt4.htm>

Ambele tabere care marchează scena politică din Taiwan, respectiv cea pro-unificare reprezentată de alianța dintre Kuomintang, Primul Partid al Poporului și Partidul Nou și cea pro-independență respectiv Partidul Democrat Progresist și Uniunea pentru Solidaritate din Taiwan își caută susținerea în exterior. Dacă Partidul Democrat Progresist își caută sprijinul în direcția Statelor Unite, partidele de opoziție se îndreaptă către Republica Populară Chineză.

În 2007, cele două principale partide din Taiwan, respectiv Kuomintang-ul și Partidul Democrat Progresist își anunță candidații pentru alegerile prezidențiale. Astfel, din partea KMT avea să candideze Ma Ying-jeou, iar din partea Partidului Democrat Progresist Hsieh Chang-ting.

În campania electorală, Hsieh Chang-ting promite o nouă constituție care să pună accent asupra independenței Taiwan-ului. De asemenea, el promovează folosirea denumirii de Taiwan, mai ales în contextul încercării Taipei-ului de a adera la organizații precum Națiunile Unite și World Health Organization.

Contra-candidatul său, Ma Ying-jeou le promite locuitorilor din Taiwan o politică echilibrată care va evita tensiunile și provocările față de Republica Populară Chineză. Pentru a-și demonstra intențiile pacifiste, Ma promite că nu va cheltui exagerat de mult pe înarmare și că va adopta o poziție înclinată către dialog și rezolvarea pașnică a problemei Taiwan-ului.

Partidul Democrat Progresist știe să profite de evenimentele din Tibet, avertizând publicul elector că Republica Populară Chineză ar putea reprimă în același mod o eventuală revoltă în Taiwan, astfel încât diferența de 20% din sondaje dintre Ma Ying-jeou și Hsieh Chang-ting este considerabil redusă în mai puțin de 12 zile până la alegeri. Majoritatea alegătorilor au optat pentru politica de deschidere economică a lui Ma Ying-jeou, dându-și seama de avantajele așa numitei “one China market”, mai ales în contextual în care Republica Populară Chineză promite să devină prima economie mondială. Deja, dată fiind ascensiunea economică surprinzătoare a Beijing-ului, raportarea la economia chineză și amplificarea relațiilor economice cu China a devenit un imperativ pentru majoritatea statelor din regiunea Asia-Pacific, iar Taiwan-ul nu poate face excepție. Nu putem neglija nici linia ascendentă care a fost trasată pe graficele referitoare la economia Taiwan-ului începând cu anii 1990, economie care a

crescut cu 5.7% anul trecut și care promite să își mențină acest ritm alert al dezvoltării. În acest context, este firesc ca Taiwan-ul să fie interesat de o îmbunătățire a relației cu Republica Populară Chineză, care ar atrage așa numita *win-win* situation.

Aceste considerente economice, precum și politica pacifistă pe care o promite Ma Ying-jeou îi asigură acestuia victoria în alegeri, acesta câștigând cu un procent de 58.45% în fața lui Hsieh Chang-ting. Unul dintre marile avantaje pe care președintele Ma îl are față de predecesorul său este faptul că la alegerile legislative din luna ianuarie a anului 2008, Kuomintang-ul a câștigat 81 de locuri, spre deosebire de Partidul Democrat Progresist care nu a obținut decât 27, astfel încât noul șef de stat va putea conduce Taiwan-ul alături de propriul său partid. Desigur, o astfel de situație ar putea avea drept consecință o diminuare considerabilă a participării Partidului Democrat Progresist în procesul decizional și implicit o minimizare a consultărilor dintre cele două mari partide de opoziție, astfel încât pozițiile pe care le va lua Taiwan-ul în perspectivă vor reflecta în mare măsură liniile de politică ale Kuomintang-ului.

Dacă îmbunătățirea relațiilor economice cu China și realizarea unei piețe comune între cele două părți ale strâmtorii reprezintă obiective pe termen lung ale președintelui Ma și echipei sale, reducerea tensiunilor dintre Beijing și Taipei este o necesitate imediată.

Ma Ying-jeou intenționează să transforme Taipei-ul într-un *peacemaker* al regiunii Asia-Pacific, anunțând o menținere a bugetului pentru apărare la 3% din PIB și păstrând apropierea strategică de Statele Unite, sub al căror scut Taiwan-ul va continua să se afle.³⁵ Însă, noul guvern naționalist nu se grăbește să achiziționeze noi sisteme de armament american, întârziind chiar și achiziționarea sistemelor pe care președintele Bush le-a oferit în anul 2001.³⁶

Deschiderea către Republica Populară Chineză pe care președintele Ma o promite este condiționată de înlăturarea de către Beijing a tuturor rachetelor îndreptate în direcția Taiwan-ului. Cererea sa este pe deplin justificată, întrucât nu putem vorbi

³⁵ Vezi *Decisive victory for Ma Ying-jeou*, Taipei Times, Sun, Mar 23, 2008, <http://www.taipeitimes.com/News/front/archives/2008/03/23/2003406711>

³⁶ Vezi *Taiwan Elects a Leader Who Seeks Closer China Ties*, The New York Times, Asia Pacific, http://www.nytimes.com/2008/03/22/world/asia/22end-taiwan.html?_r=1&oref=slogin

despre un parteneriat economic stabil, în contextul în care cele două părți se află într-o situație încordată în ceea ce privește securitatea.

Putem spune că situația a luat o turnură favorabilă Chinei, ceea ce ne permite să sperăm că în urma negocierilor dintre cele două părți ale Strâmtorii Taiwan-ului, vom putea asista la o reducere considerabilă a tensiunilor și la o normalizare a relațiilor.

Însă poate că este prea devreme să ne grăbim să formulăm previziuni optimiste referitoare la o eventuală reunificare, întrucât aceasta reprezintă un proces de durată care ar putea fi realizat numai după eliminarea unei întregi serii de obstacole. Poate că primul impediment la care ne gândim este poziția *dură* pe care a luat-o China în privința problemei Taiwan-ului, implicat politica de amenințare față de această insulă și lipsa de transparență cu privire la înarmare. Totuși, nu este exclus ca Beijing-ul să accepte o dezasamblare a armamentului îndreptat către Taiwan și să se așeze la masa negocierilor, mai ales în contextul în care în cadrul întrevederilor cu reprezentanții Kuomintang-ului, oficialii chinezi și-au exprimat opțiunea pentru o rezolvare pe cale pașnică a acestei probleme.

Nu la fel de ușoară va fi, însă abordarea aspectelor delicate legate de nerespectarea Drepturilor Omului în China. Despre Ma Ying-jeou se știe că și-a manifestat dezaprobarea față de evenimentele din piața Tienanmen. Exprimarea unor astfel de opinii i-a atras multe antipatii în China, însă orientarea sa pro reunificare l-a transformat pe Ma Ying-jeou într-un rău mai puțin periculos decât contracandidatul său, care susținea independența Taiwan-ului.

Din punct de vedere al organizării politice, în prezent, Republica Populară Chineză diferă mult față de cea din timpul Războiului Rece. Se spune adesea despre China că reprezintă o mână capitalistă într-o mânășă comunistă. Această deschidere a Beijing-ului contemporan către valorile capitaliste reprezintă un avantaj deosebit în relația cu Taipei-ul. Putem afirma că în ziua de azi nu mai poate fi vorba despre antagonism-ul comunism-capitalism dintre Republica Populară Chineză și Taiwan, ambele fiind deschise către economia de piață și ambele înțelegând importanța unei cooperări pe plan economic.

Bibliografie:**Volume:**

- Robert E. Gamer, *China Beyond the Heartland* in *Understanding Contemporary China, Second Edition*, ed. Lynne Rienner Publishers 2003
- *Géopolitique de l'Asie*, ouvrage coordonnée par Vincent Thébault, ed. Nathan 2006
- Alan M. Wachman, *Why Taiwan? Geostategic Rationales for China's Territorial Integrity*, Stanford University Press, 2007

Articole publicate în reviste :

- Jean Pierre Cabestan, *La politique étrangère chinoise:une Chine sans ennemis n'est pas forcément une Chine rassurante*, in *Hérodote*, revue de géographie et de géopolitique, 2e trimestre, 2007, N°125, Chine nouveaux enjeux géopolitiques

Surse internet :

- Jonathan Watts, *China shifts from receiving to giving foreign aid as the economic boom continues*, Wednesday December 15, 2004, <http://www.guardian.co.uk/world/2004/dec/15/china.jonathanwatts>
- *Treaty of Shimonseki*, <http://www.taiwandocuments.org/shimonseki01.htm>
- *Act of Surrender- China Theatre*, <http://www.csis.org/media/csis/programs/taiwan/timeline/pt4.htm>
- *The Korean War, Holding the line, August 3-5, 1950, Accounts, Personal Assistant to the Secretary of State Barbra Evans, Meeting notes "re testimony on Mac Arthur Hearings"*, May 15, 1951, *Papers of Dean Acheson*, http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/korea/large/korea83_5.htm
- *Letter to Ambassador Warren Austin Restating the U. S. Position on Formosa*, August 27, 1950, <http://www.csis.org/media/csis/programs/taiwan/timeline/pt4.htm>
- *Charter of the United Nations*, <http://www.un.org/aboutun/charter/>

- *San Francisco Peace Treaty*, http://www.uni-erfurt.de/ostasiatische_geschichte/texte/japan/dokumente/19/19510908_treaty.htm
- *Nixon's China Visit and „Sino-U.S. Joint Communiqué”* 2000/11/17, Ministry of Foreign Affairs of People's Republic of China, <http://www.fmprc.gov.cn/eng/ziliao/3502/3604/t.18006.htm>
- *Shanghai Communiqué*, 28 February 1972, <http://www.taiwandocuments.org/communiqué01.htm>
- *Joint Communiqué on the Establishment of Diplomatic Relations between The United States of America and The People's Republic of China*, 1 January 1979, <http://www.csis.org/media/csis/programs/taiwan/timeline/pt5.htm>
- *Taiwan Relations Act (1979)*, <http://www.csis.org/media/csis/programs/taiwan/timeline/pt5.htm>
- *China urges US to drop Taiwan Relations Act*, <http://www.nyconsulate.prchina.org/eng/xw/t84110.htm>
- *China irritated at US hearing on Taiwan Relations Act*, 2004-04-23, <http://il.china-embassy.org/eng/xwdt/t159165.htm>
- *Joint Communiqué on Arms Sales to Taiwan*, 17 August 1982, <http://www.taiwandocuments.org/communiqué03.htm>
- *Deng Xiaoping's Six Conceptions for the Peaceful Reunification (1983)*, 2006-05-08, <http://lv.china-embassy.org/eng/zt.twwt/t251058.htm>
- *PRC Leader Ye Jiangzong's Nine Point Proposal*, September, 30, 1981, <http://www.csis.org/media/csis/programs/taiwan/timeline/pt5.htm>
- Seth Faison, *China Says Taiwan Election Shows That Voters Oppose Separation From the Mainland*, March 24, 1996, <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9400E6D91439F937A15750COA960958260>
- *Taiwan Strait 21 July 1995 to 23 March 1996*, http://www.globalsecurity.org/military/ops/taiwan_strait.htm
- <http://www.csis.org/media/csis/programs/taiwan/timeline/pt4.htm>

- *Decisive victory for Ma Ying-jeou*, Taipei Times, Sun, Mar 23, 2008, <http://www.taipeitimes.com/News/front/archives/2008/03/23/2003406711>
- *Taiwan Elects a Leader Who Seeks Closer China Ties*, The New York Times, Asia Pacific, http://www.nytimes.com/2008/03/22/world/asia/22cnd-taiwan.html?_r=1&oref=slogin

Abstract:

The study explores several significant features and dimensions of the bilateral relations of People's Republic of China and Taiwan. The author presents both the power status of the two actors of the international arena and their major strategic and economic interests. The evolution of the bilateral relations, clearly connected to major events and trends in the rest of the world, is presented with many details. The final lines show us that the author is convinced that the era of overheated conflicts and tensions will be more and more replaced by increasingly pragmatic cooperation of mainland China and Taiwan.

IV. Recenzii, dezbateri, comentarii & note de lectură

Atunci când soarta lumii se decide pe mare: Patru momente majore ale istoriei politico-militare universale

Discuție pe marginea lucrării John KEEGAN, *Battle at Sea. From Man-of-War to Submarine*, Pimlico, London, Random House Australia, Sidney, Random House New Zealand, Auckland, Random House South Africa, Parktown, 2004, XII + 292 pagini, ca și despre problema mai generală a echilibrului între resurse și politică

John Keegan, despre care Michael Howard afirmă (în London Review of Books) că „printre cei din grupul distinșilor istorici militari britanici... este remarcabil”, a fost vreme de mai mulți ani profesor de istorie militară la Royal Military Academy Sandhurst, Fellow of Princeton University, ca și Delmas Professor of History la Vassar. Editor pe probleme de Apărare al importantului cotidian britanic *Daily Telegraph*, Keegan a primit Ordinul Imperiului Britanic (OBE) în contextul Războiului din Golf din 1991 și a fost înnoțat în 1999. Printre lucrările sale se numără volume cum ar fi *The Face of Battle*, *The Nature of War* (scrisă împreună cu Joseph Darracott), *World Armies*, *Who's Who in Military History* (scrisă împreună cu Andrew Wheatcroft), *Soldiers* (scrisă împreună cu Richard Holmes), *The Mask of Command*, *Six Armies in Normandy*, *The Second World War*, *A History of Warfare*, *Warpaths*, *The Battle for History*, *The First World War*, *Churchill: A Life*, *Intelligence in War* și *The Iraq War. The 21-Day conflict and Its Aftermath*.

Volumul *Battle at Sea* este alcătuit dintr-o scurtă *Introducere*, din patru capitole (fiecare dintre ele concentrând atenția asupra unei mari bătălii navale, privită ca element central al unei campanii, precum și ca episod ilustrativ pentru o epocă), după care urmează o *Concluzie*, un *Glosar* (care cuprinde peste 100 de termeni), o *Bibliografie selectivă* și un *Indice* general (tematic și de nume proprii).

Primul capitol (pp. 9-95) este dedicat bătăliei de la Trafalgar, care a constituit un moment de apogeu – și de cotitură – al îndelungatei și înverșunatei competiții geostrategice dintre Franța și Anglia. Această parte a volumului începe cu o prezentare a raportului de forțe dintre principalii actori ai relațiilor internaționale care se confruntă la Trafalgar. La începutul secolului al XIX-lea, Franța, cu cei aproximativ 30 de milioane de locuitori ai săi, era „nu numai cea mai populată ci și cea mai prosperă națiune din Europa” (p. 13) și controla aproape integral regiunile de vest ale continentului, aflate pe malurile Atlanticului. Mai mult, Parisul avea la dispoziție armate terestre de dimensiuni enorme: în timp ce rușii și austriecii mențineau sub arme câte un sfert de milion de oameni, Franța putea arunca în luptă 350.000 de soldați în 1805 și 700.000 – din care 520.000 în unități mobile, capabile să se deplaseze practic oriunde în Europa – în 1808 (pp. 13-14). Prin contrast, Marea Britanie avea doar 13 milioane de locuitori și o armată terestră proprie de doar 80.000 de militari (la care se adăugau însă, dar cu costuri foarte mari, efective notabile ale aliaților continentali subvenționați de Londra), care nu constituia o „amenințare reală” la adresa Franței (p. 14). Dar Londra avea la dispoziție, în competiția sa geostrategică cu Franța, alte două atu-uri. Primul dintre ele era cel derivat dintr-o poziție geografică excepțională, care permitea britanicilor să controleze accesul Europei la toate rutele de transport care străbat oceanul mondial. Acest fapt a și făcut ca Britania, „economic și demografic atât de lipsită de importanță”, să devină „unul dintre cei două sau trei centri cei mai semnificativi de putere ai întregii lumi” (p. 15). Pozițiile britanicilor erau puternice și în Mediterana, unde ei dețineau Gibraltarul, Minorca și Malta. Keegan insistă îndeosebi asupra valorii Maltei, insulă care, atâta vreme cât se afla „în mâinile unei puteri navale mari”, putea „interzice legăturile” între Mediterana de Vest, cea de Est și Marea Adriatică, paralizând astfel o parte importantă din capacitatea de acțiune a țărilor latine, a celor din Europa Centrală (cu ieșire la Adriatica) și a Turciei, cea mai mare putere din Levantul epocii despre care vorbim (p. 18). Al doilea atu foarte important al Londrei era flota sa de război, ca și capacitatea acesteia de a acționa în zone din care putea interzice concentrarea într-o singură grupare a forțelor navale ale puterilor continentale. În august 1805, de exemplu, britanicii aveau în zona Mării Mânecii și în largul Spaniei 55 de nave de linie, în timp ce francezii și spaniolii aveau

tot atâtea nave mari de luptă, însă divizate în două grupări separate (una în porturile franceze Brest, Rochefort, Lorient și cealaltă în porturile din nord-vestul Spaniei), aflate la mare distanță una de alta (pp. 29-30). Keegan insistă în mod deosebit și asupra faptului că francezii se confruntau cu anumite probleme în ceea ce privește calitățile profesionale ale comandanților flotei militare. Revoluția îi lovide în plin pe „profesioniștii aristocrați” (p. 32) și încercase, fără prea mare succes, să transforme subofițeri sau ofițeri inferiori în comandanți de navă și în amirali. Asimetria calitativă în ceea ce privește corpul de comandă al celor două flote care se confruntă la Trafalgar este evidentă și în cazul amiralilor. Amiralul Villeneuve, de exemplu, nu este în stare nici să-și impună autoritatea asupra propriilor săi subordonați și nici să reducă tensiunile inutile și contraproductive dintre comandanții francezi și cei spanioli (p. 34). Mai mult, el pare să fi căzut pradă „pesimismului și defetismului”, în timp ce Nelson are în mod clar încredere în victorie (p. 35). Un alt avantaj serios al britanicilor îl constituie experiența profesională solidă a multor comandanți. Mulți dintre subordonații lui Nelson luptaseră atât pe mare cât și pe uscat încă din vremea Revoluției americane, alții încă din vremea asediului Toulonului (p. 37). În flota franco-spaniolă, celor mai mulți dintre ofițeri „le lipsea atât experiența în luptă cât și timpul petrecut efectiv pe mare”. Cea mai dificilă situație era aceea din flota spaniolă, în care echipajele erau alcătuite în proporție de cinci șesimi din „ciobani și cerșetori”, iar tunarii erau lipsiți de experiență și comandați de ofițeri de artilerie din armata de uscat (p. 38). Capitolul cuprinde apoi o scurtă prezentare a războiului pe mare în epoca navigației cu vele (pp. 41-52), o prezentare detaliată a bătăliei de la Trafalgar (pp. 52-80), o evaluare minuțioasă a acesteia, prin comparație cu alte bătălii navale (pp. 80-89), ca și o prezentare a consecințelor politico-militare imediate și pe termen lung ale bătăliei desfășurate la 21 octombrie 1805 (pp. 90-95).

Capitolul al doilea prezintă și analizează bătălia Jutlandei (numită în unele lucrări de istorie și bătălia de la Skagerrak¹), care a avut loc la sfârșitul lui mai și începutul lui iunie 1916 și care a fost cea mai mare confruntare navală din timpul Primului Război Mondial. Capitolul începe printr-o scurtă prezentare a evoluțiilor

¹ Vezi, de exemplu, Helmut PEMSEL, *Von Salamis bis Okinawa. Eine Chronik zur Seekriegsgeschichte*, J. F. Lehmanns Verlag, München, 1975, pp. 206-212 și 320-321

tehnologice care influențează războiul pe mare în cei peste 100 de ani care separă Trafalgarul de Jutlanda (pp. 97-99), ca și evoluția politică, doctrinară și tehnologică a rivalității navale dintre Marea Britanie și Germania (pp. 99-112). Urmează o scurtă prezentare a războiului pe mare între 1914 și 1916 (pp. 113-119), precum și un subcapitol care descrie în mod amănunțit lumea navelor de război protejate de cuirasă (pp. 119-122). Bătălia Jutlandei este relatată în amănunt, pe parcursul mai multor subcapitole (pp. 122-150) care pun în evidență erorile tactice ale ambelor părți, rolurile complementare ale diverselor categorii de bastimente de luptă, precum și superioritatea calitativă evidentă a navelor germane (pentru această superioritate vezi, între altele, și evaluările cât se poate de explicite de la pp. 111 și 154). Această superioritate calitativă conduce, de altfel, la succese *tactice* notabile ale flotei amiralului Scheer: deși numărul și tonajul total al navelor germane care participă la bătălie sunt de aproape două ori mai mici decât efectivele și deplasamentul însumat ale navelor britanice, raportul pierderilor este complet inversat. Germanii pierd doar 2.551 de morți, un crucișător de bătălie, o navă de linie mai veche, patru crucișătoare ușoare și 5 torpiloare mari, în timp ce britanicii pierd 6.097 morți, trei crucișătoare de bătălie, trei crucișătoare cuirasate și opt distrugătoare. Alte cinci nave mari de suprafață (capital ships) ale flotei britanice suferiseră avarii grave (pentru toate aceste cifre vezi p. 130). Din perspectivă strategică însă, Jutlanda nu este un succes german. Dimpotrivă. Și aceasta fiindcă, nefiindu-le alocate destule resurse în timp util, „amiralii germani nu au putut transforma avantajele tehnologice în avantaje strategice în confruntarea cu adversarii lor britanici” (p. 154).

Capitolul al treilea discută bătălia de la Midway, ca element central al confruntării dintre Japonia și SUA. Această parte a volumului începe printr-un subcapitol referitor la apariția portavionului (pp. 157-162), gen de armă care modifică profund multe dintre elementele războiului pe mare. Sunt prezentate apoi, în paralel, elemente importante din istoria flotelor de război ale Japoniei și SUA (pp. 162-175), cu accent pe agresivitatea deosebită a gândirii politice și strategice japoneze, ca și pe complexitatea sarcinilor geostrategice cu care se confruntau SUA, actor al relațiilor internaționale obligat să conceapă și să aplice strategii distincte – dar și complementare – de acțiune atât în Atlantic cât și în Pacific. Urmează un subcapitol dedicat evoluției războiului din Pacific între atacul de la Pearl Harbor și Midway (p. 175-182), mai

multe subcapitole care prezintă și analizează în mod detaliat operațiunile aeronavale duse pentru cucerirea – respectiv pentru apărarea – insulei Midway (pp. 182-209) și un subcapitol final dedicat evaluării costurilor și urmărilor bătăliei (pp. 209-211).

Capitolul al patrulea prezintă și analizează momentele de apogeu ale Bătăliei Atlanticului, în care s-au confruntat grupurile de submarine germane (așa-numitele „haite de lupi”) și convoaiele de nave comerciale ale Aliților, escortate de bastimente și de avioane militare americane și britanice. Prima parte a acestui capitol trece în revistă momentele principale ale evoluției submarinului, de la încercările lui Leonardo da Vinci și până la sfârșitul Primului Război Mondial (pp. 213-221). Urmează apoi un subcapitol dedicat prezentării carierei amiralului Karl Dönitz, ca și ideilor acestuia cu privire la războiul submarin (pp. 221-225). Subcapitolul următor concentrează atenția asupra evoluției generale a Bătăliei Atlanticului (pp. 225-232). Urmează apoi un subcapitol care prezintă în mod amănunțit războiul submarin, făcând referire la convoaie, la tipurile de submarine și la navele de escortă care protejau convoaiele, la folosirea avioanelor pentru depistarea și atacarea submarinelor, ca și la relevanța informațiilor transmise prin radio (pp. 232-244). Subcapitolul următor (pp. 244-261) descrie două episoade semnificative ale Bătăliei Atlanticului, respectiv confruntarea dintre submarinele germane și convoaiele HX229 (alcătuit din 40 de bastimente de transport) și SC122 (cu 65 de nave comerciale). Fiecare dintre cele două convoaie era escortat de 10 până la 11 nave de război mici sau mijlocii, iar numărul total al submarinelor germane disponibile pentru acțiuni de atac în zonele centrale ale Atlanticului era de 42 de unități, organizate în trei grupări distincte. Ultimul subcapitol (pp. 261-265) trece rapid în revistă etapele finale ale confruntării între germani și Aliți având drept miză controlul Atlanticului.

Concluziile (pp. 266-275) volumului lui Keegan, intitulate „Un ocean pustiu”, încep prin a descrie evoluțiile tehnologice care au influențat decisiv capacitatea de a lupta pe mare după Al Doilea Război Mondial. Acest element final al textului se încheie cu o predicție privind viitorul războiului naval: în condițiile în care grupările de nave de suprafață având ca element central portavioane continuă să fie vulnerabile, arma care va asigura controlul strategic oceanelor va fi, în deceniile ce vin, submarinul.

Dincolo de prezentarea contextului politic și strategic și a consecințelor istorice ale celor patru episoade de care se ocupă Keegan și dincolo de evaluarea extrem de nuanțată a rolului respectivelor bătălii (și a campaniilor din care ele fac parte) în competiția pentru hegemonie dintre marile puteri, lucrarea oferă și suficiente amănunte care pot fi puse în legătură cu ceea ce Hans J. Morgenthau numea, atunci când discuta cum este structurată puterea națională, „problema echilibrului între resurse și politică”². Acest echilibru înseamnă, între altele, că elitele guvernante „trebuie să desemneze obiectivele și metodele politicii externe în raport cu puterea disponibilă, pentru a le susține cu maximum de succes”. Corelarea țărilor cu mijloacele aflate la dispoziție este afectată, adesea, de două tipuri de erori. Există ocazii în care „o țară își stabilește scopurile prea jos, limitând politicile față de potențialul de putere”, ceea ce înseamnă că „abdică de la locul de drept” pe care l-ar putea deține pe arena internațională. Există și ocazii în care, dimpotrivă, „o națiune își poate defini obiective prea ambițioase și poate urmări politici pe care nu le poate realiza cu puterea de care dispune”.

O parte importantă a datelor și evaluărilor cuprinse în paginile lucrării discutate aici pun în lumină, într-un fel sau altul, această extrem de importantă problemă a echilibrului (sau a dezechilibrului) dintre resurse și politică. În cazul mării campanii navale care s-a sfârșit cu bătălia decisivă de la Trafalgar, partea britanică alocă resurse importante – și mai ales suficiente, adică bine corelate cu obiectivele politico-militare – pentru dezvoltarea și întreținerea flotei de război. Pentru înțelegerea mai profundă a acestei realități cu urmări geostrategice notabile, este suficient să-l urmărim pe Keegan în efortul său de evaluare a forței și relevanței artileriei aflate la bordul navelor comandate de Nelson. Autorul începe prin a-și fixa un termen de comparație semnificativ. El ne aduce aminte că, în ultima mare campanie a Primului Imperiu, armata franceză care a luptat la Waterloo a avut la dispoziție un număr total de 336³ tunuri (cele mai ușoare de 6 livre și cele mai grele de 12 livre). 9.000 de tunari și 5.000 de cai deserveau și puneau în mișcare această masă de guri de foc. Cele 27 de nave

² Hans J. MORGENTHAU, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Editura Polirom, Iași, 2007, pp. 182-183

³ Napoleon însuși afirma că armata sa dispunea, la 14 iunie 1815, atunci când și-a început operațiunile ofensive, de 350 de guri de foc, dintre care 96 ale Gărzii imperiale și 48 ale celor 4 corpuri de cavalerie – vezi NAPOLEON, *Memorii*, Ed. Militară, București, 1981, vol. 2, pp. 270-271

comandate de Nelson și care participă nemijlocit la bătălia de la Trafalgar aveau însă la bord 2.232 de tunuri (dintre care cele mai ușoare erau capabile să lanseze ghiulele de 12 livre, iar cele mai grele trăgeau cu ghiulele grele de 68 de livre). Numărul tunarilor care deserveau aceste piese de artilerie era de aproximativ 14.000. Calculul lui Keegan este lămuritor: „Pe scurt, de șase ori mai multe tunuri, de calibru mult mai mare, decât cele ale armatei lui Napoleon puteau fi transportate de către flota lui Nelson, la o cincime din costurile logistice și cu o viteză de cinci ori mai mare” (p. 47). Nu-i de mirare că, în astfel de condiții, bătălia de la Trafalgar a putut fi una într-adevăr decisivă, „complet diferită de orice altă bătălie navală purtată în cei 250 de ani care au precedat-o” (p. 90). Spre finalul capitolului referitor la Trafalgar, Keegan oferă un al doilea set de date relevante pentru înțelegerea problemei echilibrului (sau dezechilibrului) între resurse și politică. În ciuda înfrângerii de la Trafalgar și a pierderilor importante suferite atunci de flota franceză și de cea spaniolă, scrie el, Napoleon a avut la dispoziție, între 1807 și 1812, o forță navală totală de 160 de nave de linie proprii și ale țărilor aliate și/sau vasale, față de doar 110 ale britanicilor. Dar vorbim în această situație despre un avantaj strict teoretic, fiindcă în timp ce flota britanică acționa concentrat, navele pe care ar fi putut conta Napoleon erau „împrăștiate într-o duzină de porturi, multe dintre ele aflate în spatele unor puncte de trecere ușor de blocat” (p. 93). Drept urmare, din nou forțele franceze s-au dovedit a fi insuficiente pentru realizarea scopurilor propuse (altfel spus, din nou s-a făcut simțită o lipsă clară de echilibru între obiectivele politico-militare, pe de o parte și cantitatea și calitatea resurselor alocate pentru îndeplinirea respectivelor obiective, pe de altă parte): „Eforturile flotei de război franceze de a invada Sicilia, de a recupera insulele pierdute din Indiile de Vest, de a îngloba Turcia în închiderea Europei față de comerțul britanic..., de a perturba convoaiele britanice spre sau dinspre India, de a interzice aprovizionarea pe mare a armatei lui Wellington din Spania, toate acestea au eșuat” (p. 93).

În capitolul următor, cel referitor la Bătălia Jutlandei⁴ (și, în sens mai larg, la încercarea Germaniei de a obține, prin forță, statutul de putere mondială), sunt de

⁴ Episod istoric analizat și în alte lucrări, dintre care amintim și volumul John COSTELLO, Terry HUGHES, *Jutland 1916*, Futura Publications Ltd., 1976

asemenea cuprinse date și observații utile pentru înțelegerea precisă și nuanțată a problemei echilibrului între resurse și politici. În ciuda analizei extrem de corecte făcută de amiralul Tirpitz, care avertiza foarte clar că doar dezvoltarea suficientă a flotei de război poate transforma Germania din mare putere în putere mondială cu potențial de hegemon global (pp. 100-101), programul accelerat de înarmare navală al Berlinului nu a reușit să-l depășească pe cel Londrei. Deși exista la un moment dat temerea că germanii ar putea obține, grație puterii lor industriale net superioare, un raport de forțe apropiat de o paritate navală deplină cu Marea Britanie – 17 sau chiar 21 de nave grele față de doar 20 din Royal Navy în 1912 (p. 105), la începutul Primului Război Mondial situația era încă vădit în favoarea Londrei. Marea Britanie avea, în iunie 1914, 20 de nave de linie moderne de tip dreadnought, 9 crucișătoare de bătlie și 41 de nave mari de suprafață de tipuri ceva mai vechi, precum și 12 dreadnought-uri și un crucișător de bătlie în diverse faze de construcție, în timp ce marina militară germană avea doar 13 dreadnought-uri, 5 crucișătoare de bătlie, 22 de nave mari de tip pre-dreadnought și 10 bastimente grele în plină construcție (p. 110). Altfel spus, planurile de politică externă ale Berlinului, a căror realizare impunea distrugerea – sau anularea – superiorității navale britanice nu erau sprijinite prin alocări suficiente de resurse. Flota germană care trebuia să smulgă Marii Britanii supremația navală mondială avea doar 40 de nave grele (plus alte zece în șantier), față de 70 (plus încă 13 în diverse stadii de construcție) ale Londrei.

Capitolul al treilea, care prezintă și analizează bătlia de la Midway (ca moment central al competiției între SUA și Japonia pentru supremația în Pacific⁵) cuprinde, și el, observații utile pentru înțelegerea problemei echilibrului între resurse și politică. În 1941, Japonia dispunea de „zece portavioane, mai multe decât ale oricărui competitor, ca și de cea mai mare forță de aviație navală din lume, totalizând 500 de avioane ambarcate” (p. 161). Această superioritate cantitativă era semnificativ consolidată și de faptul că avioanele torpiloare și de bombardament în picaj japoneze, „deși mai lente decât cele americane, aveau raza de acțiune mai mare”, precum și de faptul că avionul

⁵ Pentru înțelegerea mai nuanțată a competiției pentru supremație în Pacific, vezi și Paul S. DULL, *A Battle History of the Imperial Japanese Navy (1941-1945)*, Naval Institute Press, Annapolis, Maryland, 1978, precum și Edward S. MILLER, *War Plan Orange. The US Strategy to Defeat Japan 1897-1945*, Naval Institute Press, Annapolis, Maryland, 1991

de vânătoare Zero constituia „o armă de luptă aeriană fără egal între aeronavele ambarcate din toate flotele militare” ale lumii (p. 161). Dar superioritatea Japoniei față de SUA era extrem de fragilă. În cadrul unei conferințe din august 1941, unii analiști militari niponi subliniau faptul că America producea de 20 de ori mai mult oțel, de 10 ori mai mult cărbune, de 5 ori mai multe avioane și că SUA dispuneau de o forță de muncă de 5 ori mai mare, de o flotă comercială de două ori mai mare și de rezerve de petrol de 100 de ori mai mari decât resursele de putere pe care putea conta Japonia (p. 167). Drept urmare, în ciuda unor eșecuri și pierderi mari din prima etapă a războiului, America s-a putut redresa relativ ușor și rapid și, spre sfârșitul războiului, a putut strivi Japonia sub greutatea superiorității sale industriale și militare. Așa se face că, până în 1944, raportul de forțe din Pacific va fi unul complet diferit față de situația din 1941: în timp ce japonezii vor fi capabili să lanseze la apă doar 8 portavioane noi – adică în medie doar două pe an, SUA aveau să construiască în același interval 14 portavioane grele, 9 portavioane ușoare și 66 de portavioane de escortă, cu peste 3.000 de avioane la bord (pp. 209-210). Toate aceste elemente pun în lumină faptul că în timp ce politica expansionistă a Japoniei nu a fost susținută de resurse suficiente pentru realizarea scopului propus, în cazul SUA s-a manifestat un echilibru robust și funcțional între obiectivele strategice (politică) și resursele alocate pentru îndeplinirea respectivelor țeluri.

Capitolul al patrulea, care concentrează atenția asupra Bătăliei Atlanticului (și în special asupra confruntării dintre submarinele germane și convoaiele puternic protejate ale Aliaților), în vremea Primului Război Mondial și a în special a celui de-al Doilea Război Mondial⁶, cuprinde de asemenea elemente care permit înțelegerea importanței deosebite a echilibrului între politică și resurse. Pentru Primul Război Mondial merită subliniat faptul că războiul submarin declanșat de Germania n-a beneficiat decât târziu de resurse într-adevăr suficiente. Abia în 1918, de exemplu, numărul submarinelor germane aflate concomitent în acțiune trece de 100. Rezultatele obținute, în special după reluarea războiului submarin total, sunt spectaculoase. Germanii distrug în total 5.708 nave comerciale ale Antantei și țărilor neutre, adică în

⁶ Pentru o analiză detaliată a războiului submarin vezi și John TERRAINE, *Business in Great Waters. The U-Boat Wars, 1916-1945*, Wordsworth Editions, 1999

jur de un sfert din tonajul total al navelor comerciale din lumea întreagă și aproximativ o treime din flota de transport britanică. Cifrele indică și un randament înalt al războiului submarin: pentru fie care *U-boot* pierdut, germanii scufundă nu mai puțin de 32 de nave comerciale inamice sau neutre. Dar toate acestea nu sunt deloc suficiente: „construcția de noi nave a ținut pasul cu pierderile și marina comercială a lumii era de fapt mai mare în 1918 decât fusese în 1914” (p. 220). În astfel de condiții, nu este lipsit de utilitate să ne întrebăm cum ar fi putut evolua competiția pentru supremație mondială dacă Germania ar fi putut arunca în luptă, între 1914 și 1918, nu doar 373 de submarine în total, ci să spunem 700 sau 1.000. Lipsa de echilibru între politică și resursele alocate este și mai evidentă, în cazul Germaniei, în diverse momente ale celui de-al Doilea Război Mondial. Amiralul Dönitz calculase, inclusiv în urma unor exerciții de luptă desfășurate în mai 1939, că pentru o blocadă completă a Marii Britanii îi sunt necesare 300 de submarine, din care cel puțin 50 să fie în orice moment în misiuni patrule pe rutele comerciale. El credea că cu astfel de resurse ar fi putut distruge, în medie, 150 de nave britanice în fiecare lună (câte 3 pentru fiecare submarin aflat în patrulare). Într-un astfel de ritm, mai credea el, ar putea scufunda într-un singur an mai bine de jumătate din flota comercială britanică – adică peste 1.500 de nave dintr-un număr de 3.000, cu un deplasament total de 17 milioane tone. Dar resursele care i-au fost puse la dispoziție lui Dönitz aveau să fie mult mai mici. Abia în 1941, în al treilea an de război, el ajunsese să aibă la dispoziție 100 de submarine (de trei ori mai puține decât cele de care ar fi avut nevoie), din care putea menține în Atlantic, în orice moment, cel mult 6. Cu astfel de efective limitate, el nu a putut distruge 150 de nave pe lună, ci doar 400 în 8 luni (pentru toate aceste cifre vezi p. 225), provocând Marii Britanii pierderi de trei ori mai mici decât cele care ar fi putut îngenuchea Londra. Germania avea să aibă peste 300 de submarine (331, mai precis) abia în vara lui 1942, dar la acel moment SUA deja intraseră în război, iar puterea industrială americană se dovedea a fi prea mare pentru capacitatea de distrugere a submarinelor germane. La începutul lui 1943, atunci când germanii aveau deja 400 de submarine, dintre care 200 operaționale (și 100 aflate concomitent în misiuni de luptă), numărul navelor de escortă ale Aliților trecuse deja de 500. Chiar și numai aceste cifre explică, mai mult decât mulțumitor, cum a fost posibil ca într-un interval de doar două sau trei

luni, situația din Atlantic să evolueze dramatic în defavoarea submarinelor germane, care ajung să scufunde mai puține nave decât pierderile proprii (pentru toate acestea vezi pp. 230-232).

Toate aceste elemente fac din cartea lui Keegan nu numai un bun ghid prin momente-cheie ale istoriei universale moderne și contemporane, ci și o lectură mai mult decât utilă pentru înțelegerea relevanței politico-militare a puterii navale, precum și pentru înțelegerea consecințelor echilibrului (sau dezechilibrului) între resurse și politică, în general. (**Florin DIACONU**)

Abstract:

*The text has two almost separate parts. The first one is a quite detailed presentation of a book written by the notorious British military historian John Keegan. The book is called *Battle at Sea* and presents and evaluates four major episodes of the modern and contemporary world history: the battles at Trafalgar (1805), at Jutland (1916), at Midway (1942) and for the Atlantic Ocean, in World War II. The second part of the text is an essay dealing with a major topic of the theory of international relations, that of national power. The author, clearly and deeply influenced by the realist theory of Hans J. Morgenthau, uses many fragments in Keegan's book to evaluate with many details in which way the competitors involved in the already mentioned four major historical episodes were aware of – and able to fulfill – the need to implement a proper balance between resources and policies, in order to win major strategic victories.*

Recenzie la volumul NICOLAE BOCȘAN, ION CÂRJĂ, *Biserica română unită la Conciliul ecumenic Vatican I (1869-1870)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, 695 pp.

Istoria Bisericii Greco-Catolice din România a fost abordată în istoriografia noastră din ultimii cincizeci de ani mai mult din perspectiva rolului Școlii Ardelene și a perioadei de prigoană și umilință de după instaurarea regimului comunist. Masivul volum de față reprezintă o importantă contribuție documentară necesară pentru înțelegerea evoluției unei instituții care a contribuit la configurarea identității românilor ardeleni.

Momentul ales este acela al lucrărilor Conciliului ecumenic Vatican I, desfășurate între 8 decembrie 1869-1 septembrie 1870 la inițiativa papei Pius al IX-lea, la care au participat și ierarhi ai Bisericii Unite, conduși de mitropolitul Ioan Vancea. Secretarul acestuia, Victor Mihalyi de Apșa, viitorul episcop de Lugoj și succesor al lui Vancea în funcția de mitropolit, a redactat un jurnal al cărui manuscris se păstrează la Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, în fondul „Bibliotecii Centrale Blaj”. *Diulariul* publicat în volumul despre care vorbim cuprinde informații referitoare la lucrările Conciliului și la punctele de vedere exprimate de mitropolitul Ioan Vancea dar și impresii de călătorie din timpul drumului de la Blaj la Roma și înapoi. De asemenea, ni se oferă informații și păreri despre locurile vizitate și monumentele istorice întâlnite. Caracterul istoriografic al textului este pertinent pus în evidență de editori care atrag atenția asupra lui. Cuvântările mitropolitului Vancea sunt consemnate cu acribie, precum și alte numeroase documente cu caracter oficial, memorii și corespondență dintre delegația românească și Curia romană. Totodată, sunt prezentate informații despre contactele românilor cu celelalte delegații, cât și luările de poziții față de diferitele probleme aduse în dezbaterea Conciliului. Tonul de multe ori excesiv de sobru al relatării se modulează atunci când este vorba de chestiuni minore în raport cu sensul general al documentului dar pentru noi demne de interes: „Exc[elența] Sa

D[omnul] metropolit a solvit Eleonorei Bourron, doamnei apartamentului de sub nr. 68, Via del Babuino, 300 franci în aur ca chiria locuinței până la 10 februarie a.c. În această zi Exc[elența] Sa D[omnul] metropolit a cumpărat renumitul op al Cardinalului Pitra, intitulat „*Historia Iuris Ecclesiae Orientalis*”, două tomuri în 4 mare, a căroră preț a fost 70 lire pontificie; asemenea a cumpărat și actele Sinodului Florentin în traducere latină”. Rândurile de mai sus mărturisesc și atenția deosebită a celui care scrie de a nu păgubi posteritatea cu ceva.

Textul *Diuariului* este urmat de 29 de anexe, majoritatea documentelor fiind păstrate la Direcția Județeană Alba a Arhivelor Naționale, în fondul „Mitropolia Română Unită. Cabinetul Mitropolitului” dar întâlnim și relatări de presă. Perioada acoperită este în general posterioară Conciliului Vatican I și se referă la acesta sau la diverse chestiuni administrative ale Mitropoliei unite din Transilvania, cum ar fi stabilirea jurisdicțiilor în procesele matrimoniale.

Conținutul celui de-al doilea document cu caracter memorialistic este dat de relatarea „Călătoriei” întreprinsă de mitropolitul Ioan Vancea în mai-iunie 1886 la Roma, împreună cu Mihail Pavel, episcopul de Oradea, Victor Mihalyi, episcop de Lugoj, Ioan Szabó, episcopul Gherlei și Augustin Bunea, oficial metropolitan. Călătoria a urmat la întoarcere un traseu prin Franța și Germania, un ocol făcut fără îndoială pentru vizitarea unor locuri noi și necunoscute. Autorul este de data aceasta Augustin Bunea iar stilul folosit este mai aproape de unul literar decât al predecesorului său, mai cursiv am putea spune, și plin de înflorituri. Grija pentru înregistrarea oricăror informații este însă și aici vizibilă iar descrierea întâlnirilor delegației românești cu papa Leon al XIII-lea și cu alți oficiali pontificali este făcută cu multă luare aminte. Dacă mijloacele diferă de la un autor la altul, obiectivul este însă similar, lăsarea unei mărturii cât mai dense și minuțioase despre evenimentele avute în vedere.

Documentele sunt însoțite de o introducere și de un amplu studiu critic al editorilor, de aproape 300 de pagini, demne de semnalat drept exemplu pentru a ilustra o ediție profesionistă de documente. **(Alin CIUPALĂ)**

Recenzie la volumul *Gândire politică și imaginar social la popoarele central-est europene. Secolul al XIX-lea*, antologie de texte (coordonator Teodor Pavel), ediție realizată de Teodor Pavel, Sorin Mitu, Miodrag Milin, Nagy Róbert, Radu Mârza, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2005, 398 pp.

Lucrarea reputaților specialiști grupați în jurul profesorului Teodor Pavel ne oferă nu numai un important instrument de lucru dar și o panoramă asupra gândirii politice într-un spațiu mozaicat etnic în care interesele naționale divergente au provocat deseori tensiuni și conflicte. Problemele Europei centrale și de sud-est sunt abordate din păcate și astăzi din perspectiva limitată a unor analize evenimentțiale, reduse mai mult la date și lipsite de explicații, cel puțin în cazul istoriografiei românești. Volumul aduce în actualitate, prin documentele pe care le cuprinde, încărcătura ideologică a unei dezbateri care își are originea în epoca pașoptistă și care s-a prelungit chiar și după primul război mondial. Istoricii interesați de studiul secolului al XIX-lea, și nu numai ei, au la dispoziție traduse în limba română și însoțite de un aparat critic necesar, principalele izvoare ale gândirii politice dintr-o zonă căreia și românii îi aparțin.

Teodor Pavel a organizat paginile referitoare la gândirea austriacă în funcție de principalele curente de idei: liberalismul, social-democrația, naționalismul și mișcarea social-creștină. Întâlnim în această parte atât texte ale unor importanți ideologi și oameni politici, precum Karl Kautsky, Hermann Hartung sau Heinrich Friedjung, cât și programele partidelor politice. Interesante sunt punctele de vedere asupra necesității modernizării Imperiului dualist sau chiar transformării lui prin afilierea la Imperiul german, așa cum susținea Partidul Popular German în 1880.

Tot domnia sa se ocupă și cu selectarea unor texte revelatorii în ceea ce privește gândirea politică românească. Autori cunoscuți, precum Ion Câmpineanu, Avram Iancu, Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu sau Ion C. Brătianu ne vorbesc despre drepturile românilor, revoluție, naționalitate, organizarea statului modern și necesitatea transformării instituțiilor. Vedem cum drepturile cetățeanului se

împletesc cu principiile care stau la baza organizării statului modern iar revoluția încearcă să-i ofere națiunii la 1848 un conținut politic.

Radu Mârza s-a oprit asupra cehilor și slovacilor, pe care istoricii români deseori îi uită atunci când vorbesc despre realitățile Imperiului habsburgic și austro-ungar. František Palacký sau Tomáš Masaryk sunt doar cele mai cunoscute nume dintr-o serie pe care colegul nostru de la Universitatea „Babeș-Bolyai” o ilustrează cu texte de cert interes. Lectura acestora completează o imagine de ansamblu dată de încercările diverselor naționalități de a-și găsi identitatea.

În continuare, Nagy Róbert ne vorbește într-o parte consistentă a cărții despre maghiari prin documentele semnate de Széchenyi István, Wesselényi Miklós, Deák Ferenc, Eötvös József sau Kossuth Lajos, ideologi importanți ai mișcării pașoptiste și post-pașoptiste. De asemenea, înțelegem mai bine contextul în care s-au desfășurat luptele politice dintre diferitele partide în cadrul monarhiei dualiste, principiile doctrinare ale acestora și rolul liderilor.

Sorin Mitu a ales să-i evoce pe polonezi și ideile lor. Adam Mickiewicz, a cărui creație lirică a inaugurat perioada romantică în literatura poloneză și a trezit admirația lui C. A. Rosetti, stă alături de prințul Adam Czartoryski, șeful emigrației regaliste poloneze, apropiat și de pașoptiștii români. Polonezii și români au împărțit în epoca de la 1848 nu numai credința în idealurile liberalismului dar și dorința de a lupta împotriva unui dușman comun, Imperiul țarist. După modelul legiunii poloneze înrolate în armata otomană în timpul războiului Crimeii și românii au dorit să lupte alături de aliați dar proiectul a fost în cele din urmă respins de Poartă. Întâlnim aici și alți gânditori, ca de exemplu istoricul Oswald Balzer sau scriitorul Jan Slomka.

Miodrag Milin îi aduce în discuție pe sârbi și croați prin documente dintre care se remarcă celebrul „Program” elaborat de omul politic Ilija Garašanin, care a stat la baza acțiunii de organizare a statului național sârb. Totodată, întâlnim și ideea iugoslavă în varianta ei laică promovată de croatul Franjo Rački cuprinsă în manifestul său publicat în 1860, „Iugoslavismul”. Este prezent și Svetozar Miletić, primul președinte al Partidului Național-Liberal Sârb din Ungaria și prieten al românilor grupați în Partidul Național Român din Banat și Ungaria.

Nu în ultimul rând, volumul ne vorbește despre ideile politice ale ucrainenilor într-o parte finală îngrijită de Ioan Semeniuc. Figurile intelectualilor Mykola Ivanovici Kostomarov și Mihailo Serhievici Hrușevski sunt evocate prin pagini care ne reamintesc încercările lor de a furniza argumente istorice și etnografice mișcării naționale.

Interesul științific și didactic pe care paginile de față ni-l stimulează ne face să credem că lucrarea nu va trece neobservată, iar realizarea profesionistă trebuie și ea subliniată. (Alin CIUPALĂ)

Lista autorilor:

Alin CIUPALĂ: Doctor în Istorie, conferențiar universitar și șef de catedră la Facultatea de Istorie a Universității din București, cercetător științific la Institutul Diplomatic Român.

Ionuț COJOCARU: Profesor la Liceul Internațional de Informatică din București, precum și cercetător științific în cadrul Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989

Irina CUCU: Lucrează în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate (CSSAS) al Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București

Florin DIACONU: Doctor în Științe Politice, conferențiar universitar în cadrul Facultății de Științe Politice a Universității din București. Cercetător științific II (CS II) în cadrul Institutului Diplomatic Român. Editor-șef al *Revistei IDR*. Absolvent al Colegiului Național de Apărare (2000).

Eliza Rodica GHEORGHE: A absolvit Facultatea de Științe Politice a Universității din București, în 2008, ca șef de promoție al secției de studii în limba engleză. Actualmente își continuă studiile în SUA, în vederea obținerii unui masterat în relații internaționale și studii strategice.

Ruxandra IVAN: Doctor în Științe Politice. Lector universitar în cadrul Facultății de Științe Politice a Universității din București. Cercetător științific în cadrul Institutului Diplomatic Român. Membru în comitetul de redacție al *Analelor Universității din București – seria Științe Politice*.

Viorella MANOLACHE: A absolvit Dreptul și Științele Politice la Sibiu. Are un Master în Jurnalism și relații publice. Este doctor în Istorie (2008) al Universității din București. Lucrează în calitate de cercetător științific la Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române, București.

Răzvan Victor PANTELIMON: Doctor în Științe Politice, Universitatea din București. Cadru didactic în învățământul superior, la Constanța

Emanuel PLOPEANU: Lector universitar, Universitatea Ovidius din Constanța

Roxana OPREA: Cercetător, Academia Națională de Informații. Absolventă a Facultății de Drept (2000), Universitatea din București. Masterat în Relații Internaționale și Integrare Europeană, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București (2002). Masterat în Studii de Securitate, Universitatea din București (2006).

Adela RUSU: Absolventă a Facultății de Științe Politice a Universității din București (secția de studii în limba engleză). Implicată vreme de mai mulți ani în activitățile Programului de Internship al Institutului Diplomatic Român.

Maria Suzana SOPA: Asistent de cercetare în cadrul IDR. Absolventă, în anul 2006, a Facultății de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București (secția Japoneză-Franceză). Absolventă a Masteratului de Studii Culturale Asiatice (Universitatea din București).

Tiberiu TĂNASE: Absolvent al cursurilor post-universitare ale Academiei Naționale de Informații (ANI), Facultatea de Informații – Secția de studii post-universitare și de doctorat și doctorand al Facultății de Istorie (Universitatea din București), cercetător și lector universitar în cadrul Academiei Naționale de Informații.